MÜNCHEN 23 1986

SOCIETATEA ACADEMICĂ ROMÂNĂ

Revista Scriitorilor Români

23

MUNCHEN 1961

SOCIETATEA ACADEMICĂ ROMÂNĂ

Revista Scriitorilor Români

23

MUNCHEN 1986

Copyright 1986 by
Societatea Academică Română
(Rumänische Akademische Gesellschaft)
Fritz-Meyer-Weg 47/I 8000 München 81

Für den Inhalt verantwortlich: Dr. Constantin Sporea

Druck: Danubia Druckerei GmbH, Ferchenbachstraße 88, 8000 München 50

TESTAMENT

De ani, blestem îmi este, orice cuvânt scot din gură,
Că muscalii haini, țara mi-o schingiuesc și mi-o fură.
Privirile mele, iatagane de foc sânt,
Cât mi-oi purta umbra, sub soare și'n vânt . . .

Iar când, va trebui de-aicea să plec, ca o nălucă,
Cu limbă de moarte, testament voi lăsa
Celor ce vor străbate, mâine, drumul spre Moscova,
Cenușa să mi-o ia și să mi-o ducă
Și s'o presare, peste țară, undeva . . .

Voi fi atuncea, iar acasă, între-ai mei
Și-oi înflori, în fiecare primăvară, în primii ghiocei;
Iar, când plugarii, mă vor amesteca în glie,
Te voi slăvi, în fiecare brazdă, Românie.

NICOLAE NOVAC

TRECERE

De când hoinăresc prin lume, mamă,
Întristat și veșnic călător,
Plătesc, cum nimeni altul, vamă,
La poarta chinuitului meu dor . . .

Mi-e inima, un bulgăr de tăciune
Ce arde'n pieptul meu, ca'n spuz'ascuns . . .
Și gândul, mi se frânge'n rugăciune,
Că-s ani de când mărșăluiesc, și încă n'am ajuns.
E mare golul dimprejur, întunecat și nepătruns . . .

De tine, mamă, îmi aduc aminte,
Și de pridvorul nostru'n ceasurile-acelea sfinte,
Când adunați cu toții'n jurul tău,
Simțeam că-i între noi și Dumnezeu . . .

Dar, anii au trecut ca o furtună.
Prin viața noastră simplă dela sat –
Tu, nu mă mai purtai de mână,
Că eram om cu carte și'nvățat.
M'am rupt așa de voi, și m'am înstrăinat.

Plecai la luptă-apoi, în țara muscălească,
Dar mă'ntorsei acasă, trist ca un mormânt,
Când începu'ntregul Neam să jelească,
Războiul nost'pierdut, dar drept și sfânt . . .

De-atuncea, hoinăresc prin lume, mamă,
Veșnic și'ntristat călător –
Plătind ca nimeni altul, vamă,
La poarta chinuitului meu dor . . .

Îmbătrânesc, cu fiecare zi, și simt că mor.

ORA ÎNSERĂRII, PE MUNTELE SEMENIC

Confratelui, Ovidiu Vuia.

Coboară,
tip pitic-pitic,
peste Semenic,
seara . . .

Soarele s'a dus
la Apus,
să se culce.

Ciobanii
și-au muls de mult
oile,

stând acum la sfat,
în jurul focului,
fumându-și lulele . . .

E pace,
e divină împăcare
între OM și NATURĂ . . .

Cerul e albastru-vinețiu
și stelele-și aprind
luminile argintii . . .

Zărul, picură
sub șopron,
din saci! . . .

Taci,
mâine vom mânca
nou caș
și proaspătă urdă . . .

Doamne,
umbra Ta,
o găsesc
în inima mea! . . .

NICOLAE NOVAC

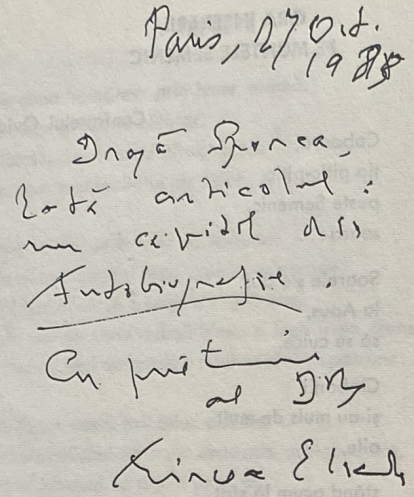

MIRCEA ELIADE

DUPĂ PATRUZECI DE ANI . . .
(Capitol din **Autobiografie**)

Am ajuns la Paris Duminică 16 Septembrie 1945. În gară ne aşteptau Emil Cioran şi Lică Cracanera –, un „om de afaceri", prieten şi protector al intelectualilor, pe care îl cunoscusem cu doi ani înainte. Cioran ne găsise camere la Hôtel de l'Avenir, în rue Madame, foarte aproape de Jardin du Luxembourg. Am dejunat la N. I. Herescu, în apartamentul pe care i-l cedase, provizoriu, un coleg. Era tot atât de optimist. Spunea: mai avem încă un an greu de trecut, după aceea situaţia se va îndrepta . . . Seara, ca de atâtea ori în acea toamnă 1945, Cracanera ne-a invitat la un restaurant scump (mai precis, de „marché-noir"). La urmă nu-mi venea să-mi cred ochilor când am văzut nota de plată.

Săptămâna a trecut repede. Erau formalităţi care trebuiau împlinite chiar de a doua zi; ne-am înscris la poliţie şi la primărie, pentru a obţine cartele de alimente şi cărţile de identitate. Aveam acum un paşaport simplu, dar viza franceză era valabilă pe o durată limitată şi asta ne uşura situaţia. Când nu eram invitaţi la masă, mâncam din

proviziile aduse din Portugalia (cutii de sardele, conserve de carne, pesmeţi, zahăr, cafea, ceai). După socotelile mele, economiile pe care le făcusem în ultimul an ne îngăduiau să trăim, modest, studenţeşte, opt, nouă luni. Până atunci speram că voi putea obţine o bursă de studii sau un post la vreo universitate americană. Ştiam, în orice caz, că nu pot conta pe onorariile cărţilor în pregătire înainte de un an, doi.

Foarte curând am reîntâlnit pe Stéphane Lupasco, pe Georges Dumézil, pe René Grousset, şi am cunoscut câţiva indianişti de seamă: Louis Renou, Jean Filliozat, Paul Masson-Oursel. Prezentat de Renou şi Dumézil, am fost ales membru al Societăţii Asiatice. De atunci, ani de-a-rândul am asistat cu regularitate la şedinţele venerabilei **Société Asiatique.** Însoţit de Emil Cioran, am fost într'o după amiază la Elena Văcărescu, numită de curând consilier cultural pe lângă Legaţia României. L-am reîntâlnit, după cinci ani, pe Eugen Ionescu, am cinat în apartamentul lor din rue Claude-Terrasse, şi Rodica mi-a arătat, cu mândrie, pe Marie-France, care împlinise de curând un an. Am reîntâlnit, de asemenea, pe foştii mei studenţi, Mariana şi Mihai Şora, şi am aflat cu bucurie că Gallimard acceptase manuscrisul lui Mihai, **Du dialogue Intérieur.** Am cunoscut mulţi români cu care mă voiu împrieteni repede; printre cei dintâi, pictoriţa Lili Verea, în atelierul căreia aveam să petrec multe după-amiezi de Duminică şi Lizica Codreanu care punea la punct pe atunci o gimnastică medicală, folosindu-se de anumite exerciţii Hatha-Yoga.

Descoperirea Parisului era un prilej de neaşteptate bucurii. Nu numai muzeele şi parcurile, dar şi concertele (mai ales ale ansamblului **Ars Rediviva**, condus de Claude Crussard), spectacolele (încă nu am uitat **Meurtre dans la Cathédrale,** la Vieux-Colombier), cafenelele din Montparnasse şi St. Germain-des-Prés. În seara de 29 Octombrie am ascultat strivit de mulţimea înghesuită în sală, conferinţa lui Jean-Paul Sartre „L'existentialisme est un humanisme". (Sartre a vorbit, fără note, şi fără să atingă paharul cu apă, mai mult de un ceas şi jumătate . . .).

Încercam să profit de această nouă libertate la care visasem atâţia ani. Multe săptămâni n'am citit niciun ziar. Ştiam că evenimentele importante le voi afla dela prieteni. Însă citeam cu nesaţ revistele noi şi unele cărţi recent apărute; mi se părea că trebuie să mă familiarizez cu actualitatea literară şi filozofică pariziană. Curând însă, m'am trezit confiscat

de lucrări urgente; cu melancolie, mi-am dat seama că libertatea de care mă bucurasem se redusese la cele două ceasuri pe care, în fiecare dimineață, mă încăpățânam să le petrec în muzee, în parcuri sau pe străzi.

*
* *

Ducându-mă să-l văd, în librăria lui vetustă din rue Jacob, editorul Paul Geuthner mi-a mărturisit că dacă ar dispune de o cotă mai mare de hârtie, ar reimprima **Yoga;** cartea era necontenit cerută, și nu numai în Franța. Mi-a sugerat să public, deocamdată, o cărțulie mai puțin tehnică. Câteva zile în urmă, Georges Dumézil m'a prezentat lui Brice Parain, care dirija la Gallimard colecția „La Montagne Sainte Geneviève", și i-a vorbit de proiectul meu. Nu terminasem **Prolegomenele** (= **Traité d'Histoire des religions**) nici **Cosmos și Istorie** (= **Le Mythe de l'Eternel Retour**), dar pentrucă Brice Parain se arăta interesat de o **Introduction à l'étude du Yoga,** m'am apucat de lucru. Mă gândeam că aș putea rezuma teza mea de doctorat, reproducând sau concentrând cât mai multe pagini. Dar am renunțat repede la această soluție facilă. După atâția ani m'am cufundat din nou în sanscrită, filozofia indiană și problematica Yoga. Îmi cumpărasem dicționarul sanscrit-francez al lui Renou, împrumutasem texte și reviste de orientalistică dela **Société Asiatique** și, în câteva luni, stăpâneam subiectul mai bine ca niciodată. (Evident, profitasem de bibliografia critică recentă). În primăvara 1946 am ținut la „Institut de Civilisation Indienne" o comunicare despre lexicul Yoga și, invitat de Jules Blach și Dr. Jean Fillizoat, două conferințe despre tehnicile yogice. Mai târziu voi fi chemat să vorbesc de către diferite grupări și centre de studii spirituale. Yoga interesa – așa cum o prevăzusem de mult – un public din ce în ce mai numeros și mai variat. Evident un asemenea interes amenința să devină – cum a și devenit curând – o „modă". De aceea Louis Renou și alți indianiști priveau cu simpatie eforturile mele de a prezenta filozofia și practicile yoga cât mai științific, situându-le totodată în perspectiva mai largă a istoriei religiilor. Am terminat cartea la începutul verii, și Brice Parain mi-a făgăduit un avans îndată ce va intra sub tipar. Dar datorită conjuncturii editoriale, **Techniques du Yoga** nu va apare decât în primăvara 1948. Din fericire, primisem avansul la timp . . .

La începutul lui Noembrie Georges Dumézil și-a deschis cursul la École des Hautes Études, Section des Sciences Religieuses, curs pe care aveam să-l urmăresc, cu cel mai viu interes, până prin 1950. Aflând că lucrez la o morfologie a fenomenelor religioase, Georges Dumézil m'a invitat să țin o serie de conferințe în cadrul catedrei lui de mitologie comparată. Evident am fost cât se poate de măgulit. Aveam deja dactilografiate câteva mari capitole; în săptămânile care au urmat, le-au tradus, mai mult sau mai puțin fericit, câțiva tineri[1]). Trebuia însă să aleg paginile care puteau fi prezentate oral și mai ales să dezvolt comentariile mele. Am inaugurat ciclul de conferințe la 8 Februarie 1946 printr'o analiză a divinităților de structură uranică în religiile arhaice. În afară de Georges Dumézil și tibetanista Marcelle Lalou, mai erau de față un mic grup de Români. În cele zece conferințe pe care le-am ținut, am reușit să discut numai subiectele primelor patru capitole din **Traité d'Histoire des Religions.** Dumézil a stăruit să continui prezentarea în iarna și primăvara 1947 dar, prins de alte proiecte, n'am apucat s'o fac. Am expus, însă, esențialul cărțuliei **Le Mythe de l'Eternel Retour** în primăvara 1948; de data aceasta, în fața unui public mult mai numeros.

*
* *

Cracanera mă asigurase că-mi va găsi un mic apartament. În toamna 1945, un asemenea privilegiu părea – cum s'a și dovedit – aproape irealizabil. Cu totul întâmplător am aflat că o doamnă de origine rusă, M-me Chernass, era dispusă să subînchirieze o parte din apartamentul pe care-l ocupa în rue des Saints-Pères. Ne-am instalat în Februarie 1946; aveam trei camere, aproape goale și puteam utiliza bucătăria. Din fericire, am găsit o masă de lucru, pe care mi-am înșirat dosarele și manuscrisele.

Începusem conferințele la Hautes Études, și masa de lucru îmi era de mare ajutor. (La hotel, timp de patru luni, mă mulțumisem cu o mescioară șubredă.) Sanskrita îmi stârnise pofta de a relua greaca veche și mai ales de a învăța serios limba rusă. În timpul războiului, la Oxford, la Lisabona, la Cascaes, mă apucasem de mai multe ori de rusă, dar întrerupeam studiul (două ore pe zi) după câteva săptămâni. De data aceasta, voiam cu orice preț s'o învăț. Pe de o parte, pentru a putea citi lucrările etnologilor ruși despre șamanismul siberian; pe de altă

parte, pentrucă, învățând limba (de care mă îndrăgostisem de mult), îmi dovedeam că nu confund poporul rus cu regimul actual, imperialismul sovietic. Îmi repetam mereu că ura împotriva trupelor de ocupație și a uneltelor lor din România nu trebuia extinsă și asupra poporului rus.

Dispunând acum de o bucătărie, de câteva tacâmuri și o duzină de pahare, puteam invita prietenii. Proviziile aduse din Portugalia erau pe sfârșite, dar mai aveam încă ceai, cafea și câteva cutii de sardele. La răstimpuri, N. I. Herescu și Emil Cioran ne dăruiau o sticlă de vin. Multă vreme n'am îndrăznit să oferim invitaților decât cafea și, uneori, un pahar de vin.

Pe nesimțite, cercul cunoscuților și, mai târziu, al colegilor și prietenilor, se lărgea. În primăvara aceea l-am cunoscut pe Philippe Lavastine, i-am admirat mulțimea lecturilor și imensa lui bibliotecă; prin Lavastine l-am întâlnit pe Dr. Henry Hunwald, pasionat de alchimie și hermetism, și care mi-a dăruit **Alchimia asiatică** (1935), cumpărată la Cluj chiar în anul apariției. Curând mă voi împrieteni cu Henry și Anne Hunwald; în micul lor apartament din rue St. Jacques aveam să cunosc mulți scriitori și hermetiști: pe bătrânul Paul Vuillaud (uimit că posedam, la București, încă din 1926, cele două volume din **La Kabbale Juive**), pe criticii Aimé Patri și Michel Carrouges, pe alchimistul Eugène Canseliet, și mai ales, pe André Breton, care îmi va citi cu interes **Techniques du Yoga**. Louis Renou mi-a făcut cinstea să mă invite la masă odată cu E. Benveniste, curios să afle anumite amănunte despre extazul șamanilor asiatici, altădată cu Paul Mus, abia întors din Indo-China (purta încă uniforma de ofițer). Mus și-a adus aminte de lungul meu articol despre **Barabudur;** îl descifrase cu ajutorul unui dicționar româno-francez, la Saigon, în preajma războiului.

Vara 1946 am petrecut-o lucrând, ca în tinerețe, 12–14 ore pe zi. În pofida căldurilor, am încheiat, în Iulie, „Le problème du chamanisme", studiu pe care mi-l ceruse H. Ch. Puech pentru **Revue de l'Histoire des Religions;** îndată după aceea m'am concentrat asupra capitolelor încă nescrise din **Traité.** Șamanismul mă interesa de mulți ani; primele documente le adunasem la British Museum, în vara 1940; la Lisabona citisem toate volumele din **FF Communications** cuprinzând informații și exegeze în legătură cu șamanismul asiatic și siberian. Pretextul studiului din **Revue de l'Histoire des Religions** l-a constituit o carte a lui Ake Ohlmark; urmând o veche interpretare naiv-materialistă, autorul asimila extazul

șamanic transelor provocate de „isteria arctică". Am încercat să situez „problema șamanismului" în contextul istoriei religiilor, singura perspectivă, care nu-i anula semnificația nici funcția. Am analizat, deci, tipologia inițierii șamanice și structura călătoriilor extatice ale șamanilor în regiunile cerești și subpământene, subliniind analogiile cu riturile inițiatice și experiențele mistice ale anumitor populații primitive și orientale. „Le problème du Chamanisme" a fost primul meu studiu care a văzut lumina tiparului (în Februarie 1947). Scrisorile entuziaste pe care le-am primit atunci din partea multor orientaliști și istorici ai religiilor, m'au îndemnat să reiau problema într'o monografie mai amplă.

Evident programul celor 12–14 ore de lucru pe zi era uneori întrerupt de „actualitatea politică". De curând începuse Conferința de Pace și odată cu delegația oficială a României, veniseră la Paris un număr de intelectuali. La începutul lui August, profesorul Al. Rosetti mi-a telefonat, spunându-mi că trebuie să mă vadă de urgență. Ne-am întâlnit a doua zi. Mi-a confirmat zvonul pe care îl auzisem mai de mult, dar refuzasem să-l cred: intenționând să-mi încredințeze o catedră la École des Hautes Études, Ministerul Educației ceruse avizul Legației (căci eram cetățean român). Ministrul nostru, distinsul matematician Stoilov, a întrebat Bucureștiul și, evident, răspunsul a fost negativ. Câteva zile în urmă, Al. Rosetti m'a însoțit în biroul lui Stoilov, „ca să vadă ce se poate face". Natural nu se mai putea face nimic. I-am mărturisit lui Rosetti surpriza și mâhnirea mea: nu putusem crede că un mare savant ar putea proceda ca un agent informator. (Câțiva ani mai târziu, asemenea procedee vor părea firești...)

* * *

După cum era de așteptat, delegația oficială la Conferința Păcii, de sub conducerea Anei Pauker, susținea tezele partidului comunist, adică ale Moscovei. Grigore Gafencu și alți câțiva diplomați români rămași în Occident alcătuiseră un Birou de presă pentru a informa cercurile politice și opinia publică europeană. Brutus Coste se număra printre cei mai activi. Astfel ne-am regăsit după un an și am reluat unele teme ale discuțiilor noastre din Portugalia[2]). Printre „tehnicienii" Comisiei dela Conferința Păcii se găsea și un bun prieten al lui Coste, Anton Golopenția. L-am reîntâlnit cu bucurie. Am aflat că expediase fostului său pro-

fesor, Joachim Wach, cele trei volume ale revistei **Zalmoxis,** iar într'o scrisoare îi vorbise de mine, rugându-l să-mi dăruiască ultimele lui lucrări. Într'adevăr, Wach, care preda istoria religiilor la Universitatea din Chicago, mi-a trimis **Sociology of Religion** și mi-a scris, anunțându-mă că va veni curând în Europa. Dar n'a venit decât în vara 1950; când ne-am întâlnit, la Ascona, Anton Golopenția era de mult arestat. (Câțiva ani în urmă, soția lui a fost chemată să-i identifice corpul . . .)

Luna Octombrie se anunța, pentru noi, destul de grea. Uneori mai se părea că văd spectrul sărăciei în față. Am izbutit să vindem o parte din hainele aduse din Portugalia. Apoi, am descoperit Muntele de Pietate, unde am depus de mai multe ori argintăria și haina de blană a Ninei. Giza învățase să confecționeze pălării, dar la început nu găsea cliente. Din fericire, la răstimpuri, Brutus Coste și alți prieteni îmi expediau mici sume de bani. Reușeam, de asemenea, să împrumut dela Cracanera sumele necesare chiriei sau traducerii capitolelor din **Traité.** Dar erau zile când acest provizorat care se prelungea peste măsură, mă deprima.

M'am hotărît atunci să-mi încerc norocul în Statele Unite. Ananda Coomaraswamy îmi scrisese la începutul lui Octombrie, spunându-mi că trebuie să vin neapărat să-l văd la Boston, în 1947, pentrucă în 1948 se va retrage definitiv în India. L-am rugat să-mi găsească ceva de lucru în USA. Mi-a răspuns că toate catedrele de indianistică și istoria religiilor, din universități și colegii, erau de mult ocupate; dar m'a asigurat că va mai încerca. De abia în August 1947 mi-a scris că ar fi disponibil un post de . . . limbă franceză, la un nou Colegiu care va fi înființat curând (în afară de locuință și întreținere aș avea un salariu anual de 2800 dolari). Am acceptat și această soluție (îmi spuneam că va fi provizorie), dar, în Octombrie, Louis Renou mi-a anunțat moartea lui Coomaraswamy. Vestea m'a îndurerat profund. Visasem la călătoria în Statele Unite, mai ales ca să-l întâlnesc pe Ananda Coomaraswamy, să putem sta de vorbă pe îndelete, discutând ultimele sale exegeze întemeiate pe **philosophia perennis.**

Cu toată sărăcia, îmi continuam lucrul la ultimele două capitole din **Traité.** Mă bucuram, de asemenea, de câte ori reușeam să cunosc personal pe unii din autorii descoperiți de curând, ca, de pildă, pe Robert Dessoile și Gabriel Marcel. La începutul lui Decembrie mi-a telefonat Theodore Besterman, numit de curând într'un post important la UNESCO. Îl cunoscusem la Londra, în primăvara 1940, îl reîntâlnisem la Oxford în iarna următoare. Îi admiram erudiția și curajul de a schimba „specialitățile": dela parapsihologie la entologie și folclor, apoi la bibliografii regionale, culminând în magistrala **Bibliography of bibliographies.** Acum l-am regăsit pasionat de Voltaire, a cărui operă voia, pe atunci, s'o traducă integral în limba engleză. Am petrecut câteva după-amiezi, colindând împreună librăriile și anticăriile; Besterman cerea să vadă „orice carte **de** sau **despre** Voltaire"[3] . . .

*
* *

La 24 Decembrie d-na Chesnass ne-a anunțat că trebuie să ne mutăm într'o lună. Pentrucă nu mai puteam spera să găsim un apartament, am început să căutăm camere în hotel „de rezidență". Am găsit, pentru mine, o cameră mare și spațioasă la Hôtel de Suède, în rue Vaneau. Cum eram obligați să dejunăm și să cinăm acasă, Giza căuta un hotel care să îngăduie pregătirea câtorva feluri simple de mâncare la un „primus". În cele din urmă a găsit, într'un hotel modest din rue de Beaune, o odăiță care se prelungea într'un soi de alcov, prevăzut cu o cuvetă; aici și-a instalat valizele și „Primusul".

În ajunul Crăciunului Georges Dumézil a venit să mă vadă, aducându-mi capitolele din **Traité** a căror versiune franceză avusese bunătatea s'o amelioreze. Tot ce mi-a spus în acea după-amiază despre valoarea și importanța cărții, m'a făcut să uit plictiselile și sărăcia. Mi-a sugerat să propun **Traité** editurei Payot, oferindu-se, de va fi nevoie, să scrie Prefața. Dar cum ultimele două capitole nu erau terminate, n'am îndrăznit să prezint manuscrisul. Am încheiat anul în atelierul lui Lili Verea, aducându-l și pe Theodore Besterman; era primul său contact cu (așa cum îi plăcea să spună) „distracțiile elitelor intelectuale franceze postbelice".

Ne-am mutat la 28 Ianuarie 1947, după două zile de tensiune și teamă; proprietăreasa avusese o ciudată criză de furie și nopțile am dormit îmbrăcați, așteptându-ne la orice. Am respirat ușurați, când am transportat valizele și cărțile într'o camionetă și am pornit spre rue de Beaune, apoi în rue Vaneau. Ne-am obișnuit repede cu noul program. Lucram toată ziua și o parte din noapte; Giza confecționa pălării și vizita eventualele cliente; la prânz și seara mâncam în odăița din rue de Beaune și uneori chiar invitam prieteni la cafea.

Semnarea tratatului de pace n'a provocat entuziasm. Puține zile mai

înainte mi se relataseră amănunte tragice despre foametea din România și, câteva ceasuri după aceea, am aflat de avionul prăbușit la Sintra, în care se aflau Claude Crussard și opt din membrii ansamblului **Ars Rediviva.** Iarna și primăvara aceea n'am avut decât două preocupări: să găsesc bani pentru plata săptămânală a hotelului și să termin **Traité d'Histoire des Religions.** Mă împrumutam dela toți prietenii și cunoscuții. Am împrumutat chiar dela un student, Alphonse Juilland, sosit de curând dela București, împreună cu alți bursieri ai statului francez. Uneori, Giza plângea de desperare: nu reușea să-și vândă pălăriile. (Și totuși, în toamnă situația s'a schimbat brusc; o casă de mode i-a cumpărat întreaga colecție și i-a comandat alte zeci de pălării. Au fost luni când am trăit exclusiv din încasările ei.)

In Mai am primit dela Brutus Coste, dintr'un fond special pe care-l supraveghea, 20.000 de franci, ceea ce mi-a îngăduit să achit o bună parte din datorii și să plătesc restanțele la hotel. Tot în acea lună, N. I. Herescu m'a prezentat Generalului Rădescu, președintele ultimului guvern liber din România. După ultimatumul adresat Regelui Mihai de către Vâșinski, în Martie 1945, generalul Rădescu se refugiase la Legația engleză și, câteva luni în urmă, un avion militar îl transportase, împreună cu secretarul lui, în insula Cipru. Sosise de curând la Paris, unde începuseră să ajungă, pe diverse căi, și alți oameni politici. Astfel l-am reîntâlnit, în Iulie, pe fostul ministru de Externe, Constantin Vișoianu. Îl cunoscusem în țară, prin 1938, când era directorul revistei **Viața Românească.** Aflasem că în timpul războiului se apropiase de „socialism" și credea că trebuie să obținem, cu orice preț, încrederea și prietenia Sovietelor. Dar experiențele recente îi spulberaseră iluziile. M'a turburat pesimismul cu care privea viitorul imediat. Era convins, pe bună dreptate, că am fost părăsiți de „Marii noștri Aliați"; România, ca și restul Europei centrale și orientale, fusese cedată Sovietelor.

Toate veștile acestea m'au întristat, dar nu m'au surprins. După Conferința dela Teheran, unde Europa fusese împărțită în două mari „zone de influență", știam că soarta noastră era pecetluită. Problema principală era, după expresia lui Anton Golopenția, „cum să iernăm", cum să ne salvăm identitatea națională în timpul acestui nou Ev mediu, care ar putea dăinui multe generații. Dar noi, cei aflați în Occident, nu aveam dreptul să ne lăsăm paralizați de desnădejde. Trebuia, cu orice preț, să ne continuăm munca și creația conform vocației fiecăruia dintre noi.

M'am reîntors, deci, cu dârzenie, la lucrările mele. În Iunie scrisesem un studiu despre opera lui Dumézil, pe care mi-l ceruse Lucian Fegrire pentru **Annales,** iar în August am încheiat **Traité.** Îmi rămânea de pus la punct **Le Mythe de l'Eternel Retour,** tradus în parte de fostul meu student Mihail Șora. Dar, așa cum îmi era teamă, efortul pe care-l făcusem în ultimele șase, șapte luni, m'a detașat de lucrările teoretice. În Septembrie m'am trezit pasionat de Balzac. De câte ori dispuneam de o după-amiază liberă și în fiecare noapte până foarte târziu, citeam sau reciteam operele acestui idol al adolescenței și tinereții mele. Curând am descoperit corespondența și monografiile publicate recent despre tinerețea și începuturile literare ale lui Balzac. Cum în 1950 avea să se împlinească o sută de ani dela moarte, mi-am spus că aș putea scrie – și publica sub pseudonim – o **Viață a lui Balzac;** ar fi fost o biografie compusă de un **scriitor** deprins cu exegeza diferitelor **simbolisme religioase** și para-religioase. Când am abandonat definitiv acest proiect, ajunsesem cu povestirea în anul premergător primului succes de public și de critică, **Les Chouans.** Dar nu mi-a părut rău de timpul pierdut; neașteptatul **intermezzo** balzacian m'a ajutat să-mi regăsesc echilibrul.

În toamna aceea l-am cunoscut pe Antoine Bibesco și am dejunat pentru întâia oară în superbul său apartament din insula St. Louis. De asemenea, am fost invitat de Maruca Cantacuzino și George Enescu în casa lor din Bellevue. Am putut astfel cunoaște mai deaproape această pereche fabuloasă de care – datorită „episodului Nae Ionescu" din 1931–1932 –, se legau atâtea amintiri.

La începutul lui Octombrie, urmând sfaturile lui H. Ch. Puech și Alphonse Dupront, fostul Director al Institutului Francez, pe care-l cunoscusem de mult, la București, am depus o cerere de bursă la Centre de la Recherche Scientifique. Cererea era însoțită de scrisori de recomandare dela Louis Renou, Georges Dumézil, Paul Masson-Oursel și de o seamă de publicații (**Yoga, Zalmoxis** I–III, „Le problème du chamanisme", etc.). Îmi închipui că dosarul meu a făcut oarecare impresie, pentru că puține zile în urmă am primit dela CNRS un „ajutor urgent" de 25.000 franci. Dar, ca să evite o eventuală opoziție a Legației, Alphonse Dupront a socotit oportun să informeze pe Stoilov. Fără îndoială, Ministrul și-a făcut datoria. Spre surprinderea mea – și indignarea savanților francezi care-mi elogiaseră activitatea – am aflat, la 3 Decembrie, că cererea fusese respinsă. (În 1950, Louis Massignon va „redeschide dosarul"; de

data aceasta, cu deplin succes. Dar câteva săptămâni mai înainte primisem bursa Bollingen și a trebuit să renunț la CNRS.)

*
* *

Câteva zile după „nemeritata catastrofă" (cum o numise un prieten) am fost să-l văd pe Gustave Payot. Georges Dumézil îi vorbise deja despre carte și-i promisese o Prefață. M'a întâmpinat un bătrân înalt și subțire, care, în ciuda diabetului și a altor invalidități, impresiona printr'o surprinzătoare energie. S'a încruntat îndată ce-a văzut titlul: **Prolégomènes à l'Histoire des Religions.** A răsfoit manuscrisul și s'a încruntat din nou: erau aproape 700 de pagini dactilografiate.

– Dacă pentru **Prolegomene** ai nevoie de 700 de pagini, o **Istorie a Religiilor** ar trebui să aibă zece volume!... Trebuie să-i schimbi titlul.

Am propus **Morphologie du sacré,** dar a clătinat din cap.

– E prea vag. Singurul titlu care ar putea interesa și atrage cumpărători este **Traité d'Histoire des Religions.**

A adăugat că, dacă sunt de acord, va angaja imediat cartea. Altminteri, dat fiind problema hârtiei, va trebui să aștept. Mi-am adus aminte de iarna 1941 când, în casa pe care o închiriasem împreună cu D-na Sassoon, la Oxford, începusem să scriu primele pagini. Mi-am adus aminte de nopțile din ultimii doi ani când, în rue des St. Pères și la Hôtel de Suède, mă trudeam să închei ultimele capitole... Evident nu mă gândisem niciodată că lucrez la o **Istorie a religiilor.** Dar am acceptat pe loc. Esențialul era să apară cartea, chiar cu un titlu pe care nu-l merita.

Gustave Payot m'a întrebat dacă manuscrisul e complet și definitiv; mi-a atras atenția că tipografii sunt pretențioși și cele mai simple modificări costă enorm. L-am asigurat că textul e complet, dar că, în orice caz, va trebui revizuit încă o dată înainte de a fi trimis la imprimerie. Trei zile în urmă mi-a telefonat spunându-mi că a găsit o tipografie care, dacă aș prezenta manuscrisul în două săptămâni, ar putea publica volumul la începutul primăverii. A adăogat că la predarea manuscrisului voi primi 60.000 de franci.

Nu voi uita niciodată zilele și nopțile pe care le-am trăit între 13 și 18 Decembrie. Lucram mai ales nopțile, când rue Vaneau și Hôtel de Suède regăseau o nefirească, aproape ireală, liniște. Mă culcam spre

dimineață, dar nu dormeam decât 3–4 ceasuri. Îmi pregăteam o ceașcă mare de cafea și mă reîntorceam la lucru. La un moment dat mi-am dat seama că nu mai știam în ce zi a săptămânii ne aflăm. Nu mă încumetam să cobor și să întreb portarul; mi-era teamă că mă voi prăbuși pe scări. Sufeream din nou de acele vertigii, declanșate de teribila senzație a lui „déjà vu", pe care le cunoscusem în tinerețe. M'am trântit îmbrăcat în pat și am reușit să adorm. În pofida surmenajului am încheiat completarea bibliografiei și punerea la punct a textului înainte de termenul fixat. (Dar de-atunci, n'am mai îndrăznit să repet experiența celor douăzeci de ceasuri de lucru neîntrerupt.) După ce-am predat manuscrisul lui Payot, am încercat să citesc o nuvelă de Balzac, ca să evadez din cercul infernal în care mă zbătusem o săptămână. Imposibil; surmenajul îmi provocase o criză de vagotonie. Zile de-a-rândul dormitam, ca o larvă, de dimineață până seara.

Câtva timp în urmă, Gustave Payot mi-a telefonat, anunțându-mă că, indignat de devizul pe care i-l făcuse tipografia, retrăsese manuscrisul. Nu știa când se va ivi altă ocazie. (S'a ivit totuși la începutul verii, dar n'am aflat decât destul de târziu această veste bună.)

*
* *

De mult nu mai știam nimic despre Lică Cracanera. Aflasem că, în speranța unei afaceri „pur și simplu senzaționale", împrumutase mari sume de bani, și, de câtva timp, dispăruse din Paris. Apoi, într'o după-amiază sticloasă de Ianuarie, Emil Cioran mi-a adus vestea sinuciderii lui: i se găsise corpul pe o plajă din Belgia. Circula zvonul că, dându-și seama că fusese escrocat, Cracanera plecase la Bruxelles, încercând să recupereze măcar o parte din sumele investite în faimoasa „afacere"; și, evident, nu reușise. Astfel și-au pierdut economiile mai mulți intelectuali români; i le încredințaseră, ca să le „fructifice". Nu mă îndoiesc că Lică Cracanera a căzut victimă marii sale naivități. Că a fost de bună credință o dovedește chiar faptul că s'a sinucis; un escroc ar fi dispărut, refugiindu-se în alt continent. În orice caz, nu pot uita generozitatea cu care Cracanera a ajutat atâția intelectuali români în timpul ocupației germane și imediat după eliberare.[4])

Pentru români, anul 1947 se încheiase cu abdicarea forțată a Regelui Mihai, iar anul în care abia intrasem lăsa să se întrevadă agravarea

tensiunilor politice. Numărul celor care părăseau țara – oameni politici, intelectuali, studenți – crescuse mult în ultimele luni și continua să crească. De asemenea, se adunau la Paris cei care se aflaseră în lagărele din Germania și Austria, majoritatea fiind legionari.

Un comunicat al Legației anunțase că în curând va începe repatrierea cetățenilor români; cei care nu se întorc în termen de șase luni își pierd automat naționalitatea. Cu excepția câtorva lucrători și a unor bătrâni, toți ceilalți au decis să rămână în Franța. Se înființase **Organizația internațională a refugiaților (IRO).** Orice exilat putea să-și depună pașaportul (dacă îl avea) și să semneze o declarație că renunță la cetățenia respectivă. Primea atunci o carte de identitate și, în principiu, se afla sub protecția țării în care își alesese reședința. Încă și mai important: IRO punea la dispoziția refugiaților mijloace de transport pentru statele care îi acceptau, adică republicile Americii de Sud, Canada și Australia.

Mulți Români – fugiți din țară, sau care făcuseră parte din serviciile diplomatice, consulare și economice – s'au hotărît să plece cât de curând în Argentina. Pe deoparte regimul argentinian încuraja imigrarea; pe de altă parte, tensiunea între USA și Soviete se accentuase la răstimpuri, se credea că războiul este inevitabil. Riscul de a fi „surprins de evenimente" în Europa Centrală sau în Occident, părea uneori iminent. În plus, mulți refugiați socoteau că posibilitățile de a-și câștiga viața în alte continente se vor împuțina cu cât trecea timpul. Așa se explică faptul că majoritatea Românilor au emigrat în Argentina în cursul anului 1948.

Același motiv a făcut-o pe Giza să se înscrie în acea primăvară pe lista consulatului argentinian. Casele de modă continuau să-i comande pălării, și învățase de curând croitoria. Își spunea că acum este cel mai bun moment pentru a-și încerca norocul la Buenos Aires. Dar numărul celor înscriși pe lista consulatului era considerabil. Trebuia să aibă răbdare, să aștepte.

Personal, nu mă gândeam la emigrare. Eram hotărît, cu orice risc, să rămân în Franța. Așteptam să apară măcar cărțile și studiile deja angajate. În Februarie primisem corecturile cărții **Techniques du Yoga** și ale unui lung studiu („Le ‚dieu lieur' et le symbolisme des noeux") care va apare în **Revue de l'Histoire des Religions.** În Martie l-am cunoscut pe Georges Bataille. Am stat mult de vorbă în camera mea dela Hôtel de Suède; citise **Yoga** din 1936 și-l interesaseră în special capitolele despre tantrism. M'a invitat să colaborez la **Critique**, și puține

săptămâni în urmă i-am trimis primul articol. De asemenea nu pierdusem speranța că Payot va publica **Traité** înainte de sfârșitul anului. În Mai, curând după ce apăruse **Techniques du Yoga,** am rezumat în câteva lecții ținute la Ecole des Hautes Etudes, lucrarea mea favorită, **Le Mythe de l'Eternel Retour**[5]).

Acea primăvară 1948 se leagă în amintirea mea de primele încercări de organizare culturală a exilului. În afară de bursierii statului francez, care refuzaseră să se întoarcă în țară, se mai aflau la Paris vechi studenți dinainte și din timpul războiului, precum și mulți intelectuali (gazetari, profesori, oameni de știință). Generalul Rădescu îmi ceruse un plan de activitate culturală a Românilor din exil. Sugerasem, deocamdată, înființarea unei Asociații „Mihai Eminescu" care să organizeze conferințe publice și să editeze o revistă literară **(Luceafărul),** precum și un număr de burse pentru studenții săraci și anumiți intelectuali lipsiți de mijloace.

Nu voi rezuma aici istoria diasporei românești din acei ani. E suficient să amintesc că, după abdicarea regelui Mihai și refugierii multor oameni politici și foști funcționari ai Ministerului de Externe, se putea întrezări posibilitatea întemeierii unui Comitet Național care să reprezinte întreaga mișcare de rezistență din afara și din lăuntrul țării. Anumite fonduri, depuse mai demult în Elveția și Portugalia, puteau acoperi, cel puțin la început, cheltuielile organizării și activității Comitetului. (După câțiva ani, organizația americană **Free Europe** va încuraja și susține Comitetele „Națiunilor Captive"). Cum era firesc, ultimul președinte de Consiliu, Generalul Rădescu, ajutat de Grigore Gafencu și Brutus Coste, a încercat să formeze Comitetul Național. Dar, datorită geloziilor și conflictelor inerente oricărei emigrații, n'a reușit și, în cele din urmă, a trebuit să renunțe. Între timp, industriașul N. Malaxa, care părăsise de curând țara, a pus la dispoziția Generalului Rădescu o parte din suma încasată prin vânzarea faimoaselor „Uzine Malaxa" și depusă în Elveția. Astfel că din Martie 1948 și până în iarna 1949, Generalul Rădescu a putut asigura bursele studenților și intelectualilor și tipărirea celor două numere din **Luceafărul.**

Împreună cu câțiva prieteni și colegi am înființat Asociația culturală „Mihai Eminescu". Prima manifestație publică a fost comemorarea zilei de 10 Mai, într'o sală arhiplină dela **Sociétés Savantes.** Tot la **Sociétés Savantes** aveam să țin mai târziu conferința despre cele două tradiții spirituale românești și despre Mihai Eminescu. Concomitent, pregăteam

primul număr din **Luceafărul,** cu colaborarea multor scriitori români din diasporă. Volumul, de 180 pagini, se deschidea cu o poezie, „Adio libertate!", semnată... Era, de fapt, a lui Vasile Voiculescu, trimisă pe sub ascuns din țară.

Evident, îmi dădeam seama de dificultățile pe care asemenea manifestări le puteau crea familiei. Dar asta era adevărat pentru toți românii din exil. Aflasem că de vreo doi ani cărțile mele nu se mai retipăreau; devenisem **persona non grata.** Corespondența cu familia și prietenii din țară se încetinise treptat, iar în 1948 a fost întreruptă pentru mult timp. Din ultimele scrisori ale părinților înțelesesem că cercul se strânsese peste așteptări; dar ei toți se bucurau că eu pot trăi, lucra și publica la Paris. De câte ori aveam prilej, le trimiteam pachete cu alimente și, mai târziu, mici sume de bani, dar nu eram sigur că le ajungeau. Un an mai târziu aveam să înțeleg că, datorită unui asemenea „transfer", Corina fusese anchetată de miliție. De atunci n'am mai încercat să-i ajut băneşte. Mult timp n'am mai primit vești de acasă decât indirect.

*

* *

La sfârșitul lui Iulie a avut loc, la Paris, primul Congres Internațional al Orientaliștilor. A fost și primul Congres Orientalist la care am luat parte (am prezentat o scurtă comunicare despre simbolismul celor șapte pași ai lui Buddha). Cu acest prilej am cunoscut mulți orientaliști străini; cu unii dintre ei (Duchesne-Guillemin, G. Widengren, Stig Wikander, etc.) aveam să mă împrietenesc. M'am bucurat de asemenea, întâlnind pe Etienne Lamotte și alți indianiști care îmi scriseseră cu entuziasm **despre Techniques du Yoga.**

Puțin înainte de Congres, Theodore Besterman îmi propusese să înlocuiesc, timp de trei, patru luni, pe un funcționar dela UNESCO, trimis în misiune în Orient. Am cunoscut astfel orarul și programul de lucru al intelectualului integrat într'o instituție, am întâlnit tot felul de tehnicieni ai educației și funcționari ai planificării culturale. Dar eram liber să-mi organizez singur munca, așa că în fiecare zi îmi rămâneau câteva ceasuri pentru lectură. Într-o după-amiază mi-a telefonat Payot; voia să știe când aș putea termina **Le chamanisme,** despre care îi vorbisem mai demult. Cu acest prilej am aflat că **Traité d'Histoire des Religions** se află sub tipar. (Într'adevăr, am primit primele corecturi în Septembrie.)

La 27 August, împreună cu prietena noastră Martha, fiica doctorului Vasile Voiculescu, am condus-o pe Giza la Marsilia. S'a îmbarcat pe un vapor închiriat de IRO, laolaltă cu vreo 2000 de emigranți. Cum am aflat din primele scrisori, călătorise în condiții mizerabile. Din fericire, prietenii și cunoscuții deja stabiliți la Buenos Aires au ajutat-o să uite repede acest coșmar. În câteva luni, Giza a izbutit să-și instaleze un atelier de croitorie. Cu timpul, a început să câștige destul, ca să-și cumpere micul apartament pe care-l locuia. Dar n'a putut vizita Parisul decât după cinci ani.

La sfârșitul lui Octombrie am avut prilejul de a petrece o zi la Sochoire, cu Père de Menasce și grupul „Eau Vive". M'am întors fermecat de majestatea solitudinei. Mă întrebam, pe drum, dacă munca mea continuă, și cărțile, și articolele pe care le scriam, nu mă depărtau pe nesimțite de izvoarele vieții și ale sufletului...

Am petrecut revelionul cu Herescu, Cioran și alți prieteni, în casa D-nei Foll, pe avenue Trudaine. De fapt, l-am petrecut lângă Christinel; ca și cum n'am fi fost decât noi doi, singuri...

MIRCEA ELIADE

[1]) Textul integral al versiunii franceze – **Traité d'Histoire des Religions** – va fi corectat de Georges Dumézil.

[2]) Discursul lui Churchill din 20 Septembrie, în care sugera o federație a statelor europene și împăcarea definitivă dintre Franța și Germania, provocase nesfârșite discuții și polemici. Unii naivi se întrebau de ce descoperise Churchill atât de târziu această îndrăzneață soluție politică...

[3]) Theodor Besterman s'a concentrat mai târziu exclusiv asupra corespondenței lui Voltaire, publicând o admirabilă ediție critică în 110 volume.

[4]) Figura și destinul lui Lică Cracanera mi-a servit de model pentru un personaj din **Noaptea de Sânziene:** Mișu Weissmann.

[5]) Începută la Cascaes, în Martie 1945, această cărțulie va fi încheiată în Noembrie 1948 și va apare la Gallimard, în primăvara următoare.

AGONIA

Lui Hans Diplich

Țara, țările, țărmurile,
Tărâmurile dintre legi,
Binele, răul le așteaptă să moară.
Ard în tăcere spaimele

Între căderile toamnei, fiecare
Măsoară cu zilnică grijă
Distanța dintre trecutul cu plopi,
Măsurat înșirați pe istorie,
Și incertul, înneguratul mâine.
Chipuri limpezi oglindesc taina
Legăturii dintre erou și faptele lor în comun,
Măștile dușmănoase întârzie pe uri,
Spăimântate de un viitor cu răspunderi.
Îi vor fi egali în creație
Sau numai în obscure intenții?
Clopote bat în turle albastre
Printre huete de mașini,
Cad frunze ademenitoare,
Inimi adună în piepturi unanime
Terori brusc deschise spre necunoscut.
Cel ce a știut zăvorî porțile
Către durerea răspunderii
Stă să-și dea sufletul pe alte mâini.
Cei ce rămân oftează în neînțeleasa singurătate.
Uși către vânt se vor deschide, înfometate.

VINTILĂ HORIA

*

CARMINA

. . . „o cetatea mea dezolată
când ne vom mai revedea?!" . . .

DANGIRADDAMU

. . . „foarte departe de mine mi-e Locul
și Templul e departe de mine!" . . .
(versuri pentru regele UR)

. . . „de aci trebuie să începi" . . .
VINTILĂ HORIA

CXX
„Le Paradis, voilà quoi j'ai tenté d'écrire

Ne bougez point
Laissez parler le vent:
le paradis est là.

Que les Dieux pardonnent
ce que fait l'homme
Que ceux que j'aime tentent de pardonner
ce que j'ai fait".

Ezra POUND
LES CANTOS
(Flammarion, Mai, 1986)

RIDICAREA ÎNTUNERICULUI

De aici, din fund de prăpastie, mi-e visul înălțat spre Tine Maica Domnului, Doamna Durerii, împărăteasa Lacrămilor, cu veșmintele mirosind a ambră, mosc și cimbru, cu ochii aburind ca frunza de măslin, îngăduemi să sgârii sub fresca unde a adormit Chipul Tău dintâi, cu surâsul sub var, și adu-ți aminte că am lăsat urme în zadar.

Pe cruce, de El nici vântul la anumite soroace, nu vrea să mai știe de ce legănat îl mai întoarce.

Alți Heruvini, alți Arhangheli, o altă lume pe pragul luminii nu se mai face. Atunci, Maria, de El adunat, lacrima, azima și peștii a săturat nebunii! . . .

De rănile arzând, de mâinile frânte, de frutea împunsă de spini, timpul a încetat să-și mai aducă aminte. Pietà, Tu, deschide brațele ca să-l aduni. Și adoarme-l cuminte! . . .

Din tot ce a fost în legături frumoase, a mai rămas Maria, doar câteva oase. El giulgiu, giulgiu cu odoare, nu are, dar am să-l sărut pe picioare peste cureaua de la sandale.

. . . . . .
. . . . . .
Și El număra
– pe când Ponțiu PILAT
era agă roman la Ierusalim –
XXXIII de solstiții
și XXXII de echinocțiuri.

Pe dealul cu fiori de priboaie
din gura lui s'a scurs
otet îndoit cu apă
și sângele s'a prelins pe stâlpul amuțit . . .

Acum în veleatul
MCMLXXXVI
stă de-a dreapta
și nimeni, nici sfinții nu știu când fulgerul
va coborî iar printre
OAMENI . . .

7 + 7
CARMINA NUMERUS
. . . „Am vrut să fiu cerul,
înainte de a fi ochii
care să te privească" . . .

PLATON

INCEPUT
Poezie,
– somn, extaz ori sucuri amare de bozie

poezie,
apă scoasă din fântână cu leșie

poezie, fată proastă, fată slută
floare pe ramură ruptă
Orpheu
adormea cu lacrima ascunsă în rar minereu;
eter, otravă, melodii ori cuvinte din câte știu
adun, pun foc și le vânturi ca să le ducă în pustiu . . .

7.
Șapte, au plecat azi-noapte
șapte, și s'au dus departe
șapte, să scape de moarte;
și s'au dus cei șapte ca să mă desgroape . . .

NUMERE
numere,
und'le duci călugăre?
ai plecat
decuseară, nemâncat!

Ca să ajungi cât mai departe
ai pierdut pe drumuri șapte
clopote
prinse'n funii, peste mări în clocote.

obosit
și de nimenea iubit
ard tăcerea în rugăciuni
în cădelnițî cu tăciuni
dar de un bulgăre lovit
n'am să strig
că am căzut și că mi-e frig

poezie
rodie
singur
aș fi vrut ca să te fur
dar un fulger
ți-a trăznit în brațe un înger;

trist, cu mâinile lopată,
dintr'o groapă, l'ai mutat în altă groapă;
i-ai pus apa fără pâine
și-ai mințit că vei trece să'l vezi mâine . . .

NESCRISE
numere
în pulbere
de nimenea scrise
de nimenea'nvinse
pe tărâm de număr
unde toate sufăr

FIRE DE PĂIANJEN
fire de păianjen cu mărgele înșirate
toate vechi și toate sparte
părăsite'n ochii mei
. . . . . .
ia din ele câte vrei.

SUPUNERE
din ce mintea mea străbate
n'a aflat nici jumătate;
numere
supunere
(unde?
unde ghimpele pătrunde)
cu sângele amestecat
peste curbele **înalt**.

FOCUL
pe tărâm cu numere
focul e pe stingere
stelele se duc nesparte
umbre prăbușite'n noapte.

PERECHE
unde-i numărul pereche pe care nu-l găsim,
numărul de aur, rar, în care poposim
numărul pe care Universul î-l întoarse
în UNU
printre numere ascunse . . .

PE UMERE
cer pogorît pe umere
încărcat cu numere
sulițe cu tăișuri de lumini
în genunchi să li te'nchini.

ATUNCI
parmary = unu

calabawa = doi
cardia = mult
– atât cu atât
universul adunând universul –, cât? . . .

TÂRZIU
e prea târziu
prea mărită
preoteasa mea;
a apus soarele
– facă-se voia sărutului . . .

ALB
recunoșteam
ori de câte ori se împletea aerul
adâncita rană rămânea în păr

prea s'a adunat
din ce altă dată refuza
să se așterne sub tălpi
– dedesupt e cineva
e absent cine? . . . cine? . . . cine! . . .

cum să mai dau atât de târziu
de prea slăvitul miros
al pașilor de lupi?! . . .

altă sudoare
mă scaldă
sub altă sudoare mă scaldă? . . .

6.
„A IEHI AOUR"

0.
Zero – nimic; nud și curat;
Erebe, Erebe,
în ochii tăi, lacrima fierbe.

0.
„. . . Zero × inifinitul = UNU"
Pithagora

el,
ea,
al lor:
eu;
după Zborul cocorilor . . .

0.
Zero,
sanctuare
din nimic;
Theano, înnecată în marea iubire;
putrezind, din groapă, bobul de grâu urcă în spic.

1.
UNU
pe pisc, vultur; –
mă bucur
când fur! . . .

UNU
Unu, tăcut, EL, inepuizabil
eternul copil
orfan dinainte,
de va întrerupe lucrul început
cerul va curge
printre toarte rupt;
. . . . . .
uimit, trupul meu vertical, îl va străpunge! . . .

EL
El – unul
peste semne și depărtare;
nimeni nu e nici mic și nici mare
cerul
ca țărâna, va cădea în soare . . .

IZVOR
Unul –
vajnic izvor
O-sir-is,
domn atotștiutor,
pe calea peste somn aleasă
în vis, moartea e cu mult mai frumoasă!

VÂRF DE PIRAMIDĂ
Gnomon – matematic, vârf de piramidă
cu capul pe trepte de piatră
aș vrea să adorm – cu inima-mi arzând cărămidă.

2.
Doi – ochii frumoși;
ochii lor frumoși
înnecați în apele cu izvor sărat,
ei închid în ei, în noapte, trupul lor spintecat . . .

X + Y
X + Y = doi
Zvârl cu pietre într'un cotoi
. . . . . .
cine râde
nu s'ascunde! . . .

JOI
Joi despre ziuă, a căzut o stea
și-am stins-o în mână;
mă rog de ea
exact, **distanțele** să-mi spună;
– o rog; și tace;
exordul a încetat și **lumea** bună
vrea steaua stinsă ca să dezbrace . . .

3.
TREI
PITHAGORA
triunghiului i s'a închis hora mică
pe ramuri frunzele tremur de frică;
orice cădere în triunghi
descarcă în inimă junghi;
– și chiar în inima cailor
care trag Carul-Mare
ori în a oilor
care pasc stele polare

apoi
s'a aflat
că altădată, cu mult înapoi
triunghiul a desfăcut hora
și isoscelul, ca azimă, îl dă tuturora.

SCĂLDAT
Ne-am scăldat în albie
cu-o floare de salcie
cât am plâns,
salcia, și-a'nchis floarea și s'a dus . . .

ELOHIM
Elohim, –
te iubim?
ori te urîm
te pândim!
– de lași să te omorîm?

Întâiul luminosul
amarul **cuvânt**
de ce l-ai frământat?
Elohim
nu te mai iubim
ca la început!
Ia-ne; – ne restituim . . .

4.
Iubire,
privește:
de patru decenii plâng în neștire . . .

NOAPTEA
Noaptea
la patru din noapte
privesc în sus, obosit;
spațiu vid – ce am aruncat a orbit.

5.
Floare
ademenire dulce
nuntă cu parfum de cicoare
dă-mi un palat
în el să intru spălat
deasupra
lasă să cadă o sămânță mai mare
să știu că sub țărână iarba nu moare;
– și'n ea pot să adorm.

AZI NOAPTE
Azi noapte, am strâns în mână o piatră;
era oarbă;
ardea
și parcă i-am întrerupt tăcerea –
tremura
de parcă ar fi vrut reînvierea . . .

6.
N'am să fiu trist,
nu, n'am să fiu
n'am să știu;
am să văd doar noaptea, când lumina se'ncheie
din mușuroiul cu grilaj de fier
pământului, ca să fie ușor, n'am să-i cer.

JOC
Joc
repezi întreceri pe loc
neînțelese zbateri, sărituri nebune
prin păduri, prin ape, în mijloc de lume
cin'nu vor să joace
i-au pus sub capace . . .

AB 6
AB 6
pietre de mătase.

7.
Șapte
culcă-te pe spate
– se va face noapte . . .

RUPE-TE DIN LUNĂ
Șapte,
dă-te la-o-parte
rupe-te din lume
și fă-te cărbune . . .

Săptămână
după săptămână
te-am purtat în mână
ochii înlăcrimați
i-am sorbit cu alcool de prună . . .
10.
Zece
zece ierburi zece
peste care focul
pe deasupra trece.
Zece
– să ducă să'nece!

ANALIZA SÂNGELUI
AESC HELYL HOPA
Terra – țară – țarină – țărână
răzoare
părinții în oase, hotare
– pământ ars în mână
cu borne de stele veghiate de lună.

EI
Blahii – balohii – valohii – vlahii – valahii
râmleni; –
sălbatici dormind prin poieni
împunși de vulturi
sfâșiați de vulturi
– de-i cauți prin crâng
i-auzi din frunză cum plâng . . .

MIRACOL
Sunt;
– și-am ajuns cărunt . . .

POLEN
Liturghie, când Dumnezeu
se'mbracă în arhiereu
și din altar, la fereastră
picura împărtășirea rară;
sfinților le-au curs mierea în barbă
disprețuiesc gloria și nu vor s'o soarbă.

ANALIZĂ APOCRIFĂ
Am alergat prin ploi
și prin zăpezi
am tremurat ca frunza pe altoi
peste stânci – am sărit ca iezi

am umblat desculț
apă n'am băut din puț

am sorbit-o din urmele de lup
și trupul mi l-am ars printre albine în stup

noaptea, goi
așterneam luna, să doarmă sub noi
șarpele îmblânzit, întins
zvârlea cu mere în alb paradis

apoi am adunat pietre
nebun, crezând că voi duce
în brațe munții
dar când i-am spart, dormeau în ei părinții

și-atunci am plecat împreună
ca nimeni să nu ne privească
și moartea să nu mă găsească
ducând piatra ascunsă în mână.

TĂCERE

Stradivarius m'a îndemnat să îngenunchi;
m'am rugat
și nimeni nu m'a auzit
dar am învățat s'ascult . . .

E TOT MAI BINE . . .

am încântat un fel de ramură cu ghindă
să-mi vină'n brațe să se întindă; –
dar parcă a vrut să plâng încet și s'o sărut

și când a fost ca s'o sărut
s'a speriat și a căzut
am încercat ca s'o ridic
dar jos nu mai era nimic

am căutat'o în iarbă peste tot
pe ape am strigat înnot
udă s'a întins la soare o nălucă
râdea . . . atunci e tot mai bine să se ducă.

LA REÎNTOARCERE

după un nour
de cositor
am prins sfânta de picior
era albă
și purta la gât o salbă:

– „Uite, zice, vezi tu florile acelea mici?
Când vei coborî prin ele
du buchete la bunici" . . .

PREFAȚĂ

din aurul acesta învechit, impur
am vrut să făuresc săgeți, statui și flamuri
pe piet să-mi brodeze stema cu'n vultur doborît
în care să așeze moartea în noui rituri . . .

am străduit să strâng atâta colb de aur
învins, sub pleoape să topească
și orb să nu mai știe să privească

de-atunci în ochii mei s'a adunat nisip
grămezi lăsate de furtuni
abia mai strălucind am aruncat ce mi-a rămas în mâini

ÎNTR'O VINERE DIN MAI

într'o vinere din mai
am cerut să intru'n rai
la intrare
am cerut să mă spele pe picioare

o cucernică zugrăvită'n pielea goală
se făcea că trupul își spală
pe mătasea despicată (și nu era despicată)
arăta că are o pată (și nu avea pată)

seara încerca stelele să certe
și le rânduia pe trepte
una care clipea din ochi des
a aruncat-o pe șes

(Doamne, câtă hărmălaie în Univers
parcă ar trebui totul șters)

tot ce a mai rămas din rai
e o traistă de mălai
cine vrea poate să-l lingă
sau să-l facă mămăligă

spre peretele cu sfinți
am murmurat printre dinți
– „Doamne, pe câți dintre sfinții mari
ai să-i întinzi iarăși în pari?!" . . .

Chars, Paris
1982–1986

IOAN I. MIREA

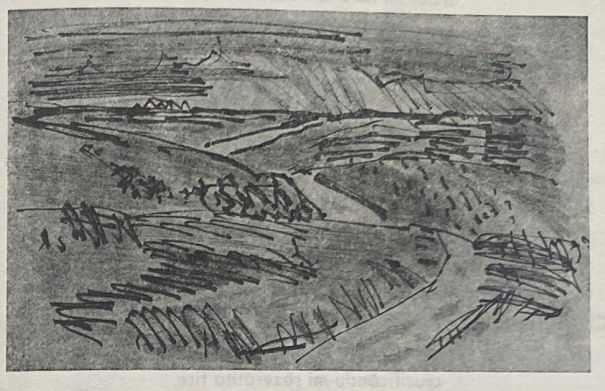

Din ciclul „CERBOAICĂ IUBITĂ"

NOI, SINGURI

Noi, singuri, sub cerul deschis
peste'ntinderea verdelui plai;
parcă tot ce trăim e un vis,
parcă tot ce vedem e un rai.

Noi, singuri, de dor fremătând
printre ierburi, izvoare și flori,
legănându-ne dragostea'n gând,
legănându-ne gându'n vâltori.

Noi, singuri, sub cerul înalt,
lângă munții înalți, păduroși;
dac'aș face, iubito, un salt
ochii tăi m'ar primi, luminoși.

Noi, singuri, visând amândoi
viitoare râvnite'mpliniri.
Dumnezeu este-aci, lângă noi,
pe poteca eternei iubiri . . .

TU, UMBRA MEA

Cu fiecare lacrimă, ce vine
și stăruie, pe geana mea, neștearsă,
mă micșorez, vărsându-mă în tine,
cum un izvor în marea lui se varsă.

Înstreinat de propria-mi făptură,
mă caut, căutându-te'n străfunduri:
acolo, unde-a fost odată zgură,
acolo, unde-au fost odată prunduri,

acolo, unde-am zugrăvit icoane
crucificându-mi răzvrătita fire,
acolo, în adâncuri de bulboane,
din care crești, tu, nufăr de iubire,

tu, susurul cu'nfiorare sumbră,
tu, cântecul alinător de rele,
tu, umbra mea, incandescenta umbră
a visului și-a poeziei mele.

Cu fiecare zâmbet, ce ți-l dărui
cu viața mea spre viața ta întoarsă,
mă împlinesc, cu toate că mă nărui
ca o lumină de feștilă arsă . . .

TOT MAI MULT

Biruind toate vrăjile, urile,
tot mai mult ne-am legat unul de altul;
aproape de noi, cerul, înaltul,
aproape de noi, munții, pădurile.

Tot mai mult, tot mai mult ne iubim,
tot mai mult Dumnezeu ne unește,
tot mai mult Dumnezeu ne iubește
și de dragostea Lui strălucim.

Și vrăjiți de-al iubirii tumult,
ne-avântăm, spre doritele creste,
peste văi și prăpăstii funeste,
tot mai sus, tot mai drept, tot mai mult . . .

Poiana Țapului, 1957

SERGIU GROSSU

TITUS BĂRBULESCU

SĂRUTĂRI DRAGI DIN UNGARIA

II

Când sună deșteptătorul, Ionică făcu gestul mașinal să-l oprească. Nu-l atinse. Era departe, pe masa de lângă fereastră. Până acolo, orbecăind și pipăind în grabă confuză, se trezi de-a-binelea. I se făcu lumină în cap. Se afla așa dar cu soldații unui detașament de marș către front in Ungaria. În deplasare. Făcuse popas într'un sat din pustă, abătut de la drumul mare, sat așezat într'o vâlcea tupilată înapoia unui crâng lung și des. Cu de-ale mâncării, din belșug. În teritoriul de ocupație inamic... Locuitorii? Bătrâni, femei, copii – multe femei deloc sperioase, din contră primitoare, acceptându-i în gazdă cu bucurie pentru că probabil (nu probabil, ci sigur), pentru că soldații nu erau ruși. – Erau sodați români, recruți de la țară cu dor de țară și omenie, nu cu gân-

duri răsboinice la ele acasă, în Ungaria... Cu cine ne răsboim noi în Ungaria? cugetă cu destulă greață Ionică în sinea lui. Cu fasciștii! Luptăm contra „fasciștilor cutropitori", ca să liberăm pe cutropiți!... Așa spune armata roșie, în care suntem încadrați strâns și nemilos... Dar armata roșie a cutropit România. Cutropește acum Ungaria, mâine inamicul din față. Eliberează cum știe ea să „elibereze": cu foc și sabie. Pe civili: bărbați, femei, copii... Cu atare lozinci, **n'au făcut** România Mare părinții noștri. Nici noi, cât am putut învăța și da țării mutilate, când am fost încălcați de la răsărit, de la apus – de cine? de „fasciști"! –, noi n'am putut rosti asemenea lozinci. Le-au rostit năvălitorii, lupi îmbrăcați în piele de oaie... Cu ele și-au clădit imperiul Uniunea Sovietică, apoi „Reichul al treilea", peste noi și peste alți nefericiți, semănați de Dumnezeu în calea răutăților... Aveam 20 de ani când au început prăbușirile. Și acum: Trăiască prăbușitorii! La atac, ura copii! Trăiască Stalin, mare și milostivă să-i fie iubirea!...

Ionică se frecă pe față. Trase perdeaua. Afară se mijea de ziuă. Ningea liniștit. Se desprindea prin ceața zorilor, desemnându-se rozauriu, colțul cerdacului, un copac înalt despletit. Se zăreau siluete mișcătoare în curtea școlii peste drum. E ora 7, își zise Ionică. La 8 va fi adunarea detașamentului, începe programul zilei. Trebuie să anunțe: plecăm? Nu plecăm... Să studiez harta. Trebuie să mai stăm la odihnă și refacere. Trebuie să găsesc vreo gară, de unde să luăm trenul. Nu se mai poate, chiar așa să'mpingem săniile până la front... Dacă dă un soare timpuriu care topește zăpada?!...

Soneria deșteptătorului pătrunsese în toată casa, care se anima. Îl auzi pe Ionescu, ordonanța, zicând ceva în ungurește gazdei, care-i răspunse, îndreptându-se repede spre bucătărie. Pruncii dormeau. Ionică își trase pantalonii, cizmele, își trase mânecile cămășii peste bustul gol în jurul gâtului, se îndreptă spre vestibul. Aici era locul de spălat, își avea lucrurile de toaletă.

Îl întâmpină Anika purtând o cofă cu apă fierbinte și o doniță cu apă rece, pe care le puse pe masa învelită cu mușama, lângă ligheanul alb, în faianță, scobit adânc. Își spuseră bună-dimineața. Ionică întinse mâna spre trusa de toaletă, pe etajeră. În oglindă o văzu pe Anika, pe când el își căuta ustensilele de bărbierit. Avea buzele întredeschise, ușor arcuite în sus, pe cap o cârpă de mătase verde-închis, înodată la ceafă, din care ieșea o coadă de păr împletit, de culoare de flacără blondă-roșcat.

Ochii plecați. Îl lăsă îndată singur, parcă cu părere de rău, plecând la alte treburi.

Veni și Ionescu, după un timp. – Să trăiți, domnule Sublocotenent! – Să fii sănătos, băiatule. Ce e pe afară? Ce fac oamenii? – S'au adunat la școală. Repaos. Beau ceai cald, după ce-au mâncat fiecare pe la casele lor ciorbă bună, slănină, brânză cu pâine... Nea Tomiță le cântă din frunză. – Du-te și le spune că adunarea se face la ora 8. Întâi în cancelaria școlii. Elevul plutonier Decusară, sergentul major Trandafir să mă aștepte acolo. Vom face programul. – ... **Nu** plecăm astăzi, domnule sublocotenent, strecură o vorbă Ionescu. – Ba plecăm, zâmbi Florian. Plecăm mâine, sau poimâine... – Cum ordonați, poate răspoimâine, adaogă smerit ordonanța... Ionică Florian începu a râde cu poftă: – Bine, bine! Lasă, lasă... O să vedem cum e mai bine. Cheamă-l pe Grigore. Aș vrea să-l văd acuma cât iau micul dejun. Apoi plecăm împreună la școală. Tu poți rămâne aici pe la treburi, nu vii la adunare.

Ionică se spălă pe față și pe corp cu apă rece și săpun bun de casă. Apoi se bărbieri săpunindu-se abundent cu săpunul lui de ras, cu apă caldă; își vărsă pe fața aprinsă o apă liniștitoare, peste păr apă de colonie, peste bust, la încheieturi; se spălă pe dinți, se pieptănă, își îmbrăcă cămașa – pe piele avea o flanelă – și tunica, păși în bucătărie.

Aici îl aștepta masa pusă: o cană cu lapte fierbinte, pâine, șuncă, unt alb făcut în casă, de mâncat cu linguriță ca o smântână proaspătă bătută. Anika în picioare, între masă și plită, îi spuse parcă „poftiți"! în limba ei. Ionică o pofti prin gesturi și mimică să mănânce împreună, să stea la masă cu el. Ea refuză. Era singură, nici tatăl, nici copiii care dormeau. Ordonanța ieșise după treburi; tocmai adusese din curte un coș de lemne, acum tăia altele, făcea surcele. Se auzea zgomot de butuci scoși din stivă; mai departe, nechezat voios de cai. Ionică se uită drept la Anika ce potrivea focul pentru gătit. Trăsese cârligul de jos al sobei ca să cadă cenușa, introduse peste tăciunii rămași și aprinși lemne bine calibrate, după mărimea sobei, de Ionescu. Femeia își ridică și ea ochii spre ofițer. Avizâ oala cu lapte de pe cuptor. Îl întrebă din ochi dacă mai vrea o cană cu lapte. Ionică răspunse afirmativ: – **Igen, kösszönöm!** ...Parcă s'a dezlegat un farmec. Femeia apucă cu amândouă mâinile oala, o puse pe masă, turnă în cană lăsând să cadă odată cu laptele toată smântâna. Ochii ovali, străbătuți de văpăi verzi-albastre, priveau ochii de cafea ai bărbatului. Scânteiau de o bucurie nouă; fața rumenită de pâlpâiala focului aștepta parcă să i se mai spună ceva pe ungurește. O desmierdare. Ionică nu mai știa ce să-i spună în limba ei, dar se ridicase și el în picioare, făcu un pas, era aproape de ea. Foarte aproape. Îi simțea fruntea lipită de bărbia lui, mirosul de levănțică, respirația iute. Pleoapele i se aplecaseră peste ochii cu luciri agere, peste capul învelit de mătase; părul femeii, legat sus, cădea leneș în jos spre grumazul bărbatului. Acesta îl netezi între degetele moi, o mângâie pe obrajii calzi, șoptindu-i cuvinte stranii pe care ea parcă le pricepea, fiindcă-i îngâna silabele terminale, închise ochii. Apoi îi prinse capul între mâini, îl aduse ușor în fața lui, o sărută pe ochi, pe obraji, pe gură. Trupul femeii se lipi de trupul bărbatului îndoindu-se sub strânsoarea vânjoasă a brațelor reunite peste coapse, ținând-o în cumpănă. Brațele femeii se agățau de gâtul bărbatului, oblic, în căutare de echilibru, în timp ce murmure nemântuite ieșeau din gurile împreunate, despreunate, neînțelese, dar consimțitoare... Se auzeau afară loviturile de topor ale lui Ionescu, întretăiate de interjecții de satisfacție: – He! hi!... Așa băiatule! Dintr'o lovitură, poc! Apoi o pauză, sgomot de scuipat în palme, pșit! Mai departe, în grajd, caii nechezeau aprig. – Totuși, își zise Ionică, uluit și cu un vag sentiment de culpabilitate, nu-i locul, nici momentul... Se deslipi de trupul răscolit în dulceața lui, pe care-l ajuta acum să se îndrepte, să-l liniștească. O mângâie cu amândouă mâinile peste obrajii aprinși. Îi spuse din ochi că nu se poate acum...

După ce Ionică termină micul dejun, se duse de-și luă porthartul din cameră. Îl desfășură pe masa din bucătărie. Anika ieșise după treburi, dereteca în camera copiilor. Sosi Grigore Amariei, caporalul: – Să trăiți, domnule Sublocotenent! – Bună dimineața Grigore. Toate-s bune? – Toate... – Cum au dormit oamenii? A fost liniște în sat? – Liniște și pace, că frontu-i departe... (Frontul? Și pentru Ionică frontul era foarte departe. Chiar îl uitase, cum uiți un vis urât: oameni urlând în gropi de obuz, cu membrele sfâșiate: nu mă lăsa Doamne! Maica Domnului, Măicuță dă-mi mâna, apă... Ioane, Costică, don-căprar sunt aici, sub arătură. Frate, vino... Veneau branduri, scăpărau pușile.) Caporalul vechi Amariei era proaspăt la față, cu ochii limpezi, odihniți; pe gulerul mantalei sclipeau fulgi de zăpadă care se topeau. Ofițerul continuă să-l întrebe: – A fost petrecere pe ici, pe colo? – Petrecere pe ici, pe colo, domnule Sublocotenent, ca în case cu bărbați și femei... – Bărbații-s pe front, caporal Grigore. La inamic. – Ei, de bărbătușii noștri vorbeam, domnule Sublocotenent, nu de inamic... Cât privește muierile de pe

aici, nu-s deloc răle. Încep s'o rupă românește. Iar răcruții fac treabă când pe românește, când pe limba lor pe care Ciureș o știe a grăi pentru toți. Băiat vrednic și ales... Se înțeleg de minune.

Ionică zâmbi. Se uită pe hartă: – Uite Grigore. Cam la distanță de 30 de kilometri, spre miază-noapte-apus, atingem un nod de cale ferată: **Hátvan.** De-acolo luăm trenul spre **Miskolc,** unde suntem așteptați. Nu mai tragem, nici împingem săniile... Însă mai stăm aici vreo zi–două în refacere: la exerciții și instrucție, căci acolo nu mai avem vreme de așa ceva – nici de treburi prin casele oamenilor... Caporalul vechi Grigore Amariei suspină din suflet: – Păi, parcă noi nu știm, domnule Sublocotenent, **ce nu-i** acolo: nici trai bun, nici muieri, nici pace!...

În curtea școlii era o forfotă voioasă. Ionică și Grigore trecură prin mijlocul ostașilor, răspunzând unora-altora la binețe. Se îndreptau spre cancelarie când, deodată au răsunat comenzi scurte, date sonor de Decusară: – Adunarea! Adunarea! În flanc câte zece! În fața lor, aliniați, se țineau drepți subofițerii și gradații. La raport. În curtea școlii Ionică a trebuit să se oprească și să asculte apelul și raportul ca la cazarmă. După zidul din fund, se uita la spectacol, mustăcindu-se, toboșarul satului. Comandantul detașamentului de marș făcu ce se face: ascultă raportul. Un absent motivat (ordonanța lui, Ionescu), două santinele, un bolnav la infirmerie! Se adresă ostașilor: Bună dimineața! – Să trăiți! răsună departe vâlceaua de glasurile tinere. – Pe loc repaos!... Rupeți rândurile!

Apoi se îndreptă spre cancelarie, însoțit de subofițeri și gradați. Îi puse în curent cu hotărîrea de a mai sta două–trei zile în sat, la refacere. Apoi două zile pe marș până la gara Hátvan, nodul de cale ferată, de unde iau trenul spre Miskolc... Cine-i bolnav? Ce are?... – Friguri, i-am dat aspirină. În casa notarului; acolo am instalat infirmeria, i-a răspuns elevul plotonier Decusară.

Făcură împreună programul: soldații stau până la masa de prânz în curtea școlii, sunt instruiți pe ateliere. Masa se servește aici: fiecare vine cu gamela la cazan. O pâine, fasole iahnie, cu slănină. Își umple gamela de mai multe ori, dacă le e poftă. După aceea pleacă în formație militară pe șoseaua satului până la casa notarului, încadrați de subofițeri și gradați. Aci, elevul plotonier Decusară va ordona împrăștierea. Fiecare pe la casa lui, până seara. Sergentul-major Trandafir luă cuvântul: – Putem cânta, domnule sublocotenent? – Cântați!

Soldații știau să cânte în cor bărbătesc destule marșuri, ritmate pe

pasul calului. „Treceți batalioane române Carpații", vechiul marș din primul război mondial fusese transformat în: „Treceți escadroane române Carpații", în ritm mai lent și mai legănat, călare. Să-l cânte mai vioi, ca infanteria, căci acum suntem pe jos... Decusară era bun cântăreț, chiar compunea muzică pe două voci, ba și cuvinte bine turnate. Să le dea el, tonul și cadența... Mai știau și alte cântece, unele chiar cam legionare, în variante din timpul guvernării mareșalului Antonescu, unul chiar foarte frumos, compus de un fost coleg al lui Ionică din școala de ofițeri de rezervă de la Sibiu, cu un nume tot așa de frumos, din Balcani: îl chema Evanghelie... Se cânta tot călare „Azi noapte Românii au trecut / peste Prut..."

Mai știau niște cântece populare, unul cu o albină care te-a înțepat cum te-nțeapă dorul... Tot legănat, ca o romanță...

– Cântați, dragii mei, să răsune satul frumos și românește. Nu cu tristețe, ci voios, căci doar noi înțelegem cuvintele... Prin case, cântați colinde de anul nou și de Bobotează, Tomiță le știe pe toate... Caporalul Amariei luă cuvântul: – Să trăiți, domnule Sublocotenent! Dacă am înțeles bine, o potrivim de stat aici 3 zile... Avem timp să pregătim și proviziile de drum, mai cu seamă că în seara asta e nuntă. Frigem un vițel la protap... – Care nuntă, bădiță. Ce protap? – E sărbătoare, o sfântă preacurată de-a lor, Sfânta Martina, pe care o iubim și noi... Un vițel și-a frânt un picior sărind pârleazul. Ba chiar-îi mânzat-tăurel de poate 250 de kile! Ni l-a dat primarele... Adică l-ați plătit, cum spune el, cu forinți... Oricum se prăpădește. Îl punem la protap, despicat în două, ca niște oi. Să ne fie de mâncare, iar ce-o rămâne, de drum. Dac-o rămâne... Ionică fu totuși puțin mirat: o fi într'adevăr un „accident"? N'o fi – oricum l'a dat primarul. – Bine, este însărcinat cu petrecerea sergentului Buzea, căci el este „tătucul" ajutător cu aprovizionarea. Dumneata, sergentul-major Trandafir, iar peste dumneata elevul-plotonier Decusară, vreau să fiți peste tot și peste toți, **în lipsa mea,** cu ochii în patru... Toți tăcură, ochii și urechile se încordaseră, gata să asculte vreo veste rea. Ionică îi liniști: – Iată despre ce e vorba: plec îndată după amiază la vânătoare prin împrejurimi. Sunt iepuri, păsări sălbatice, vulpi desigur, dar n'avem ce face cu ele. O iau în jos, apoi în sus pe liziera crângului, călare pe Frumos... – Domnule sublocotenent, luă cuvântul Decusară, nu mergeți singur... – Cu Grigore. – Luați-l și pe Ciureș. El știe ungurește. Caporalul Grigore Amariei știe rusește... Nu poți ști ce alte dihănii sunt în crângul negru,

lung și des. Eu îl văd bine din cerdacul notarului... Acolo-s oameni ascunși, poate partizani.

Când a spus Anikii, la masă, prin Ionescu, că pleacă în plimbare călare, spre crâng, să vâneze vreun iepure, vreo rață sălbatică, aceasta și-a plecat repede ochii. A clătinat din cap, ar fi vrut parcă să spună: nu. – Sunt ceva iepuri pe aici? întrebă Ionică. – Sunt acolo în crâng și iepuri mari și mici de vizuină, răspunse Anika. Și alt vânat. Dar să nu intre domnul ofițer în pădure că se rătăcește, continuă Anika, vorbind lui Ionescu. Iepurii și păsările ies la marginea crângului unde pot fi trași fără multă bătaie de pușcă... Apoi adăogă, cu ochii în ochii lui Ionică, pădurea-i lungă și stufoasă, câțiva kilometri de poteci printre copaci bătrâni și hățișuri. Coboară într'o vale cu plopi și sălcii, e acolo un râuleț – acum înghețat –, o moară, niște bordeie de vară. Mai departe, niște fierăstraie de tăiat butuci într'un stejăriș și salcâmi bătrâni din care oamenii își fac temelie de casă. Locurile, nu le cunoaște domnul ofițer. Să nu se rătăcească.

Îndată după masă, Ionică își înșeuă Frumosul, îi legă o traistă de grăunțe lângă coburii de la șea; Grigore înșeuă un cal al primarului. Anika le umpluse, în grabă, o tașcă de piele cu de-ale mâncării într'un șervet curat, o sticlă cu pălinkă. Grigore le puse în ranița agățată de șeaua lui. Thermosul, Ionică și-l umpluse cu ceai fierbinte de cireși uscate, fără sâmburi, date în clocot împreună cu cozile. Încălecară. Ieșind din curte, Ionică aruncă o uitătură spre verandă. După perdea se zărea silueta Anikii. Ridicase mâna. Le ura drum bun și spor la vânătoare.

Străbătură șoseaua principală a vetrei satului în trap vioi, săltat. Aveau întâlnire cu al treilea călăreț, Ciureș, la casa notarului. Încetase să ningă, dar cerul tot jos era, încărcat de nea. Caii aveau potcoave cu nituri pentru polei și ghiață. Se auzeau copitele înfigându-se în chiciura deasă, troznind când tare și sec, când moale înecat, după cum era zăpada adunată sau împrăștiată de vânt, în mușuroaie de praf sticlos. Frumos clătina capul, scuturându-și coama cu mulțumire. Calul lui Grigore urma în spate, cu nările deschise. Drumul suia puțin spre casa notarului. De-acolo avea să se lățească de-a-curmezișul întinderii albe până la o răspântie, de unde o cărare cotea spre crângul negru...

În dreptul casei notarului, Ciureș îi aștepta, călare pe un cal vânăt care bătea cu copita în șoseaua așternută de zăpadă, nerăbdător. Cei trei călăreți s'au salutat scurt; din fața porții, Decusară salută ofițerul. Ciureș se alipi îndată trapului celor doi călăreți. Trapul s'a întețit. S'au angajat

pe drumul de șleau. Calul vânăt al lui Ciureș tot voia s'o ia înainte, cunoștea drumul. Veni lângă ofițer și Frumos. Acesta-și ciuli urechile, forăi a libertate, trăgând frâul, mestecându-și zăbala în fundul gurii. Vântul de stepă, venind peste troiene, îi șfichiuise coama. Ionică îi bătu bărbățește sub coama sbârlită, pe gâtul cald, slobozi frâul, aplecându-se cu tot corpul drept peste grumazul animalului, în timp ce cu gleznele îi strângea burta, sub chingă. – Hai, copii! Galop până la cotul cărării spre crâng... Cei trei cai galopau acum, de-a curmezișul câmpului arat, cu gâtul încordat, cu nările deschise, adulmecând peste țara întinsă, presărată de troene. Sburau trei călăreți și trei bidivii lăsând în urma lor o dâră de pulbere albă pe care vântul o risipea în lături. Calul vânăt al lui Ciureș luase un ușor avans. Avea un galop mai scurt decât Frumos, însă mai repede. – Trebuie să aibă ceva sânge arab, gândi Ionică, culcându-se aproape pe grumazul ridicat și încordat al frumosului. Fulăurile acestuia călcau întins, cu spor; îl ajunse pe Arab, îl depăși nechezând. Frumos era un cal de prăsilă, din iapă indigenă, de soi, pârlită de un armăsar cu sânge englez, bun de obstacole și de viteză lungă. Corpul întins ca un arc se unduia odată cu terenul accidentat, dar rotunjit de zăpadă, copitele fine tăiau vântul, despicându-l oval... În spate, se auzi Grigore care-și îndemna calul cu blândețe. Era un cal mai cuminte, ceva mai vârstnic: – Hai, căluțul tatii, hai puiule!...

S'au oprit din galop la cotitura care ducea spre crâng. Fiecare și-a mângâiat calul, i-a tras urechile, i-a șoptit vorbe amăgitoare la ureche. Frig intens, cerul de plumb din care străbătea totuși o lumină învăluită, cam pe la începutul pătrarului al treilea al zilei. De sub căciulă, se vedea sfârcul urechii călărețului, roșit de circulația sângelui bătut de vântul iernii. Mergeau la pas. Cărarea ducea spre crâng, se ridica lent până la un colnic unde parcă se afla o așezare: o troiță, o statuie vopsită, în spatele ei o colibă, vreun adăpost de vreme rea. Au ajuns pe culme, la liziera pădurii. Troița era un „calvar catolic", Maica Domnului cu pruncul Isus în brațe, sculptată în lemn vopsit roșu, pe un piedestal înalt de piatră. În spatele ei, o colibă din bârne, cu frunze și paie pe jos, uscate, niște vrejuri ronțăite de cârtițe, poate de jderi, acum foșnăind înghețat sub talpa cizmei; apoi un șopron deschis, dând spre tăpșanul mărginit de copaci rari, o vatră stinsă peste care se îngrămădiseră bolovani rotunzi și lemne arse, învelite și amestecate cu omăt. Nu se putea ști cine și când s'a adăpostit în coliba de oameni și șopronul de vite. Grigore a scos din coburii lui o funie lungă. A legat-o laț de un stejar

gros, capătul slobod îl prinse de dârlogul lui Frumos care, în felul acesta putea să-şi mănânce liniştit grăunţele din traistă, bătând din copite, dând din cap cu mulţumire. Ionică şi Ciureş au scos şi ei câte o funie, au legat-o la fel de doi copaci vecini, mai subţiri, apoi de dârlogul cailor. Caii erau astfel la conovăţ, fiecare cu traista lui de grăunţe, putându-se mişca când în afara, când înlăuntrul adăpostului. – Dacă ninge, intră în graid, zise Grigore. Cu capul, dacă nu cu c... Ştiu ei.

Şi-au pregătit armele, le-au înarmat, le-au pus siguranţa. Au pornit pe jos de-alungul lizierei, răsfiraţi la câţiva metri unul de altul. Ionică-l vedea din profil pe Ciureş, care ocolea hăţişurile, oprindu-se din când în când cu atenţie, aplecându-se şi ridicând cu mâna neocupată vreun vreasc cu care scurma. Pândea o clipă. Înălţut, subţire – nu era legat ca Ionescu, ci parcă plăpând sub mantaua lungă cu umeri mai mici decât cusătura –, nasul fin, cătând drept în vânt, pomeţii tineri, rumeniţi de frig şi efort. Ochii lui cătau cu plăcere când spre tufişuri, când spre întinderea vastă fără ţipenie aparentă de viaţă, care se mântuia în fund într'o negură deasă. Uneori cătau bucuroşi spre ofiţer, parcă aşteptând să-i vestească prezenţa vreunui animal trezit şi gonit spre bătaia puştii ucigătoare. Ionică se apropie de el. Avea chef de vorbă şoptită, în mers de vânători care tac îndată ce ochii văd ţâşnind ţinta mişcătoare... – Câţi ani ai, Ciureş? îl întrebă ofiţerul. – Împlinesc 21 în Martie viitor, domnule Sublocotenent. (Ionică avea 24. Fusese amânat pentru studii; apoi, făcuse şcoala militară de ofiţeri de rezervă. Dar, în fapt, erau din acelaşi leat. Plecase acum la plimbare cu un tovarăş de drumeţie şi de pătănii vânătoreşti. Străbăteau împreună o pădure necunoscută, învăluită de magia iernii în care foşnetul vieţii svâcnea sporadic, în somnul ei tulburat de intervenţia barbară a oamenilor.)

– Care-i numele tău de botez? – Eu îs botezat calvinist. Numele meu este Peter. – Petre... – Aici, Petre. Acasă mă cheamă Peter. – Acasă vorbiţi ungureşte? – Ungureşte şi româneşte, căci la Ploeşti româneşte se vorbeşte. – Ascultă, Peter. Dacă se ivesc nişte partizani unguri pe aici, ne atacă... Ce faci? – Trag în ei, domnule Sublocotenent, că doară n'o să vă las singur să vă războiţi cu ei... Obrazul curat al soldatului pălise; apoi se înroşi de-a-binelea. Părea vădit că în mintea ofiţerului a putut încolţi un gând bănuitor care pe soldat îl rănise. Grigore interveni şi el din spate: – Domnule sublocotenent, dar eu unde sunt? Sigur că tragem. Şi apoi, cum o vrea Dumnezeu...

– **Ba** nu tragem de loc, răspunse Ionică cu vivacitate. O luăm la sănătoasa înapoi acasă; tupilându-ne după copaci; apoi pe cai, în galop! (Soldaţii îl priveau miraţi, Ionică avea poftă de râs.) – Dragii mei, sculţaţi-mă bine. Nu suntem pe front, ci la vânătoare. **Nu** tragem decât în iepuri şi raţe... N'am plecat la vânătoare de partizani. Or fi pe-acolo, prin crâng, unii dintre bărbaţii femeilor din sat, alde fraţi de-ai lor. Nu-l treaba noastră. Ce, parcă la tine, la **Curmătura,** bădiţă Grigore, când au năvălit Ruşii, au tras în oameni? – Au tras!... – Au tras fiindcă sunt păgâni... Noi, ce-avem cu Ungurii? Le-am călcat ţara de nevoie, nu de voie. Mai bine să nu-i întâlnim. Cum îi zărim, înapoi marş! Pe nevăzute...

Au intrat în pădure mai adânc. Ciureş şi Grigore azvârleau câte o sburătură în tufişuri, făceau sgomot, bătând cu un lemn în scoarţa copacilor: să iasă vânatul! Deodată, un iepure mare sări besmetic înspre Ionică, gonind spre câmpul din margine. Ionică îşi apucă pistolul, împingând siguranţa, reflex. Ochi, trase. Animalul se răsturnă în aer, căzu ghemuit între nişte rugi uscate de mure. Alt iepure mai mic, sări şi el din lături, din câmpul arat şi acoperit de nea. Alerga în neştire, spre Grigore. Acesta potrivi arma, îl atinse. Sgomotul pistolului şi al carabinei se pierdeau departe în negura zăvoiului, repetându-se indistinct, ecou de moarte bruscă, de viaţă veşnică destrămată.

Grigore şi Ciureş dădură o fugă şi aduseră prada. O trântiră în faţa ofiţerului, pe culcuş tare de frunze ofilite, care se fărâmau sub greutatea de trupuri încă moi. Ochii lor, deschişi, priveau cafeniu şi umezi sub o boare de aburi calzi. – Puneţi-i în raniţă, le zise ofiţerul, destul de stingherit. I-a plăcut să tragă, dar parcă acum i-ar fi plăcut şi mai vârtos să-şi fi ratat ţinta. Numai că şi pistolul automat Oriţa şi carabina nu prea lăsau speranţe animalului gonit. Plumbul mergea la sigur. Era făcut pentru oameni.

Din hăţaşul trezit de sgomotul de puşcă, se ridica acum un stol de păsări: o raţă sălbatică – sau poate un sitar, căci era mai scurt şi mai dolofan –, sbura mai jos, mai anevoie. De-asupra lui, doi porumbei ramau repede cu spaimă, în coada stolului. Ciureş ochi sitarul. Trase. Grigore ochi un porumbel. Ionică rămăsese îngândurat, cu ochii la ei, cu pistolul aplecat. Au fost atinşi amândoi: sitarul căzu aproape, porumbelul după un brădiş, în timp ce perechea acestuia se depărta dând din aripi dezordonat şi moale, îndreptându-se spre negura din fund. **„O pasăre plutește / Cu aripi ostenite"...** Desperechiată, văduvită, îşi zise Ionică în

sine, gândul poetului, deodată prezent în marginea peisagiului despletit ce se înegura.

Ciureș și Grigore și-au adunat prada. Au pus-o în raniță. – Domnule Sublocotenent, rosti Ciureș, asta-i vânătoare sălbatică, de haiduci, nu de vânători de pușcă cu alice. N'ai câine care să-i gonească, să le dea și lor măcar o speranță de scăpare. Ai plumb care nu iartă... – Așa e, răspunse ofițerul cu glas mai încet; apoi cu fermitate: cred că am vânat de-ajuns. Avem fiecare ce trebuie de dat femeii acasă... Acum să facem altceva. Să intrăm în crâng. Poate vedem și alte vietăți, dar nu tragem. (Ce demon îl ispitea pe ofițer să afle, să știe ce nu-i bine să fie știut? Pentru plăcerea ochilor și urechilor, curios să afle, nu să ucidă iubirea cunoașterii... Acum vreo câțiva ani. își aducea aminte Ionică, intrase, pe tupilate, într'o grădină cu verze, în spatele bălții stăvilarului râului Doamnei, unde se scăldau femeile din sat, adăpostite de copacii bătrâni ai zăvoiului. Împreună cu un tovarăș, copilandru bun de șotii din sat, se culcase între verzele înalte și rotunde cât niște pepeni mari din Vlașca: se vedea, sub iia pe care o ridica și scufunda apa învolburată, trupul tânăr de nevastă sau de fată fără iie, nici rușine vinovată, săltând cu plăcere, țipând cu veselie peste unda albă...)

Ionică îl trimise pe Ciureș înainte, în chip de cercetaș, să scruteze, să-i facă semn cu mâna liberă. Grigore rămăsese mai spre marginea pădurii, cu ochii și'n pădure și spre câmp. Copacii erau mai groși, mai înalți, cărarea bătătorită de pași de oameni. Erau și urme de animale – de porc mistreț, de ciute –, întipărite în omătul înghețat. Se depărtaseră de Grigore. În față, Ciureș apărea și dispărea, ocolind boschetele, făcea semn cu mâna liberă care se lăsa în jos. Ionică simțea firea înțepenită de ger, intrându-i adânc în memorie, i se înscria ca o desfătare odată cu ritmul fâșâit al pașilor. Fruntașul cercetaș Petre Ciureș trecu peste un dâmb, ajunse la un luminiș, se ascunse după un copac înconjurat de tufișuri, îi făcu semn ofițerului să se apropie tiptil. Ionică fu lângă el. Se vedeau într'o poeniță, cam la vreo cincizeci de pași, siluete de oameni îmbrăcați gros, care trebăluiau printre bordeie. Doi bărbați purtau pe o targă o sarcină grea. Veneau spre ei în mers târâgănat. S'au oprit lângă o șură unde au depus sarcina. Își frecau mâinile. – Domnule sublocotenent, șopti Ciureș, acolo sunt oameni și așezare de oameni. Vântul bătea în direcția ofițerului și soldatului, le aducea vorbele fluturate, se auzeau chiar bine crâmpeie de conversație în ungurește. Culcați

amândoi în tufele de lăstari ai copacului, Ciureș își aplecase urechea în bătaia vântului. – Ce spun? întrebă șoptit Ionică. – Vorbesc de noi... Celălalt răspunse mai bodogănit: soldați în deplasare spre front... Se odihnesc. Mănâncă, dorm la căldură. Ne... (Ciureș șovăi o clipă traducând.) Ne fură femeile!... (Ionică pufni de râs, înăbușit. Înțelese că rostise alt cuvânt.) – Au și ei cuvântul ăsta. – Îl au, pufni înăbușindu-și râsul și Ciureș. I-e mai întunecat decât în românește. Se lungește într'o înjurătură cumplită cu sfânta sfintelor, domnule Sublocotenent...

Ședeau amândoi culcați ca doi cercetași curioși să afle taine, ca într'o vară ascunși în livada cu pomi și verze. Le era cald și bine. Le-ar fi plăcut să mai stea, dar văzură pe unul venind în fugă din fundul vâlcelii. Au înțeles că trebuie să plece. – Ne întoarcem, hotărî Ionică. Înapoi acasă. E treaba lor, nu-i a noastră...

Ușor, pe coate, s'au întors spre drumul bătătorit și cunoscut. Apoi au luat-o repede spre marginea crângului, spre Grigore. Îl văzură făcându-le semne cu arma ridicată. – Domnule Sublocotenent, le zise acesta, am zărit un pândar sus pe creastă, care a luat-o la fugă când m'a văzut – căci m'a văzut înarmat. – N'am apucat să vă vestesc. Erați în pădure departe...

Toți trei s'au înșirat unul după altul, s'au îndreptat cu pas viu spre cai și adăpostul de la troiță. Erau veseli. Grigore voia să afle de la Ciureș ce se întâmplase, pe cine au întâlnit. Erau mulți, puțini? Sigur că auziseră loviturile de carabină și de pistol. Putea să iasă cu trântealâ –, dar uite că n'a ieșit. Mai bine. Are dreptate domnul sublocotenent: sunt și ei oameni ca și noi, cu beleaua războiului și ocupației armatei bolșevicilor. Ce căutăm la ei? Cruță-i Doamne! Păzește-i de dușmani. Și de noi!... I-e treaba lor, nu a noastră.

Au ajuns din nou la caii priponiți, care ronțăiau mulțumiți din fundul traistei. Băteau din copite, își ridicau coada din când în când. Frumos își întinse gâtul forăind cu satisfacție cu ochii în ochii stăpânului când acesta îi trase urechile, îl alintă sub bărbia caldă. Ziua se apropia de scăpătat. Frigul se înteți se, cristale de gheață sclipeau peste vatra cu omăt, lemne arse și bolovani. – Să mâncăm ceva, băieți, zise Ionică cu poftă. Ce bunătăți ne-au pus femeile în traistă? – Facem focul, zise Grigore; un foc de cetini, să frigem niscai slănină pe pâine... Au căutat vreascuri și paie uscate din șura acoperită. Grigore a pregătit vatra, dând la o parte pietrele și omătul, netezind cu ajutorul unui lemn tăciunos așternutul focului. A pus paiele și vreascurile răsfirate, cu ca-

petele descoperite să se aprindă lesne, a așezat în jur o piramidă de lemne și surcele care se întâlneau deasupra sprijinindu-se moale, afânat, lăsând să pătrundă vântul printre ele. Ciureș venea tocmai dintr'un brădiș cu brațele pline de cetini. – Se rup cum se rup chibritele, așa-s de înghețate, domnule Sublocotenent. N'a apucat să le trântească lângă vatră că un iepure, trezit în culcușul lui de vorbă omenească, de mersul târâgănat al soldatului, a pornit-o pieptiș spre arătură. – Trage-l, nea Grigore! Soldatul nu îndrăznise să ceară ofițerului să tragă. Ionică îi dădu repede pistolul-Orița. Grigore fugi îndată spre un țanc de piatră, de unde se vedea animalul galopând de-a curmezișul câmpului, în raza de tragere în țintă mișcătoare. Ochi, svâcni cocoșul, îl răsturnă. Bubuitura stârni, din nou, niște păsări: două rațe sburau gâgâind din copacii unde erau priponiți caii. Aceștia ridicaseră ochii spre ele, nechezară, Frumos bătu din copite. Grigore trase din nou. Nimic. Rațele se depărtau, legănându-se în razmot, spre sat. Bubui încă odată pistolul-Orița: rața însoțitoare căzu în arătura înghețată. Ionică socoti repede în gând: Așa avem fiecare două jivine, una cu păr, alta cu pene ...

Erau toți trei lângă vatra pregătită pentru foc. Grigore și-a scos amnarul, cremenea, peste care a așezat un firicel de iască. A scânteiat de două ori, iasca începu să fumege. Chircit pe vine, a vârît iasca printre paie, s'a pus să sufle până ce paiele au luat foc. Ieșeau aburi calzi din solzii de ghiață, sclipeau umed, în timp ce văpăi palide năsteau și învăluiau cu putere sporită grămada de vreascuri și surcele, se ridicau până la cununa de cetini pe care Ciureș le așezase sus, tot în cruce de brad verde. Flacăra le-a atins, au început să pârâie, să trosnească, focul s'a ridicat peste ele cu poftă mistuitoare: magie albă de tufiș care arde ca'n Biblie, troznind din încheieturile lui de viață și de moarte împletită cu ea într'un mister al arderii ființii: tufișul aprins.

În preajma focului, au avizat o piatră de hotar, destul de înaltă, patrată ca o masă. Au acoperit-o cu șervetul pus de Anika cu proviziile domnului ofițer-huzar ... Au deșertat de-asupra conținutul ranițelor și coșului cu provizii. Au pus masa: pâine, slănină afumată, bucăți de șuncă fiartă, brânză de vacă, caș uscat și sărat de oaie, un ștrudel, termosul cu ceai de cireși al lui Ionică ... În ranița lui Grigore se aflau și vreo trei cepe lunguiețe, puțin vinete, cepe de apă, o solniță cu sare. Țuică, adică pălinkă, trei sticle, a lui Ionică era mai burtoasă, bine astupată cu un dop cetluit. Mai întâi au băut ceaiul fierbinte, au golit termosul, și-au potolit setea și încălzit trupul. Grigore parc'ar fi vrut să'nceapă

cu țuica: – Răbdare, bădiță! îi spuse Ionică. Întâi să îmbucăm ceva ... – Domnule Sublocotenent, frigem slănină? – Frigem ... Ciureș făcuse mai multe țăpușe ascuțite din băț de alun, în care au înfipt bucăți de slănină. Sfârâiau peste foc, lăsând să curgă grăsimea peste jarul tânăr pe care-l ațâța. Slănina, fierbinte și rumenită pe partea ei cărnoasă, o puneau pe pâine, apoi în gură, unde se topea împreună cu aluatul gustos și aromit de afumătură. Au pus apoi și șuncă la frigare, împănată cu ceapă. Mâncau încet și vârtos, cu gesturi apăsate. Vorbeau puțin, cu fraze tăiate, concentrate. Zicea Grigore: – I-e unt, domnule Sublocotenent. Unt de la porcii noștri! ... – Slană pe pită caldă e mai bună, pe frig, decât untul și laptele de vacă, adăogă Ciureș. Laptele-i bun vara, când faci focul și coci porumb și dovleci. Îl bei în scofleață, proaspăt, muls la vaca din pajiște, sau la vreo capră zurlie, dac'o poți prinde! ... – Ia să vedem acum cum e pălinka, interveni ofițerul. Facem întrecere. Care-i mai bună? Au descetluit întâi sticla Anikii. Aveau și niște păhărețe subțiri, cilindrice, cu toartă. Țoiuri, sau niște dorobanți din Țara ungurească. Și-au umplut fiecare țoiul. Ciureș l-a adulmecat întâi pe sub nări: mirosea a prună și a cireașă. L-au dat peste cap. – Să trăiți! Domnule Sublocotenent, zise Ciureș, asta-i țuică distilată de două ori. Sâmburii de cireașă îi dau tăria. – I-e tare. Tare bună, rosti Grigore potrivindu-și mustața. Să trăiți! ... Ofițerul le umplu din nou paharele. Încă o dușcă. N'au mai comparat-o cu celelalte două sticle. De ce să schimbe băutura? Primarul știa să facă pălinkă de leac. – La fel fac și părinții tăi, Peter? – La fel ... După ce și-au domolit pofta cu slănină, cu șuncă friptă, stropite cu țuică, au părăsit focul care mocnea acum liniștit, au trecut la masă să guste restul proviziilor. Grigore a luat o ceapă, a curățit-o de prima cămașe, a sărat-o și prins-o în pumn. A frământat-o. a strâns-o până s'a frânt în mai multe bucăți. Strălucea inima albă în mijlocul sdrențuit. – I-e cea mai bună, domnule Sublocotenent. Cu pâine ... Ionică a pus-o în coltucul de pâine, a mușcat. Nu ustura, ci-i împrăștie deodată în cerul gurii, în gâtlej, o ațâțare de foame apucătoare ce-l făcea să'nfulece, să muște din nou, pe când parcă-i cânta prin nas mirosul de îmbucătură aprigă care hrănește trupul înverșunându-l. Grigore îl îndemna, zâmbind: – Împreună cu caș sărat, domnule Sublocotenent, cu niscai carne afumată, când una, când alta, pe pâine ... Și-o înghițitură de vinars, să-i ia năduhul! ...

După o bucată de vreme, nu mai era nicio provizie solidă. Ștrudelul pierise și el, cu dulceața lui de smeură și vanilie peste nucă și miere ...

Frigul se mai muiase, începuse să ningă cu fulgi rari. Au acoperit vatra cu zăpadă. Și-au împărțit vânatul, să-l dea fiecare pe la gazde: un iepure și-o pasăre sălbatică. Anika avu parte de iepurele mare de pădure. – Domnule Sublocotenent, zise Ciureș, luați și sitarul. Vi-l face coniță Anika la tingire, învelit într'o felie de slănină. O să se topească în gură!... Ionică acceptă, însă îi dădu în schimb porumbelul. Vremuia molcom peste pădurea, din nou ațipită, scăpătatul serii. Ca un fum pe care fumătorul îl trage'n piept. Nevătămător, din contra... Și-au desleagat caii, le-au strâns chinga, Ionică respiră adânc, cu ochii spre negura din fundul crângului. – Acasă! rosti scurt ofițerul. Au încălecat. Au ocolit troița și coliba, au tulit-o în trap stăpânit anevoie: caii aveau coama sbârlită, își ridicau coada, se scuturau rebel sub șeaua și șezuta călărețului, nu le plăceau chinga strânsă, scările lungi cu gleznele lipite sub burtă, nici zăbala ținută în fundul gurii. Călăreții sloboziră frâul: au pornit în galop de-a curmezișul câmpului alb peste care se cernea seara prin ciurul fulgilor subțiri. Calul lui Ciureș a luat-o înainte, nechezând vesel căci venea acasă. Fuléurile lui se avântau în sus, apoi cădeau mărunt și iute peste mușuroaiele degerate ale căror iregularități erau îndulcite de omătul proaspăt. Se repezeau din nou în sus, băteau în jos, glezna fină rotujinndu-i elanul de galop iute și scurt. Frumos călca întins, corpul lui se lungea peste brazde, unduindu-se suplu, cu spor măsurat. Îl ajunse, îl depăși. Grigore urma în spate, cuminte. Erau acum pe drumul de șleau. Și-au stăpânit caii la trap, apoi la pas. Din marginea satului se zăreau sclipind printre fulgii și mai rari niște focuri în preajma primăriei, parcă în ograda ce da din curtea școlii. Șoseaua satului era deșartă, dar bătătorită de umblet de pași. La casa notarului, liniște și pace, o lumină străbătea, blondă, din încăperea transformată în infirmerie. Peter Ciureș și-a oprit calul: – Vii la primărie, îi zise ofițerul. – Vin, să trăiți! După ce bușumez calul.

Ionică și Grigore au continuat să trăpuiască lin spre casa primarului, printre casele unele stinse, altele luminate, ocolite cu gard de uluci, cu bătătura rănită de zăpadă. Încetase să ningă. Bolta cerului își lepădase cămașa subțire de nea, se înălțase acum limpede, pe când norii întunecați se depărtau în zare răsfirându-se. Trebuiau și ei să-și ducă mai întâi caii la grajd. – O fi Ionescu ordonanța și vreun soldat prin preajmă, își zise Ionică, să-i bușumeze cu șomoiog de paie și fân uscat...

În ograda din spatele școlii, mișuna lume adunată lângă trei focuri înalte care pârâiau, svârleau scântei. Se auzea vorbă românească, venea

până la ei svonul de petrecere. Se deschise atunci ușa sălii de recreație a școlii și odată cu ea ajunse până pe șosea sunet de țambal – băteau ciocănelele cu sete peste coardele bine strânse –, veneau până la ei crâmpeie vesele de cântec de lume. Sergentul-major Trandafir, sergentul Tomiță ieșeau tocmai din sala luminată ca de sărbătoare, sala de mese. Erau însoțiți de mai multe femei care duceau vase cu de-ale mâncării. Doi soldați purtau un ciubăr, spre ograda cu focuri. Trandafir și Tomiță i-au zărit pe cei doi călăreți intrând prin poarta mare, larg deschisă, a casei primarului. I-au salutat, drepți! cu mâna la cipilică. (O să afle și Decusară că au sosit, gândi Ionică. O să vină să-l vadă la primar.)

– Grigore... – Ordonați, domnule Sublocotenent. – ...Să mă duc să le spun bună-seara primarului și Anikii. – Așa-i rânduiala: să ne ducem, domnule Sublocotenent. – Le arăt isprava. Le dau rodul vânatului. Îi poftim la masă și la horă... – La nuntă, domnule Sublocotenent, zâmbi caporalul vechi Amariei printre mustățile sbârlite. Ochii îi luceau hâtru: O potrivim în sara asta cu fripturi și hora miresei. Ca la nuntă, domnule Sublocotenent!

*

Ionică își freca ochii, ascultând în jurul lui parcă niște șoapte și niște fâșâit de papuci care călcau cu băgare de seamă. Veneau din bucătărie, apoi din camera copiilor. Șoaptele s'au oprit în odăița transformată în cabinet de toaletă. Zvonul de papuci a continuat. Îl auzi pe Ionescu răspunzând cu voce joasă de două ori **igen** Anikii care, la rândul ei, pronunță printre cuvintele murmurate în ungurește de două ori, în românește: **domnul ofițer huzar...** Nu'ncape îndoială, amândoi îi cruțau somnul, îl lăsau să doarmă pe îndelete, pe drăgutul de el, obosit ca după nuntă... – Cât o fi ceasul? se gândi brusc Ionică. Întinsese mâna fără să potă atinge deșteptătorul de pe noptieră. Soneria fusese blocată, ceasul nu-l putu vedea. Perdelele erau trase, grele, până jos. În cameră domnea o obscuritate deasă și leneșă ca într'o duminică de după chef, la București, dar nu la el acasă. Gândurile începeau să se înfiripe, se desprindeau ca dintr'un fuior de câlți în care se amestecau crâmpeie de vis cu amintire proaspătă. Domnului-ofițer-huzar îi era somn. Închise din nou ochii, lăsându-se dus – îngropându-se – în nisipul cald al unei plăji din lăuntrul căreia sclipeau grăunțe de sarea-mății. Sclipeau străbătând întunericul așternutului cald. Îl lă-

mureau fugace și treptat, pe când trupul se'ntindea de-acurmezișul patului larg, ca spre o mare potolită, unduită de valuri line care veneau murind la picioarele lui.

– Totuși, ce-a fost a fost! cugetă Ionică, strălucminat brusc de amintire proaspătă, însoțită îndată de judecată severă: a fost. Ce este acum? Judecată tardivă acum, ba chiar inutilă... Sinceră, prefăcută? Prefăcut, nu era. Sincer s'a lăsat răpit de chemarea pământului, cum ar fi spus Rebreanu... De chemarea prințului tenebrelor, cum ar fi spus starețul Zosima. Referințe livrești, nu trăiriste... Cum a fost? A fost desfătător. Nuntă împlinită. Însă **el** este vinovatul, fiindcă a trăit, jucând rolul de mire fără popă, nici pirostrii. Fiindcă a râvnit și băut cu voluptate din mâinile împreunate ale miresei – ca dintr'o cupă – licoarea tare... Alte referințe, cam lirice.

– Mai bine, ia te'ntreabă și socoate! își zise din nou Ionică gândul încurcat, din poziția „culcat", cum se spune ostășește, cu pleoapele închise, dar ochii deschiși în lăuntru. **Ea** nu poate fi vinovată. Firea unei femei ca Anika este făcută să fie statornic dulce mireasă. Să primească mirele, să-l lege de casă ca în descântecul popular de lipitură... Natura ei gândește sensibil, pe deasupra mai este frumoasă și ispititoare. Ispită făcută astfel de Dumnezeul femeilor și albinelor ca să atragă ființa bărbatului. Iar acesta îi ascultă apelul. O îndeamnă să-i alunece în brațele lui, ale omului. Pentru ce? Pentru ca să li se potolească neliniștea sumbră – care tot de la Dumnezeu vine. Cine oare i-a învăluit patima ei **așezată** cu patima lui **rătăcitoare?** Nu știe, nici nu vrea să știe... Când ochii mirați și întrebători s'au aplecat peste ea, tot ea i-a pus mâna-lacăt peste buzele arse: **Taci! Vino!** îi spusese ea într'o limbă perfect înțeleasă. ...Degeaba se gândea acum Ionică la celălalt, la bărbatul ei, plecat și el la război. Poate-i ca el, acolo unde e, deși cu casă, muiere acasă, copii... Și pe el, rătăcitor pe cărările mistuite de foc și moarte, și pe el l-o fi ispitit vreo altă femeie, primitoare, iubitoare, în vreo căsuță albă din spatele frontului. Singură, cu dor de așezare în rostul ei dat de Dumnezeu. I-o fi spus la fel: **Taci! Vino!...** – Cam repede o iert, îl iert, mă iert, ne iertăm toți! își zise Ionică în sinea lui, cu ochii închiși. Ba chiar cu un fel de bucurie juvenilă, complice cu duhovnicia dragostei, adică a vieții, nu a legii scrise. Pașii și șoaptele se depărtaseră. – Biata Anika! continuă el. Cine știe ce o așteaptă atunci când bărbatul ei va reveni – dacă va reveni –? Când el, Ionică, va fi departe – dacă va fi? – departe de casa Anikii și mai departe

de altă casă, a lui din București? – Sigur că este o problemă. Mai mult, este vorba de o problematică a cuplului răvășit, menit să caute aiurea și buimac pământ de arat, de însămânțat, de urat la zi de sărbătoare. Apoi, să se despartă... Se gândi lucid, cu tristețe totuși, cu tristețea burlăciei lui fragile și iresponsabile, peste care vremuia acum timpul cheltuit cu spor, care va continua și mai vârtos să se cheltuiască. El nu e însurat. În definitiv, ce-i pasă? Îi pasă... A fost învățăcel în lumea fermecată și intensă sentimental, mai anțărț. Cu codane și femei din orașul cu lumini stinse pe dinafară – din cauza războiului. – Nu se încurcase cu nici o fată mare (ce legătură cu Anika?!). Le respecta, căci așa știa el de-acasă că nu se face să tulburi mintea și să răvășești sufletul unei fete mari dacă n'ai de gând s'o iei tovarășă de viață la mai bine, sau la mai rău... Îi plăceau, în schimb – căci și ele îl plăceau! – femeile mai coapte decât el: vreo văduvă veselă, vreo divorțată, vreo poetesă zurlie... De o cântăreață de operă: Carmen, așa o numea în intimitate, s'a lipit de ea mai adânc în lumea stranie a iubirii și despărțirii. S'a deslipit de ea fără dramă personală, sau, cel puțin el, niciodată n'a simțit iubirea după iubire. A fugit, luat de dorința de a se cheltui aiurea, într'o dăruire a cunoașterii a vieții precare, nu statornice. A fost chiar bucuros să facă și el ca alții de vârsta lui: militărie, să'ndure suferința de a fi constrâns de oameni – nu de vreo femeie dulce – să tragă cu pușca în inamicii patriei ocupate! Să fie în lumea celor loviți de soarta semenilor lui, adică în lumea aleșilor din istorie – cum zicea el –, nu a adormiților în dragoste trândavă și bună stare. Minune, mare minune! De acolo, din disprețul de a fi ocrotit și din iubirea de a cunoaște pe pielea lui care-i este rostul pe această parcelă de pământ, de acolo, din precaritate i s'a născut apetitul de așezare, de iubire ocrotită. Ca dintr'un tren al morții din care sari noaptea și fugi spre coliba luminată de lună, cu speranța că nu-i coliba căpcăunului, ci a zânei zânelor!...

Ionică deschise ochii. Lămurise fuiorul de câlți, depănându-l. – Asta e: a fost o desfătare de nuntă, fără popă nici pirostrii. Cum a fost? După petrecerea din curtea școlii, care s'a prelungit până'n noapte târziu, ajunse acasă. Acasă la Anika. Aceasta era singură, copiii dormeau. Ionescu, Grigore, Primarul rămăseseră cu ceilalți să ajute la încheierea petrecerii, să pună rânduială între lucruri și oameni. Soldații, după ce-au stins focul, trebuiau să plece fiecare pe la casa lui. A doua zi – a treia

zi de ședere în sat –, era program de voie: împachetau, se pregăteau de plecare, a patra zi...

Anika îl primi la ușă, dreaptă, cu ochii mari. Avea numai cămașa de in pe ea, un șal legat în jurul gâtului. Părul îi cădea bogat peste umeri, licărea blond-roșcat. A luat-o de mână, ea s'a uitat lung la el, galeș, dusă pe gânduri. Îi străluceau ochii – ca ochii Frumosului, umezi, dar totuși altfel așteptau să fie mângâiați –, cu irizări și văpăi verzi-albastre. A murmurat ceva în limba ei. Ionică a vrut să-i spună și el ceva. Anika i-a pus mâna peste gură, oprindu-l. Parcă i-a murmurat: **Taci! Vino!** S'a lipit de ea, i-a cuprins cu amândouă mâinile văpaia mișcătoare, despletită, coborîtoare. A condus-o tiptil prin vestibul, spre camera de oaspeți. Ușa camerii unde dormeau copiii era închisă; pătrundea prin geamlâcul intermediar lumina palidă a feștilei candelii. Pace, veghe și rugăciune adormite în somnul nevinovat!... În camera lui Ionică, patul era desfăcut, cearceaful întins, pufurile făcute sul în margine. S'au răsturnat cu patimă peste cearceaful alb. Greu, cu cizme grele, cu gust greu de alcool în nările lui Ionică. Beția nu stă bine dragostei, o strică. Anika l-a îndepărtat cu blândețe, cu aerul că-i spune: – Prostule! Întâi, desbracă-te!... Ionică ar fi vrut să fugă. N'a fugit. Și-a scos cizmele, hainele, cămașa. S'a dus în antreul transformat în cabinet de toaletă: și-a turnat o doniță cu apă curată pe tot corpul. S'a spălat pe dinți, s'a pieptănat. A revenit în dormitor unde-l aștepta Eva, nici mirată, nici gânditoare, ci mută, cu ochii mari, tăiați în migdală verde, umerii rotunzi, cu trupul lungit de-acurmezișul patului. Din ce putea fi sculptată dacă nu din pâine? Lin creștea, respirând ca dintr'o piatră albă-arămie, peste care se frământase aluatul, pe care zorile o luminau palid, se estompau pe la încheieturi. S'au scufundat adânc și aprig în altă lume, ce mirosea a levănțică sălbatică, smulsă din brazda ei eternă, ucisă, împrăștiată dincoace printre vietăți. Au ațipit apoi. Apoi zorile s'au învelit cu tiv de aur. S'au învelit cu tivul de aur ce pătrundea dintre perdelele grele. Patimă nouă, crâmpei de soare în casă, afară iarnă peste care lucea aurora. Către ziuă Ionică a simțit cum s'a desprins de el, nălucă albă, iubirea. Ușor, svelt, Anika se ridicase; și-a pus cămașa, șalul, a pășit fără sgomot spre vestibul, apoi spre camera copiilor. În patul mare și larg acum, domnul-ofițer-huzar s'a întins cu plăcere, a continuat să doarmă de-acurmezișul, cu capul înfundat sub pernă.

Ce oră poate fi? se gândi Ionică cu ochii deschiși de-abinelea. Se ridică în coate, văzu deșteptătorul: ora zece. Târziu, începe târziu a

treia zi de ședere în satul din pustă. E timpul să se ocupe de-ai lui, de soldați. Din fericire, Decusară a făcut în locul lui ce trebuie. Mai ales Trandafir, subofițerul activ, care sbârnâie de activitate... O să-i vadă pe toți la prânz, o să mănânce cu trupa la rulanta din curtea școlii. S'a sculat, s'a îndreptat spre cabinetul de toaletă. Auzi, venind din bucătărie, zvon de vorbă ungurească și românească. Ionescu traducea din românește în ungurește: **lapte, ceai, șuncă, smântână... Smântâne,** repeta Anika, cuvânt mai dificil de rostit. Apoi: **este bine! nu este bine! nu-i bine...** Domnul ofițer huzar... nu ple-acă pe front... Ionescu o corecta cu aplicație: mulțumesc, nu mulțumes... Bună dimineața... eața, nu dimineaț... Noapte bună! dulce... dulce ca mierea... – Bravo, băiatule! îl lăudă Ionică, în timp ce se bărbierea. Mustața, și-o lăsase să crească, țepoasă încă, dar vizibilă. O potrivi la bază, tăind cu mașina de ras drept, peste buză. Se spălase, se îmbrăcase. Intră în bucătărie: – Bună dimineața! – Bună dimineaț' domnul ofițer huzar! răspunse Anika, roșie de plăcere. Copiii erau plecați în sat, la joacă cu sania pe zăpadă. Ionescu îl salută militărește din poziția de **drepți.** Ofițerul îl bătu foarte civil și prietenește pe umăr, îl lăudă cu voce tare, rostind aplicat: – Bravo băiatule! Ești bun de învățător pentru străini, să-i înveți românește... Apoi îl întrebă ce-i nou? – Domnul primar a telefonat la gara din **Hátvan:** calea ferată spre **Miskolc** este reparată... Nea Grigore o să treacă din nou... – Du-te și spune-le la toți că vin la școală, mâncăm împreună la prânz. Facem adunarea, raportul, apoi hotărîm plecarea. – Plecăm, domnule Sublocotenent? – Plecăm mâine...

Rămas singur cu Anika, aceasta i-a dat o cană de lapte fierbinte, șuncă, unt, pâine. Ionică mâncă cu poftă. Anika pronunța tot ce-i servea aproape perfect, cu buzele frumos arcuite, dinții-mărgele-înșirate, albe, râdeau nostim când se împiedicau în: **smă**ntână!... Îi devenise scumpă, dar nu putea să i-o spună. N'avea voie!... Cum să-i spună, mai ales, că pleca mâine? Să i-o spuie Ionescu... Îi mulțumi. Ar fi dorit s'o ia în brațe, s'o strângă, s'o bea cum băuse laptele fierbinte, s'o rontăie ca pe-o alună proaspătă, culeasă din pom, spartă între dinți... În loc s'o strângă'n brațe, o mângâie pe mână: o mână mică, grăsuță, cu degetele răsfirate care i lăsau strânse, tresăreau, se împleteau cu degetele lui mai lungi. Îi cuprinse obrajii darnici cu amândouă mâinile. Din ochi, îi spuse că trebuie să plece. Se ridică să plece. Ea îl conduse până

la ușă. Din curte, întorcând capul, o văzu după perdea făcându-i semn cu mâna: Vino! Revino!...

Masă gustoasă la cazanul rulantei din curtea școlii: tocană de vițel, dreasă cu bulion și rântaș de ceapă prăjită; alături, un castron cu varză acră, mămăligă vârtoasă, caș. După prânz, Ionică îi convoacă pe toți șefii la sfat, în cancelarie: Decusară, Trandafir, Buzea, Tomiță și pe alți caporali și fruntași. Grigore plecase împreună cu Ionescu, după treburi; Ciureș îl însoțea pe primar prin sat; toboșarul dispăruse și el, doar aprodul rămăsese în hall-ul primăriei, stând pe scaun cuminte, mustăcindu-se leneș. La apelul și raportul de adineaori fuseseră cam mulți absenți motivați – niciunul nemotivat, remarcase sergentul-major Traian Trandafir. Soldatul bolnav de pântecariță se vindecase. Era prezent. Ionică le-a anunțat plecarea pentru a doua zi, în a patra zi de ședere la odihnă: se împachetează tot ca la sosire, se încarcă săniile și căruța, armele curățate – un glonț în țeavă, celelalte numărate și puse în cartușiere. Oamenii vor avea provizii reci pentru trei zile, la raniță, o pâine, restul pâinilor și proviziile svântate la căruță și sănii... Ionică plătise primarului pentru tot ce-au consumat, în forinți. Acesta a dat din cap, satisfăcut, dar și îngândurat. Avea aerul să-i zică că mai mult îi datorește el pentru tot cât au făcut ostașii, harnici în inima gospodăriilor, în locul bărbaților plecați: s'au ocupat de vite, de orătănii, de bucatele care trebuiau muncite. Numai câte lemne au tăiat, așezat în stive, câte stricăciuni au reparat, făcute de timp și din lipsa bărbaților... „Este un filosof trăirist primarul", gândi Ionică. Știa tot, toate le pricepuse, spre folosul lumii pe care o avea în sarcină, în vreme de război. I-a spus chiar: – Domnule ofițer, pentru ce plecați? Mai stați, căci sunteți aici în refacere. Războiul e moarte... Nu vă e milă de flăcăii aceștia ai dumneavoastră, care iubesc viața, nu moartea? De ce să tragă în alți flăcăi, ai noștri, care și ei au plecat de-acasă, cum au plecat ai d-voastră?!

Ieșind din cancelarie, elevul plotonier Varlam Decusară veni spre sublocotenentul Ion Florian, șeful detașamentului de marș: – Domnule Sublocotenent, aș vrea să vă vorbesc. Nu la raport, ci personal. – Cu plăcere, dragul meu. Hai, să facem o plimbare și vorbim atunci. E serios? – Foarte serios... – Dragă Decusară, scoatem caii la plimbare pe timpul ăsta frumos (se gândi la **Frumos,** care trebuia să forăie de nerăbdare), iei calul vânăt al lui Ciureș. – Mergem la vânătoare? – Nu, la plimbare...

Și-au luat caii, au plecat în trap ușor spre marginea satului. Au trecut de casa notarului. Aici, elevul-plotonier încetinise trapul, parcă aștepta un semn, întoarse lung privirea spre casa notarului, care avea și ea un cerdac cu verandă, către spatele ei, dând spre livadă. Au pornit apoi peste arătură, spre drumul de șleau. – Domnule Sublocotenent, începu brusc Decusară; mă doare sufletul să plec. Nu pot. Mi-e dragă nepoata notarului!... Ionică a oprit caii la pas. Mergeau agale, unul lângă altul. – Dacă înțeleg bine, s'au întâmplat multe pățănii pe aici, prin sat... – Destule, domnule Sublocotenent. Cam fiecare s'a încurcat cu vreo nevastă, chiar cu vreo fată... – Ce va fi când se vor întoarce bărbații? – ...Când se vor întoarce. Și cine se va întoarce?... Eu, unul, mă'ntorc musai. Am făgăduit s'o iau de nevastă, ba chiar ne-a binecuvântat pastorul lor calvinist, față cu neamurile ei: sora notarului, mama ei. Petitor mi-a fost Ciureș. Știe și primarul. Ne-am logodit, după regulile lor bisericești și orânduiala noastră... Din prima seară, au sosit amândouă, mama și fata, dintr'un bordei de după arătură, unde se țineau ascunse. Eu le-am spus că-i casa lor, că mă duc cu soldații să dormim în grajdul vitelor. Să n'aibă teamă: nu luăm nimic, nici rău nu le facem... Nu ne-au lăsat, din contra ne-au deschis toate încăperile, ne-au arătat toate cotloanele cu de-ale mâncării, ne-au oferit prăjituri. A doua zi, când erați la vânătoare, ne-am cunoscut mai bine. E o fată adevărată, domnule Sublocotenent! Nu numai frumoasă ca un vis – o cheamă Aurora! –, dar deșteaptă și instruită: a fost crescută într'un pension, la **Debrețin.** Știe nemțește, o rupe și rusește. Cântă minunat la pian: îl știe pe Liszt pe de rost. Mi-a spus că detestă războiul și ocupația rusească, că vrea să fugă'n lume, în vreo lume liberă. Cu un bărbat al ei, ca ea. Să-și facă un rost, să muncească împreună: cu spor, cu dragoste. Și cu copii. – Cu tine? – Cu mine. Ofițer – sau mai de grabă civil –, în România. Sau oriunde, în lumea largă, dar printre oameni care cântă, nu trag cu tunul... (Decusară și Ionică își opriseră caii. Se uitau unul la altul. Ochii clari de cicoare ai moldoveanului căutau drept în ochii de prună brumărie ai munteanului, frățește. Șuvițe de păr blond cădeau de sub cipilică, ca niște zulufi de copilandru contrariat, însă hotărît s'o ia după capul lui, rasna.) Decusară continuă: – Domnule Sublocotenent, azi noapte a fost nuntă, cum spune Nea Grigore. Eu nu mă mai întorc acasă, ci aici. Une, de altfel, să mă

întorc? La mine, la **Soroca?...** Poate, la **București,** dar cu dânsa. Musai! ...Iacă de ce mă doare sufletul. Și trebuie să plec mâine cu inima stinsă... **Frumos** da din cap, forăind printre nări, aprobativ; lângă **Arab,** calul vânăt, care bătea și el din copită peste ghețușul sticlind sub soarele de după amiază. Ionică întinse mâna lui Decusară, care i-o strânse viguros: – Dragă Varlam Decusară, suntem de o seamă. Și pe mine mă doare sufletul și dorul de ducă. O altfel de ducă. Tu ți-ai aflat rostul. Perechea... Să fie cu noroc! Ai nevoie de un naș?

Seara fu masă, la Anika. Era și primarul, pe gânduri. Sosește Grigore; apoi Buzea, apoi Trandafir. Acesta cu ochii lui ageri văzuse tot. Vorbi de plecare, dar, curios! Fără convingere. Au ciocnit și urat noroc, lonescu, ca de obicei, făcea pe interpretul năzdrăvan... Dar, iată că din curte se auzi sgomot de gheață troznind sub cizmă; se auzea muget de buhai, de larmă înăbușită. Grigore ieși, reveni însoțit de sergentul Tomiță. Acesta luă cuvântul cu solemnitate voioasă: – Domnule Sublocotenent, cinstite gazde, au sosit colindătorii să vă cânte și să vă ureze **plugușorul** și an nou cu bucurie și spor în bucate. Este încă luna lui gerar, la mulți ani cu sănătate!... Ieși apoi pe prispă, de unde făcu semn cetei de colindători: au tras apoi un plugușor ca acasă, cu „aho! aho! copii și frați". Cu: „mai an, bădică Traian"... „Mânați mă!..." Cu sunet de buhai și troznet de bice făcute din cânepă. (Unde le-au găsit, se gândi, o clipă, Ionică?...) Au fost cinstiți de gazde, au ciocnit și s'au veselit. Primarul era emoționat. Asculta cu mult interes traducerea instantanee și năstrușnică a lui Ionescu... Anika oferea pahare și gustări. (De unde ieșeau atâtea gustări și prăjituri și colaci? Se gândi, o clipă, Ionică.) Apoi veni rândul lui Tomiță să cânte și de cele lumești. De sus, de pe prispă – ca să fie auzit și pe afară, unde se adunase lume multă: femei îmbrobodite și copii –, se uită, ca de pe o scenă, la gazde, la lumea adunată în casă și în curte. Scoase din buzunar un fluier: cântă un **brâu** amețitor de iute și plin de fiorituri. Îl repetă, căci așa ceru lumea cu aplauze năpraznice. Ceata de colindători îl dansă cum se cuvine, cu „hop! – hop!" și strigături. A doua oară, s'au prins în vârtej și câteva femei tinere, care și-au lepădat broboada... Apoi o **sârbă,** o **horă.** Tomiță a băut și ciocnit câteva pahare. A scos atunci din buzunarul tunicii, învelită într'o hârtie de staniol, o frunză netedă și lucioasă. O puse între dinți, ușor îndoită. Cântă din frunză. Apoi din gură. Avea o voce caldă, ne-lucrată, de bărbat care nu oftează,

nici suspină, ușor modulată pe registru de bariton popular. Se adresa în mod vădit domnului ofițer-comandant-al-detașamentului-de-marș spre front:

– Ușor, puiule, ușor / ce ne iei așa cu zor?
Ia-ne-ne cu binișorul / Ca să hălăduiască dorul...
Bate puiule pe loc / cât în vatră este foc.
Să steie dorul, să stea / cât văpaia peste nea...

Decusară și Ciureș sosiseră și ei. Ciocneau cu primarul. Vorbeau șoptit. Grigore parcă aștepta să-l întrebe ceva Ionică. Acesta îl întrebă: – Ia spune-mi, bădiță, cine a făcut cuvintele? Parcă nu erau tocmai așa cum le-a cântat Tomiță... – Ee, domnule Sublocotenent, le-a potrivit don-elev-plotoner!

N'au plecat a doua zi, ziua a patra de ședere la odihnă în satul din pustă. Nici a cincia; nici a șasea zi a facerii. Au plecat a șaptea zi – căci trebuiau să plece. Zi de sărbătoare: era ajunul lăsatului secului.

Dimineață de iarnă cu ger pe sfârșite: cerul despuiat de nori, soarele răsărise de mult, scânteia acum, diafan, peste curțile și casele albe. Hornuri de cărămidă roșie, din care ieșeau rotogoale de fum. Partea de ghețuș de peste șosea, peste care se depusese pulberea albicioasă de zăpadă învechită, scârțâia mai înfundat. Nu se topea, dar nici mult nu-i lipsea să pâlpâie moale și opac.

În piața primăriei și școlii se alcătuia, mișcându-se în valuri care veneau de pe șoseaua satului, coloana de marș: caii înhămați la căruță, tropăiau pe loc. O sanie scurtă, cu afetul mitralierii, era legată în chip de remorcă, sub leagănul din fundul căruții; soldați, apoi încă două sănii lungi, trase fiecare de câte-un cal, urmau la oarecare distanță; între ele alți soldați. Aceștia continuau să iasă de prin curți cu arma în bandulieră și ranița umflată de merinde de drum. Ici-colo, după portiță își luau rămas bun când de la o bătrânică îmbrobodită toată, când vreo nevastă, vreo fată, îmbrăcate gros, cu capul acoperit și învăluit de lână cu blană, încălțate ca pentru drum, cu șoșoni înălțuți, cizme femeiești, suple. (Unele purtau în mână o legătură și în spate câte o boccea bine strânsă. Păreau că veghează lângă pragul portiței. Așteptau plecarea? Oare trebuiau să plece și ele?...)

Ofițerul-comandant al detașamentului de marș, îl controlă încă odată, călare, de la coadă spre vârful coloanei. La coadă, îl lăsase pe elevul-plotonier Decusară – acum și acesta călare pe **Arab** –, cu misiunea de încheietor. Sergentul major Trandafir, sergenții, gradații supravegheau

și comandau unități interioare de trupă și intendență. Buzea, Tomiță, fiecare stăpânea câte o sanie trasă de un cal, încărcată cu provizii, cu lăzi de muniții, cu efecte și îmbrăcăminte; erau deservite de soldați pe jos. De sus, din căruța din fruntea coloanei, Trandafir distribuia ordine: – Costică, du-te și întreabă-l pe caporalul Grigore unde a pus sacul cu tutun pentru trupă, în care sanie?... Se dăduse jos din căruță să verifice dacă coviltirul era suficient de vârtos fixat la nodul loitrelor ca să reziste contra vreunui eventual viscol. Dacă prelata așternută peste mitralieră, peste benzile cu cartușe, era bine legată... Tocmai îl întâmpină pe ofițer: – Domnule Sublocotenent, toate-s gata. Putem pleca.

Sublocotenentul Ion Florian trecea acum prin dreptul primăriei și casei primarului. Acesta se ținea în picioare, pe peronul înalt – toboșarul și aprodul erau în spatele lui. – Tăcut, imobil, domnul primar, parcă era detașat acum, ba chiar plictisit de atâta dute-vino de ostași în uniformă străină. (Ionică își luase rămas bun de la el și de la toți ai casei, de dimineață, după micul dejun.) În fața primăriei și stânga șoselii, curtea și casa primarului: **Frumos** și-a încetinit singur mersul, la pas. Lent, întoarse și el ochii împreună cu călărețul spre fereastra camerii de oaspeți, care da spre curte. Se zărea capul și bustul Anikii, aplecat după perdeaua răsfrântă. Cu o mână se sprijinea pe giurgiuvea. Cealaltă mână se ridicase, flutura un semn – nu de adio –, ci de drum bun. Ionică îi simți privirea intensă, îl pătrunse în coșul pieptului. Și-a smuls-o, cu mâna pe inimă, ca o săgeată pe care n'o rupi, ci o pui, cu grijă, în tolbă. Strânse scările sub burta calului, l-a împins în galop ușor spre vârful coloanei. Aci s'a oprit. Și-a întins privirea spre panglica lungă și colorată de oameni care șerpuiau de-alungul șoselii, cu larmă de tangaj surd. A împins calul încă doi pași pe un povârniș de unde vedea tot și era văzut de toți. A ridicat mâna sus; dreaptă, a ținut-o mai multe clipe, ca o sabie. Deodată s'a făcut o tăcere deplină în spate ca în jur, peste întinderea albă deșertată de păsări, presjrată de copaci răzleți, strâmbi, schivnici care se roagă. Și-a lăsat mâna să cadă cu fermitate. Împinse calul: – Hai! Frumosule!... În spate răsunau comenzi scurte, una după alta, repercutate ca un ecou: – Înainte marș!... marș! marș!... Pas de voie!... de voie! voie!... Se produse din nou larma surdă a unui tangaj de ape care se deplasa.

– ...de voie! voie! **De nevoie!** își zise în sinea lui Ionică căruia îi plăcea să se amuze singur cu jocuri de cuvinte.

Paris, 20 Mai 1986

TITUS BĂRBULESCU

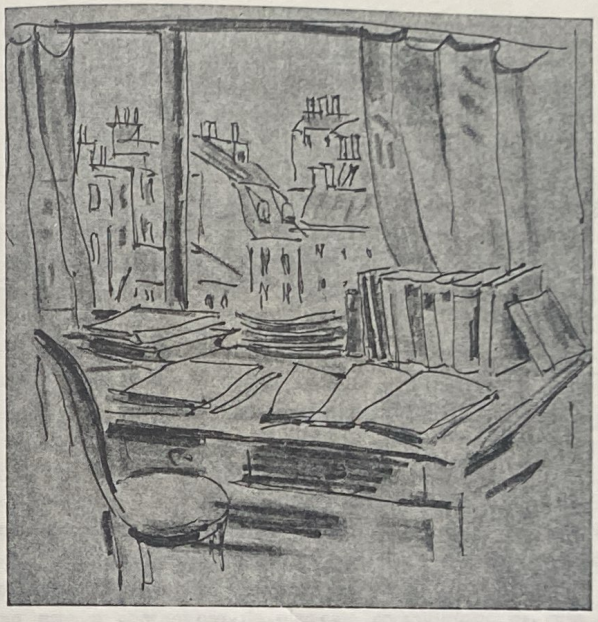

CÂNTECUL PSEUDONIMELOR

Răbdării de grămătic
a lui Mihai Straje

În colțuri de reviste sau ziare
Ascuns se ofilește-un pseudonim:
Fărâma unei glorii literare
Sărmanul Klopstock sau Cridim.

Condeiul fuge, litera se stinge.
Visăm și visul nostru-l iscălim.
Un pseudonim. Doar vremea-l ninge:
Sărmanul Klopstock sau Nigrim.

Din fișe crește-a vremii vraje
Rămâne cartea numai – dac'o scrim.
Atent se-apleacă bunul Straje
Pe pseudonim, pe un uitat Cridim.

Insula Oahu, Arhipelagul Sandwich
6/XI/73

INSULE, INSULE

Nu-i nici o lampă'n noaptea tropicală.
E luna doar, mai plină ca aurora.
Călătoresc pe-a gândului spirală
Samoa, Tonga, Fiji, Bora Bora.

Un cocotier sub geam își scoate pălăria
De frunze mari și îmi prezintă flora,
Care-mi pătrunde zilnic poezia
Samoa, Tonga, Fiji, Bora Bora.

Eu pe balcon plutesc ca pe o barcă
Și nori deasupra îmi împart sonora
Prezență ce cu vis mă'ncarcă.
Samoa, Tonga, Fiji, Bora Bora.

E timp de drum. Batiste spun adio.
Secunda zboară. Se topește ora.
Un vânt mi-aduce strofa ce voi scri-o.
Samoa, Tonga, Fiji, Bora Bora.

Honolulu, Insulele Sandwich
Februarie 1973

ȘTEFAN BACIU

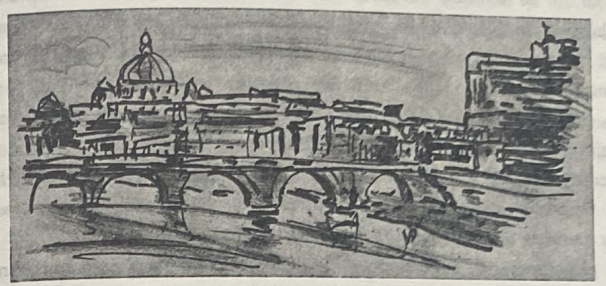

ALEXANDRU BADIN

VIZITA

Roma este un oraș de neuitat; este un mozaic al istoriei umane, așa cum straturile de cenușe dela Santorini sau straturile geologice din Canyons sunt un mozaic al istoriei planetei noastre.

Roma este o concentrare de elemente contradictorii, pe care noi le trăim într'o secvență condiționată, și o acceptăm sub numele de evoluție. Temple păgâne și ruine se mai văd presărate printre biserici și bazilice, iar tabloul este monumental de frumos. Clima încântătoare, aerul uscat și lumina fără nori, îi dau Romei, ceea ce o fereastră însorită îi dă unui tablou de Vermeer.

Frumusețea unui oraș nu este neapărat o condiție de fericire, deoarece oamenii demonstrează mai întotdeauna că nu-și pot uita mizeriile și suferințele prezentului; ei uită frumosul, dar niciodată urîtul. Ce păcat! Iar cei care încearcă să vadă numai frumosul, sunt acuzați de nesinceritate. Orașul poate fi considerat de unii ca fiind murdar, aglomerat, plin de turiști anoști, cu un șomaj ridicat, etc., etc., iar de alții ca cetatea eternă, simbolul creștinității, centrul unei puteri politice apuse, etc., etc.

Am ajuns în Roma mai repede decât m'aș fi așteptat. După opriri obligatorii în Trieste și Latina, pline de hârtii și de cerneală, de ștampile vechi și noi, am aterizat în Roma, ca să spun așa, cu parașuta zdrențuită. Am fost norocos. Dar dacă, așa cum spunea cândva un prieten,

ceea ce nu te omoară te face mai tare, tot așa și eu am supraviețuit schimbărilor de tot felul, ferindu-mă să mă aflu în centrul lor. Asprimea anilor de studenție mi-a revenit în minte, atribuindu-mi din nou calități de tundră sălbatecă și de neînvins. Mesele sumare nu au făcut decât să-mi concentreze instinctele, să-mi provoace tensiunile, și să-mi încerce elasticitățile, să mă țină mereu viu, alert și proaspăt.

Macaroanele nu erau rele și eu eram departe de a mă sătura de ele atâta timp cât știam că vom coexista, sau că va trebui să coexisfăm pentru un timp; ele mă consolau, iar eu le savuram.

Îmi aminteam de macaroanele de acasă. Mama le făcea cu brânză și cu zahăr pe deasupra; și asta se întâmpla mai ales în zilele când venea Frida la spălat. Aici nu am văzut nicăieri macaroane făcute în acest fel, dar nici mama nu este aici și nici Frida nu mai vine la spălat; asta nu o spun decât ca să acopăr un adevăr, deoarece adevărurile sunt deseori dureroase.

Emigrarea aduce ușurarea și rezolvarea unui refuz de adaptare și în același timp povara unui efort de adaptare, care este de data aceasta acceptată.

Într'un fel ar fi trebuit să mă simt ca Avram, deoarece dintre toate rudele foarte numeroase pe care le-am avut și care m'au înconjurat cândva, eu am fost primul care să cunosc și să îndrăznesc diaspora. M'am avântat într'un necunoscut care s'a dovedit a fi cu mult mai necunoscut decât am bănuit eu în necunoașterea mea. Lecțiile de istorie învățate în trecut, nu mi-au folosit decât de consolare pentru lecțiile de viață, pentru cele reale, pe care nu le aveam, și pentru care trebuia să plătesc. Avram cel puțin avea ceva să sacrifice, iar cei care nu au ofrande, trebuie să sacrifice pe ei înșiși.

Emigranții sunt cele mai contradictorii ființe umane; înainte de plecare se gândesc prea mult la viitor, iar după, sunt obsedați prea mult de trecut, și în nici una din cele două situații, prezentul nu este deloc protejat. Da, asta este soarta lor, să fie liberali înainte de plecare și conservatori după, să se nască dorindu-și libertatea și să moară cunoscându-i limitele.

Imensa majoritate a refugiaților din est este formată din acei care nu au putut fi socializați și care au refuzat, pe drept cuvânt, să devină cel mai prețios capital într'o societate anticapitalistă. Nimeni nu-i poate acuza de lipsă de intuiție; să fii capital în anticapitalism sună ca o glumă sinistră. Unchiul Iosif i-a dus de nas pe alții, dar nu pe ei, care au văzut

cu clarviziunea naufragiaților unde rezidă greșeala capitală și au optat pentru păcatul capital. Cu păcatul te poți împăca, dar nu și cu greșeala, cu supunerea, cu înfrângerea. Păcatul te face odios mai mult în fața altora, pe când greșeala în fața ta proprie.

Eram de aproape două luni în Roma și din prima zi m'am lăsat cucerit de un noian de impresii noi, care îmi izbeau fața, ochii, dându-mi senzația binefăcătoare a unui început de viață nouă.

*

* *

În ziua aceea m-am oprit la Monseniorul Carlo, pentru motive pe care acum nu-mi amintesc precis. Monseniorul era un om între patruzeci și cincizeci de ani, slab, cărunt și de statură mijlocie. Ochii negri îi erau înconjurați de un cerc de culoare închisă, semnul unei uzuri fizice care nu era greu de descifrat. Avea însă un zâmbet plăcut care inspira căldură și invita apropiere. Provenea, după câte aflasem, dintr'o foarte cunoscută familie romană și îmbrățișase cariera religioasă, după ce absolvise facultatea de filosofie. Funcționase în cadrul Vaticanului până foarte de curând, când a cerut să fie pensionat și acum era profesor la un colegiu catolic, tot în Roma. Știam, de asemenea, că lucrase pentru ajutorarea refugiaților proveniți din țările răsăritene.

Monseniorul era un om singuratec și am fost surprins să-l găsesc în compania unui bun și vechi prieten, așa cum a reieșit din efuziunea prezetărilnor.

– „Rafael, să-ți prezint acum pe Alex, o altă pasăre rară, care și-a luat zborul numai de foarte curând. Sunt sigur că aventurile lui au să-ți trezească amintiri din tinerețe." Rafael era sau arăta cam de aceeași vârstă cu Carlo; era însă scund, cu vădite tendințe de obezitate. Ochii de un albastru neuniform, mozaicat, îi dădeau un calm și o liniște cuceritoare. Cu un maxilar inferior pronunțat, cu o față ovală și un păr blond dar rarefiat până la punctul critic, Rafael îmi sugera o asemănare izbitoare cu David Oistrach, pe care însă l-am văzut mai deaproape mai mult pe afișe decât în concertele dela Ateneu, unde aveam locuri atât de departe de scenă, încât, fără fotografiile de pe afișe, mi-ar fi fost greu să-l recunosc.

– „Când ți-ai părăsit cuibul, șoimișorule?" mi se adresă Rafael.

– „De aproape două luni."

– „Oh, ce timpuri minunate și excitante, când renunți la o lume, la o viață, și începi o alta nouă. Eu voiu împlini în curând douăzeci de ani

de când am plecat și parcă totul s'a întâmplat ieri", spuse el cu melancolie. Apoi, reculegându-se, continuă cu un ton obișnuit și tonic:

– „Eu sunt din Rusia, iar acum sunt de aproape cincisprezece ani la Paris."

– „Vă place Parisul mai mult decât Roma?"

– „Nu, Roma mi-a plăcut și îmi place mult mai mult, dar aici nu era mediul meu, din punct de vedere profesional. Visam să pictez cupola operei din Paris, dar și acolo mi-a luat-o altcineva înainte; dar asta a fost soarta mea. Oricum, Parisul pentru un pictor este ca Roma pentru Carlo."

– „Rafael este un artist" – interveni Carlo, care se întorcea cu un pahar de bere pe care îl puse în fața lui Rafael – „el este pictor și sculptor, și încă unul de succes, ceea ce este mare lucru la Paris".

Se întoarse apoi spre mine să mă întrebe ce aș dori să beau.

– „Suc de portocale", am spus, „sau orice altă băutură răcoritoare".

Carlo se duse la bucătărie și se întoarse cu două pahare cu apă, amândouă reci, unul pentru mine și altul pentru el. Sunt convins că avea și suc de portocale, dar a fost vina mea că am lăsat deschisă poarta formulărilor neprecise.

– „Suntem prieteni din momentul în care s'a dat jos din tren, la Viena" – spuse Carlo așezându-se pe un scaun, în colțul camerei aproape de bucătărie, lăsându-ne pe noi să ne așezăm pe un fotoliu și pe canapeaua din centrul salonului.

– „In ce an ai venit tu?" – îl întrebă Carlo.

– „Oh, nu-mi aminti despre ani și despre vârstă; nu vreau să le mai dau nici o importanță – ceea ce mi se pare acum important este ce anume s'a întâmplat în acești ani și la aceste vârste. Întotdeauna am să-mi amintesc de întâlnirea noastră – nu știu dacă tu îți mai amintești –, dar aș vrea ca Alex să fie puțin avertizat în ceea ce privește persoana ta. In Viena, acum să zicem douăzeci de ani, Carlo ajuta refugiații de toate neamurile care veneau din est imediat după război. Eu eram, ține minte, cu o valiză într'o mână și cu câteva icoane rusești, pictate de mine, sub brațul celălalt. Era un vacarm de nedescris. Nu știu cum de m'a văzut Carlo, dar de cum și-a oprit ochii asupra mea, m'a tras de mână, m'a întrebat cum mă cheamă, cine sunt și de unde vin, s'a uitat apoi sumar la icoanele mele și pe loc mi-a cumpărat una chiar acolo, pe peronul gării din Viena. M'a convins imediat că sunt un mare artist și asta a contat pentru mine mai mult decât banii; dar despre

asta să nu mai vorbim. Îți imaginezi tu una ca asta, un preot catolic să cumpere o icoană ortodoxă dela un evreu din Rusia, în gara Vienei? Foarte straniu, dar foarte, foarte frumos. La rândul meu, dar asta a fost greșeala mea, am vrut să mă revanșez, și m'am înrolat în rândurile organizației catolice unde lucra Carlo. Am renunțat însă la Hias și asta a fost o mare greșeală. Ceea ce faci pentru alții te costă parcă dublu. Vezi, există tot felul de organizații pentru refugiați; unele sunt societăți pentru ajutorarea refugiaților și altele sunt societăți pentru refugierea neajutoraților. Carlo era acolo un fel de factotum, era misionar, sfătuitor, psihiatru, bucătar, ce să-ți mai spun. In plus, dădea și bani cu împrumut. Că mi-a părut rău de alegerea mea, asta este altceva, dar în schimb l-am găsit pe Carlo, un preot catolic, puțin cam original, dar adorabil, care conducea un scuter 16 ore pe zi, neobosit, încercând să repare singur ceea ce stricaseră milioane înainte."

I-am văzut pe amândoi răzând cu poftă, bucurându-se de această evocare a tinereții lor comune.

– „Alex" – continuă Rafael – „fii atent. Acest om este periculos de bun. Te ajută, te împinge înainte, dar dacă vreodată vei cădea obosit și vei voi să renunți, să faci drum înapoi, să nu crezi că ai scăpat de el. Este în stare să te ridice de guler, să-ți dea un vârf de pantof undeva și să te împingă din nou înainte, pentrucă el numai asta știe, înainte".

Rafael își bău berea cu tact și reluă:

– „Din fericire însă, nu toți preoții catolici sunt ca el; altfel ar trebui să pictez câte o icoană pentru fiecare din ei și cu o asemenea activitate, la Paris, poți cădea în mizerie foarte repede."

– „Monseniore" – i-am spus – „prietenul vostru are un ‚charme' nemaipomenit".

– „Și nu numai atât, este chiar un ‚charmeur', din nefericire. Trebuie să te avertizez."

– „ Un moment" – spuse Rafael cu un ton prefăcut supărat – „dece din nefericire și apoi dece îl avertizezi pe Alex? Tot ceea ce nu poartă fustă nu mă interesează, asta pot să asigur o lume întreagă și chiar dacă nu aș asigura-o eu, m'a asigurat ea pe mine. Sau poate...", și se uită la mine cu sprâncenele încruntate.

– „In privința aceasta", m'am explicat – „mă situez și eu pe o poziție foarte sigură și tradițională. Te asigur că nu trebuie să fii avertizat în ceea ce mă privește".

– „Asta mă asigură într'o privință și mă neliniștește într'alta; atâta

timp cât ne place același lucru, riscăm, cel puțin teoretic, să intrăm în competiție; și apoi orice avertisment, nu face decât să-mi amintească de motivul pentru care am fost avertizat."

Carlo se uită cu uimire la noi doi și dela unul la altul.

– „Rușine, rușine, să vă fie rușine", zise în sfârșit. „Voi aceștia din est, sunteți toți la fel, o apă și un pământ. Nu aveți nici un fel de sens moral. Aveți libertate în moravuri, dar purtați cătușe civice. Sunteți toți niște . . ., niște sciți. Da, asta sunteți, niște sciți, care nu cunosc abstinența."

Carlo vorbea rece, fără mânie, dar cu convingere.

– „Oh, sigur că știm" – protestă Rafael amuzat, făcându-mi discret cu ochiul – „știm ce este abstinența, dar numai în perioadele de recuperare, care sunt dealtfel destul de dese".

Rafael râdea săltându-și burta.

Carlo se întoarse pe călcâie și se îndreptă spre bucătărie cu scrumiera lui Rafael.

Îl puteam auzi amândoi cum se îndepărta, spunându-și repetat:

– „Sciți, sciți . . . si, si, . . . sciți."

– „Am impresia că l-am cam supărat", i-am spus lui Rafael.

– „Te înșeli. Carlo nu poate fi supărat, el poate fi numai ultragiat. Trebuie să-l înțelegi, dragul meu. Carlo este un puritan sacrificat. Sunt convins că iubește, dar el iubește abstracții, datoria, devoțiunea, prietenia, deși uneori și de asta mă îndoiesc. Cred că este mai ușor pentru noi să-l înțelegem pe el, decât pentru el să ne înțeleagă pe noi. Este o ființă superioară, dar asta îi ajută mai mult pe cei din jurul lui decât pe el însuși. Carlo este un om complex și admirabil. Roza, soția mea, îl iubește și îl apreciază foarte mult."

Rafael se opri pentru un moment și cu capul aplecat, cu privirea în jos spre covor, căutând parcă un unghi de singurătate, continuă cu o voce scăzută, ca pentru el numai:

– „Parcă ar fi făcuți amândoi din aceeaș bucată." Se redresă apoi și reluă, uitându-se la mine, ca și cum ar fi încercat să mă convingă:

– „Vezi, Roza este o femeie deosebită, ea face parte din grupul totalitarilor, al oamenilor de convingere, al celor care cred în totul sau în nimic. Ar fi fost perfectă în rol de conducător spiritual, de profet, dar viața a fost nedreaptă cu ea; este numai soția unui pictor, în care a crezut și pe care l-a ajutat cât a putut. Ca și pentru Carlo, pentru Roza viața are numai două culori, alb și negru; ei văd și celelalte culori, dar

nu le atribuie nici o importanță. Crede-mă pe mine, nu este ușor să trăiești în compania celor drepți, dar mă întreb uneori, cum pot ei să trăiască în compania noastră? Răsplățile însă ne salvează pe toți."

Carlo se întoarse dela bucătărie cu mânecile suflecate și pe nas cu o pereche de ochelari mici, pe deasupra cărora se uita puțin împiedicat, ca un tăuraș la prima ieșire pe arenă.

– „Carlo, aș vrea să mergem undeva să mâncăm", spuse Rafael, „mi-e foame". Sfârși invitația cu o puternică exclamare de bariton: „astăzi plătesc eu". Începu chiar să fredoneze un cântec, pe atunci la modă: Questa sera pago io. Se ridică apoi în picioare, cu pieptul scos, gata de plecare.

– „Dragii mei, mi-ați luat vorba din gură. Eu voiam să vă propun să luăm o gustare, aici, la noi."

– „Îmi refuzi invitația?", zise Rafael destul de pasiv.

– „Nu ți-o refuz deloc, îți răspund doar cu o contrainvitație. Am niște andive pe care vi le pot prgăti cu o maioneză a cărei rețetă nu o voi putea-o divulga niciodată" – sfârși Carlo cu un fel de patetism teatral.

– „Este rețeta pe care ți-a trimis-o Roza într'o scrisoare?"

– „Da", spuse Carlo puțin surprins –, „dar tu de unde știi?".

– „Pentrucă Roza, mie îmi spune tot." Rafael radia de satisfacție.

– „Știi chiar și rețeta de maioneză?" – întrebă Carlo de sus, uitându-se prin ochelari la Rafael.

– „Nu, nu o știu."

– „Vezi, mănânci de ani de zile maioneză, dar nu îi știi secretul. Și după salată" – continuă el – „vă pot face niște fettucini Alfredo, pe care nici un restaurant nu vi le poate oferi pe farfurii venețiene, vechi de peste două sute de ani".

– „Fettucini Alfredo" – repetă puțin decepționat Rafael – „un alt pansament gastric à la romano".

– „Ei bine, à propos de sciți, carne de sub șea nu am, îmi pare foarte rău" – spuse Carlo cu o cruzime copilăroasă, uitându-se șiret peste ochelari la noi doi.

Eu m'am gândit, pentru moment, că eram acolo cam inoportun, dar îmi era foarte greu să renunț la masă și în plus, la conversație, dacă nu chiar imposibil. Nu aș fi plecat decât arestat.

– „La noi, carnea de sub șea nu se mai mănâncă dela revoluție, a devenit un articol de lux", glumi Rafael.

– „Sper că o serveați ca aperitiv, nu ca desert." Carlo putea fi necruțător cu cei care nu-i apreciau talentele culinare.

– „Și ce ne dai pentru desert?"

– „Mă gândeam la niște căpșuni cu zahăr și cognac, dar nu sunt încă decis."

– „Are să fie o masă princiară" – zise Rafael.

– „Regală" am adăugat eu.

– „Romană" – conchise Carlo.

– „Ne dai tot bere, sau ne dai ceva mai bun?", se interesă Rafael.

– „Nu m'am așteptat să-mi spui așa ceva" – zise Monseniorul puțin aferat. „Du-te în spate, știi tu unde și alege un vin bun. Ia-l și pe Alex, arată-i colecția și consultă-i părerea. Intre timp eu mă voi ocupa de masă."

Zece minute mai târziu, eram toți trei așezați la masă. Sufrageria nu era mare, dar încăpătoare. Mobilele erau vechi, masive, dar necesitau parcă o mână de femeie care să le dea culoarea lor naturală, pierdută acum sub un mat sobru și masculin. Rafael a adus o sticlă de vin; m'a întrebat dacă sunt de acord cu selecția și eu am fost. Dacă l-ar fi întrebat pe tata, ar fi fost altceva!

Salata de andive era delicioasă, iar maioneza de neînvins, dar eu nu am scos o vorbă și nici cei doi companioni ai mei; probabil că ne gândeam toți trei la același lucru.

– „Alex", mi se adresă Rafael, „ești căsătorit?".

– „Nu", i-am răspuns cu dificultate; căci mă surprinsese cu gura plină.

– „Ai fost vreodată căsătorit?"

– „Nu." Simțeam că mă repet, dar nu aveam altă cale.

– „Eu i-am spus că ar fi cazul să se însoare", interveni Carlo. „Chiar mă gândeam să-i fac cunoștință cu o nepoată a mea."

– „Lasă-l în pace", sări Rafael. „Ce, ai impresia că s'a săturat de bine?"

– „Dar ce ai tu împotriva căsătoriei?" întrebă Carlo.

– „Nu am nimic împotriva căsătoriei, dimpotrivă, cred că ea are ceva împotriva noastră; este ca o discriminare inversată."

– „Cum asta", am zis eu contrariat și amuzat în acelaș timp, mai ales că era vorba de mine.

– „După mine", zise Rafael lăsându-se greu în speteaza scaunului, „mariajul este o soluție permanentă pentru o condiție temporară, iar burlăcia este o condiție permanentă tratată cu soluții temporare".

Chiar și Carlo a râs:

– „Da, este un aforism parizian . . . are iz imoral."

– „Ei bine, dacă nu ești de acord, ce este mariajul pentru tine, așa, din punct de vedere teoretic?" și zâmbi puțin ironic.

– „Pentru mine" începu Carlo serios, căutându-și cuvintele, „căsătoria este unirea dragostei cu înțelepciunea; dragostea îi dă înțelepciunii un gust mai plăcut, iar înțelepciunea îi conferă dragostei o permanență, un grad de eternitate".

– „Da, asta sună foarte catolic, dar după câte știm, nu este valabilă pentru toată lumea. Eu știam, însă, că eternitatea este visul reproducerii, nu găsești?"

– „Da, lumea organică are această obligație, deoarece este perisabilă. Reproducerea, cum spui tu, este condiția supraviețuirii și promisiunea unei eternități de specie, dar nu individuală. Dealtfel chiar și proprii noștri cromozomi dispar după mai multe generații, prin alianțe."

– „Din acest punct de vedere", zâmbi Rafael, „noi doi nu ne-am prea reprodus; și totuși, ce deosebire."

– „E drept, tu ai încercat, dar nu ai dobândit-o, iar eu nu am încercat-o din motive sau datorită unor idei, care prin natura lor sunt permanente sau . . . eterne, cum îți place ție să spui."

– „Oricum, este un subiect care aparține acum trecutului. Noi doi, mon ami, am cam ars gazul de pomană; ne asemănăm cu cărbunii și cu petrolul, care au fost cândva materii organice și reproductibile. Ca și ele, noi suntem încă organici, dar ne-am pierdut reproductibilitatea, chiar dacă ne-am schimbat între timp ideile."

– „Chiar și pentru a-ți schimba ideile e prea târziu, deși dealtfel, nu ar fi o idee prea rea."

– „Și cum rămâne atunci cu lumea neorganică?"

– „Oh, ea este indestructibilă, nu are nevoie de reproducere."

– „Și mie mi-ar place să fiu indestructibil, dar fără reproducere ar fi o mare plictiseală. Dar ce să facem, nu le putem avea pe toate."

Rafael se întorcea, din când în când spre mine, pentru a citi efectul observațiilor lui și nu greșea, deoarece eu eram cucerit de umorul lui. Căutam însă să o arăt într'un mod necurajos, numai atunci când Monseniorul nu era prezent, sau când nu se uita la mine. Cu toate acestea, Carlo mă domina și eu mă simțeam ca o particulă atrasă, alternativ, de cei doi poli: unul mă domina, iar altul mă cucerea.

– „Alex", mi se adresă Rafael, deodată, „ce s'ar întâmpla dacă" –

vorbea repede și precipitat – „ce s'ar întâmpla, dacă într'adevăr ne-am înmulți, vreau să spun, dacă ne-am reproduce în măsura directă și proporțională în care încercăm, sau ne prefacem numai că ne reproducem? Înțelegi ce te întreb?"

– „Da, înțeleg. Cred că ne-am înmulțit ca bacteriile într'o cultură."

– „Asta ar fi de-a dreptul stupid", spuse el grav și cu desgust. „Vezi, după mine păcatul, adică reproducerea fără reproducere, sau prefăcătoria că ne reproducem, într'un cuvânt plăcerea ca ultimă finalitate, fără consecințe multiplicative, păcatul, are o funcție specific umană, care a ajutat evoluția noastră și rafinamentul cultural. Păcatul, în ultima instanță, i-a făcut pe oameni ceea ce sunt ei astăzi. Sau poate lupta împotriva păcatului, nu mai știu. De aceea probabil în arte se vorbește mai mult de dragoste, și mult mai puțin de reproducere. Aha!"

Carlo tocmai se întorsese cu platoul cu fettucini.

– „Pentru așa o conversație", interveni el, „ar fi trebuit să vă servesc în farfurii de pământ, nu în porțelanuri venețiene".

– „De pământ sau de porțelan – numai nu ni le lua din față."

– „Ce discutați voi acum, discutau poate strămoșii noștri, acum probabil 10.000 de ani, când nu cunoșteau legătura dintre maternitate și erotism, între reproducere și sex. Și totuși, deși le-a fost greu să înțeleagă cum de femeile nășteau copii numai o dată la doi ani, deși ei se apropiau de ele aproape zilnic, până la urmă au înțeles."

– „Ești sigur că nu este o glumă?"

Carlo ne servi fettucini, disciplinat și elegant și apoi se așeză și el la masă.

– „Această idee a supraviețuit până nu demult – de aceea și noi, într'un spirit tradiționalist, asociem maternitatea cu o fecioară."

Fettucini erau la rândul lor, excelenți.

– „Foarte interesant", se auzi Rafael, „m'ai convins. Asta totuși nu mă împiedică să spun că femeile în general, sau unele dintre ele, au ceva straniu, că sunt ființe stranii, cel puțin pentru mine. Vorbesc natural de cele care nu sunt fecioare . . ."

– „Stranii", se miră Carlo, care parcă nu auzise niciodată despre acest subiect.

– „Da, asta vreau să spun", și Rafael se plimbă cu privirea dela Carlo la mine și înapoi.

– „Dragul meu", spuse Monseniorul, „nu te uita la mine pentru confirmări, deoarece știi foarte bine că eu nu te pot ajuta".

– „Bine, spune-mi atunci, ce sunt femeile după tine, așa ca definiție generală?"

– „Singura femeie despre care pot să spun ceva este Eva, și chiar și așa, nu pot decât să reproduc Biblia cu oarecare exactitate."

– „Și atunci", continuă Rafael, „vrei să excludem din discuție și femeile pe care le-am iubit, dar pe care nu le-am cunoscut îndeajuns, pentru a descoperi într'un sfârșit, dacă într'adevăr au fost iubiri adevărate, sau nu?"

Carlo nu zicea nimic și continua să mănânce încet, uitându-se adânc în farfuria lui venețiană, care își desvelea fragmentar centrul ei înflorat.

Eu mă simțeam singur, foarte singur și voiam să rămân așa.

– „Mai întotdeauna", reveni Rafael, „deziluziile ne împing să facem acte de o natură contrară naturii deziluziilor. Femeile, unele din ele vreau să spun, reușesc să-i facă pe bărbați mai buni, mai înțelegători, mai toleranți, mai drepți, dar mai puțin bărbați. Ce păcat! Nimeni nu se poate îndepărta dela propria lui natură, fără să plătească cu prețul propriei lui naturi".

În colțul meu, simțeam cum o furtună își adună norii, amenințător.

– „Probabil însă", Rafael era de neabătut, „că cei care sunt înclinați să-și modifice natura, au fost într'un fel predestinați de o natură mai puțin convingătoare".

Monseniorul își ridică într'un târziu privirea și îi vorbi cu o voce mică și schimbată:

– „Rafael, ce te consumă pe tine?"

– „Natura mea", spuse Rafael, ca și cum ar fi încercat să se lepede de ceva.

– „Ești nedrept; și natura și soarta au fost bune cu tine. Ești foarte nedrept cu tine și cu toată lumea, dar te iert. Ai o singură scuză. Presupun că ești foarte nefericit."

Carlo se ridică și se îndreptă spre bucătărie, cu câteva farfurii în mână. Eu m'am ridicat imediat să-l ajut. Rafael mă urmă și pentru un moment, eram toți trei la bucătărie, depunând cu grijă farfuriile și tacâmurile, urmând instrucțiunile gazdei: „aici, vă rog, cu grijă . . ."

Deodată soneria dela intrare ne făcu pe toți trei să tresărim. Primul care a ieșit în grabă să deschidă ușa, a fost Rafael, urmat apoi de Carlo. Un chelner mic de statură, chel și cu mustața în furculiță intră cu o tavă pe care o ținea artistic și pretențios în podul palmei.

– „Zuppa inglese a sosit", exclamă el peltic.

Aferat, așeză tava pe masa din sufragerie și cu un mers intortochiat

și caraghios ieși, nu însă fără a se fi înclinat înainte de a închide ușa după el.

– „Ce figură!" – spuse râzând Rafael. „Cine-i ăsta, dragul meu? Nu am mai văzut așa ceva dela circ. Și ce-i în tavă?"

– „Este un desert pe care l-am comandat la restaurantul din colț."

– „Ei, prinții bisericii știu să trăiască." Cu o mână, Rafael îl luă de umăr pe Carlo, protector și cu afecțiune.

– „Rezonabil, caro mio, rezonabil. În plus, eu nu mai aparțin bisericii. Oricum, vorbim de compensări minore, din punctul tău de vedere."

– „Când ai comandat desertul?"

– „Acum aproape un sfert de oră, la telefon."

– A fost foarte prompt", observă Rafael. „Nu știu dece toată lumea spune că italienii sunt cam înceți și leneși, mai ales aici la Roma."

– „Adevărat?" se miră Carlo, servindu-ne desertul.

– „Aseară, la televizor, am văzut un program cu Walter Chiari, în care enunța cele zece porunci ale romanilor; printre ele erau câteva de care îmi mai aduc aminte, da: ăă, romanul se naște obosit și trăiește ca să se odihnească, bună nu? Și alta: dece să fac astăzi ceva ce pot să fac și mâine și încă mai bine. Vedeți, eu m'am tot întrebat: care este factorul dominant, sau mai bine zis, care este proporția între factorul biologic, ereditar, pe de o parte și factorul social, pe de alta, în alcătuirea comportamentului nostru?"

– „Factorul social", răspunse Monseniorul, „mi se pare foarte important, considerând caracterul mimetic al oamenilor, caracter care, în ultima instanță, este la rândul lui ereditar. Să vă dau un exemplu: am avut doi studenți, amândoi din Sicilia, Antonio era măsliniu la față, dacă nu chiar negricios, cu ochi negri și părul cârlionțat, iar prietenul lui, Benjamino, era blond, cu ochi albaștri și pielea albă. Amândoi erau italieni și amândoi de pe aceeași insulă. De multe ori m'am întrebat cum poate să existe așa un contrast între doi indivizi dintr'o zonă geografică atât de restrânsă cum este Sicilia. Până la urmă mi-am dat seama că Antonio se născuse în partea de vest a Siciliei, iar Benjamino era din partea de est. Ei bine, Sicilia a fost populată de o imigrație, o foarte puternică imigrație greacă, începând din secolul opt înainte de Christos, imigrație care a avut loc în partea de est a insulei, iar Cartaginezii au ocupat partea de vest. Au avut între ei numeroase războaie. Au fost până la urmă cuceriți și ocupați de romani și acum amândouă grupurile sunt italieni. O nouă identitate istorică a apărut. Eu cred că mai important

decât cromozomii pe care îi purtăm, sunt ideile pe care le nutrim, idei care ne vin din afară, dela societate, familie... Suntem sugestibili până la ridicul. Într'un fel, identitatea individului este ca un proiectil pe care îl poți trimite în ce direcție vrei, dar el se va îndrepta spre ținta spre care a fost trimis cu viteza și puterea cu care a fost înzestrat din fabrică."

– „Nu știu dacă sunt de acord cu această comparație, dar înțeleg și sunt de acord cu ce vrei să spui", comentă Rafael, scoțându-și pantofii și punându-și picioarele pe un scaun pe care și-l trăsese spre el.

– „Iar ideile, de care vorbeam mai înainte, ni le schimbăm, eventual, prin destabilizare." Carlo se ridică și se duse să ne aducă dela bucătărie cafelele.

Rafael rămase cu capul pe spate și cu ochii pironiți în tavan. Îl auzeam cum repeta leneș: „prin destabilizare, eh, prin destabilizare".

– „Sper să ne trezească puțin cafelele." Carlo se întoarse cu tava încărcată, pășind încet și cu grije spre masă.

– „Mă simt atât de bine", spuse Rafael destins și relaxat, cu cana de cafea agățată de două degete, ca o pensulă, „mă simt foarte bine, că sunt cu voi doi, deși pe Alex nu-l cunosc decât de câteva ceasuri. Suntem parcă într'o piesă de Lessing, cu deosebirea că, Alex nu este mahomedan".

– „Arată cam oacheș, dar el zice că nu e", glumi Monseniorul.

– „Și pentrucă acum, mă simt atât de eliberat de orice inhibiții subterane, aș vrea ca voi doi să mă ascultați, să fiți arbitri și să mă ajutați. Într'un fel prieteniile sunt în mare măsură o terapie psihologică făcută în grup; prin destăinuire, ne tratăm reciproc, sau cel puțin ne ajutăm să ne simțim mai puțin nefericiți.

Nu de mult, a venit în atelierul pe care îl conduc un băiat tânăr, un spaniol. Încet, încet, ne-am împrietenit. În puținele momente pe care le aveam libere, ne căutam și ne făcea plăcere să fim împreună. În ceea ce mă privește, poate din cauză că nu am avut niciodată copii, îl tratam ca pe propriul meu fiu, deși ar fi putut fi copilul meu numai printr'un act de precocitate din partea mea. Manuel era talentat, sensibil, manierat și pur și simplu am avut pentru el un sentiment de prietenie pe care nu-l mai încercasem de multă vreme. Soția lui venea deseori să-l ia seara, la încheierea atelierului. Nina este foarte frumoasă și era un model perfect; poza uneori pentru noi toți și în plus ducea tablourile la clienți. Într'o zi, nu-mi mai amintesc exact despre ce vorbeam, Manuel îmi spuse cu un ton de sinceră și adâncă mărturisire:

– „Rafael, singurul lucru pe care îl urăsc în viața asta, sunt evreii." I-am explicat, cu menajamente, că îmi părea foarte rău, deoarece eu eram tot evreu. Nu am văzut niciodată un om mai surprins; părea ca trăsnit, își pierduse orice coordonare. M'am scuzat pentru decepția pe care i-am făcut-o, regretând că în acea privință nu puteam să-l ajut absolut cu nimic. Am continuat să ne vedem în atelier, prefăcându-ne amândoi, dar mai ales eu, că nimic nu se întâmplase. După vreo două săptămâni, cred, îmi spuse că ar dori să mă invite pe mine și pe soția mea, în prima Sâmbătă, la cină la el acasă, că Nina și cu el ar fi fericiți dacă noi am accepta. Am vorbit cu Roza și le-am promis că mergem, dar Rozei nu i-am spus nimic despre incidentul petrecut; țineam să o protejez. Dacă ar fi știut Roza ce știam eu . . . ?

Rafael oftă și aruncă pe furiș o privire în sus.

Stăteau într'un apartament modest în Cartierul Latin. Manuel purta o cămașe impecabilă, cu cravată, iar Nina avea un costum spaniol pe care șorțul de bucătărie îl acoperea parțial, strivindu-i și punându-i și mai mult în evidență rotunjimile. Era o femeie tare atrăgătoare. În primele 10–15 minute după sosire, când tocmai ne gustam băuturile pregătite de Manuel, am observat că Roza părea puțin neliniștită, dându-mi discrete semne cu cotul, ori de câte ori Manuel se întorcea cu spatele la noi. Nina, din bucătărie îl chemă pe Manuel, care se scuză și ne lăsă singuri.

– „Uite, uite", îmi spuse repede Roza, „uite-te în colțul acela, uite-te la masa aceea".

M'am întors și m'am uitat; era o masă mică, acoperită cu o față de masă albă, pe care erau așezate două sfeșnice de argint.

– „Da, am văzut", am spus fără interes.

– „Ce părere ai? De unde și până unde au ei așa ceva, două sfeșnice pe o față de masă albă? Sunt cumva evrei?"

– „Nu, nu sunt evrei."

– „Ești sigur?" mă întrebă Roza incredulă.

– „Absolut sigur, și te rog, draga mea, încetează cu treaba asta, pentrucă nu are nici un sens."

– „Dar asta nu este un motiv să faci pe grozavul cu mine, știi . . . ?"

– „Calmează-te mai întâi și hai să ne bucurăm de o masă bună."

– „Tu și cu mâncatul tău", m'a pus la punct Roza.

Manuel și Nina au revenit și ne invitară să luăm loc la masă.

– „Aveți o casă foarte frumoasă", începu Roza.

– „Mulțumim", răspunse Manuel. „Este cam mică, nu ca cea pe care am lăsat-o acasă, dar suntem mulțumiți."

– „Am văzut că aveți un aranjament foarte interesant, cu masa aceea cu două sfeșnice. Mi-a plăcut în mod deosebit."

– „Oh, sunt dela părinții mei. Le-am avut întotdeauna în casă, de când mă știu; și de fapt și ei le-au primit dela părinții lor. Sunt foarte vechi, transmise probabil din tată în fiu. Îți plac? Da, sunt frumoase și eu mă mândresc cu ele."

– „Transmise din tată în fiu . . .", continuă Roza. „Atunci poate au vreo semnificație?"

Manuel se uită puțin nedumerit și adăugă:

– „Nu cred, sunt numai două sfeșnice frumoase."

Și ca să pună paie peste foc, Nina cea frumoasă, interveni și ea, ca să nu se lase mai prejos:

– „Dacă îmi amintesc eu bine, și noi aveam acasă două sfeșnice așezate pe o față de masă albă."

Eu am mâncat bine în seara aceea, și mâncarea spaniolă mi-a priit, numai Roza nu a mâncat mai nimic. Se mișca pe scaun, nu-și găsea parcă locul, de pe o parte pe alta, aruncând priviri scurte spre colțul cu masa, ca și cum ar fi vrut să se convingă, odată mai mult, că ceea ce vedea și credea, erau aevea. Aproape că mă amuzam. Știam ce-i trece prin minte Rozei, dar voiam să o las pe ea să avanseze pionii.

– „Văd că nu ați mâncat mai nimic", observă Nina, adresându-se Rozei, „nu vă simțiți bine sau bucătăria noastră spaniolă este prea grea?"

– „Bucătăria dumneavoastră este desăvârșită, dar eu am ceva pe cuget și îmi este teamă că nu am să mă pot opri de a vă spune . . . " Făcu o mică pauză ca pentru a aștepta aprobarea tuturor, fără însă să vadă consternarea celor doi, și își relua firul, cu tonul celor decișî să desvălue mistere:

– „Vedeți, noi evreii am suferit o mare prigoană în Spania, în Evul Mediu, și mulți dintre noi, pentru a-și salva viața, posesiile și familia, au trecut, s'au convertit la catolicism. Acesta este un fapt bine, chiar foarte bine cunoscut și recunoscut. Privind acum aceste sfeșnice, văd o întreagă tradiție religioasă, redusă acum la categoria unor piese ornamentale. Acum câteva sute de ani, aceste obiecte au aparținut unor oameni care au fost forțați să renunțe la propria lor credință, și au lăsat copiilor lor aceste obiecte, de o mare valoare spirituală, ca ultimă, dar permanentă dovadă, a unei eredități biologice, religioase și

culturale. Este ceva cutremurător, când mă gândesc cum toți acești oameni și-au lăsat în urmă trecutul, sub forma acestor vestigii, a unor sfeșnice fără glas, la care noi acum ne uităm pasivi și amorțiți, somnolenți și anesteziați de prezent".

Roza se ridică dela masă, fără energie și se duse la fereastră, să se reculeagă, să se controleze, să-și șteargă ochii, și... nasul. Eu am rămas la masă cu spaniolii mei, să am grijă acum de ei și de reacțiile lor. Nina a vrut să se ducă după Roza, dar cu un gest am oprit-o.

– „Îmi pare și ne pare foarte rău că sfeșnicile noastre au putut stârni asemenea amintiri dureroase", întrerupse tăcerea Manuel. „Știm și noi că în secolul 15–16, a fost o prigoană antisemită în Spania, dar noi, ce avem noi, acum de a face cu această istorie îndepărtată?" Manuel vorbea calm și detașat.

– „Nu, Manuel, nu vă acuz de antisemitism." Roza nu mai avea nicio lacrimă în ochi sau în glas. „Vă suspectez, mai curând, pe undeva, de semitism neglijat și ignorat."

– „Ce vrei să spui? Fii te rog mai clară."

– „Ei, bine, cu mult timp în urmă, un evreu bătrân, convertit, a lăsat poate aceste sfeșnice, aceste vestigii, ca un steag pe o redută. Aceste vestigii vă trădează vouă acum etnicitatea, apartenența, originea, trecutul. Voi sunteți poate evrei, și nici nu știți..."

– „Nu, Roza", spuse Manuel cu vocea grea a dezacordului. „Nu, așa ceva este de domeniul fanteziei sau al frustrărilor nemeritate. Nu, o pereche de sfeșnice nu-mi pune la îndoială identitatea mea, a noastră, a tuturor."

Manuel începuse să aibă un ușor tremur în glas, dar ce m'a surprins și mai mult a fost faptul că Roza și Manuel, deși nu se văzuseră niciodată înainte, acum își spuneau pe nume, cu o familiaritate care mă surprindea. Mă întrebam dacă nu cumva dezacordul se naște în familiaritate sau familiaritatea se complace în dezacord.

– „Dar unde este desertul?" am întrebat eu zâmbind.

Nina s'a ridicat ca în transă și a adus prăjiturile făcute de ea. Erau un fel de matzo în formă cilindrică, umplute cu cremă, dar eu nu am mai spus nimic. Limba pendulului era mult prea departe, și dacă aș fi încercat să-i opresc mișcarea aș fi stricat tot mecanismul ritmicității. Ar fi fost păcat.

Mă uitam cu oarecare milă la ei toți; arătau copleșiți, apăsați și descumpăniți, ca și cum cineva le-ar fi tras preșul de sub picioare, și erau

acum toți trei ca niște jucării cu roțile în sus, ca niște gândaci pe care cineva i-a pus pe spate și acum toți trei arătau neputincioși, agitându-și piciorușele, fără rost.

Pentru moment am vrut să o iau pe Roza de mână și să plecăm, să ne rugăm undeva și să uităm; să uităm de prezent, să uităm de trecut, de acest necunoscut cu puteri magice, care ne irită acel element sever al identității noastre, individuale sau de grup. De undeva însă, de unde nu am să aflu poate niciodată, un gând ascuns și imposibil a început să nu-mi dea astâmpăr, să mă tenteze, să mă provoace. Și acel gând îmi deschidea parcă un drum și mă împingea parcă spre un deal, spre un munte, spre o înălțime de pe care eram sigur că voi vedea foarte departe, mai departe decât orizontul de toate zilele, ca și cum mi-ar fi fost promisă o detașare completă de sol, cu o îndepărtare a orizontului, care, trebuia să fie, dacă nu chiar șters, cel puțin respins, cât mai departe, ca un dușman. Îmi urăsc aceste reacții care, pot părea paradoxale pentru alții, dar atât de naturale pentru mine, și mă mir că Roza m'a putut tolera până atunci. Contradicția contradicțiilor, mi-am zis mie însumi, toate sunt numai contradicții.

– „Vă rog să nu vă agitați, nu vă simțiți jigniți sau insultați în ce aveți voi mai scump. Vreau să vă aduc niște consolări, niște compensări tămăduitoare. Dragii mei, am și eu ceva de spus la treaba asta."

Manuel și-a reluat locul pe scaun, Nina și-a încetat gesturile de gazdă ocupată, iar Roza a rămas mai departe la fereastră, cu spatele la noi, scrutând strada, care acum începuse să se mai liniștească.

– „A fost odată un imperiu Kazar", am reluat eu, „așezat în sudul actualei Rusii, între Crimea și Urali".

– „Încetează cu prostiile astea", spuse Roza întorcându-se spre mine. „Povești de adormit copiii", continuă ea către spanioli.

– „Este seara poveștilor din pădurea vieneză și eu nu am nimic altceva de făcut, decât să ascult", spuse Manuel, făcându-și ochii mici.

– „Kazarii", am continuat eu, „erau un popor de turcomani amestecați poate și cu slavi, un popor de origină altaică, așezați printre alte popoare turcomane ca Bulgarii, Cumanii, Pecinegii. La nord și la vest se învecinau cu slavii, iar la sud cu alte popoare tot de origină asiatică, pe care i-am numit mai apoi Tătari. Vecinătatea Kazarilor cu Bizanțul a fost marcată de căsătorii între regii Kazari și familiile împăraților bizantini..."

– „Ești formidabil cum poți plictisi lumea, cu asemenea banalități!" mă întrerupse Roza.

– „Și, și...?" mă încurajă Manuel, pentru care subiectul era o superbă diversiune.

– „Când centralizarea politică și polarizarea religioasă au început să-și facă loc și să devină fenomene iminente, când popoarele slave au devenit creștin-ortodoxe după modelul bizantin, iar popoarele turcomane din sud au adoptat islamismul, Kazarii, pentru a-și păstra identitatea și integritatea politică, au adoptat iudaismul. În felul acesta ei au evitat atracția creștinismului și riscul de a fi dizolvați în masa popoarelor slave dela nord și au refuzat islamismul și riscul de a fi dizolvați în masa celorlalte popoare din sud. A fost o lovitură de teatru, magistrală, de mare geniu politic. Invazia mongolă însă a desmembrat imperiul Kazar, iar populația sa, de religie mozaică, s'a răspândit și s'a retras mereu spre vest.

– „Nu am crezut niciodată, că vei face așa ceva", îmi spuse Roza, lipsită parcă de orice emoție.

– „Istoria convertirii Kazarilor la iudaism a fost consemnată în nenumărate documente, care pot fi dealtfel verificate, care sunt elemente de necontestat, ca și antisemitismul din Spania, iar cartea lui Arthur Koestler, care a sistematizat doar tot acest material, în cartea lui – Cel de-al treisprezecelea trib – nu este decât un ultim efort de a aduce la lumină fapte de necontestat, fapte veridice dintr'o istorie uitată și neglijată. Dar și Arnold Toynbee, celebrul istoric englez, a consemnat istoria imperiului kazar și convertirea lui la iudaism."

Spaniolii mei mă ascultau cu interesul persoanei a treia, fără să bănuiască măcar ce aveam să le mai spun:

– „Ceea ce vreau să îndrăznesc să vă spun, este că voi doi, tu Manuel și Nina, sunteți poate mult mai evrei decât suntem noi, eu și cu Roza, pentru simplul motiv că noi nu ne tragem din poporul evreu, noi nu suntem evrei din punct de vedere genetic. Toți evreii din Rusia și din estul Europei se trag din Kazari, iar faptul că eu sunt blond și cu ochi albaștri și Roza are pomeții proeminenți și ochii puțin înclinați și oblici, ne face pe noi mai puțin evrei decât voi, chiar dacă voi nu o știți, nu o vreți, sau nu o visați. Roza a avut dreptate; cele două sfeșnice au fost păstrate din generație în generație de evrei, care, la un moment dat, s'au convertit la creștinism pentru a supraviețui individual, tot așa cum kazarii au trebuit să se convertească la iudaism, pentru a supraviețui ca grup.

Într'un fel, dragii mei, suntem cu toții victimele unui același păcat

sau eroii unei aceleași virtuți comune, suntem cu toții captivii unei identități imaginare și produsul unor idei care, odată adoptate, devin inseparabile de ființa noastră și de simțul nostru subtil, dar fraudulos, al aparențelor. Acum sper că vă simțiți mai bine...", le-am spus tuturor, împingând, brusc, cu piciorul, un scaun care era în fața mea.

– „Dios mios", exclamă Nina, rupând tăcerea și făcându-și semnul crucii. Se ridică apoi dela masă, în protest, bănuiesc, și plecă în dormitor.

– „Rafael", am auzit-o pe Roza de departe, „nu te-am auzit niciodată vorbind în acest fel, denigrând lucruri pe care toți ceilalți le îndrăgesc și le protejează. Eu nu accept ceea ce faci și asta este tot ce pot să-ți spun".

– „Sunt foarte surprins", spuse Manuel într'un târziu, vorbind rar și parcă încercând să silabisească fiecare cuvânt: „Sunt surprins să aflu că unii oameni sunt ceea ce nu sunt, iar alții nu sunt ceea ce sunt. Sună bizar, dar asta vrei tu să spui?"

Am dat din cap aprobativ, încurajându-l să-și continue ideea.

– „Pare foarte interesant ce spui tu, este chiar fasainant", continuă el rar, indecis și cu un grad de nedumerire.

– „Pentru mine însă, nu este deloc fascinant", interveni Roza dela geam, „felul în care vorbești despre originea ta".

– „Dar este și originea ta, draga mea: venim amândoi din aceeași parte a lumii".

– „Te rog, nu mă include și pe mine în construcțiile tale aberante și în utopiile tale de om obosit. Eu știu cine sunt și ce sunt. Mâine dimineață, pe stomacul gol și cu un duș rece, ai să știi și tu din nou cine ești și ce ești."

– „Roza, cum se face că o persoană curioasă ca tine și dornică mereu de informații și de speculații, devine deodată obtuză și inaccesibilă?"

– „Știu la ce sunt inaccesibilă, dar nu știu la ce aș fi accesibilă. Punctul tău de vedere este o discreditare pentru toată lumea."

– „Ei bine, eu nu văd lucrurile atât de grav."

– „Deci" – Manuel încercă să sistematizeze – „tu crezi că strămoșii mei, evrei, au fost convertiți la creștinism, iar strămoșii tăi, kazarii, s'au convertit la iudaism. Corect?"

– „Corect", i-am spus.

– „Pentru mine chestiunea este mult mai simplă. Nu trebuie să ne pierdem în speculații sterile pentru a afla că, în ultimă instanță, tot ce crește în grădina ta este al tău."

– „Formulat corect, dar departe de subiect", se auzi vocea Rozei.

– „Și din nou nu sunt de acord cu tine", m'am auzit eu spunând.

– „Problema noastră reală", continuă Manuel, „este că nimeni nu știe, cu exactitate, cine are într'adevăr dreptate, fiecare însă speră ca celălalt să fi greșit. A propos, voi aveți sfeșnice, în casa voastră?"

– „Ai perfectă dreptate", răspunse Roza ca din arc. „Nu, nu avem."

– „Vezi?", mi se adresă Manuel cu satisfacție.

– „Aveți cumva vase chinezești?", întrebă Nina, din spatele mesei, redresându-și bustul și lăsându-și capul pe spate, interogativ.

– „Da avem", spuse Roza. „Foarte bine Nina, foarte bine."

– „Și asta nu vă face să vă simțiți orientali, nu-i așa?"

– „Ai pus punctul pe ‚i', Nina", o încurajă din nou, Roza.

– „Cine mai vrea o prăjitură?", ne ademeni Nina.

– „Mai dă-mi mie una, să-i astup gura lui Rafael și să putem să ne bem cafeaua în liniște, fără întreruperi neplăcute." Roza nici măcar nu se mai uita la mine.

Nina ne aduse din nou cafele, iar Manuel se întoarse din dormitor cu o păpușă, o păpușă neobișnuit de mare.

– „Am cumpărat-o acum câțiva ani, la Nürnberg. M'am amorezat de ea", explică el.

Era o fetiță îmbrăcată în costum bavarez, ținând un acordeon în mâini. Codițele blonde și coloritul costumului, o făceau foarte atrăgătoare.

– „Și în plus este și muzicală", lămuri Manuel, întorcând resortul micii minuni, care începu să cânte: „O, du lieber Augustin, Augustin, . . ."

Manuel, cu păpușa în brațe, se înclină mai întâi, și apoi începu să danseze cu pași de vals. Cântau acum amândoi, păpușa și el, și valsau, unul în brațele celuilalt, ca un cuplu de tineri amorezați: O, du lieber Augustin, Augustin, . . . Manuel părea fericit și extaziat; cânta și dansa, făcând piruete agere și complicate și o făcea ca printr'un accident numai, în fața mesei cu cele două sfeșnice. Era în acel dans ceva frenetic și în același timp ceva dezgustător. Mi se părea totul ca un act de disperare, ca un protest grotesc.

O, du lieber Augustin . . . Aș fi vrut să-mi acopăr urechile și ochii. Femeile îl aplaudau: nu numai Nina, ci și Roza, Roza care acum probabil voia să mă rănească, să mă strivească. Nu i-a plăcut povestea cu kazanii și acum a trecut în cealaltă tabără. Sunt convins că dacă ar fi avut puterea să mă declare nebun, cei trei ar fi făcut-o. Simțeam că deveniserm un izolat, un ostracizat, ca un contaminat. Nu mi-au acordat nicio

libertate în gândire; nu mi-au acordat ceea ce nu și-au putut ei permite. Mă întrebam, dacă eram eu cel învins. Oare?

Mă uitam la acea masă din spatele lui Manuel, singuratecă și șubredă. O vedeam cum uneori se clătina nesigură, în cadența pașilor lui hotărîți. Sfeșnicele făceau parcă un efort pentru a-și menține verticalitatea. Mă simțeam singur și nefericit. Îmi trebuia un refugiu.

Încercasem în seara aceea să fur sacralitatea acelor sfeșnice, să le dezbrac de orice mesaj, să le demistific, iar acum sfârșeam prin a-mi fi milă de ele, o milă obsedantă. Și atunci, unde era luciditatea mea? Mă atrăgeau ele acum prin ceea ce era real în ele, sau prin ceea ce era numai aparent? Sunt sigur, acum când vă vorbesc, că ceea ce mă atrăgea în acele obiecte nu era concretul fizic și nici aparentul care poate fi uneori înșelător; era abstractul, erau ideile, acele idei repetitive la care am fost supus în cursul vieții mele, și care acum deveneau un factor dominant, independent de mine însumi, dar fără de care eu nu mai puteam trăi. Era în această acceptare ceva trist, care îmi știrbea libertatea, dar care mă răsplătea cu o liniște care nu putea să-mi mai vină din nici o altă parte. Eram ca un prizonier, într'o închisoare pe care și-a construit-o el însuși.

O, du lieber Augustin, Augustin . . .

Tabloul mi se părea cumplit, insuportabil. Ce nebun era Manuel și ce răzbunare ascunsă? Știa el ce cânta? Să mă fi întrebat pe mine!

– „Ești crud, ești crud", i-am strigat, încercând să-l opresc, prinzându-l de umeri. „Ești crud, oprește-te."

Manuel se opri, gâfâind puțin și ținând păpușa de picior, lăsând-o să atârne cu capul în jos și mâinile dezmembrate. Codițele blonde atingeau covorul și vârful pantofilor lui.

– „Manuel, ceea ce ți-am spus nu a fost decât un exercițiu intelectual. Nu este nimic greșit în a ne exersa rațiunea", am zis implorând.

– „Mon ami, nu uita niciodată: Dumnezeu ne-a dat rațiunea și diavolul ne învață cum să o utilizăm."

– „Dar eu nu cred în diavol", i-am strigat din nou.

– „Atunci", îmi spuse el cu un ton de mustrare, „crezi prea mult în tine însuți și în acest fel îți iei prea mari răspunderi."

După asta, nimeni nu a mai spus nimic. Seara se terminase. În seara aceea am învățat că descoperim iraționalul, mai ales atunci când încercăm să fim raționali.

*

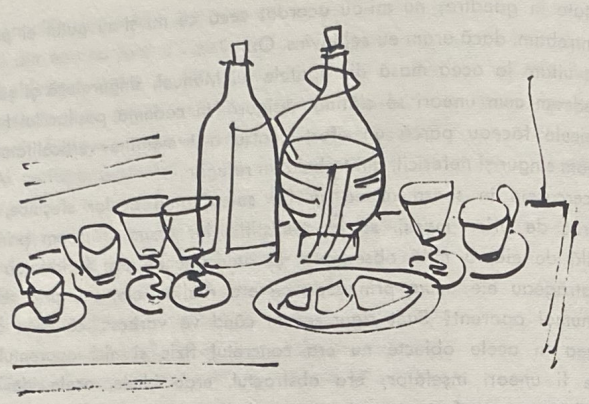

Rafael se opri subit și se întinse spre marginea mesei după cana cu cafea. Am rămas toți trei cufundați într'o tăcere rotundă, ca mișcarea baghetei unui dirijor, care închide cu un gest larg o frază muzicală, o parte, un act.

– „Te-ai mai văzut apoi cu Manuel?", întreabă într'un târziu Carlo.

– „Nu, nu l-am mai văzut niciodată", spuse Rafael cu tristețe, dar fără părere de rău. „După două zile de absență dela atelier, am primit o scrisoare dela el, în care îmi spunea că trebuie să se întoarcă în Spania, urgent, din motive personale. Dar eu nu cred; sunt sigur că și-a găsit de lucru într'un alt atelier, tot în Paris, probabil la capătul celălalt al orașului. Nu am încercat să-l mai găsesc și chiar dacă din întâmplare ne-am revedea, sunt convins că ar încerca să mă evite. Poate că aș face și eu la fel..., dar numai dacă aș fi în locul lui. Sărmanii oameni, nu pot să trăiască fără masca identității, ca și cum ar avea ceva de ascuns. Ce au oamenii de ascuns, atunci când încearcă să se acopere cu lucruri artificiale, care de multe ori nici măcar nu le aparțin, cu lucruri luate de ori unde, din trecut sau din viitor și niciodată din prezentul concret. Dar asta este poate soarta prezentului: trăiește puțin, efemer, neconvingător, strivit între greutatea trecutului și oceanul viitorului. Probabil că un convertit ca el nu poate să mai tolereze prezența unui alt convertit ca mine. Ce pot să-ți spun? Nu îl acuz de nimic altceva decât de lipsă de luciditate și de imaginație. Un tip banal."

– „Ce face Roza?", reluă Carlo, „nu mi-ai spus nimic despre ea".

– „Roza?", zâmbi amar Rafael. „Roza m'a lăsat, a dispărut, m'a

părăsit. Mi-a spus că nu poate să mai trăiască cu un om total lipsit de demnitate, care își neagă trecutul. Am încercat să-i explic faptul că eu nu am negat trecutul, ci numai l-am dezvelit; dar ea nu mai era dispusă să audă nimic din partea mea."

– „Și când s'a întâmplat toată povestea asta?" întrebă Carlo, cu un interes crescând.

– „Ce importanță mai are", spuse Rafael puțin iritat. „Nu de mult, în orice caz, nu de mult."

– „Și ești sigur că acesta a fost motivul ei, vreau să spun, singurul ei motiv?"

– „Sigur că da, mi-a spus-o direct."

– „Încerc să aflu, dacă nu au mai fost și alte motive pe care ea poate, nu ți le-a spus?"

– „Considerând momentul hotărîrii ei și explicația pe care mi-a dat-o, nu văd nici un alt motiv care să stea în picioare."

– „Și Nina, ce s'a întâmplat cu Nina?"

– „Nimic, nu s'a întâmplat nimic cu ea; a plecat cu soțul ei."

Carlo nu mai spuse nimic, dar din tăcerea lui se vedea că aștepta și alte explicații.

– „Nu, nu a venit la mine și nu m'am culcat cu ea, dacă asta încerci să afli sau să insinuezi", spuse Rafael cu o asprime nebănuită, susținând privirea calmă a lui Carlo.

– „Este adevărat", replică acesta, fără nici o inflexiune în glas. „Tu nu ai nevoie de sugestiile mele; tu ai propriile tale mijloace de adaptare și de compensare."

– „Carlo", explodă Rafael, cu o voce tremurată, „eu nu ți-am spus toate lucrurile astea, ca să te amuz sau numai de dragul de a face conversație. Eu am venit la Roma să o caut pe Roza și să o găsesc. Mă auzi ce-ți spun, mă auzi?"

Rafael părea cutremurat. Carlo însă, alese din nou, să nu spună nimic.

– „M'am gândit că poate te-a sunat să-ți spună ceva, să-ți spună unde este" – continuă Rafael cu un ton controlat. „Știu că întotdeauna voi doi v'ați înțeles foarte bine, și că întotdeauna ea îți căuta părerea și îți urmărea privirea. Cred că voi doi aveți ceva în comun, sunteți amândoi niște extremiști, virtuoși și intoleranți, care vă înălniți pe undeva, pe niște meridiane, care pe mine nu mă pasionează."

– „Sunt flatat", răspunse Carlo, „dar îmi pare și mie foarte rău că

nu o poți găsi pe Roza, aici, la Roma. Sunt și eu convins că dacă ar fi în Roma, ar fi venit să mă vadă."

– „Unde crezi tu că ar putea să fie ea?" Rafael aproape implora.

– „Tu știi că Roza nu poate să fie decât acolo, unde vrea să fie și dacă nu vrea să vie înapoi, nu ai s'o găsești niciodată acolo unde te aștepți sau așa cum te aștepți să o găsești." Apoi, surprinzător, Carlo zâmbi, clătinându-și încet capul, în nedumerire:

– „Spune-mi te rog, Rafael, dece ai făcut-o? Dece ai făcut toată treaba asta? De unde ai venit cu asemenea idei?"

– „Dragul meu, cromozomii și genele pe care le purtăm ne controlează reacțiile de supraviețuire individuală, dar nu și ideile, convingerile, identitatea, care sunt de natură politică, socială și care vin dela grup, dela trib; factorii ereditari, genele, ne influențează însă, modul în care manifestăm acele idei, modul în care le exprimăm. Vezi, tu poate nu ești sensibil la asemenea probleme, deoarece tu ai trăit numai în țara ta. Odată însă ce te-ai deplasat geografic și ai trecut și trăit în mai multe societăți, începi să vezi lumea ca dintr'un balon, în care te afli suspendat și cu stomacul puțin deranjat. Am citit, mai de mult, prin anii cincizeci, cred, că un grup de cercetători englezi, au descoperit în Afganistan, pe un platou foarte înalt și foarte izolat, un grup de oameni, blonzi, cu ochi albaștri, care purtau cismulițe roșii, mâncau pe mese cu trei picioare, stăteau pe scaune cu trei picioare și se rugau unor divinități cioplite în lemn. Și-au dat seama că aveau de a face cu greci, urmașii uneia din expedițiile lui Alexandru Macedon, pe care acesta le-a făcut, după cucerirea Persiei. Timp de 2400 de ani, acești oameni au trăit izolați, geografic, politic și cultural. Descoperirea a făcut vâlvă la timpul ei. Imediat după aceasta, izolarea s'a terminat: tinerii au intrat în școli, au căpătat slujbe la stat, și mai mult decât orice, au trecut la islamism, și au devenit, mulți din ei, niște fanatici. Ei și-au schimbat identitatea, au renunțat la cea veche și au adoptat noi idei, păstrându-și bineînțeles, cromozomii. Așa s'a întâmplat de foarte multe ori în decursul istoriei, începând cu sicilienii tăi și sfârșind cu kazarii mei, deși în treaba asta nu există nici început și nici sfârșit. Identitatea este o structură psihologică, dictată de condiții sociale, este un alt mit, pe care îl întronăm și apoi ne place să ne rugăm la el. Și apoi mai este ceva, este elementul de permanentizare, pe care ne place să-l impunem tuturor acestor structuri legate de instinctul nostru de supraviețuire spirituală. Știi povestea acelui călător, care a descoperit într'o vale niște oameni lucrându-și pă-

mântul și i-a întrebat de cât timp sunt ei pe acele pământuri, și răspunsul a fost: suntem aici dela facerea lumii. O sută de ani mai târziu, același călător s'a întors pe aceleași locuri și a văzut un lac, unde alți oameni pescuiau. I-a întrebat de când sunt ei pe acele meleaguri și pescarii au spus: suntem aici din moși strămoși, dela facerea lumii. O altă sută de ani mai târziu, călătorul nostru s'a reîntors în același loc și a văzut un munte la poalele căruia alți oameni își lăsau turmele de oi să pască. I-a întrebat și pe ei același lucru, și răspunsul a fost: suntem aici de-totdeauna.

Totul este o fantezie, suntem creatori de fantezii, și nu avem nici un scrupul pentru a le apăra și promova."

– „Pur și simplu mă impresionezi", spuse Carlo, cu capul aplecat într'o parte, plin de admirație. „De când ai început tu să ai aceste preocupări intelectuale?"

– „Nu știu exact de când, știu numai că odată cu ele, am început să pictez mai puțin bine. Totul are un preț, nu este așa?"

– „Lămurește-mă!" Carlo nu-și lua ochii dela Rafael.

– „Caro mio, pictorul nu trebuie să gândească prea mult, el trebuie să aibă emoții; emoțiile artistice sunt arma lui, iar dacă gândirea se întâmplă să pună în dubiu emoția, pictorul încetează să mai fie convingător. Trebuie de asemenea să-ți spun, dacă cumva nu ai aflat-o și singur, că eu trăiesc acum o criză cumplită."

– „Știu, știu, știu", zise Carlo, uitându-se în jos, gânditor și aprobativ – „dar cum nu te-ai gândit că poți răni, atât de grav, sentimentele celor din jurul tău, cei pe care îi iubești?"

– „Nici acum nu știu dece am făcut-o, dece am luat fotografiile de familie și am încercat să le fac tuturor mustăți, cu creionul. Mi s'a părut totul ca o coincidență extraordinară, vreau să mă refer la întâlnirea mea cu Manuel, ca o întretăiere de circuite, de destine, ca o fereastră deschisă spre un proces inversat. Mi s'a părut totul ca o ocazie unică de introspecție, de psihanaliză istorică, mi s'a părut totul clar și explicativ, chiar suspect de clar. Rațiunea luminează obiectele, dar creează și umbrele lor. Luciditatea este ca lumina rampei, care elimină umbrele, dar nu ne putem uita la ea prea mult, ne orbește. Numai întunericul face ca umbrele să dispară, dar atunci nici obiectele nu se mai văd. Am încercat să fiu lucid, așa ca printr'un accident, și restul lumii m'a găsit nerezonabil. Am învățat că nu putem face abstracție, de abstracții. Da, pe undeva am îndrăznit prea mult și acum plătesc pentru greșeală.

Identitatea este numai o imagine, ca o fotografie reușită din tinerețe, pe care ne place să o arătăm tuturor, chiar și după douăzeci de ani, și cine ne spune că este o fotografie veche, nu mai are ce căuta a doua oară în casă."

– „Nu-ți face probleme", zâmbi Carlo, „eu am să te invit mereu, tu ești mereu bine venit."

– „Ești sigur?", glumi Rafael.

– „Tu știi mai bine decât mine, douăzeci de ani de prietenie sunt uneori mai grei decât prietenia. Oricum, gândindu-mă la ce ți s'a întâmplat, pe de o parte înțeleg că a spune cuiva că este ceea ce nu este sau că nu este ceea ce este, poate să doară, dar pe de altă parte îmi spun că, dacă ne doare, merităm să ne doară, deoarece suntem cu toții niște vanitoși, declarați sau ascunși, și de aceea poate, nu putem fi lucizi, așa cum spui tu; asta este ceea ce ne împiedică să fim lucizi..."

– „Tu ești sigur că ești italian?" întrebă Rafael zâmbind. „Ești sigur că nu ești și tu cartaginez sau longobard?"

– „Acum, nu mai sunt sigur de nimic, dar chiar dacă aș ști, nu cred că tu ești persoana căreia m'aș destăinui", răspunse Carlo, tot zâmbind.

– „Mulțumesc, deci mă acuzi și tu de ceva."

– „Glumesc numai."

– „Știu, ești plin de humor."

– „Rafael", m'am adresat în mod timid, „pentrucă știi așa de multă istorie, aș vrea să te întreb ceva: ce sunt Românii?"

Rafael își aprinse, cred, a douăzecea țigară.

– „Alex, dacă vrei să fim prieteni, te rog, retrage-ți întrebarea."

– „Dece?", am protestat naiv și fără presentimente.

– „Pentrucă dacă îți retragi întrebarea, eu am să-mi rețin răspunsul."

– „Este așa de complicat?"

– „Da, e complicat. Trebuie să-ți spun numai că, noi doi, am supraviețuit cândva împreună. Ca să-ți dau numai o idee, este că, pe una din hărțile Europei întocmită de A. Toynbee, imperiul kazar, în secolul opt al erei noastre, se întindea la vest până la poalele munților Carpați, ocupând sudul Basarabiei și al Moldovei, precum și puțin din nordul Valahiei. Ești familiarizat cu geografia, nu?"

– „Da, sunt", am dat din cap afirmativ și surprins.

– „Dacă te interesează, îți pot trimite o fotografie a hărții, sau a hărților; dar, asta, numai dacă te interesează..."

– „Și dacă nu mă interesează?", am spus eu cu o spontaneitate și o inocență care i-a făcut pe companionii mei să râdă până la lacrimi.

– „Nu este nimic", reluă Rafael calm, „ești normal, ești ca toți ceilalți, ești ca toată lumea. Fiți cu toții fericiți."

După o mică pauză, eu m'am ridicat, m'am scuzat și am plecat, urmând să mă revăd cu Monseniorul, a doua zi. I-am lăsat singuri, așa cum ar fi trebuit să o fi făcut mai demult, dar toată istoria mă fascinase pur și simplu. Carlo m'a dus până la ușă și odată rămas singur în spatele ei, am început să cobor agale treptele celor trei etaje.

Deși nu era prima dată când fusesem în acea casă, vedeam parcă pentru prima oară frumusețea arhitecturală și bogăția decorațiilor de pe pereți și de pe plafon. Pereții nu mai erau albi și curați, dar liniile reliefate și florile care le sfârșeau, ici și colo, într'un desen echilibrat și odihnitor, îmi încântau privirea. Eram obosit și căutam poate un divertisment. Coboram scările încet, uitându-mă la dreapta și la stânga, cu privirile agățate de acele frumuseți ornamentale, măsurate și delicate, mărturie a unei alte generații, a unor alte gusturi, a unei alte mentalități. Era, cred, o casă de la sfârșitul secolului trecut, clădită nu pentru oameni bogați, ci pentru acea clasă mijlocie, care a stat parcă în calea tuturor. Coborîsem un etaj și făceam tocmai semicercul în fața ascensorului vechi și imobil, pentru a începe coborîtul unui alt etaj, când deodată, m'am izbit față în față cu cineva care urca. Era o femeie. M'am dat doi pași înapoi, grăbit și jenat, încercând să mă scuz, monosilabic și politicos.

– „Tinere", mi se adresă doamna, puțin autoritară, dar amuzată, „dacă nu te uiți pe unde mergi, riști să mergi pe unde te uiți".

Trecu prin fața mea și începu să urce treptele, în continuare, ducând în mână o valiză mică.

Pentru moment am încercat să mi-o recapitulez: înaltă, departe de a fi frumoasă, îmbrăcată cu un taior, care cădea în linii paralele, era un personaj făcut parcă să stea într'un birou sau în spatele unei catedre și mai puțin într'un alcov. Ceea ce însă m'a frapat au fost pomeții ei proeminenți și pleoapele grele, care dădeau ochilor și privirii o oblicitate care nu putea scăpa neobservată. Ideea lui Rafael despre kazari, că ar fi de origine asiatică, turcomană, mi-a venit în minte cu claritatea decalogului.

– „Doamne Dumnezeule" – mi-am zis deodată, lovindu-mă cu palma peste frunte – „asta nu poate fi decât Roza, per Bacco." Îmi plăcea expresia și mă complăceam în ea. Automatic, mi-am continuat drumul,

coborînd încet, treaptă cu treaptă. Auzeam încă paşii ei urcând, deasupra mea. Surpriza de a vedea acea fiinţă însă, mă făcuse să-mi pierd cumpătul şi iniţiativa.

– „Trebuie să fiu complet netot", mi-am zis, în sfârşit, „aşa ceva nu se întâmplă decât la zile mari". M'am întors imediat să o urmăresc, să văd unde se duce. Erau numai trei apartamente la fiecare etaj, iar apartamentul Monseniorului era pe partea dreaptă. Am auzit o sonerie deasupra mea. Mi-am grăbit paşii, dar nu am apucat să-i văd decât picioarele. Uşa dela apartamentul Monseniorului s'a deschis şi femeia anonimă a dispărut în spatele ei, ca un mister. Nu am putut auzi nici un cuvânt, nici o exclamaţie, nimic. Totul se petrecuse atât de repede.

Coboram din nou, de data asta însă, plin de regrete şi de confuzie. Era acea femeie Roza? Şi dacă era ea, decе se ducea la Carlo? Dar poate că nici ea nu ştia; şi totuşi nu se poate ca Roza să nu ştie dece era acolo. Ea întotdeauna ştie ce vrea.

Mă consolam gândindu-mă că până la urmă voi afla totul, dacă nu dela Monsenior, atunci dela Rafael; eram sigur că el avea să-mi spună. Dar până atunci, misterul creştea în mine ameninţător şi întrebările îşi făceau loc cu coate şi cu ghionturi. Mă tot întrebam ce se întâmplă acum în apartamentul de deasupra mea. Curiozitatea mea era într'un fel stimulată de conversaţiile dintre Carlo şi Rafael. Ele trădau parcă un război subteran, sau mai curând o nelinişte pe care Rafael nu o putea ascunde.

Mă întrebam, cum putea Rafael să aibă cel mai mic dubiu despre Carlo, şi cum putea să fie gelos pe un om ca el? Mă gândeam că poate există o vârstă la care selectivitatea se face după alte criterii, se face pe un alter orbis, pe baza unor afinităţi noi, deosebite, uneori surprinzătoare, pe care numai maturitatea le pune în evidenţă şi le ridică în cercul luminos al conştientului. De asemenea recunoşteam că toată construcţia mea era clădită poate pe nisip, pe incertitudinea legată de intenţiile Rozei, pe dinamica subtilă a afectului femenin. Poate că nici ea nu ştia încotro se îndreptau pânzele corăbiei ei cu visuri. Ştia oare Roza ce voia? Un lucru este să ştii ce vrei şi un altul să ştii ce drum să apuci şi nu cred că Roza le ştia pe amândouă, pentrucă foarte puţini o ştiu. Dar poate că nici eu nu eram în situaţia de a face supoziţii credibile. Singurătatea în care trăiam şi nesiguranţa care de multe ori mă copleşea, mă făceau să văd lucrurile mult mai complicate decât erau ele în realitate. Trăiam un fel de a doua adolescenţă, aventuros şi dezordonat.

Ajuns în stradă, am văzut un taxi care staţiona chiar în faţa uşii de intrare. Motorul taxiului mergea, iar şoferul, care terminase să-şi numere nişte bani, se pregătea tocmai să plece, uitându-se peste umăr, pentru a se asigura de circulaţia din spate.

M'am apropiat, fără nici o ezitare, de fereastra deschisă a taxiului şi m'am adresat şoferului, un italian gras şi transpirat:

– „Dumneata ai adus, acum câteva minute, o doamnă înaltă, cu o valiză mică?"

– „Si signore", mi-a răspuns şoferul, înclinându-şi capul afirmativ.

– „Şi de unde ai adus-o?"

– „Dar cine eşti dumneata? Să nu-mi spui că eşti dela poliţie, că nu te cred."

Cu accentul meu, desigur că nu puteam să fiu dela poliţie, şi mina cu care mi-a răspuns nu mi-a plăcut de loc; în minte, i-am promis ceva şi mai puţin charmant. Pentru moment, însă, a trebuit să înţeleg, intuitiv şi expeditiv, psihologia italianului de pe stradă şi să fac uz de ea, oportunistic.

– „Vero. Nu sunt dela poliţie, dar eu sunt soţul doamnei."

– „Madonna", exclamă şoferul, ca şi cum s'ar fi desculpat. „Am adus-o dela gară, a venit cu trenul dela Paris." Vorbea repede, presat numai de intenţii bune.

– „Deci dumneata eşti soţul doamnei, eh, eşti tânăr şi înţeleg dece a venit val-vârtej, dela Paris, să te găsească."

– „Dela Paris? Eşti sigur?"

– „Si! Mi-a plătit cu franci francezi, trebuie să mă duc la bancă să-i schimb. Şi dumneata eşti tot francez, nu?"

– „Da, dar nu de mult timp."

– „Eeeeh, simpatico . . . "

– „Mulţumesc", i-am spus şi am vrut să mă îndepărtez, spre staţia de autobuz, pentru a mă duce acasă.

– „He, unde te duci, nu fi gelos!", continuă şoferul, aplecându-se spre fereastră. „A venit numai să te găsească, să vadă un preot, un prieten, să-l întrebe unde eşti. Du-te înapoi la ea."

– „Nu sunt aşa de sigur; să mă mai gândesc." Abia aşteptam, ca acest guraliv să mă lase în pace şi să plece. Aveam nevoie de liniştе, să reflectez, să diger evenimentul.

– „Madonna, gelosia e una cosa bruta – gelozia este un lucru urît", continuă el cu vehemenţă. „Du-te după ea, du-te înapoi."

– „Mă duc numai să-i cumpăr niște flori", i-am zis, cu ultimul efort de amabilitate.

– „Ecco!" grăbește-te însă, „să nu ți-o pupe altul . . . ", și izbucni într'un râs care ar fi putut ofensa orice soț adevărat.

Taxiul se urni din loc, șoferul căutând să-și facă drum prin mulțimea de mașini.

– „Beate a te, che non capisci niente", i-am strigat și eu din urmă, amintindu-mi cu plăcere și satisfacție de această expresie delicioasă, care nu este traductibilă decât cu sacrificii; fericiți sunt cei săraci cu duhul, că nu înțeleg nimic.

Mă îndreptam, în sfârșit, spre stația de autobuz. Mă simțeam însuflețit și chiar fericit. Eram fericit pentru Roza, pentru Rafael, pentru Carlo, și eram fericit și pentru mine însumi. Viața nu m'a ocolit; ea m'a expus la lucruri frumoase, ca și la lucruri urîte, dar toate au fost parcă selectate, convingătoare, de semnificație.

Străzile erau acum aglomerate, inundate de cei care se întorceau acasă dela serviciu și de cei care plecau să-și petreacă seara în oraș.

Respiram ușurat și cu nesaț aerul serii și experiența zilei. Mă întrebam, amuzat, când oare ideea propriei mele identități va începe să mă consume și îmi răspundeam și mai amuzat, că va veni atunci când voi înceta să consum spaghetti, atunci când ideea consumului îmi va deveni mai puțin atrăgătoare și o altă idee, a conservării unor alte energii, îmi va deveni mai importantă. Dar asta vine probabil cu vârsta, atunci când nu mai putem digera orice. Ca și florile dela fereastră, care au nevoie de un vas care să le rețină apa, umiditatea și căldura, tot așa și noi, avem nevoie de ceva care să ne rețină energiile, să ni le protejeze și să ni le facă mai unitare; mă gândeam la ceva ocult, dar esențial, care ne ajută să facem diferența dintre noi și restul lumii.

Și întrebarea lui nenea Iancu: „Dar eu cu cine votez?" – mi s'a părut deodată tragică și nicidecum comică. În mijlocul acelei mulțimi de oameni, m'am simțit, n'aș putea spune singur, ci detașat, ca și când aș fi alunecat printre ei.

Roma îmi apărea din nou opulentă și strălucitoare, foarte cochetă și pe undeva puțin cocotă; arăta frumoasă și senzuală, plină de sclipiri și de atracții, ca o femeie decisă să facă noi cuceriri, să fie din nou seducătoare și sedusă, cuceritoare și cucerită. Dar cum putea să arate așa de splendidă, la vârsta ei, după aproape trei mii de ani? Nu știu. Probabil de aceea este numită și eternă, Roma Eternă, La Citta Eterna;

dar de data asta nu sunt tocmai sigur, și dacă totuși acest argument nu era cu adevărat justificarea pe care o doream, atunci este, oricum, sfârșitul pe care de mult îl căutam.

*

* *

Abia a doua zi am aflat dela Monseniorul Carlo, ce s'a întâmplat după plecarea mea. Monseniorul a vrut să mă surprindă cu noutățile:

– „Știi că Roza a venit aseară, imediat după ce ai plecat tu?"

Nu i-am spus că știam deja. L-am lăsat să-și consume bucuria, ca un copil care aduce carnetul cu note bune dela școală. Probabil însă că entuziasmul meu se epuizase și mai mult decât atât, devenise mai puțin vizibil.

– „Fapt este că Roza s'a întors la Rafael, finalmente", spuse Monseniorul, „și nu găsesc că este nimic straniu în treaba asta".

– „Deci, i-a absolvit păcatul?"

– „Cred că i-a iertat numai îndrăzneala", continuă el zâmbind.

– „Deci l-a iertat; o persoană atât de intransigentă ca Roza?"

– „Dragul meu, cel mai natural lucru este să-ți ierți semenul, atunci când vrei să-l recâștigi. Iertarea numai pare a fi o mare generozitate; de fapt este o acceptare a unor criterii noi, este un gest subtil prin care îți păstrezi auditoriul, fără să-ți compromiți credibilitatea."

– „Bine, dar asta presupune . . . "

– „Presupune dragoste și dragostea este o mare dependență. Dragostea ne face dependenți de obiectul dragostei, așa cum cel care iartă este legat de cel iertat."

– „Și atunci independența . . . ?"

– „Independența afectivă? Nu există. Ne transferăm numai dela un obiect la altul, dela o dependență la alta. Asta este tot ce putem face."

– „Au stat mult după aceea?"

– „Nu, s'au luat apoi de mână și au plecat ca doi porumbei."

– „Într'un fel, pare banal."

– „Și într'altul, sublim; hai să nu fim invidioși, deși ar fi atât de ușor și atât de natural."

– „Și dacă nu am fi invidioși, ar însemna asta că am fi mai puțin naturali?"

– „A fi neinvidios, este un exercițiu de sofisticare, care cu timpul și prin repetare, sperăm să devină un fel de a doua natură."

ALEXANDRU BADIN

PETALA INFINITULUI

Pentru a scăpa de tortura infinitului am întrebat ultrasunetele.
Cine putea să ghicească
minunea ce se petrece în mine?
Pe oceanul computerului văd vietatea din pântec
„aicea sunt mâinile,
aicea picioarele" îmi spune o soră
Pruncul meu
plutește ca'n afară de spațiu
ape îl leagănă și'l leagănă iar –
„cine ești tu
ființă
pe care trupul meu o crește într'însul
și pântecul meu
– spațiu infinit pentru prunc –
cine ești?"

Copilul
plutește
în afară de timpi
„ce legi neștiute de oameni . . . ?"

Nu mai privesc. Oricum nu pot să'nțeleg. Închid ochii. Și pentru o clipă mi-e frică: poate că'n pântecul meu, în amestecul de ape și luturi
Dumnezeu
repetă
facerea lumii.
. . . am născut un copil . . . durerile mari au trecut, o stare de moleșeală adastă în trup, închid ochii, gândurile îmi plutesc undeva, în acel undeva infinit . . . infinit . . . infinit . . .
. . . Sau, poate,
frate
cu Marele Infinit?

. . . sau
doar
o fărâmă din el?

. . . și cine plutește? Gândul? Ființa? Simțirea?
Infinitul . . .
. . . acuma simt infinitul în spațiu și timp . . .
Eu am x ani.
Am x plus infinit

pentru că
clipele acestea nu se pot închide'n secunde.

. . . Plutesc
și un gând mă întreabă:
oare, bobocul de floare, când își desface petalele are dureri?
oare, sămânța închisă sub lut
când pocnește'ncolțind
are dureri?

Am născut un copil.
Doamne,
îți mulțumesc că sunt om.
Dacă aș fi fost doar sămânță
mă aștepta putrezirea . . .

*

. . . Infinitul dormea în brațele mele
e băiat
mi s'a spus, dar asta nu mai contează, acuma,
cel ce-l purtasem în mine
îl văd pentru întâia oară
plânge
și dă ciudat din mânuțe, picioare
„ce gândești, tu, acuma – întreb –
cum ți se pare lumea aceasta ciudată?"
și nu știu
dacă venirea lui
aici
e pentru el un plus de cunoașteri
sau poate
un drum spre închideri.

Îmi lipesc obrazul de obrazul pruncului: și e cald, și e bine . . .
și stăm, așa,
infinitul mare
lângă obrazul infinitului mic –
dar care din noi e infinitul mare
și cine-i cel mic.

*

Copilul dormea în brațele mele
„forțează-l să deschidă gura și pune-i glucoză"
copilul se leagănă'n brațele somnului
„pune mâna rece pe el,
trezește-l
și pune hrană în el!"
Copilul plânge.
Copilul nu vrea să fugă din lumea somnului.
Dar ce fel de somn e acesta
ce-mi ocrotise copilul,
și cum?
Trebuie să pun mâncare în el
Trebuie să pun cu forța
glucoză
în el
dar ce drept am eu
să-l smulg din brațele Tatălui Somn
numai ca
să torn în trupu-i
materie?

*

. . . a trecut o zi de când am născut,
a trecut un infinit
de când am născut . . .

*

Îmi lipesc fața de fața copilului –
trupurile noastre
din nou împreună,
taina trece din prunc înspre mine –
cine ești Tu
cel fără de spațiu și timp
pulsând
ca un prunc
infinituri?

*

Mâine, plecăm.
Aici am avut lumea noastră: eu – mama, tu – vietatea abia venită în lume, nici măcar nume nu ai. Pe cureluța dela mână ți-au scris „băiat" și numele meu, pe cureluța mea dela mână au scris „băiat" și numele meu, te-ai desprins și nu te-ai desprins dela mine, stăm unul lângă altul și ne spunem – **ce?**
Oh, atâtea de multe ne spunem
tăcând sau plângând
sau prin simple atingeri pline de – ce?
Mâine plecăm, lumea o să se așeze între noi, cuvintele lor, privirile lor, gesturile lor,
ce înțeleg ei din Marea Iubire?
Taci, Puiul mamii.
Noi avem Taina noastră, chiar dacă aparent nu vorbești, chiar dacă aparent nu înțelegi, ne-am spus-o atât de adânc în infinitul celor trei zile de viață – ai împlinit deja trei zile de când te-ai arătat în lumea aceasta, „Dumnezeule Mare, trei zile – o viață de om, cât de mult a trăit copilul în trei zile de viață – poate mai mult decât viața întreagă."
Tu – vietate micuță în brațele mamei, eu – neglijabilă ființă într'un adânc univers – unul lângă altul, frământați de taina din noi și taina de-afară, contopiți în marea, imensa Taină fără știința de jos și de sus, fără știința de viață și moarte,
opriți
ca fructele în Copac
de o singură certitudine: iubirea E.

*

Cine ești tu
ființă ruptă din mine?
Te-am purtat în trupu-mi și nu te-am știut.
Să nu spui: „tu m'ai creat".
Eu nu știu să creiez
nici o miime de microb,
cum atunci
un copil?

*

Au trecut trei zile de când s'a născut. Caută sfârcul țâței cu gura deschisă și încercând să sugă se liniștește total, trupul lui ne mai simțindu-se atât de departe de Mama.
Suntem din nou un întreg. „Oare s'a obișnuit cu lumea?" vine încet întrebarea?
„Unde era mai bine?
În pântec?
afară?"
I-a fost frică?
Se bucură.
Sau se întristează de lumea aceasta?
A venit din lumea lui cu luturi și ape
plutind
ca în cosmos
sau poate
ca'n ziua dintâi
și
trecerea lui în lumea aceasta
izgonirea
(sau fuga?)
din lumea în care a stat nouă luni
(de ce neapărat nouă?)
ar semăna
poate
cu izgonirea din rai.
Sau poate
trecerea aceasta cu fricile ei este la fel cu trecerea omului

prin moarte,
dincolo . . .

*

Pruncul meu a'mplinit patru zile . . .
Nu pare încă obișnuit cu lumea aceasta – nu mai e legănarea apelor dintâi, nu mai e lipsa de grijă din lumea dintâi, și nu mai aude inima mea
după bătăile căreia
își măsura,
poate,
timpul . . .
(. . . în lumea dintâi
exista,
oare
timp?)

Plânge. Se simte singur. Și cred că-i e frică, i-e frică.
Nu știu cum este când mori. Dar cred că-ți trebuie mai mult curaj să intri în lumea aceasta
decât să o lași . . .
să te duci . . .

FLORICA BAȚU

ÎN SEARA ACEEA . . .

În seara aceea, după ritual,
la prima întâlnire, cântecul zise:
(în impas sideral)
iată-ne față în față,
sunt oglinda imensă în care privești,
mă vezi subțire, dar oricât cobor, tu nu descrești;
între mine și tine peste spații de cristale încinse
se răstorn nevăzut pulberi precise;
care? cum?
de-or fi peripeții ridicate din scrum
mie, să le spun îmi sunt interzise;
ție nu –
începe cu unu;
cu doi
contur în memorie, vei dădea cerul cu mult înapoi;
în trei, în patru, în cinci, în șase, în șapte . . .
vei asculta monadele'n șoapte.

Apoi, ca să-ți ascult chemarea sub pleoape,
am adormit aproape
în protuberanțe de ape –
nespălat mi-a fost teamă
că fețele n'ar mai putea să ne fie de-o seamă;
iar tu de-o-parte eu de alta
făcându-ne, ni s'ar fi rupt dalta;
eu, aburi, fărâmele mele sărace,
să le adun, să le cos – n'am ace;
tu stăruie, dărâmă, fă temple, cupole cerești,
însă nimic, nu, niciodată, să nu isprăvești! . . .

ÎNCEPUT DE'NCEPUT . . .

Cine sunt? – de ieri, azi, mâine?
sunt eu? – eu sunt?
antipod, netimp, sau un tânăr cărunt
poate sunt un ciclu, – ultima pâine;
oricum, geometric, suav ori liniștit nu sunt
– palpitând în fluidă rigoare
parcă cineva m'a aruncat într'un fast de răcoare.

De-am încins fruntea supus sub repezite flăcări
poate-am greșit;
sacii luminii plini cu semințe i-am zvârlit
foamei – la păsări;
în zori, desfătarea rară
mi s'a părut mai pură
zburând în gușile care o cară.

Singur,
ne-mai-văzându-mă de cât reper în crepuscul,
am întins pe mână un scul;
dezvăluit, firul verde s'a vrut
început de'nceput; –
dar scurgându-mă printre lacrimi și suferințe
îmi privesc sacii plini cu alte semințe . . .

BEATRICE

Îi râd râsului ei mărunt din fotografie; i s'au umplut
ochii de lumină – joc flăcările pe fruntea-i mică, albă,
de smirna cea mai fină; – aricii obrajilor mei palizi poate
o înspăimântă; leagăn-o Maica Domnului sfântă, din scutece
până la nuntă fereşte-o de deochi, de zmei, de boale, de orice
stafie, iar când îi vor creşte dinţişorii, şterge-o de bale.
Să aibe în obraji trandafiri, pe braţe trandafirii cei
mai subţiri; şi când de la leagăn va face primii paşi în
întâmpinare, să strige: de unde ai venit tată-mare?
E undeva, România, departe, cu sate între salcâmi care nu
sunt scrise pe hărţi sau în carte; de acolo vin, dintr'un
sat – am sărutat ţărâna şi-am plecat . . .
Eu, fotografii de când m'am născut nu pot să-ţi arăt; –
chipul meu a rămas îndărăt, oglindit doar pe funduri de
lacuri, trecut în memoria pământului, cu tălpile sub iarbă;
mereu, de-atunci, în fiecare primăvară retezaţi, cosaşii
îmi găsesc paşii . . .
Dar hai împreună să râdem! (ce trist e să fim veseli şi
râsului să nu putem să-i răspundem!) . . .

Paris, 1974

IOAN I. MIREA

*

VALEA CURCUBEULUI AMAR
– POEME TANKA –

Ariciul timpul
Mi l'a'mbrăcat pe dos.
Se scaldă luna . . .

Şi noaptea când mă simte
Cu propriu-mi timp mă'nţeapă.
*
De trei ori mai mari . . .
Şi-a încălţat fetiţa
Pantofii mamei!

Răutăcioşi bocancii
O râd cu limba scoasă.
*
Albă şi goală
Cu numărul pe uşă –
Ziua în spital.

Cu dezinfectant se şterg
Patul, ceasul, lumina . . .
*
În zori se aud
Rozariile'n frunză
Şoptind a muguri.

Furând ecoul – tanka,
Cum te-a'nflorit tăcerea!
*
Cu vinul lunii
Plosca gutuii pe ram . . .
De-atâtea linişti

Stele se-aprind şi se sting –
Licurici căutând-o.
*

În fața mării
Cuvânt fără vocale –
Un trunchi de arbor.

Cu groază pescărușii
Sunt speriați de duhu-i.

*

Țăranii pe câmp . . .
Umbra de prânz e verde
A pâine și vin.

Maica Domnului trece
Răcoare prin grâne.

*

Inimii pescar . . .
Îți știu adâncul solar
Rege-al meu, Pește,

Dar din năvod îmi culeg
Scoici cu ecoul amar.

*

Îngerul apei,
Amin semnându-i psalmul –
O libelulă!

Vocale transparente.
Cuvânt cu patru aripi.

*

Valuri de noapte
Răsfirate pe pernă –
Mireasmă de fragi.

Sânii tresaltă prin somn
Cu zmeura pe lună.

*

Cărțile conuri
Le-aruncă bradul din raft
Chiar netăiate.

Azi noapte luna goală
Dormea în brațe de fag.

*

Măslinul e porc,
Și-o să-i spun totdeauna.
A râs de porumb

Că-și începuse nunta
Cu pruncii subsuoară.

*

Prin muguri luna
Pierduse sufletul alb . . .
Târziu magnolii

Vrând să i-l dea înapoi
N'au îndrăznit a-l trezi.

*

Toată averea
Odată-și înflorește –
Pariu cu moartea.

Petale'n scris de mână:
Lumina este mamă!

*

Prin somn copilul
Oare cui îi zâmbește?
Poate prin cântec

Lin luna se strecoară
Mânjită de cireșe.

*

Când dezbrăcată
Luna ieșise cântec
În fața mării

Apa în mii de oglinzi
Își bâlbâia privirea.

*

Umbrele de spin,
Otravă dulce, ne dor
Înțepând cuvânt.

Ce voluptăți ai moarte
În ghimpi răsfrânți în viață!

*

O tricicletă
Pe coridor de spital . . .
Afară iarna

Târcoale-un cuib de mugur
Ca o pisică pândind.

*

Ne'ntâlnim sub tei!
Tot lutul mi-e cântec
În mâini de olar.

Și ce puțin mi-am rămas!
Mă cântăresc cu'n greier.

*

Adânc de liniști
De pe țărmul celălalt
Ca mușchiul pe ceas.

Numai marea se-aude
Cum paște prin inimă.

*

Ce diferență?
Sosirea și plecarea
Același punct pe cerc.

În cuibul gol doar noaptea
Își crește puiul de cuc.

*

Rochia nopții
Cât de simplu-i țesută . . .
Tăceri albastre

Și, din loc în loc, tivul
Cusut cu'n stih de greier.

*

Dă-mi vin și-ascultă
Cum bate moartea'n ușă
Inimii: cu – cu!

Dă-mi vin – amar ecoul . . .
Ulcior al cui ți-e trupul?

*

Cărarea spre munți
Cum șerpuiește prin noi
Sfârșitul zilei!

Și totuși ea, vedere
De sus, ne duce mării.

*

Marmora sub pini
Râu'n care te scăldai
Iarăși e cântec

Cu ispitire verde
Vinerea albă-ți șoptind.

*

Cu limba scoasă
Prind fulgii de zăpadă
Din cântecul alb.

Trece-o mașină prin bălți
Și mă stropește cu timp.

*

Pe brad stă cioara.
Cum ar putea săracu'
Să înflorească?

Cu foarfeci croncănitul
Retează gândul florii.

*

Mă pierd în păduri . . .
Și-acolo ninge ceasul?
O căprioară

Presară maci cu urma-i
Ca Noaptea s'o găsească.

*

Măr cu gustul roz
Ispitei ionatane –
Șoptiri de șarpe.

Luna goală pe perne
Spre basm ciupind cu ochiul.

*

Vai, ciocârlia
Pierdu sufletu'n soare . . .
Apa morților

La Fântâna Crinului
Il tremură în cântec.

*

Cu mreaja lunii,
Strugurii copți de perle –
Solarul marin,

Încerc să-i scot din adânc.
. . . vițe de mare și mâl!

*

Cândva – un nume . . .
Pe cruce melcul scrie
Tăcerilor lui,

Iar din fântână scoate
Încă-un inel de doliu.

*

– Nainte l-am plâns
Că e mort. Acum că-i viu –
Iar lacrimi pe obraz.

Stropul, din furțuri, curgând:
– O știu. Cu tine am fost.

*

Perdele de ger
Mirosind a luceafăr
Trag peste cântec.

Prin somn buzele tale –
Șoptit porfir de Vineri.

*

Un fluture mort . . .
Ce înalt curcubeul
Din care căzu!

Șoapta de soare încă
Mai pâlpâie pe aripi.

*

Am întins mâna,
Spre sânul lunii din iaz,
Ca spre un lotus.

Nu am văzut fereastra.
Și-am spart-o . . . Ce, de greieri! . . .

*

O veveriță –
Miezul de noapte'n cais.
Nordul din suflet

M'a scuturat pe ape
Ce fusem oglindire.

*

La Niagara
De-ajuns să'nchid ochii –
Mănăstirea Neamț.

Căderea apei – codrii
La Judecata de-Apoi.

*

Mugure'n doliu –
Melcul ultimei pietre
Tăcerea'mi urcă.

Din călimara de var
Se prelinge-o petală.
*
E oare poarta
La vreun cuvânt deschisă?
Fă lampa mică.

Ascultă bobii'n palmă.
Se-aud Luminii pașii?
*
Blestem pe creangă.
Nicicând nu-și ninge ceasul
Mai albi pe cioară.

De funia lui Iuda
Un croncănit se sparge.
*
Copilu'ntreabă
Unde n'avem răspunsul.
Cum întrebarea

O auzim și'n cuibul
Cu stele migratoare?
*
Numai greierul
Se aude șlefuind
Ora căzută.

Diamantine așchii
Usucă firul ierbii.
*
Trezește-ți ochiul
Ce încă mai doarme'n ochi . . .
Sosesc corăbii

Pe marea de sub mare
Cu împrumut de nașteri.
*
Stropul de rouă –
Aninat dimineții . . .
Nu'l plânge frunză!

Pe liniști se-oglindește
Scrisul privighetorii.
*
Sirop de tuse
Copilu'o linguriță
Îi dă crinului.

Floarea întoarce capul
Și râde pe'nfundate.
*
Vin urșii morții
Și rădăcina țuicii
O ling din stele.

Se'ncolăcesc limbi roșii
Cu foc în spurcăciune.
*
Fragii sălbatici . ..
Aplecați peste suflet
Fântâni descântând.

Ridică-ți vălul noapte
Nunta miresmei să'ncep.
*
Cicada cântă . . .
Mirat un crin sălbatic
Întoarce capul:

Al cui o fi sufletul
Ce și-a pierdut lumina?
*

Mama îl mută
De la un sân la altul.
Copilul plânge . . .

Ce acru gust ți-e noapte
Lămâia între zile!

*

Lampa de aur
A dus-o la iarmaroc.
O, nebunule

Ce vei face la noapte?
A întrebat soarele.

*

Șotron cu creta
A desenat copilul.
Omul de spital

Ar vrea să intre în el
Dar i-e frică de ușă.

*

Vorbesc cu morții
Care-au plecat din mine
De-un veac lumină.

Pe foi cuvinte cad
Umbrei lor – promoroacă.

*

Conurile'n pin –
Singurătăți de haicu . . .
Caligrafia

Cărui murmur de lună
Scrisă-i pe lemnul nunții?

*

Liniștea ninge
Pe-așteptări de păianjen.
Se-aude roua

Curgând din geana lunii
Pe-un con sunând în dungă.

*

Leagă de-un craniu
Frânghii dela spânzurați –
Caracatița!

În ceas foindu-și șerpii
Ne mușcă miezul nopții.

*

Jumătate cer
Sufletul se'noptează
De-algebra mării,

Dar răsare cuvântul
Cu zori tăiați în coastă.

*

Voi nu ați văzut
Îngerii Marii Tăceri . . .
Cu psalmi cartofii

Înfloresc Duminică
Prin calendarul cu orbi.

*

Poemul de lemn
Pe crengile pinului
Uite'l pahar.

Vărsând un strop pentru morți
I-alunecă din mână.

*

Albastre geruri.
Catapeteasma lunii –
Nopții de corali.

Ieri îmi vedeam suflarea,
Dar azi îmi văd lumina.

DUMITRU ICHIM

VINTILĂ HORIA

MEMORIILE UNUI FOST SĂGETĂTOR

III.

Cred că unul din meritele cele mai demne de semnalat în sistemul educativ al părinților mei era acela de a nu deosebi pe oameni după clasă și după rang, ci după inteligență, utilitate socială și onestitate. N'am auzit niciodată în casă critici despre Ardeleni, sau vorbe de ocară despre țărani sau lucrători. Însăși atitudinea mamei, ca și a tatei, față de servitori, la București sau la țară, omenia cu care-i tratau, sfaturile pe care tata, ca inginer agronom, le dădea țăranilor, respectul aproape religios pe care-l avea față de cei mari, cum erau generalul Averescu și soția lui (legați în special de mătușile mele, surori ale mamei, Adela Dimitriu și Finica Papacostea), Ionescu-Sisești, dar mai ales fostul profesor al tatei dela Herăstrău, Ion Sandu-Aldea, specialist în grâu și scriitor semănătorist (totul se leagă, întocmai ca în poemul „Correspondances" al lui Baudelaire), la care mergeam în vizită de Paște, ne insufla și nouă un fel de teamă liturgică în fața acestor personagii care uneori ne mân-

gâiau pe obraji sau ne făceau cadouri. Cărțile de nuvele ale lui Sandu-Aldea au constituit unul din primele materiale literare de care am dispus pe la doisprezece ani și povestea celor doi călărași care se înfruntau într'o iarnă cu o haită de lupi pe care o învingeau mânuind după regulament săbiile, spate în spate, dându-și unul altuia ordine așa cum învățaseră la cazarmă, mi se părea culmea subtilității literare, o capodoperă de cauze și efecte, succesul evident al unei educații eficace. Chiar și oamenii politici deveneau respectabili în conversațiile dela masă, Brătienii, Mihalache, Ion Duca, Maniu, în special Brătienii (aveam un disc cu un discurs al lui Ionel Brătianu), adevărate coloane vii ale acelei realități indestructibile care era Țara, o alcătuire de eroi, martiri, genii și uși de biserică. Tata nu făcea politică, deci își permitea să admire personagii diverse, înfruntate în viața lor parlamentară, de ale cărei secrete am dat mai târziu și care m'au pus, în mod logic, pe o altă linie. Însă mi-au trebuit mulți ani ca să-mi șterg din suflet aureola care înconjura acele capete, unele din ele geniale într'adevăr, cum au fost ale Brătienilor, altele mult mai șterse sau direct suspecte din punctul de vedere al desfășurării de mai târziu a evenimentelor. Felul cum s'a terminat etapa atât de strălucit începută la Alba Iulia, dădea dreptate revoltei mele, iar felul cum oamenii politici dela 1944 au rezolvat problema într'un moment de încercare pentru Țară, dar și pentru știința lor politică, m'au îndepărtat definitiv de orice fel de complex de admirație; dimpotrivă, sunt din ce în ce mai convins că omul politic al viitorului românesc va trebui să fie altfel, deci să iasă cu totul din tradiția recentă care a scos în evidență o teribilă inactualitate amestecată cu apetituri moștenite mai mult dela Dinu Păturică și Tănase Scatiu decât dela frații Buzești sau dela Iancu Jianu. Istoria noastră între 1920 și 1944 s'a desfășurat exact pe dos decât trebuia să se desfășoare, tocmai pentrucă a fost ruptă de tradiție și înglobată în circul democratic apusean, din care nu puteam ieși, ca și Polonia, decât cum am ieșit, ca să intrăm în infernul de după 23 August. Nici regii și nici miniștrii n'au fost întotdeauna demni de ceea ce dusese România la actele dela 1877, 1913 și 1916. Iar de grandoarea lui Eminescu (mă refer nu numai la geniul lui poetic dar și la limpezimea gândirii politice al acelui cap privilegiat) nu s'a apropiat nimeni din toți cei care, cu voie sau fără voie, ne-au dus la dezastrele care au curs peste noi de prin 1928 încoace. E foarte posibil ca apariția lui Maniu în viața politică activă sau guvernamentală a României Mari să fi marcat începutul unui

Pseudokynegheticos. Antonescu a venit prea târziu și căsăpirea tineretului a fost și ea un semn care a cântat începutul unui amarnic prohod.

Cred, abia acum după atâția ani și după atâta meditație în jurul nucleului formativ de care m'am îndepărtat așa cum sfoara se îndepărtează de centrul ghemului pe măsură ce acesta câștigă în extensiune, fără să-l părăsească niciodată căci îi e axă indispensabilă, cred că literatura și științele naturale mi-au fost centre, axe reunite în jurul cărora și acum învârtesc ființa mea destinată cunoașterii. Cunoașterii cu scop de perfecționare: în chip de scriitor, deci îndreptat către ceilalți, și în chip de ființă umană dornică de a tinde către un mai bine care înseamnă în fond un mai demn de a trece către și mai bine, din punct de vedere etic bine înțeles. Profesorul Raul Teodorescu a fost polul formației mele literare. Îl ascultam hipnotizat de tot ceea ce ne spunea. Își făcuse studiile la Paris și era asistent al lui Mihail Dragomirescu. Știa să ne explice pe Eminescu, ceea ce pentru mine însemna totul, însă tot el m'a învățat să iubesc pe Odobescu și pe Duiliu Zamfirescu. Îmi notam într'un caiețel cu coperte cenușii tot ceea ce mi se părea demn de a fi memorizat pentru totdeauna. Date, gânduri, nume, titluri. Când scriam câte o poesie i-o duceam, el o citea, dădea din cap și-mi punea un zece în catalog, în așa fel încât niciodată nu mă mai asculta în timpul trimestrului respectiv. Și în fiecare trimestru îi duceam câte o poesie sau două. Trebuie să spun că am început să scriu poesii la vârsta de treisprezece ani, când, bolnav de scarlatină, îngrijit de vărul tatei, doctorul Gh. Tătăranu, nenea Gogu, ajuns mai târziu asistent la Facultatea de Medicină, am început să versific propria mea izolare. Numai mama trecea peste pragul camerei mele, ștergându-și tălpile pe un preș îmbibat, de desinfecție. Și nenea Gogu, bine înțeles, care venea să mă vadă aproape în fiecare zi. Am cetit atunci **Cei trei mușchetari, După douăzeci de ani, Vicontele de Bragelonne,** tot teatrul lui Alecsandri, teatrul și schițele lui Caragiale și alte cărți (citeam cam una pe zi) și, în clipele în care lectura altora nu-mi spunea destul despre mine, scriam poesii despre starea mea de condamnat la izolare și regim alimentar. Abia în clasa șasea, la șaisprezece ani, am publicat în „Revista Colegiului Național Sfântul Sava" primul meu poem. Apoi altul, într'o revistă condusă de fiul cel mare al lui Alexandru Macedonski.

Cu științele naturale m'am împăcat dela început, nu știu dacă dintr'o înclinare înnăscută către natură și explicația ei științifică, sau pentru

profesorul C. Demetrescu, celălalt pol, (supranumit „Basul"), care îmi trezea în conștiință ecouri așteptate. Plantele, animalele, pietrele, tot ce constituia lumea obiectivă, cosmosul palpabil și vecin, **res extensa,** mi se părea extrem de apropiat și de misterios și eram sigur că poesia adevărată nu putea fi decât cunoașterea și versificarea naturii. Unele plante, cum erau feriga sau stejarii, unele flori cum erau ghioceii și toporașii înfipți în zăpadă, sau misterul cel mare al fructului cu sâmburi capabili să dea naștere, după putrezirea cărnii gustoase, dar înșelătoare, parfumate, dar pieritoare, pomului cu crengi în cer și cu rădăcini în centrul pământului, mi se părea lucrul cel mai puternic și mai complet pe care cineva îl pusese în miezul lucrurilor ca o dovadă, sau ca o lecție demnă de a fi imitată. În schimb, animalele, afară de câini, pentru care am avut întotdeauna o slăbiciune din ce în ce mai copleșitoare, mă interesau periferic, mai puțin chiar decât rocile, munții, stelele și metalele. Totul mi se părea, de pe atunci, animat de forțe pe care niciun om de știință nu fusese capabil să le descifreze. Cu vocea lui profundă și ritmată, „Basu" povestea tainele naturii. Eram trei sau patru în clasă, denumiți „oameni cumsecade", care trebuiam să-i completăm gândirea. – „Ia spune, cutare, dumneata care ești un om cumsecade, ce crezi despre crinul din pădure?" „Haida de", comenta între hazliu și decepționat, când omul cumsecade dădea greș sau amuțea subit în fața întrebării. L-am întâlnit în vara dela Călimănești și mi-a promis o excursie cu el prin munți, ca să adunăm plante pentru ierbar, însă, nu mai știu de ce, acea promenadă științifică cu unul din maeștrii mei cei mai iubiți și admirați n'a putut avea loc. Mi-a părut rău toată viața. Fratele meu îl vedea din când în când, după dezastrul dela 1944, plimbându-se singur – era holteiu și locuia la căminul profesorilor din spatele Ministerului Lucrărilor Publice, pe lângă Monitorul Oficial – cu mâinile la spate, cu o gambetă solemnă în cap, măsurând în lung și în lat străzile unui București unde cunoștințele lui nu aveau trecere, un oraș fiind contrariul naturii studiate de un profesor de științe naturale, o masă de ziduri și de plante îngrădite și limitate, denaturalizate de mâna omului.

Cu religia n'am avut întâlniri esențiale nici la Curtea de Argeș, nici la Snagov și nici la Putna, unde elementul religios era pus în minoritate de factorul istoric și literar. Când am văzut, în curtea dela Putna, bustul lui Eminescu, m'am repezit și l-am atins cu mâna, apoi l-am îmbrățișat. Eram emoționat până dincolo de lacrimi, de prezența cutremurătoare, însă

care nu avea aproape nimic de a face cu religia: Putna era o cetate, un loc întărit deci războinic, unde fusese înmormântat Ștefan cel Mare, iar Eminescu îl transforma și-l ducea către orizonturi puțin mânăstirești. Bucovina cu mânăstirile ei, vizitate în vara lui 1937, mi s'a părut atunci peisajul cel mai frumos pe care-l văzusem vreodată și numai Toscana, un an după aceea, mi-a pus pe umeri aripi asemănătoare, însă nu egal de sburătoare. Impresia a rămas neatinsă, peste decenii, iar sensația de plenitudine și întrepătrundere între mine și peisaj (Teilhard de Chardin a explicat odată această corespondență, care este, evident, reciprocă, peisajul fiind tot atât de receptiv și „răspunzător" ca și cel care-l privește) mă ademenește cu aceeași forță ori de câte ori simt slăbind în mine hamurile tradiției din care n'am vrut niciodată să mă smulg.

Profesorii de religie, preoți uneori cu carte, alteori cu evidente chemări laice, n'au știut să-mi spună nimic. Lecțiile de religie, socotite materie secundară ca desemnul și gimnastica, erau plicticoase și rutinare. N'aveau nimic de a face cu misterul și nici nu ne ajutau să ne desvoltăm nici măcar pe plan etic. Viețile private ale profesorilor de religie nu erau întotdeauna exemplare. Nu era nevoie de a adera la Revoluția sovietică și nici la filosofiile ei detergente ca să devii indiferent în fața misterelor fundamentale, fără de care un om nu e decât o entitate zoologică, strâns în chimirul unei societăți în care guvernul semăna cu un fel de societate pentru protecția și pentru asuprirea animalelor. Depindea de punctul de vedere și de perspectiva istorico-geografică. Nu, religia nu făcea parte, în mod evident, din scopurile didactice și formative ale miniștrilor de pe atunci ai Educației. Abia după 1934, deci după întâlnirile cu **Gândirea** și după 1938, după întâlnirea senzațională cu Italia și cu Assisi, am început să descifrez ceea ce îmi ascunseseră cu atâta grijă orele de religie din liceu. Cred că și contactele cu uniții, în căminul din Știrbei Vodă și apoi prietenia cu Ion Șugariu, au contribuit la o luare de poziție care-mi e și acum structurală și definitoare. Dacă ceea ce a fost nu mai are leac, cu siguranță ceea ce va să fie poate fi de pe acum bine gândit cu scopul de a fi îndreptat, în așa fel încât viitoarele trecuturi românești să se afle mult mai sus decât cele lăsate în urmă.

Anii din liceu, „ca nouri lungi pe șesuri", treceau greu, anii cei mai lungi ai vieții, întunecați de amenințări, de boli inevitabile (pojar, scarlatină, răceli de tot felul, **crescerelli** cum le spunea prietenul meu italian

Goffredo Pistoni când îmi vorbea de bolile de creștere ale copiilor lui), luminați de aventurile noastre militare, de vacanțele mari, din ce în ce mai cuprinzătoare și interesante în cadrul formației mele de adolescent, de prezența lui Lulu și a lui Dodo, de cărțile din ce în ce mai convingătoare și mai disidente, adică mai separatoare de învățătura oficială. Știu că am să las nescrise lucruri care au avut greutatea lor în acea perioadă de viață, însă altfel, dacă aș scrie aici tot ce a făcut din mine un om și dacă aș înșira aici măștile agățate pe toate chipurile pe care le-am cunoscut atunci, cartea aceasta ar deveni o a doua viață și cetitorului i-ar trebui tot atâta timp să o citească cât mi-a trebuit mie ca s'o trăiesc. Așa încât încerc din nou să mă apropiu de sensul autentic al lucrurilor și să adun subt același titlu – deci să fac să încapă în aceeași carte **memoria** și **monumentum,** ceea ce menționează și amintește, **monumenta rerum gestarum,** ceea ce dă mărturie despre niște evenimente și deci le face loc într'o singură formă de expresie, așa cum un templu amintește, mărturisește și sintetizează – o mulțime de fragmente de viață, alegând totuși pe cele mai grăitoare.

Pasiunea pentru fotbal a fost și ea o pasiune militară sau militantă. În momentul în care armata din Costache Negri mi-a devenit prea strâmtă și săbiile de lemn prea desuete, am întemeiat o echipă de fotbal, cu care înfruntam aceiași adversari, crescuți și ei între timp. Locul preferat era o bucată din parcul Șiștad, numit astfel, așa cum am aflat mai târziu, pentru că în fund, printre copaci, fusese construit mai de mult un teren de tir al coloniei germane din București, **Schießstand**. Într'o parte a fostului parc se aflau terenurile dela **Tenis Club,** în fund, la capătul unei alei foarte îngrijite, mărginite de arțari înalți, se afla Clubul de Tir german, care avea un tun în față, în semn de simbol și pe care l-am descoperit într'o zi cu mare mirare, așa cum descopeream, rând pe rând, toate misterele copilăriei. Intraserăm acolo pe o poartă larg deschisă, atrași de arborii uriași, înaintaserăm strecurându-ne printre trunchiuri și tufișuri, imaginând dușmani gata să ne sară în spate și ajunseserăm până la marginea unei poieni, de unde puteam contempla fascinați o casă veche străjuită de un tun. Mister absolut, deci nedescifrabil, pe care am preferat să-l lăsăm neatins la locul lui, pentruca aventura noastră să fie și mai intensă. Am găsit un teren plat, între arțari, și ne-am instalat acolo. La o distanță favorabilă, cele două porți mărgineau un fel de pământ al făgăduinței, unde odată am convins să joace cu noi o

echipă dela Bragadiru, adică din cartierul de mai sus de noi, situat oarecum de-asupra ONEF-ului, și am bătut-o cu trei la zero, fiind și Dodo de față. A fost un fel de campionat mondial, sau cel puțin închipuit astfel, pe care, dacă l-am fi pierdut, probabil că i-am fi purtat semnul rușinii pe față până la adânci bătrâneți. Jucam după mesele pe toate maidanele din împrejurimi. Unde vedeam o minge acolo mă împingea un fel de demon al competiției care-mi punea aripi la picioare și mă îmbăta de entuziasm când reușeam dintr'un șut să marchez un gol. La fel urmăream, strâns legat de mișcările jucătorilor, înâlnirile la care lua parte echipa României. Urlam cu atâta pasiune încât mă întorceam acasă cu vocea ruptă. Înserările dela ONEF, echipele care evoluau pe gazonul impecabil, mulțimea care se ridica în tribune ca un singur om când un jucător marca golurile victoriei, durerea indescriptibilă când echipa României era învinsă, soarele care se ducea după tribunele din fund, vesel sau trist, după cum se termina războiul, cum să le uit vreodată? Țineam cu echipa dela Venus, în cursul campionatului din divizia întâia, însă nimic nu se putea compara cu un **match** internațional la ONEF și nici cu o seară de victorie. Era un vis compensatoriu, cum spune Adler, însă aveam să aflu despre el mult mai târziu, când înfrângerile României se compensau în mine, una după alta, cu victoriile de atunci. Mi-ar fi plăcut să fie altfel, însă așa a fost scris undeva. Când cercetam istoria României și mă opream mut de admirație la capitolele despre Mircea și Ștefan, la Madrid, în 1960, trăiam ca într'un fel de vis scena în care Mircea și cavalerii lui intrau cu caii în mare ca să o ia în stăpânire. Cred că e scena cea mai frumoasă din toată istoria noastră, cea mai nobilă, mai tradițională, mai medievală, mai grandioasă și mai mitică. Într'adevăr, aș fi dat orice ca să fi fost acolo. Sau măcar să fi asistat la sărbătoarea dela Alba Iulia, contemporană mie, însă și ea prea timpurie față de anii mei, ca să iau parte la un act românesc de victorie. Pentrucă 1944 m'a rănit moral și n'am să scot niciodată din carnea cea mai sensibilă a sufletului glonțul care m'a ajuns atunci și mi-a făcut mai rău decât orice în viață. Din 1940, când, la Roma, am aflat de cedarea unei părți din Transilvania, și până în 1944, când s'a întâmplat ce s'a întâmplat, deși s'ar fi putut întâmpla altfel dacă Românii dela guvern ar fi fost mai aproape de Mircea decât de camarilă, n'am luat parte decât la înfrângeri. Ca un trup de om, trupul României zace de atunci, pentru mine, în poalele unei mame îndurerate (**Stabat mater dolorosa**), ca în

Pietatea lui Michelangelo și așteaptă ca cineva să vină și să-l învie. Cine? Când? Iată de ce îmi fac prezentul din trecut și din viitor, acolo unde a fost, și va fi, altfel.

Cred că am păsit în alt ciclu vital pe la șaisprezece ani, când s'a terminat cu universul din Costache Negri. Timpul și spațiul nu sunt două concepte separate, ci înglobează, așa cum a demonstrat Einstein, un spațiu-timp, cu consecințele inerente unei asemenea întregiri, la care, dacă adăugăm sugestiile din principiul de sincronicitate al lui C.-G. Jung, ajungem, vrând nevrând, la concluzii formulând structura unei biografii, care nu e decât o sincronicitate spațiu-timp, așa cum se degajă din orice viață trăită în jurul unui scop, ceea ce implică un finalism greu de sezisat în anii tinereții, însă care devine din ce în ce mai justificabil pe măsură ce anii se adeverează a fi nu numai fragmente matematice de timp, ci și altceva, un fel de pătrundere tot mai evidentă și mai bine desenată într'o armonie din care facem parte și care ne chiamă către ea ca spre un fel de necesară împlinire.

Șaisprezece ani coincid deci cu plecarea din Costache Negri și cu trecerea pe un alt tărâm. Sportul preferat a devenit skiul, ca mijloc de însingurare, iar toate pasiunile anterioare, atât de fericit copilărești, s'au schimbat în pasiuni literare. Eminescu din nou, însă cu totul altfel, însoțit de Schopenhauer și de Baudelaire. Începeam să gândesc despre lume, despre mine și despre tot ce însemna contactul dintre aceste două entități aparent antagonice, în fond mai mult decât complementare, deoarece făceau parte din aceeași viață aș zice cosmică, însă mi-e teamă să nu fiu înțeles. Lucrurile sper să devină mai limpezi pe măsură ce aceste pagini se vor îndrepta către centru. Noțiunea de centru are un înțeles foarte bine legat de partea mea cea mai definibilă. Iată însă o scenă care-mi vine în minte înainte de a părăsi ulița copilăriei: ne jucam într'o dimineață, poate pe la douăsprezece, la capătul străzii Costache Negri și ne tot îmbrânceam lângă gardul care despărțea strada de ultima ei casă de pe mâna stângă, a cărei curte se termina în formă de triunghiu, latura cealaltă chemându-se Kogălniceanu. Ne aflam angajați într'un fel de bătălie mai mult în glumă, mai mult de râs, când trecu pe lângă noi un ofițer tânăr și mă întrebă:

– Voi cine sunteți? La care răspund:

– Românii.

– Și cine sunt dușmanii voștri?

– Ungurii.

– Ascultă bine ce-ți spun, băiatule! Dușmanii adevărați ai Românilor nu sunt Ungurii, ci Rușii. Nu-i de glumă!

Și-și continuă drumul către Carol Davila, lăsându-ne pe gânduri, în soarele prânzului, nedumeriți, tăcuți, parcă împinși de o mână, venită la timp, către o altă explicație a lumii. Cu noțiunea de dușman am avut mult de furcă după vârsta de șaisprezece ani. Mult mai târziu, la Fatima, în vacanța de Paște din 1965, m'am rugat pentru Ruși, în ton cu locul unde Maica Domnului anunțase celor trei copii rolul pe care întoarcerea Rușilor la creștinism ar putea să-l joace în istoria unei omeniri profund amenințate de propria ei răutate. Pe atunci însă, în clipa aceea de primă revelație politică, nu înțelegeam prea bine sfatul ofițerului. Am încercat cu timpul să elimin din mine orice fel de dușmănie, legată de individual, ca și de național sau colectiv, și cu mare greutate m'am desfăcut de porniri sentimentale, moștenite sau achiziționate în decursul propriei mele înfruntări cu existența. Rușii, ca Ruși reprezentând o veche amenințare (pe marginea ușii, la intrarea în salon, în casa lui din Costache Negri 29, scriam mereu, pe măsura ce mama o ștergea, data de 1792, așezată sub paranteza sinistră a unei pasări de pradă), însemnam pentru mine prima cedare a Basarabiei, cu consimțirea lui Napoleon, după cum cea făcută cu încuviințarea lui Hitler, în 1940, a venit după acea dată fatidică. Cum să te desbari de obiceiuri atât de bine așezate de istorie în calea fiecăruia? Totuși, la Fatima m'am rugat pentru Ruși, vreau să spun pentru însănătoșirea spirituală a poporului rusesc. În ceea ce privește Rușii servind drept continent conținutului comunist, iată altă tentație de a crede în dușmani. Aceste mai mult decât simple prejudecăți, atât de strâns înlănțuite în imagini personale și colective, cum spuneam mai sus, nu au altă posibilitate de rezolvare decât pe plan creștin. Ca și drepturile omului, de care atâta se vorbește în gol, în golul infinit pe care-l crează în noi ideologiile care se îndepărtează de creștinism. Omul nu poate fi om decât pe plan religios. Asta e poate învățătura cea mai mare pe care mi-a pus-o viața dinainte și de care voiu avea ocazia să vorbesc și în paginile viitoare ale acestor memorii, pentrucă dacă o viață e armonie, ceea ce o definește muzical este **Leit-Motiv-ul** din fiecare. Va fi acesta unicul? Poate că fiecare etapă se adună în jurul unui **Leit-Motiv** propriu. Poate că din cele patru–cinci care cântă în noi de-a lungul unei vieți, se înfiripează unul singur către mai la urmă . . .

Ceea ce a determinat mutarea noastră din Costache Negri în Bulevardul Lascăr Catargi a fost alegerea tatei ca senator de Bălți, la alegerile din 1930, sub guvernul de tehnicieni Iorga-Argetoianu. Candidatura lui fusese propusă de Ionescu Sisești, ministru al Agriculturii. Un guvern de tehnicieni. Unul din cele mai de pomină în istoria democrației românești, pentrucă era lipsit de simț și de tact politic. Pâinea se vindea cu un timbru pe ea, lefurile și pensiile nu au fost plătite timp de nu știu câte luni, desorganizarea a atins culmi de perfecțiune într'o țară în care ordinea era un cuvânt și libertatea un slogan electoral, sau nici măcar atât. Alegerile se făceau la umbra jandarmilor, politica la umbra puterilor creditoare din Occident, cultura la umbra unor concepte întoarse pe dos și stoarse de orice fel de semnificație. Esența românească a fost salvată în acele două decade dintre cele două războaie mondiale de câteva centre de putere spirituală, care au fost Nichifor Crainic, Lucian Blaga și Nae Ionescu. **Gândirea, Trilogia culturii** (ca și **Lauda somnului** sau **La cumpăna apelor**) și **Cuvântul,** au constituit cele trei centre soteriologice, de fapt inconștient structurate într'un singur centru de cunoaștere, care ne-au ținut deasupra degradării politice. Această operă de degradare a început, pe de o parte, cu intrarea partidului național-țăranist în ciclul guvernamental, iar, pe de alta, cu întoarcerea lui Carol, devenit în 1930 Carol al II-lea. Domnia acestui personagiu situat între Machiavelli și marchizul de Sade, a fost un fel de cursă în care a căzut poporul român și în care a fost fărâmițat și zdrobit după cele mai moderne sisteme de distrugere. Cu ajutorul partidelor politice, având în opoziție reală numai Garda de Fier, care nu a fost niciodată un partid, în sensul democratic al cuvântului, Carol a sfărâmat orice posibilitate istorică de progres, dar și de conservare. Nu numai că a omorît mii de tineri, printre care intelectuali de prima mână, dar a descompus prin exemplul morat pe care-l oferea Țării dinspre palat către margini. Eliminarea reginei Elena din viața oficială, înlocuirea ei prin Doamna Lupescu, transformarea palatului regal într'un fel de club nocturn de depravare, intervenția coroanei în afacerile cele mai murdare, înșelarea permanentă a poporului afirmând o întărire a armatei și a sistemelor defensive pe Nistru și către Tisa, care nu au fost niciodată înfăptuite, sau numai în mod superficial și inutil, au făcut din domnia acelui personagiu una din epocile cele mai sinistre din istoria noastră, îndreptându-ne încet și calculat către o imposibilitate de apărare care urma să culmineze cu cedarea totală a României, inte-

grată, după planurile de pe atunci, Uniunii Sovietice, așa cum vom vedea mai departe. Pe de altă parte, afacerismul care a înlocuit pe atunci politica, a dat un fel de strălucire vieții citadine. Bucureștiul se transforma văzând cu ochii, viața materială în general se îmbunătățea, cel puțin la oraș, și Țara părea că se îndreaptă către o nouă renaștere, sub oblăduirea unui suveran dedicat culturii. Însă totul era o farsă. Cine cunoștea viața intimă a regelui și jocul subtil pe care-l ducea, rupând partidele (așa a rupt partidul liberal în cele două fragmente, sau chiar trei, care nu mai reprezentau o adevărată opoziție) cu scopul evident de a domni singur, împotriva spiritului însuși al Constituției, putea să vadă clar în viitor. Majoritatea politicienilor, tentați de putere sau cel puțin de promisiunea ei, și mai ales de afacerile pe care le făceau în umbra acelei puteri despotice și corupte, a trecut de partea descompunerii. Dacă prăbușirea monarhiei s'ar fi produs în 1938, și dacă generalul Antonescu ar fi venit la putere cu trei ani înainte de data la care a fost înscăunat, alta ar fi fost soarta, nu numai a României, dar și a celui de-al doilea război mondial. În orice caz, o Românie puternică și bine curățată de murdăria care a infectat-o sub domnia lui Carol ar fi reușit să-și obțină o situație asemănătoare Finlandei, ceea ce ar fi evitat tragedia de după 1944. Zic poate, pentrucă destinul de azi al României, ca și acela al Poloniei și al celorlalte țări din Europa centrală fusese hotărît cu ani înainte, Yalta nefiind decât o recunoaștere oficială a unor proiecte pe care Utopia le concepuse de mai multă vreme.

„No hay mal que por bien no venga", zic Spaniolii, sau cum s'ar zice pe românește: „orice rău spre bine", ar fi un fel de tristă consolare după toate cele ce s'au întâmplat, în sensul că ruptura dela 1944 și tot ce i-a urmat a însemnat nu numai pierderea Basarabiei și a Bucovinei de Nord și introducerea României în spațiul de experimentare al Utopiei materialiste sau marxiste sau cum vrem să-i spunem, dar și dispariția castei politice de proastă calitate, dispariție care va trebui să fie definitivă pentruca România să se poată vreodată reconstitui politic subt alte semne decât cele care stau la baza celor zece ani care, între 1930 și 1940, ne-au scos din istorie. Iată de ce opoziția celor care înțeleseseră despre ce era vorba sub falsele străluciri ale domniei lui Carol al II-lea, a fost atât de înverșunată și de ce răspunsul regelui a fost totdeauna atât de dur. Critica acestor evenimente a fost făcută prin prisma exilului, singura posibilă pentru moment, așa încât nu e nevoie nici de detalii,

nici de nume — **nomina odiosa** — bănuitoare de superficialitate în cartea de memorii a unui nepolitician. Oricum, trebuia să spun ceea ce aveam de spus, pentruca în perspectiva de mâine a lucrurilor punctul de vedere al unui scriitor să rămână mărturie.

Apartamentul în care am locuit pe Lascăr Catargi, la numărul 14, făcea parte dintr'un bloc nou, de două sau trei etaje, construit în acel an de un arhitect, care locuia la parter. De strada Visarion ne despărțea casa, albă cu zorzoane roz, în care locuia familia Lipatti. Cu Dinu m'am împrietenit pe atunci. Ne întâlneam în preajma bisericii, stăteam de vorbă, glumeam, vorbeam de ale noastre, nu de multe ori, însă odată, după ce terminasem de scris o poesie, l-am strigat pe fereastră (camera noastră dădea către camera lui, unde exersa la pian ore întregi), el a lăsat pianul, a apărut la geam, i-am aruncat poemul mototolit în chip de ghemotoc, el l-a prins din zbor, a urmat o lungă tăcere, apoi am auzit la pian poemul meu pus pe muzică. Prietenia noastră n'a avut timp să se desvolte, pentrucă n'am locuit mai mult de un an în acel apartament. Nu ne-am mai întâlnit de atunci și nici nu mai știu ce s'a întâmplat cu poemul meu și cu muzica lui.

Mi se părea ciudat să mă întorc cu șase ani în urmă. De casa din Cometa mă despărțeau numai cele două biserici, una nouă, alta în ruină, și clădirea școlii unde-mi făcusem clasa a patra primară. Spațiul continua să fie încărcat de mister, n'aș putea să-l definesc în vreun fel. Ceva dincolo de cuprinderea simțurilor se degaja din curtea școlii, din casele din jur, din acea contradicție arhitectonică și sacră dintre cele două biserici, una sclipitoare de prospețime, cealaltă amenințând să se dărâme, cu ușile închise, plină deci pe dinăuntru de tot felul de închipuiri. Ruinele de biserici mi-au produs totdeauna sensații de abandon profanator. Mâna omului nu mai fusese în stare, la un moment dat, să țină în picioare potirul și sfintele haruri în general și zidurile se prăbușiseră nu din cauza anilor sau a deteriorării materiale, ci din cauza unei părăsiri a divinității, lucru care trebuia într'un fel pedepsit sau cel puțin situat într'o stare de vinovăție, pe linia păcatului originar într'un fel. Salcâmul cu flori roze se afla încă în mijlocul curții, în fața intrării dela biserica părăsită. Ca un fel de cheie a continuității în timp.

Uneori părinții plecau seara la vreun spectacol sau la prieteni și ne lăsau în grija vărului Gheorghiță, băiatul mai mic al lui Moș Costică, dela Râmnicul Sărat, cu șase sau șapte ani mai mare decât mine. Ce urma

după plecarea părinților era de nedescris. Ori întindeam masa din sufragerie și jucam ping-pong pe disperatele, ori transformam casa în câmp de bătălie și ne luptam toți trei ca în filmele americane, trântindu-ne jos, aruncând unii într'alții cu pernele de pe canapele, ascunzându-ne pe sub mobile, sărind în spatele inamicului de după o ușă, terminând torta din răcitor. Când ne potoleam, morți de râs și extenuați, deschideam ferestrele ca să piară aerul încărcat din casa întoarsă pe dos, în care plutea praful de pe urmele bătăliei și încercam să-i redăm aspectul ei de toate zilele. Gheorghiță a fost, astfel, maestrul nostru de joacă și de năzbâtii de tot felul, cel care intervenea uneori și ne scotea din încurcături când depășeam unele limite și trebuia să fim pedepsiți, cel care fără să ne dăm seama ne iniția în misterele cele mai subtile ale vieții bărbătești, pentrucă, în fond, în societățile civilizate, ca și în celelalte, trecerea dela o epocă din viață la alta, dar în special acea trecere dificilă dela copilărie la adolescență și dela aceasta la cea dintâi tinerețe se făcea printr'un intermediar, un preot, un maestru, o rudă, care îndulcea brusca depășire și amortiza căzătura în partea cealaltă. Mulți ani împreună, la București, la Râmnic, la Rogoz, în timpul verilor dela Bălțați, în Duminicile dela Dodo, în lunile de sfârșit de liceu când nu știam prea bine ce carieră aveam să urmez, Gheorghiță a fost sfetnicul fără știrea noastră și poate fără știrea lui, instrumentul potrivit, pus lângă noi de soartă, sau de îngerul păzitor, ca să ne îndrumeze către lumina care sclipea nevăzută în fiecare din noi. Când misiunea a fost împlinită, tot viața, sau soarta, sau îngerul păzitor ne-a pus fiecăruia în mână bastonul pentru călătoria personală și despărțirea s'a făcut așa cum începuseră întâlnirea și colaborarea, fără știrea noastră, fără durere. Urmele au rămas în urmă, așa cum trebuia să fie. Și poate că numele acestei despărțiri a fost tot politic, ca tot ce e rău pe lume.

Altă persoană care, în acei ani de deșteptare, ne-a fost aproape și ne-a însoțit aproape fără zvon, din mijlocul timidității ei încărcată de sensibilitate, a fost Florica, fata vitregă a lui Tanti Zinica. Locuia în strada Cortului, în casa frumoasă a mătușii mele, într'o cameră din fund, împreună cu mama mare, care, mai târziu s'a mutat pe Caragea Vodă, la tanti Finica. Ne vedeam Duminicile, când mergeam la masă la ei. După ce mâncam, ne retrăgeam la ea în odaie și stăteam de vorbă ore întregi. Era studentă la Educație Fizică și la Litere. A fost, după licență, profesoară de gimnastică la un liceu de fete din București, s'a măritat cu

un bărbat mult mai în vârstă decât ea și a locuit undeva, în spatele Velodromului, unde mă duceam uneori să o vizitez, odată însoțit de Dodo. Ne așezam în mijlocul bibliotecii – avea o bibliotecă foarte bogată – punea între noi o sticlă de vișinată și două păhărele, și discutam despre cărți și despre lucruri din familie până cădea seara. Se făcea întunerec și noi continuam să pălăvrăgim. Îmi aduc aminte de orele de calm și de prietenie de atunci și de inteligența Floricăi, care citea mult, în special romane franțuzești sau englezești traduse în limba franceză – își făcuse liceul la Notre Dame de Sion, la Iași – și cred că prin intermediul ei am ajuns să citesc **Sparkenbroke** de Charles Morgan, carte care m'a smuls din ultimul rest al copilăriei. Vorbea cu un puternic accent moldovenesc, pe care nu l-a pierdut niciodată, ceea ce o ajuta să pară mai romantioasă, mai apropiată, pentru mine, de romanele lui Ionel Teodoreanu și de peisagiile propriei mele copilării. Familia mea, în special cea din partea mamei, din cauza multelor fete care-mi deveniseră mătuși, avea o istorie plină de tot felul de mistere, pe care încercam să le desvăluim în acele ore de conversație, după cum și cu Dodo de foarte multe ori prindeam fire, reconstituiam țesuturi arse sau despuiate de timp, însă ne pierdeam întotdeauna într'o vastă istorie, de unde ieșeau la suprafață numai fragmentele povestite de tanti Zinica sau de nenea Ionel. De pildă:

– Se pare că la Vaslui familia mamei avea o casă mare cu grădină, care se învecina cu altă casă gospodărească, aparținând familiei Lupașcu (acum câțiva ani, la Paris, i-am adus aminte lui Ștefan Lupașcu de această scenă) care, pe undeva, prin fundul curții, avea un grajd, iar din grajd scăpa uneori la lumină un armăsar, care sărea peste gard și intra în curtea bunicului meu. Se pare că era o problemă greu de rezolvat, pentrucă mătușile mele povesteau deseori de spaima prin care treceau atunci când armăsarul lui Lupașcu își făcea apariția, ca o fiară apocaliptică, în curtea care nu era a lui; „armăsarul lui Lupașcu" rămăsese ca un fel de vorbă de familie, făcând parte din vocabularul și comoara lingvistică și legendară a familiei;

Cam pe la începutul secolului mai circulau încă sacale prin Vaslui. În fiecare dimineață trecea prin fața casei un sacagiu evreu, al cărui nume nu-l mai știa nimeni, însă căruia, din cauza unui nas nemăsurat, i se spunea „Patlajeles nas umflat"; împins fiind într'o zi de o nevoie urgentă, Patlajeles și-a abandonat sacaua și calul în mijlocul uliței, a sărit

peste un gard într'o grădină și s'a ușurat; însă mătușile mele îl văzuseră de pe fereastră, astfel încât, când a ieșit dintre tufișuri și s'a îndreptat spre saca, i-au strigat în versuri, rămase de atunci celebre printre noi:

Patlajeles nas umflat
În grădină ce-ai căutat?

Tot în legătură cu sacaua, instituție respectabilă, altă mătușă, tanti Natalița, se îngrășase atât de mult, probabil când ieșise din adolescență, încât i se spunea „dop de saca înghețată".

Timpurile și locurile unde se situau acele scene ne păreau atât de îndepărtate, încât țineau, pentru noi, de altă lume, legendară și inaccesibilă, la fel cu lumea pe care o crea tanti Zinica în poveștile ei fără sfârșit.

Și la liceu apăruse personagiul predispus să apară și fără de care nu s'ar fi putut fi. Se numea Sandu Căpșuneanu și a fost colegul meu de bancă timp de patru ani în șir, până la bacalaureat, când s'a terminat totul: școala, profesorii, materiile, cărțile, notele, prieteniile. Eu am intrat la Filosofie și la Drept, Căpșuneanu la Școala Militară de Infanterie, așa încât nu ne-am mai revzut niciodată, deși am trăit încă ani de zile în același oraș. Abia prin 1972 am primit dela München o scrisoare dela Sandu care alesese libertatea, fusese rănit în războiu, se însurase, avea un băiat. Ne-am văzut de atunci aproape în fiecare an. Însă, evident, nu știu dece, nu mai suntem aceiași, deși nu ne-am schimbat prea mult. Era, lângă mine în fiecare zi, o sursă permanentă de glume și șotii de tot felul. Avea un fel special de a comenta în bătaie de joc fiecare eveniment, fiecare profesor, fiecare coleg. Am stat în banca a doua din rândul întâiu de lângă ușă, timp de patru ani, cu Georgescu și Radu Petrescu în față, cu Anghelescu și Cantacuzino în spate. Cu Cantacuzino am mai fost coleg câtva timp pe la Drept, apoi i-am pierdut definitiv urma. La matematică îmi sufla uneori Căpșuneanu, după cum eu îi suflam la franceză. Uneori venea pe la noi, când stăteam în Costache Negri. Era mare futbolist și avea și bicicletă. Locuia pe undeva, nu departe de stadion, pe strada Puțul cu Plopi. Cocoțat pe gardul lui, am asistat odată la un match de fotbal, nu mai știu între ce echipe.

Prin clasa a șaptea, când am început să mă prepar, încă din primul trimestru, pentru bacalaureat, prieteniile au început să capete o nuanță mai fină și mai distantă, după cum începeau să se clarifice și să se definească gusturile, preferințele și înclinațiile fiecăruia. Înghebasem un

fel de grup de intelectuali, format din Dan Seceleanu, Emil Ionescu, D. Anastasiu și Gh. Dumitrescu și puneam bani împreună ca să cumpărăm reviste străine, „Revue des Deux Mondes" și „Les Nouvelles Littéraires", uneori și altele, pe care le citeam și le treceam dela unul la altul. Dumitrescu scria romane, cu o caligrafie puricească, și colabora la revista „Crizantema". Primul roman pe care mi l-a dat să-l citesc, se intitula **Talbot-ul verde.** Mi se părea extraordinar să poți scrie atâtea pagini, pe vremea în care eu nu scriam decât versuri și încercam în van să duc la capăt câte un roman care se împotmolea la pagina patra sau a cincea. Uneori, sub cei doi meri din spatele grajdului dela Bălțați, unde-mi făcusem cu mâna mea o masă și o banchetă cu picioarele solid înfipte în pământ, începeam un roman, în fiecare vară câte unul, însă când venea Septembrie și cădeau mere pe masă, ca niște mesagii de nedescifrat, îmi dădeam seama că treaba era peste puterile mele. Unul din acele romane neterminate trebuia să se desfășoare, nu mai știu cum și de ce, pe malul Vâltavei, în Boemia, altul pe malul Mării Negre, pe o plajă pustie, alt roman i l-am povestit odată lui Lulu, coborînd într'o seară dela via lui Moș Costică, printre livezi, pe drumuri pline de praf, care curgeau lin printre maldăre de cătină, un roman întreg. Inserarea părea fără sfârșit, soarele nu mai înceta să se ascundă după dealuri, mirosea a fân cosit, a praf răscolit de care, noi pășeam prin gloria înserării, și, fără să ne dăm seama, ne lăsam impregnați de măreția orei, de culorile crepuscului, de parfumul câmpului, în timp ce eu povesteam fără încetare o carte pe care n'am scris-o niciodată și care, timp de mai bine de o oră, l-a ținut pe Lulu cu sufletul la gură. A fost primul meu succes de scriitor, sau poate că numai de conferențiar.

Eram încă într'a șaptea și ne mutaserăm în strada Ecaterina Teodoroiu, între General Manu și Sfinții Voevozi, într'o casă, tot la etajul întâi, clădită de arhitectul Cerchez, o casă misterioasă, cu un lung coridor care ducea în unghiu drept de la salon și dormitoare la baie și la sufragerie, dând ocol unei curți interioare unde veneau să miorlăie pisicile și să mă scoale din somn. Culoarul era separat de încăperi, la un capăt și la celălalt, de două uși batante, ca de biserică, care, dacă le împingeai ca să treci, se întorceau singure înapoi. În acea casă am petrecut un an pregătind bacalaureatul. Scăpasem de teroarea matematicei pentrucă mă destinasem grupului de științe naturale, și nu-mi mai era frică de nimic, însă bacalaureatul în sine devenise o teroare. Nu trăiam, nu dormeam,

nu mâncam, nu citeam, nu respiram decât în numele lui. Parcă o zână rea îmi scornise de prin fundurile inconștientului o vocație neașteptată și mă dedicam ei trup și suflet, ca un îndemoniat. Acest cult al datoriei, moștenit dela amândoi părinții, m'a urmărit toată viața. A-mi face datoria, concept auzit mii de ori în casă, a fost o lozincă de care nu m'am putut desface niciodată. Era înscrisă de secole probabil în armoariile familiei. Ba mai învățam și englezește, cu domnișoara Negreanu, care n'a reușit să-mi insufle amor pentru limba unui poet pe care-l iubeam din fundul inimei, Shakespeare, însă cred că Mademoiselle Pradier, care luase locul doamnei Comte, ocupase întreg orizontul interior sortit limbilor și literaturilor străine.

Bine înțeles, încă din clasa a șasea, mă despărțisem de fotbal, care nu mă mai interesa nici măcar ca spectacol, pentrucă devenisem scriitor și trăiam exclusiv închinat literaturii ca unui steag. Publicasem câteva poeme prin diverse reviste, poeme tragice, caracteristice acelei perioade din viață, rudă cu toamna. Când veneau prieteni să ne viziteze, tata le arăta foarte mândru producțiile mele și unul din ei m'a luat odată de o parte, în salonul din Ecaterina Teodoroiu, poate că împins de tata, și mi-a spus: – Ce e cu tine? Nu-ți lipsește nimica. De ce ești așa de trist?

Nu înțelegea ce se petrece cu mine. Era clar. Mi s'a părut atât de comică întrebarea lui, încât nu i-am răspuns. A fi neînțeles făcea parte din misiunea mea. Ce puteam pretinde mai mult? Când puneam mâna pe un ban, lucru greu, mă duceam și-mi cumpăram cărți, sau fugeam cu Lulu la munte, în excursie obișnuită, dacă era toamna, colindând munții Bucegi, prin cabane, poiene, piscuri, păduri fără sfârșit, printre cețuri misterioase care ne măreau singurătatea, peste ape crescânde, peste pericole pe care le imaginam și mai mari decât erau; sau iarna, în excursie neobișnuită, peste zăpezile fără seamăn ale acelorași munți, cu un rucksack în spate în care aveam întotdeauna o cutie de conservă de pește, un pachet de ciocolată și o sticluță de vișinată dela Florica. Ne opream să vedem cum cad mari aripi de zăpadă însuflețită de pe vârfurile brazilor sau o căprioară dispărând ca o săgeată printre trunchiuri. Liniștea era atât de copleșitoare încât adăstam ca să o ascultăm, înfiorați de misterul naturii sălbatece, care ne țintea pe loc, iarna și vara.

Poesia creștea în mine din acea liniște încărcată de cuvinte pe care le scoteam la iveală din contactul pe care-l stabileam fără greutate, din momentul în care mă opream ca să ascult, ca să mă ascult.

Evident, există o legătură intimă și indisolubilă între poesie și dragoste, între dragoste și cunoaștere. Sfârșitul adolescenței, anul bacalaureatului, excursiile prin Bucegi, lecturile din ce în ce mai profunde și mai întregitoare, au însemnat un timp decisiv, ultima etapă a unei formații. Când am dat de Dante, în anul doi, și am știut că trebuia să învăț italienește ca să-l citesc în limba lui, am început să înțeleg ceva foarte precis care-mi e și acuma sistem, învățătură, filosofie și religie.

Alteori rătăceam singur pe străzi, între Buzești și Sfinții Voevozi, pe lângă biserică, prin întunerecul de după primul amurg, când era încă ziuă pe zidurile înalte și noapte proaspătă pe fundul străzii, și mă întristam fără motiv recunoscut. Eram, într'adevăr, foarte îndrăgostit, însă cred că chinul care mă ardea ca un foc lent venea din setea mea de amor-cunoaștere. Nu eram mulțumit de mine însumi, nu vedeam clar înainte, lecturile mele nu erau suficient de lămuritoare și nu izbuteam să pun în versuri sau în proză sbuciumul din mine. Lumea devenise un fel de purgatoriu la care nu mai aflam ieșire și nici întoarcere. Confundam, ca un bun discipol al lui Dante, amorul cu a-și-despre-toate. Unul împingea către celălalt, într'un joc care și acum mă scoate din fire. Cred că începutul unei existențe metafizice ia întotdeauna o astfel de înfățișare și că sufletul unui adolescent e arena cea mai potrivită unde vine să moară și să reînvie, fără soluție de continuitate, taurul magic care ne aleargă prin sânge.

Cea mai aprigă tensiune din viața mea a luat sfârșit în lunie 1933, când, după lungi probe scrise și orale, ducându-mă într'o după masă la liceul Sf. Sava să mă uit pe tabelele dela intrare, m'am văzut al doilea de pe listă. Avusesem note foarte bune la română, franceză și filosofie. Comisia fusese prezidată de Ion Petrovici, profesorul dela Iași. Nu-mi venea să cred. În Noembrie 1960, când așteptam verdictul Academiei Goncourt în subsolul unui restaurant, am trecut prin clipe asemănătoare celor care au precedat acel îndepărtat rezultat și ceea ce i-a urmat a fost asemănător, până la un punct, până la punctul în care tinerețea din 1933 nu-mi arunca nicio complicație între picioare și nici nu mă transforma, ca premiul din 1960, în obiect de ură și de invidie. A fost o bucurie limpede, care-mi sună clar în memorie și mă odihnește și acum de urcușurile teribile de mai târziu. E foarte important să începi să înțelegi că dușmanii și dușmănia sunt drumuri cu plopi, cum spunea Cezar Petrescu referindu-se la alte peisagii, mai puțin animice, însă îmi vine în minte

titlul lui în acest moment în care vreau să spun că dușmănia e ceva care ne însoțește pretutindeni, compensată de prietenie și de amor, însă nu toată lumea e capabilă să aibă iubite sau prieteni, de dușmani în schimb nu-i nimeni iertat. „Es war einmal ein Musikus..." era pe atunci melodia la modă, cântată, dacă nu mă înșel de Jean Moscopol. Trecea pe toate străzile, ieșea de pe toate ferestrele și mă însoțea pe drumul de întoarcere acasă, în lumina acelei înserări de vară bucureșteană prin care pășeam ca un erou. Trecusem peste încercarea bacalaureatului. Numi venea să cred. Ieșisem din liceu așa cum intrasem, cu o notă foarte bună, după șapte ani de studii nu prea strălucite, răzbunate acum de acea neașteptată victorie. Zile de-a rândul am trăit ca într'un vis. Mergeam la cinematograf, cumpăram cărți, mă așezam să le citesc în grădina din fața Ministerului de Comerț de pe Calea Victoriei, îmi lăsam noaptea capul pe pernă și, înainte de a adormi, retrăiam din plin bucuria. Începeam să simt că sunt ca un secret pe care eu însumi eram destinat să-l desleg și că aveam poate oarecare șanse de a ajunge la o descifrare. Mă visez și acuma dând examene de bacalaureat, de matematică bine înțeles, aceste vise sunt adevărate coșmaruri, și nu știu să răspund, totul se scufundă în jurul meu, mă întreb de ce trebuie din nou să dau acest examen, în clasa șaptea așa cum era pe vremuri, în care am petrecut ultimul an de liceu și din care lipsește Sandu Căpșuneanu ca să alunge cu o glumă acea sinistră și penibilă adunare de umbre. Atât de profund îmi intraseră în sânge spaima și emoțiile prin care am trecut în lunile care mă despărțeau de examen. Șocul a fost traumatic.

În Iulie, ca recompensă, am fost invitați de Dodo la Eforie, unde am dormit aproape o lună, cu Lulu, într'un cort, aparținând coloniei PTT, la care nenea Petre fusese director general sub guvernul Averescu. Mergeam dimineața la plajă, iar după amiaza o dedicam jocurilor de tot felul, în special voleibalul, pentru care aveam o specială înclinație. Seara dansam pe terasa căminului PTT sau când era lună plină ne duceam din nou la plajă și înnotam pe cărarea argintie care ducea către mijlocul apelor sau, ca într'o poveste romantică, pe celălalt tărâm. Când ne îndepărtam de țărm, apăreau în spate luminile de pe maluri ca spațiul altei povești, complementare. Simțeam, în tot acel timp de vacanță mare, cea mai mare din viața mea, cum îmi creșteau aripi. Aveam să scriu, aveam să fiu un scriitor. Aveam să trec prin Universitate ca o mare pasăre de pradă, aveam să aflu tot despre tot, aveam să trăiesc o iubire

fără asemănare, aveam să văd orașe și țări străine pe un pământ devenit dintr'odată prea mic pentru mine. Acea exaltare, acea fericire fără pată, m'au împiedicat să scriu. Am învățat atunci că un om fericit nu poate fi scriitor. Însă nu aveam timp să mă încurc în concluzii pesimiste. Proiectele de viitor erau și ele o literatură.

În August, dela Bălțați, împreună cu Lulu, nenea Gogu, judecătorul Flechtenmacher, nepotul sau băiatul compozitorului, Gheorghiță și ordonanța lui nenea Gogu, faimosul de atunci în familie Filimon, am plecat în excursie pe valea Râmnicului, până la Dumitrești cu un autobuz, apoi pe jos, până la Poiana Mărului și la Necule. Toate acele locuri m'au ajutat, mai târziu, să trăiesc și să alcătuiesc din ele peisajul major al romanelor mele. Eram la vârsta impresiilor pentru totdeauna. Urcam prin pădurea fără vârstă, prezentă acolo de pe vremea când, prin același peisaj avea să urce Ovidiu în **„Dumnezeu s'a născut în exil"**, mă trânteam la pământ pe mușchiul parfumat și răcoros, pe o culme de pe care se vedea Muntenia într'o parte și Moldova în cealaltă, către Vrancea, și respiram tăria vegetală, căzută parcă din cer odată cu roua, îmi umpleam plămânii de sucul pământului, de miresmele din care și eu eram făcut, în fond, realizam un fel de întrepătrundere și simțeam cum aveam să rămân acolo pentru totdeauna, așa cum acel miros și acel contact au rămas pentru totdeauna în mine. A fost ca o nuntă. Nu mă mai înduram să mă ridic. Pipăiam cu palmele larg deschise mușchiul aspru și catifelat în același timp, umed și uscat, după cum era mai mult sau mai puțin bătut de soare, mă uneam cu ceva, ceva se unea cu mine, aerul devenise o cupolă, albastrul bătea în închis, verdele în prea curat, eu însumi stăteam între culori și mă prefăceam în esență din ele. Atunci, în acea îmbrățișare, am dus la capăt, probabil, procesul care se pusese pe picioare în mine la începutul verii. Când m'am ridicat devenisem stană de piatră vie. Făcut așa fără nicio posibilitate de a mai fi modificat de nicio nouă ademenire, de nicio arătare ideologică. Poate că înțelegeam, deși n'aș fi fost în stare să exprim în cuvinte ceea ce simțeam, că locul acela mi se făcuse centru, sau capitală. Fusesem un ținut neorganizat, până atunci, și dintr'odată o putere nevăzută îmi dăduse o osie în jurul căreia aveam să mă învârtesc de atunci înainte. Jung i-ar fi spus o **mandala.** Toți ne desvoltăm în jurul unui astfel de centru, care poate fi un loc, un om, o idee. Darul pe care-l am de a mă descurca în spațiu

mai bine decât în timp mi-a dat veste de prezența lui în mine în acea dimineață carpatină, nu departe de Necule și de Poiana Mărului.

Neculele erau un sat minuscul, pe un vârf de deal mare, cu o bisericuță de lemn în mijloc, un fel de model românesc, de unde se trăgeau părinții și strămoșii dinspre mamă ai soției mele. Neculeștii sunt din Necule. Pe crucile din cimitir m'a impresionat frecvența cu care apăreau cei din familia Noapteș, nume grozav de frumos, romantic prin esență, turburător, evocator de istorie și de poesie. Câteva luni după acea excursie am scris o nuvelă care a apărut în „Gândirea": „Moartea lui Vladimir Noapteș". Era încă dimineață timpurie, totuși nu departe de vremea prânzului, când am început să coborîm în goană dinspre sat către drumul de Dumitrești, printr'o fâneață înaltă cât omul, umedă încă de udeala nopții. Alergam prin fânul înalt și râdeam de fericire, amețit de parfum, de răcoreala din flori, de culorile îmbătătoare, de cântecul păsărilor. Când am ieșit la drum eram cu toții uzi din cap până'n picioare. Fără să ne dăm seama, exaltați de goana prin fân, adunasem pe noi toată apa de pe pajiște. În urma noastră, când m'am întors să văd pe unde trecusem, coborîseră parcă toate culorile lumii, fluturi și albine sburau în jurul petalelor roșii, galbene, albastre, albe, violete care transformau masa de verde într'o paletă de Grigorescu amestecat cu Andreescu. De fapt, părăsisem și de astă dată, un ținut de timp, ca să cobor prin spațiu către altul. Se terminase Evul Mediu și alaiul de flori însemna de fapt o despărțire. Însă cum să înțeleg atunci? Azi, în perspectiva esențializantă, totul mi se pare clar și lesne de priceput. Mintea din urmă, cum grăiește proverbul, își are un rost fenomenologic, de „înclinare către", pentru o mai bună cunoaștere.

VINTILĂ HORIA

*

IOAN MIREA

GÂNDURI

Frumusețea – lucrul niciodată terminat...

*

Dacă într'adevăr vrei să cunoști pe cineva, întreabă cine este necunoscutul care te locuește...

*

Când lucrez uit tot – apoi încep să caut fără să știu ce voi mai găsi **din ce a fost** părăsit...

*

Nicio vietate nu e atât de neînsemnată încât să nu dea socoteală morții...

*

Încă dela îmblânzirea focului a început să se pregătească marele, macabrul, universalul, incendiu...

*

Poate că în orb se află ascunsă aceeași lume ca a pictorului; – o lume care nu se vede.

*

Exilații – depozitari de drame...

*

Nu înceta să depășești comparând binele niciodată etalon ideal...

*

Mă simt bine doar când dorm, de veghe mă fărâmițesc, mă împuținez...

*

Sunt atât de strâmt, că mă întreb unde să-mi mai încapă și sufletul?!

*

Dumnezeu nu știe nimic –, dar nu uită niciodată...

*

Chiar dacă s'ar întâmpla să fim lipsiți de toate, ne rămâne totuși prea mult.

*

Înțeleptul preferă să se privească înlăuntru, abandonând lesturile în afară.

*

Trecutul – o cicatrice invizibilă.

*

Și dacă sunt mângâiat, simt cum mă doare!...

*

Frumos, urît – realizările aceloraşi **Mâini Invizibile...**

*

Curat, proaspăt bărbierit, cu grijă pieptănat, cu cravată, prietenul meu, un cloşar vine la întâlnire exact la minut. Intrăm la Notre-Dame, ne strecurăm printre vizitatorii care mai totdeauna încurcă. După ce cumpără o lumânare şi o aprinse, îngenunche. Abia îl auzii murmurând:

– „Dumnezeu, Tatăl, îl ştim nemuritor, însă Tu, Christoase, ai cunoscut supliciile şi răstignirea, fă Tu, Iertătorule, ca moartea să fie cât mai mult absentă!..."

*

Chiar în mine Dumnezeu e prea ascuns!...

*

Voi ajunge **acolo.** Nimeni nu mă poate împiedica să ajung acolo... Voi ajunge cărat pe dedesubt, prin capilarele prin care se scurge **placenta** pământului, pe sub eterna cale a laptelui celest.

*

Tu, Doamne, ne priveşti? – sau ai decis să fii orb!...

*

Exilul!?... exilat!?... ce sunt eu? sunt exilat, sunt alungat, sunt proscris, sunt trădător, renegat, dezertor, sunt un vânturâ lumea, sunt haimana!?... ce sunt eu? nimeni nu răspunde! Trebue să încap sub dărâmături, poate vreodată se va alege şi din nisipul din care am fost spulberat!...

*

Isuse, dacă nu mă primeşti în exilul Tău, ce mai pot face cu mine?...

*

Exilul... – ruşinea de a trăi o tragedie superbă, o culme pentru puţini accesibilă...

*

Doamne, ne-au dărâmat trupurile, vetrele, ne-au dărâmat până şi pereţii pe care atârnam icoanele. Şti pentrucă în îndurătoarea Ta pasivitate, împietrit, nu ai ordonat încetarea târnăcoapelor, Doamne, îmi simt lacrimile sub pleoape stagnând.

*

Crucea – semnătura definitivă, de neînlocuit, de pe trupul nostru!

*

Lacrima – probabil unica atestare a regretului că Dumnezeu a creiat omul...

*

Rugăciunea, hrana săţioasă a sfinţilor.

*

Lumea nu va mai avea **mâine.** Adam şi Eva, cuplul Alfa, nu a mai fost imitat nicăieri. Dar, după alungarea din Paradis, fără nicio căinţă, OMUL, a căutat să se egaleze cu o geneză mediocru plagiată, răsturnată, desfigurată. Desacralizat, a vrut să înlocuiască spaima cu religii de uz, cu sfinţi casnici –, meseriaşi ai iertării... Şi cum se mai loveau de un ciot l-au ucis şi pe Dumnezeu. Blânda, temerara, superba tentativă a lui Christos de a reumple omul cu Dumnezeu a eşuat pe cruce. A înviat ca să se **refugieze** şi nevăzut să poată plânge în veci de veci...

*

Isus Christos – piroane, un giulgiu, un altar, şi un potir golit care etern îl va duce la buze.

*

Cui să-i trimit gândul? cine să-mi primească rugăciunea, în mâinile cui să-mi dau sufletul?

Paris, 1986

IOAN I. MIREA

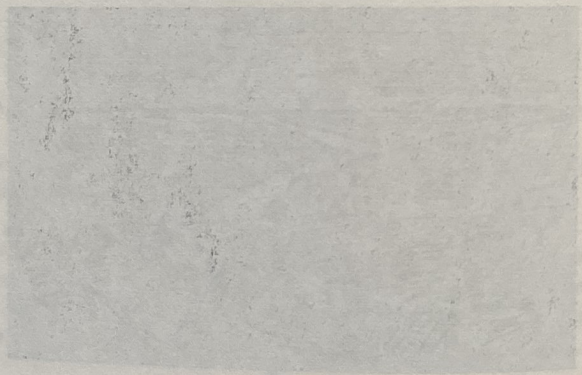

NEGRU PE ALB

CLAUDE MONET, MUZEUL SIMU ŞI ILUZIA IMPRESIONISTĂ

Trecând în revistă zecile de tablouri adunate la Madrid (în Muzeul de Artă Contemporană) sub numele lui Claude Monet, mi-am adus aminte dintr'odată de pasiunea mea pentru impresionism. Aveam printre cărţile mele, la Bucureşti, un album Skira cuprinzând cele mai bune din operele lui Monet, Sisley Pissaro şi Renoir şi-mi petreceam uneori ore întregi privind acea beţie de culori care încerca să-mi comunice ceva sau, mai de grabă, să mă farmece. Mă întorceam la Simu — parcă şi la Kalinderu erau pânze impresioniste — mi se părea că realizez un act personal foarte important contemplând culorile dominând desenul, căutând o cale către ceva din mine care le corespundea şi dădea să le răspundă. De fapt dialogul nu s'a stablit niciodată, deşi fascinaţia a durat mulţi ani. Abia mult mai târziu, când m'am apropiat de El Greco şi de Şcoala Veneţiană, am înţeles sensul culorii, dominând desenul, pol plastic opus desenului dominând culoarea, definind Şcoala Florentină şi cea Romană. Însă, în timp ce El Greco dădea culorii o semnificaţie religioasă pe care o moştenise de fapt dela Bizantini, Monet şi impresioniştii laicizau culoarea, acordându-i un înţeles strict legat de misterul ştiinţific al luminii, pe care nu generaţia lor avea să-l descopere în profunzimea lui reală. Impresionismul ascundea mai mult decât revela. Chiar şi la Paris, când pentru prima oară, în 1956, mergeam să văd galeria dela Jeu de Paume, unde sunt prezenţi impresioniştii francezi dela Monet până la Sisley şi Renoir, continuam în entuziasmul care mi se părea definitiv. Mult timp după aceea am căpătat o nouă înţelegere a timpului istoric şi deci şi a artei. Am încetat de a mai admira Renaşterea, sau mult mai puţin ca înainte, într'un mod mai calm şi mai critic, înscris într'o nouă *Weltanschauung* personală, după cum am început, tot pe atunci, să prefer impresionismului anumite aspecte din expresionism şi din pictura abstractă, fără să mă separ de nicio epocă istorică, însă confundându-mi preferinţele cu o altă măsură a oamenilor şi a faptelor. În cuvinte simple şi nu de tot potrivite, am intrat într'o fază mai mult romantică decât clasică, am dat mai mare importanţă, în cultura Europei, Evului Mediu decât Renaşterii, obligat la această schimbare de o nouă situare a propriei mele puteri de judecată în faţa conceptului de *revoluţie* pe care l-am dedus nu numai din Marx şi Hegel, din nihilişti şi din socialiştii secolului al XIX-lea, dar mai ales din umanism şi din primele materialisme ale secolului al XVIII-lea. Nu vreau să spun că m'am întors la romantism şi că am trădat raţiunea şi raţionalismul, ci mai cu seamă că am descoperit responsabilităţi în trecut, pe care nu le mai puteam contempla dela un nivel de indiferenţă sau chiar de inocenţă. Răul pe care eu ca exilat l-am întâlnit sub diferite ipostaze de-a-lungul anilor mei de deşţărare, nu este numai un simplu rest animic, procedând în linie dreaptă din păcatul originar, dar şi efectul imediat al unei filosofii; răul politic, ca şi răul etic, este prefaţat de o filosofie şi ilustrat de o artă. E de ajuns să ştii să te apleci *sine ira* asupra fondului ascuns al epocilor ca să dai de el şi să-i descoperi apoi răsfrângerea în propria ta carne. Înlocuirea credinţei cu o cunoaştere logico-obiectivă, cum spunea Husserl, se află la rădăcina crizei prin care trecem, din

care face parte şi exilul meu, după cum face parte şi răstignirea propriei mele Ţări. Totul are un sens şi o explicaţie din adânc.

Când mi-am dat seama, deci, că impresionismul coincide în istoria artei cu pozitivismul în filosofie şi cu naturalismul în literatură, deci cu ultima fază a secolului trecut, am început să mă uit la Monet cu ochi deşteptaţi de un fel de revelaţie a unităţii şi a contemporaneităţii în materialism din care, de fapt, ni se trag toate, sau aproape toate necazurile. Într'adevăr intenţia de a surprinde „pielea lucrurilor", de a picta suprafeţe inundate de lumină sau de a reduce istoria la o cauzalitate economică, printre altele, vreau să spun posibilitatea de a limita materia, ca şi cosmosul, omul şi activitatea lui în spaţiu-timp la un contact cu lumea vizibilă, fac parte din mentalitatea logico-obiectivă a secolului trecut. Impresionism înseamnă pictarea unei impresii. Pictorul impresionist îşi ia uneltele, se aşează în faţa unei biserici, a mării, a unei femei şi încearcă să surprindă reflexul luminii în apă, în piatră sau în carne. Pictează direct. Viziunea lui despre lume este in-mediată, ne gândită. În timp ce expresionistul se plimbă prin natură cu un carnet de schiţe în mână, ia note, se întoarce în atelier, gândeşte la ce a văzut, timp de zile sau luni, reface în minte lumea exterioară şi abia apoi o exprimă pe pânză, dând naştere unei cosmoviziuni elaborate de propria lui întâlnire interioară. Leonardo da Vinci spunea: „La pittura è cosa mentale", definiţie care se poate aplica expresionismului şi în niciun fel lui Monet şi impresioniştilor.

Iată dece, mă gândesc, mişcarea nu poate intra în tactica impresionistă. Marea în Monet pare înţepenită, un fel de câmpie verde din care Van Gogh de pildă a ştiut să scoată alte sunete. Apa mării nu poate fi surprinsă în existenţa ei, aş zice, ci numai în esenţă, deci numai o modalitate ne impresionistă e în stare să reproducă marea. În schimb suprafaţa calmă a unui lac, ca şi pielea unei femei sau faţada unei catedrale pot face parte din felul impresionist de a surprinde nu catedrala sau apa în sine, sau corpul omenesc, ci legătura existenţială dintre aceste suprafeţe şi lumina înconjurătoare care, momentan, le situează într'o nuanţă de culoare şi, peste o oră, într'alta.

Impresionismul devine astfel o cheie pasageră, un fel post-romantic sau naturalist de a relaţiona artistul cu natura sau cu lumea obiectivă, tehnică falsă sau parţială de a contempla, pentrucă impresionismul ca şi pozitivismul în filosofie sau marxismul în politică nu au alt fel de atingere decât obiectivă cu lumea. Lumea subiectivă, care va genera o nouă filosofie datorită fizicei cuantice, îi scapă fără încetare, pentrucă lumea obiectivă nu există. În acest sens romantismul apare ca mult mai bine situat faţă de om şi de natură decât raţionalismul obiectiv. Monet, ca şi Renoir, poate să ne uluiască, însă niciodată să ne convingă. Beţia lui de culori reprezintă o lume *obiectivă* care nu mai are nimic de a face cu realul. E una din cele mai strălucite metode ale secolului trecut, în stare de utopie, aş zice, de lucru care nu e nicăieri, decât în clipa fugitivă care l-a adus la viaţă, însă e absent atât din esenţă cât şi din cunoaştere. Claude Monet devine astfel o inimitabilă şi superbă iluzie.

VINTILĂ HORIA

CU OCHIANUL ÎNTORS DE PE „DEALUL PACIFIC"

LIUBEN DUMITRU

Nu de mult, şi cu totul din întâmplare, mi-a fost dat să răsfoiesc, aici, în Insula Oahu, o carte groasă, apărută, oricât s'ar părea de necrezut, în anul de graţie 1985 la Bucureşti, în care un grup de recenzenţi prezintă poezia şi poeţii români, ca să zicem aşa *moderni*. Dacă voiu spune că lipsesc din volumul acesta poeţi — între alţii — ca Ion Minulescu, Ion Pillat şi Aron Cotruş, dar în schimb este analizat cu grijă şi atenţie un versificator fără nicio importanţă, numit A. Toma, cred că se va putea înţelege — de la sine — ce fel de „criterii" au călăuzit alcătuirea acestui tom.

Un alt amănunt din cale-afară de caracteristic, care nu se putea să nu îmi atragă atenţia, este faptul că nota bio-bibliografică cea mai meticuloasă şi mai lungă, este cea care analizează pe modestul poet *gândirist* Zaharia Stancu!

În afară de aceasta, este prezentată, cu lux de amănunte, o adevărată oştire de versificatori, aşa că nu este de mirare că din tomul cu pricina este absent un poet adevărat din epoca interbelică, al cărui nume a fost LIUBEN DUMITRU.

— „Liuben Dumitru", se vor întreba (şi poate cu drept cuvânt) până şi cei mai informaţi şi atenţi lectori de poezie ai deceniilor '30 şi '40, dar poate, cine ştie, dintr'un fund de amintire, le va răspunde un vers, o strofă, ca un depărtat ecou. Cei ce ar dori să îi citească poezia, ar trebui să se adâncească în lectura — nu ştiu nici eu dece interzisă la Bucureşti — a bunelor reviste provinciale, mai cu seamă a uneia din ele, apărută un timp oarecare în oraşul Silistra, în Dobrogea.

Mă refer la „Festival", scoasă cu destul de multe sacrificii de poeţii George Arabolu şi Mircea Papadopol, unde au colaborat o serie de poeţi dobrogeni şi *dunăreni*, între care încă îmi aduc aminte de Dimitrie Batova, George Danubia, Vasile Culică, Boris Deşliu-Turtucaia, afară de prozatori „regionali", cum ar fi de pildă, discretul Aurel Elefterescu. O parte din ei a scris şi la excelenta foaie a cunoscutului „primar cultural" de la Călăraşi-Ialomiţa, Eugen Cialâc, „Pământul", în paginile căreia Dunărea a fost atât de des şi de personal prezentată, atât de poeţii regionali, cât şi de cei ce, veniţi ca oaspeţi la şezătorile literare organizate de Cialâc, cu generozitate şi mână de maestru, au cântat în poeme originale *drumul fără pulbere*.

Poezia lui Liuben Dumitru suna cu un ton cu totul original, şi se datoreşte numai răspândirii destul de problematice a revistei „Festival", faptul că acest poet remarcabil nu a fost comentat cum se cuvine de critica timpului. Firește că la faptul acesta se adaugă şi altul: anume că Liuben Dumitru n'a tipărit nici un volum de poezii, cel puţin după câte ştiu eu, limitându-se să colaboreze — mai mult decât sporadic, la reviste provinciale, între care nu uit „Front Literar" de la Braşov, foaia scoasă de V. Spiridonică. În paginile acesteia au colaborat o bună seamă de poeţi ce se făcuseră cunoscuţi atât la „Festivalul", cât şi, cu câţiva ani înainte, în paginile „Frize"-lor braşovene, revistă îngrijită de un grup de poeţi şi prozatori: Niculaie Cantonieru, Mihail Chirnoagă, Aurel Marin, cu ajutorul meu, care pe atunci şedeam pe băncile liceului „Andrei Şaguna", semnând un timp oarecare ca „secretar de redacţie" al publicaţiei.

Dacă mi-a fost cu putinţă să îl invit, pe cale epistolară, căci de cunoscut personal n'am ajuns să ne cunoaştem niciodată, pe Liuben Dumitru să scrie la revista lui Spiridonică, nu am izbutit să-l conving, cu toate insistenţele, să îmi dea poeziile pe care doream să le prezint unui cerc de lectori mai amplu, în anii în care, în deceniul '40 la Bucureşti, am făcut pagina de „Cântece Noui" la „Universul Literar", seria de sub redacţia lui Victor Popescu. Acesta a fost întotdeauna interesat să afle şi să prezinte talente noui, puţin cunoscute, cum erau numele lui Laurenţiu Fulga, Radu Stanca, Ştefan Augustin Doinaş, şi ale altora, care de-atunci au ajuns să se afirme în literatură.

După ce Dobrogea a fost sfâşiată, n'am avut putinţa să menţin contact cu Liuben Dumitru; acesta s'a dat la fund şi s'a menţinut într'o tăcere desăvârşită. Dar iată că, nu de mult, din întâmplare, mi-a fost dat să aflu că Liuben Dumitru mai „există", rătăcind pe străzile oraşului natal „ca o umbră de nerecunoscut"; trista veste mi-a împărtăşit-o, din Turcia, unde trăieşte astăzi, poetul Arabolu, cunoscut acolo sub numele de Cavit Yamaç. Făcând un bilanţ al revistei publicate la Silistra cu Mircea Papadopol, dispărut între timp şi el, Arabolu îmi scria că Liuben Dumitru s'a refugiat într'o tăcere totală ne mai fiind de recunoscut — nici de cei ce îl cunoscuseră de-aproape . . .

Umbrei lui, tragic prezente, ca o mustrare şi ca un semn de întrebare, de-aici, de la un mal de Ocean Pacific, îi trimit emoţionata aducere aminte, ca un semn de ne-uitare, pentru cel ce, e de-atunci o jumătate de secol, scria atât de frumos şi de promiţător în revistele noastre apărute nu numai în Dobrogea, ci şi în câteva altele, între Tisa şi Nistru.

— Liuben Dumitru, oriunde ai fi: ALOHA!

GEORGE SION ŞI MANUEL BANDEIRA

Cu toate că au trecut de-atunci peste 35 de ani, şi cu toate că este legată în chip direct de poezia română, întâmplarea ce-o voiu istorisi nu a fost, până astăzi împărtăşită unui public românesc. A apărut, în schimb, în 1957 în diferite suplimente de literatură din Rio de Janeiro şi alte oraşe braziliene. Ceva mai târziu, împreună cu alte eseuri, am tipărit-o în volumul „Servicio à Poesia" (Servind poezia), apărut în anul 1953 în editura Ministerului Educaţiei din capitala de-atunci a Braziliei, datorită generosului entuziasm al editorului şi omului de suflet, care a fost José Simeao Leal.

Descinşi de curând în Rio de Janeiro, ca pasageri ai clasei a III („superioare!") a transatlanticului italian „Campana", încercam să ne aclimatizăm în noua patrie, şi firește, din primele zile am început să mă interesez de poeţii şi de poezia din Brazilia. Cu ocazia uneia din primele vizite la redacţia ziarului „Diário Carioca", şeful secretariatului de redacţie, Pompeu de Souza, la întrebarea mea despre cei mai de seamă poeţi ai ţării, a scos din saltar o foaie galbenă, pe care a însemnat cu un creion colorat în litere mari: SCHMIDT, CASSIANO, JORGE DE LIMA, DRUMMOND, OSWALDE MARIO, VINICIUS, BANDEIRA.

În dreptul celui din urmă nume, a făcut o steluţă, atrăgându-mi atenţia că era vorba de „cel mai de seamă dintre toţi".

Găsind la librăria „Freitas Bastos" din Largo da Carioca, în plin centru, o carte de poeme selecţionate de Bandeira, am cumpărat-o în ciuda sărăciei în care ne aflam Mira şi eu, şi, ajuns în odaia de pensiune în care locuiam, m'am apucat, cu ajutorul unui dicţionar, să o traduc. Peste câteva zile, după zeci de confruntări şi transcrieri, am copiat poemul şi l-am expediat lui Max Rychner la Zürich. Nu peste multă vreme, am avut bucuria să primesc poezia tipărită în, pe-atunci, faimosul supliment „Die Literarische Pat". Am trimis traducerea lui Bandeira şi peste câteva zile, pe adresa din rua Cândido Mendes 32, la „Pensao Roma", am primit prima scrisoare de la marele poet. Mă invita să vin să-l vizitez, şi-mi dădea adresa exactă: locuia în faţa aeroportului „Santos Dumont", la doi paşi de Facultatea de Litere, unde era profesor de literatură hispano-americană.

O „rupeam" niţel în limba portugheză, dar nădejdea mea (mă aflam în Brazilia numai de 3—4 luni), era franceza sau germana, ştiind că poetul tradusese din ambele literaturi.

Când am sunat la uşa apartamentului, nu îmi dădeam seama că eram pe cale să încep una din cele mai solide şi mai admirabile prietenii din viaţa mea, care a fost, din plin, binecuvântată de multe şi admirabile prietenii.

Uşa s'a deschis, a apărut în cadrul ei poetul, care pe-atunci avea ceva peste 60 de ani (Bandeira era născut în 1886), îmbrăcat cu un costum marron, cravată şi cu ochelarii în vârful nasului. Am intrat într'un apartament tapisat în toate părţile de rafturi cu cărţi, ceramici şi tablouri, şi, la invitaţia lui, am luat loc pe un fotoliu. Bandeira s'a aşezat în faţa mea, pe o canapea. Apoi, uitându-se drept la mine, a început să spună:

„Mult e dulce şi frumoasă
Limba ce vorbim,
Altă limbă armonioasă
Ca ea nu găsim."

Eram uluit. Câteva clipe am rămas, literalmente, mut, cu ochii în lacrimi, pe care abia mi le puteam stăpâni.

Cel mai mare poet al Braziliei, mă saluta, la Rio de Janeiro, în limba ţării mele!

Încet-încet am înfiripat prima conversaţie, şi am aflat că Bandeira învăţase poezia lui George Sion, a cărei traducere o şi făcuse, cu ocazia şederii sale în Elveţia, — în tinereţe — la Clavadel, unde se internase la un sanatoriu de tuberculoşi, de la o domnişoară Goilav, a cărei urmă o pierduse de multă vreme. Colegul lor de sanatoriu fusese un june, poet francez, vagamente simbolist, Paul Eugen Grindel, devenit mai târziu, Paul Eluard!

De-alungul celor treisprezece ani cât am trăit la Rio, am evocat cu Bandeira de multe ori acea primă vizită, şi încă îmi aduc aminte de încântarea cu care am părăsit, cu un braţ de cărţi de poezii, apartamentul din Avenida Beira Mar, în Mai 1949.

O apăsătoare tăcere, punctată de strigăte de barzi *heïrupişti* ajungea în acele

zile până la noi din România, şi, aşa cum mă uitam la norii albaştri, am văzut un avion înălţându-se în liberul cer al Braziliei. Am început să merg, plin de poezie şi de-o imensă speranţă, înspre pensiunea Roma, ce se afla în partea opusă a Pieţii Paris, de unde se vedea clădirea în care locuia poetul Manuel Bandeira.

CU LUCIAN BLAGA DE LA SIBIU LA CARACAS

Proverbul latin care spune că „îşi au cărţile destinul lor" nu mă miră de foarte mult timp; a devenit pentru mine, un loc comun să mă auto-editez în Arhipelagul Sandwich, în Honolulu, unde, vorba aceea, pe departe nu aş fi gândit în acele de aur „vremi normale"! De ce să mă mir, aşadar, când poetul venezuelan Eugenio Montejo îmi scrie din Caracas că în editura „Fundarte" (cu alte cuvinte „Fundaţia de Artă") a ieşit (în 1985) selecţia antologică din poeziile lui Lucian Blaga, pe care împreună am făcut-o, şi pe care mi-a dat privilegiul să o prezint printr'un concis cuvânt lămuritor.

L-am cunoscut pe Blaga de aproape, aşa că îmi dau seama cât de bucuros ar fi fost *el*, dacă, în viaţă, ar fi avut prilejul să vadă că lirica lui este tradusă, preţuită şi tipărită în America de Sud. Şi mi se pare că este necesar să adaug că, după câte ştiu, aceasta este prima ediţie Blaga, la care, dintr'un motiv sau altul, nu au „umblat" mâini mai mult sau mai puţin *partinice*, având, fiecare, un rol sau un ţel bine stabilit de alţii, nu de cei care, cu adevărat, şi întotdeauna, l-au admirat şi iubit.

Nu uit ziua în care, nu au trecut de atunci din cale-afară de mulţi ani, am citit într'o foaie bucureşteană rezumatul unei discuţii despre poetul „Poemelor luminii", în care, răspunzând întrebării unui tânăr, student mi se pare, despre motivele pentru care Blaga a fost atât de maltratat, la propriu şi la figurat, un critic s'a ridicat şi a răspuns că „Blaga trebuie să fie mulţumit că a scăpat cu cât a scăpat!" Cel ce-a spus acele odioase cuvinte, nu s'a sfiit, ceva mai târziu, să-l ridice în slavă pe poet!

Eu l-am cunoscut, ca să zic aşa, de întotdeauna, încă din povestirile Tatii, care, înainte de cel dintâi război mondial, fiind membru în redacţia braşoveană a „Gazetei Transilvaniei" i-a publicat junelui licean sau „absolvent" fragmente din „Pietre pentru templul meu". Multă vreme s'a păstrat acasă o scrisoare a lui Blaga, adresată Tatii, semnată, ironic, „Marele Ego", în care poetul îi mulţumea pentru înţelegere şi sprijin.

Mai târziu, la mijlocul anilor 30 şi până în anii 40, am menţinut contacte cu el, întâi cu ocazia vizitelor sale la Braşov, mai apoi, în jurul meselor „Gândirii", la Bucureşti, unde Blaga şedea alături de Crainic, Pillat, Voiculescu, Vianu, Cotruş, Victor Ion Popa, Victor Papilian şi Bazil Munteanu.

Deseori, împreună cu Vania şi Domniţa Gherghinescu, Octav Şuluţiu (pe-atunci acesta avea de gând să scrie o carte despre lirica lui Blaga, proiect pe care nu mai ştiu dacă l-a dus la capăt în tulburile împrejurări de la mijlocul anilor '40), când eu, Mircea Petala şi cu „judele" Horia Bottea ne preumblam pe Livada Poştei sau în parcul oraşului. De obiceiu, Blaga se distingea prin lungi tăceri, punctate de

câte-o observaţie sau o întrebare, căreia îi dădeam ascultare cu toţii. Erau anii când Domniţa se lupta cu greaua boală pe care a înfruntat-o toată viaţa, dar când Blaga poposea la Braşov, ea făcea totul să fie la „înălţime", lucru pe care ea însăşi l-a definit prin cuvintele ce nu erau atât de glumeţe cum ar părea: „Am Blagă, am vlagă!".

Ultima dată ne-am întâlnit, era în târzia toamnă a anului 1946, pe-o stradă în centrul Sibiului, în mijlocul forfotei *„corsoului"*, la ora de prânz. Sosisem pentru un scurt popas, împreună cu Mira, de la Râmnicul Vâlcea, cu faimoasa „cursă a lui Zapciroiu", să ne luăm rămas bun de oraş, plecarea noastră la Berna fiind fixată pentru finele lunii Octombrie. Urma să iau în primire acolo postul de ataşat de presă, pe care — cu un deceniu înainte — îl ocupase Blaga, şi i-am povestit coincidenţa, iar el s'a mărginit să îmi strângă mâna, fără a spune un cuvânt. Poetul era însoţit de-o copiliţă, fiica lui, şi nu uit ţinuta lui elegantă: îmbrăcat în pardesiu, mănuşi în mână, şi, pe cap purta o frumoasă pălărie gris închis, care îi dădea nu ştiu ce fel de aere de *caballero*, în mijlocul plimbăreţilor din oraşul gotic.

A fost prima şi ultima dată când Mira a avut ocazia să îl vadă pe poet. La despărţire am observat, fără să îmi spună, cât o impresionase prezenţa lui, cu toate că, aşa cum el avea obiceiul, convorbirea a fost destul de sumară. Erau anii în care, subit — România culturală devenise un domeniu al purtătorilor de şapcă, şi pălăria lui Blaga, acolo în centrul Sibiului, era un fel de aureolă, în atmosfera acelei melancolice şi apăsătoare toamne.

De nenumărate ori pe meridianele lumii, din Peru în Mexico şi din New York în Honolulu, chipul lui Blaga a rămas pentru mine cel de la Sibiu, din anul 1946. Poetul încă era liber, şi iată că acum, ediţia apărută la Caracas îl reaşează într'o altă libertate, în sudul Americii, unde lirica lui este preţuită la adevărata ei înălţime.

Sunt mulţumit că împreună cu Eugenio Montejo am izbutit să-i dăm, acolo în Caracas, poetului român un loc în lirica universală, fără ghilimele şi fără cenzuri.

ŞTEFAN BACIU

LZ 81 BOMBARDEAZĂ BUCUREŞTIUL

Arhivele sunt ca bunicuţele: din adâncurile memoriei răsar imagini pierdute de demult în ceaţa trecutului, cu prospeţimea evenimentului păstrat întreg, cu contururile neştirbite. Iată acest caiet, cu copertele negre, cu paginile gălbejite şi scrisul violet şters, care povesteşte în termeni scurţi, militari, rezultatul atacului asupra Bucureştiului din noaptea de 26 spre 27 septembrie 1916.

În acele zile regimentele noastre, avântate cu o lună mai înainte spre Sibiu, Braşov şi Odorhei, erau respinse peste culmile Carpaţilor de trupele generalului

von Falkenhayn călite în focul a trei ani de război. Dinspre Dunăre soseau alte divizii germane, bulgăreşti şi turceşti. Începuse retragerea generală şi statul major român pregătea bătălia Bucureştilor, pe Argeş.

Dirijabilul german „Luftschiff Zeppelin" — pe scurt LZ 81 — una din temutele „ţigări zburătoare" ale armatei imperiale germane, urma să participe la campania împotriva României mici din acea vreme.

Construit în 1915 de fabrica „Zeppelin" de pe malul lacului Constanz, impunătorul dirijabil măsura 163,5 m lungime şi avea diametrul de 18,7 m. Cele patru motoare produse de firma Maybach, uzină considerată de elită atunci, însumau 960 cai putere şi ridicau încărcătura de 16 tone până la 3000 m altitudine. Uriaşele elici măsurau 5,5 metri. Pentru acea epocă acest gigantism putea într'adevăr să impresioneze.

În mai puţin de un an de la lansare, LZ 81 efectuase 48 zboruri „la inamic" şi, deşi era destinat recunoaşterii şi observaţiei aeriene, fusese trimis de 11 ori în misiuni de bombardament. Pentru aceste pătrunderi adânci în teritoriul duşman, dirijabilul era înarmat până'n dinţi, dispunând de 7 mitraliere şi o încărcătură de bombe incendiare şi explozive.

În acea toamnă, după declaraţia de război a României împotriva Austro-Ungariei, Zepelinul fu ataşat grupului de armate al mareşalului von Mackensen şi trimis pe micul aeroport de la Timişoara, pe atunci în împărăţia chezaro-crăiască. Aci comandantul său, căpitanul Barth, primi ordinul de operaţii a ataca oraşul Bucureşti. Echipajul format din 16 persoane urma să ocupe acele două nacele ale lui LZ 81. Printre cei patru ofiţeri, unul era căpitanul austriac Poppe care, cunoscând probabil bine regiunea peste care urma să treacă dirijabilul, fusese numit observatorul misiunii. Ceilalţi navigatori primeau, după nevoile de moment, sarcini de maşinişti, mitraliori sau salahori.

Cele 3520 kg benzină şi 260 kg ulei de motor din rezervoarele Zepelinului îl transformaseră pe acesta într'o maşină infernală zburătoare. Recitind darea de seamă a căpitanului Barth, întocmită după notele sale de drum, trei zile mai târziu, aflăm mai întâi că ridicarea în aer s'a făcut la orele 5.22 după amiază, când vântul puternic din timpul zilei se mai ostoise, suflând totuşi încă destul de puternic dinspre nord. Dirijabilul a urmat linia vizibilă a văii Dunării, după care, datorită aceluiaş vânt încă năbădăios, comandantul a decis să treacă fluviul de abia în dreptul oraşului Nicopole, luând apoi direcţia Alexandriei. La orizontul ce începuse să se piardă în negura amurgului, observatorii văzură luminile puternice ale Gării de Nord din Bucureşti. Dar acestea s'au stins brusc, ceea ce l-a făcut pe Barth să comenteze: a fost, desigur, introdus şi aici serviciul de pândă aeriană pe care-l cunoaştem din Belgia.

Urcându-se până la 3700 metri înălţime, dirijabilul s'a îndreptat înspre nordul capitalei României, pregătindu-se să atace din această direcţie. Acum orientarea nu se mai putea face decât pe baza timpului scurs şi a vitezei măsurate de tachometru. Era în jurul orei unu şi jumătate noaptea. „În acest moment — scrie căpitanul Barth — s'a topit un lagăr al motorului din spate şi una din biele a ieşit prin carcasa lui, făcându-l inutilizabil. Îndată s'au aprins şi primele proiectoare din oraş, cărora le-au urmat altele din jurul lui. Am rămas fără între-

rupere în razele lor, cărora li s'a adăogat focul puternic al numeroaselor baterii de artilerie antiaeriană. Totuşi, nava noastră a reuşit să treacă exact deasupra centrului oraşului, unde am lansat întreaga încărcătură de 1650 kg de bombe incendiare şi explozive. Chiar şi după trecerea noastră peste centrul capitalei şi cartierele mărginaşe, se mai trăgea încă intens asupra noastră. În schimb, când am trecut din nou Dunărea, încă mai puteam observa cu precizie incendiile puternice din două puncte ale Bucureştiului."

„Încă înaintea ajungerii noastre deasupra fluviului — continua raportul — s'a observat că poziţia înclinată a navei noastre se accentua neîncetat, cu toată lansarea întregii încărcături de bombe. Ajunşi deasupra Rusciucului (azi Russe), am cercetat pe toată lungimea nava noastră, constatând că celulele 15 şi 16 se goliseră complet de gaz şi că la alte celule se produseseră pierderi mari."

În paranteză trebuie menţionat, că o astfel de cercetare pe întuneric a interiorului dirijabilului, de-a lungul unei pasarele înguste printre rezervoarele uriaşe de gaz, reprezenta o performanţă de alpinism.

Barth îşi urmă naraţiunea: „Trebuia să tragem concluzia că am fost loviţi în plin de două ori şi de câteva ori mai puţin grav. Cum continuam să pierdem din înălţime, ajungând sub 1000 m, s'a ordonat aruncarea întregului balast disponibil, între altele 4 rezervoare pline cu benzină, piese de schimb, părţi ale motorului defect, pe care mecanicii începuseră să-l demonteze şi două mitraliere.

Totuşi nu mai puteam conta pe posibilitatea de a ajunge până la Timişoara şi ne-am decis să trecem peste Târnovo, încercând să aterizăm la Iampol. La orele 2.45 dimineaţa au fost alarmate staţiile de telegrafie fără fir din apropiere. Cum din cauza pierderii continue de înălţime nici Iampol nu mai era o ţintă realistă, am anunţat că vom ateriza la Târnovo. Ajunşi la 6 km de acest oraş, dirijabilul a început deodată să cadă direct spre pământ cu mare viteză, nemaiputând fi condus, nici redresat. S'a reuşit doar să se mai întoarcă nava contra vântului şi apoi s'a atins pământul într'o zonă cu tufişuri de lângă Gorna-Riahoviţa. Gondola din faţă, care s'a aşezat prima, a fost distrusă total şi separată de corpul Zepelinului, a cărui parte dinainte deasemeni s'a descompus în bucăţi. Partea dinapoi a navei s'a mai ridicat odată în aer până la vreo 50 m înălţime, dar, după ce am reuşit să deschidem toate ventilele, a revenit la pământ. Echipajul gondolei din faţă a scăpat cu răni uşoare. Eu personal mi-am luxat braţul stâng. Subofiţerul Esenwein, care se afla pe nacelă, încercând să demonteze mitraliera, a fost aruncat la pământ atât de puternic, încât şi-a rupt şira spinării, oasele bazinului şi o parte din intestine, decedând apoi a doua zi la spitalul local.

A trebuit să aşteptăm răsăritul soarelui, până să vină primele ajutoare. Un medic şi sanitari cu târgi au fost chemaţi telefonic, ducându-ne la spitalul de campanie 211.

Misiunea noastră a fost îndeplinită, dar nava a fost pierdută datorită tragerilor artileriei antiaeriene. Cu toată situaţia deosebit de grea, comportamentul întregului echipaj a fost ireproşabilă."

În dosul acestei naraţiuni obiective şi reci a unui episod al războiului nostru de reîntregire, în care răzbat doar câteva tresăriri de impresii personale, se

ascund emoţii reţinute şi drame anonime atât pe pământ, cât şi în aer ale multor familii îndoliate.

Ne întrebăm totuşi dacă şi în arhivele noastre militare figurează vreun raport al vajnicilor apărători din acea vreme a Capitalei noastre, pentru a-l compara cu scenariul căpitanului Barth, care uneori pare colorat cu nuanţe eroice, destinate ochilor severi ai şefilor săi.

Aprilie, 1986

MIHNEA ROMALO

ACTUALITATEA LUI EMINESCU

Arghezi observa odinioară, cu tâlc, că „Eminescu nu poate fi tradus nici în româneşte . . . ". În contextul respectiv era vorba despre poezie, care „nu povesteşte nimic şi se poate şi lipsi de cuvinte; poezia e ca o ceaţă, şi ca un ecou: o stare sufletească."

Drept urmare, lectura poate duce uneori, potrivit afinităţilor sufleteşti ale cititorului cu scriitorul, la o însoţire profundă şi durabilă — de soartă, chiar.

Pe Caragiale, de pildă, îl admir: de foarte aproape, totuşi de la distanţă. De Eminescu, de Creangă, de Hogaş, mă simt însă ne-despărţit. Însoţirea cu ei durează, fără să dateze: uimirea (naivă) cu care-i întâmpin regăsindu-i e aceeaşi mereu, *altfel* aceeaşi. Ca în dragoste, unde femeia iubită redevine fără încetare ea însăşi: aceeaşi altfel.

Pe Eminescu îl regăsesc mai ales în vacanţă, al cărei *vacuum* chiar cuprinde o promisiune. Poezia eminesciană sugerează şi ea un vacuum — universal acesta — nebunia „şi tristă şi goală" de a fi, pustiul existenţei echivalată cu'n „vis al nefiinţei". Expresia unui astfel de absolut al tăgăduirii desfide puterile cugetării: e una din biruinţele supreme ale cuvântului eminescian. Fiind el însuşi plin, gândul nu-şi poate închipui nimicul, golul, lipsa. Ca atare, gândul împlineşte, umple, fie că bate din aripi, sau se târăşte'n cârji. Într'un fel asemănător, îmi închipui Eminescu, spunea *cum* nu există tot ce ni se pare că este şi nu-i decât „vecinică trecere", amăgire, deşertăciune. Golul se umple astfel, vorbă cu vorbă, de înfăţişări care-i afirmă, paradoxal, realitatea ca obiect al gândirii. Vorbă cu vorbă: de aceea, poetul trebuie crezut pe cuvânt.

Cât priveşte materia primă, anecdotica trăirii, opera eminesciană mi se pare mărturia cea mai patetică din câte cunosc a străduinţei poetului de a încăpea în lume, de a fi omenesc, în felul celor pe care „norocul îi petrece". Dar ce putea să însemne, pentru Eminescu, „a fi omenesc?". Străin, pribegind fără rost, într'o lume în care „urechea te minte şi ochiul te'nşeală" — străin şi de sine, fără *loc*, într'o „vecinică trecere":

Numai omu-i schimbător,
Pe pământ rătăcitor.

Cu o conştiinţă mai aprig lucidă, în contrast cu tot ce „se ţine" şi „rămâne":

Marea şi cu râurile,
Lumea cu pustiurile,
Luna şi cu soarele,
Codrul cu isvoarele.

Aşa se proiectează, din aventura trăirii zilnice, perindarea omului prin viaţă, pe fundalul naturii statornice şi în contrast cu ea. Proiectată în perspectiva fărătimpului, condiţia umană îşi pierde şi această aparenţă aventuroasă din timpul trecător, a unei soarte individuale, desvăluindu-şi anonimatul speciei, într'o monotonie a repetării pletorice:

„Tu vreai un om să te socoţi,
Cu ei să te asameni?
Dar piară oamenii cu toţi,
S'ar naşte iarăşi oameni."

Fixităţii din fărătimp a speciei îi corespunde perindarea din răstimpul duratei individuale. *A locui* pare deci cu neputinţă, în lume, în viaţă, unde nu-i loc pentru omul necontenit schimbător. Asta-i soarta lui, „norocul". Să fie însă neapărat fatalitate, blestem? Acceptând-o metodic, stăruitor, — cântându-i în strună — soarta poate fi totuşi înzestrată cu un accent şi un sens personal, care să ne permită s'o recunoaştem: a noastră, a fiecăruia. Metodă recomandată de Paul Valéry: *Même si l'on se trompe, il faut se tromper obstinément.* Eminescu, fără să o recomande explicit, a practicat-o în toată poezia lui, care sugerează că e loc în viaţă şi că există în ea prilejuri de iniţiativă, alegere, libertate: a cuvântului. Prin harul expresiei, — care denumeşte, închipuie şi integrează fluiditatea schimbărilor într'o curgere nemişcată — „vecinica trecere" îşi găseşte orizont şi albie, adunându-se rotund, în jurul unui centru statornic: de re-cunoaştere, de identitate.

Acceptarea vieţii e ca o prinsoare: lesne de făcut, greu de ţinut; şi, poate tocmai de aceea, pasionantă. Fiecare din noi se simte, măcar o dată în viaţă, răspunzător, dator adică vieţii cu un răspuns pe care nimeni altul nu i-l poate da. Firea omului, vădit întrebătoare, cred că este într'o măsură egală cel puţin, şi *răspunzătoare* — oricât de vagă ar fi conştiinţa răspunderii, pe care n'o putem ocoli, necum tăgădui, nepedepsiţi.

Tiparul ei mi se pare, invariabil, acesta: la început — mai aproape de începutul vieţii — ne-o promitem cu dor, proiectându-ne într'o perspectivă fără seamăn: o dragoste unică, o carte cum n'a mai fost etc. Existenţa individuală ne îmbie astfel la o trăire a dorului care i-o promite şi din a cărui împlinire, omul îşi va recunoaşte, o dată cu locul în viaţă, identitatea cu sine, centrul statornic prin tot ce se perindă împreună cu noi, jinduit de fiecare.

Identitatea cu sine — care să-i dea şi locul în viaţă, acceptarea „norocului" omenesc — Eminescu a cerut-o dragostei, căutând în toate femeile pe care le-a

iubit, pe aceea numai lui sortită, una singură: niciuna din *ele* n'a fost să fie *Ea*. Exigență sau năzuința himerică, sortită inevitabil eșecului. De ce ar fi Ea, excepție? „Schimbător" e *tot* omul, bărbat sau femeie.

Versiunea eminesciană a „eternului feminin" e probabil calomnioasă: curtezană, păpușă etc. Între toate, imaginea femeii din *Luceafărul* este poate cea mai subtil (și injust) răzbunătoare, — deși invocarea adresată de Cătălina lui Hyperion mi se pare, ca expresie a unei cruzimi elementare inconștiente, revelator de... justă:

„Pătrunde'n codru și în gând,
Norocu-mi luminează."

S'a observat însă și cât e de revelatoare pentru „eternul masculin", replica lui Hyperion:

„Ce-ți pasă ție, chip de lut,
Dac'oiu fi eu sau altul?"

Transpuneți, o clipă, această memorabilă apostrofă, de la modul poetic la cel prozaic, al trăirii casnice: nu-i oare expresia tipică a orgoliului masculin, intolerant și posesiv? Observați totdeodată cât de intens și adânc, de personal implicat rămâne Eminescu — omenesc, prea omenesc — până și'n proiectările lui cele mai înalt simbolice. Albatrosul baudelairean planează în văzduhul metaforei pure, ca și Irodiada lui Mallarmé. Aventura lui Hyperion poate sugera, în planul „norocului", versiunea între sublim și grotesc — mai degrabă grotescă — a fiecăruia.

Această vehemență autobiografică, pulsând ca un răsuflet viu, a poeziei lui Eminescu, o va face probabil mereu atrăgătoare, până la fascinație, solicitând însoțirea cu ea; în timp ce biruința expresiei o răscumpără neîncetat din vulgaritate și anecdotic. Eșecul trăirii „norocoase" va fi fost pentru Eminescu prețul unei răscumpărări atât de suprem izbutită artistic. Inevitabil, poate.

(Londra, 1985)

MIHAI NICULESCU

„A SCRIE PENTRU A TREZI"

(E. M. Cioran)

„Abominabila Clio" numește E. M. Cioran istoria, „progenitura lui Prometeu, binefăcătorul naiv lipsit de perspicacitate". Un scânteietor aforism menit să fascineze mai mult de un tânăr. „Pe mine mă citesc tinerii care nu merg încă la Universitate", declară Cioran scriitorului Fernando Savater, traducătorul operei sale în limba spaniolă. De ce tinerii? Poate, fiindcă scrisul lui E. M. Cioran, „stimulent, eliberator" face să vibreze coardele rebele încă nestrunite în seminarii și disciplină doctă? „Sunt un fel de tip activ care neagă totul, dar și pune

în mișcare lucrurile." Ce câmp fascinant pentru un tânăr care ia contact cu istoria.

Convorbirile lui Cioran cu partenerii spanioli, mai demult cu Maria Zambrano, nu demult cu Fernando Savater sunt probabil pentru el o adevărată mană de comunicare și pe alt plan decât cel speculativ. Cioran crede că a găsi corespondențe între natura lui și cea spaniolă cum ar fi „tifla dată istoriei", progresului, dar, mai ales, sursa genuin primitivă specifică românului și spaniolului. Ar fi de remarcat că această rudenie pe care o reclamă și alți români nu atinge stratul mai adânc al spaniolului, acea „piele de taur iberică" în dialog cu moartea altfel decât pielea păstorească a țăranului român. Când vorbește de primitivismul esențial E. M. Cioran își amintește de păstorii ardeleni, prietenii săi la un pahar de vorbă și vin în „fericita" copilărie, când între tânărul intelectual și acești păstori analfabeți dar receptivi „contactul era imediat". Gânditorul român își revendică originea țărănească, *fatalismul* caracteristic unui popor „strivit de istorie".

„Sunt un melancolic, un pesimist", spune Cioran. Aristot se întreba de ce greci ca Plato, Socrate sunt melancolici. Este melancolia semnul marilor caractere? Melancolia, afirmă Cioran, „este un fel de plictis rafinat, sentimentul de a fi de o altă speță, sentiment de exil iremediabil fără cauze imediate". Orice ar fi melancolia și pesimismul gânditorului român ele îi modelează gustul pentru tot ce este *„fragmentar"* atât în filosofie cât și în literatură. „Mă atrage ‚cazul' tot ce merge către catastrofă dar, uneori, o și depășește." Nietzsche, Otto Weininger, Rozanov... Acest pesimism este, însă, dublat de o „bucurie" observa Fernando Savater, „inexplicabilă dar reconfortantă". Cioran o explică prin „pasiunea" cu care își scrie cărțile, negația devine vivifiantă. Negația istoriei a fost la început dispreț fiindcă tot ce se întâmplă în ea este „ireparabil, arbitrar". Un interlocutor spaniol observă că E. M. Cioran vorbește de istorie ca de o existență umană controlată de anumite mecanisme. „Da. Istoria poate fi comparată cu o viață care se manifestă și degenerează. Totul este o problemă de ritm. În realitate, istoria nu este decât o repetare de catastrofe în așteptarea ultimei" afirmă Cioran.

„Dar, Utopia", întreabă Savater. E. M. Cioran amintește că impulsul de a scrie o carte despre utopie i-a fost stârnit de o discuție prin anii 50 cu Maria Zambrano. După o primă lectură entuziastă a lui Morris, Fournier, Cabet, Campanella a urmat oboseala, apoi plictisul. Cioran acceptă latura pozitivă a utopiștilor din secolul 19, „au dat semnalul de alarmă asupra nedreptăților sociale. Socialismul este în definitiv progenitura utopiștilor". Argumentul lor este însă fals, „deoarece ei cred în perfecționarea fără limită a omului". Utopia, continuă gânditorul român, „este în esență religiozitate, dorul de absolut, într'un sens utopia salvează istoria".

Este interesant că aceeași idee, altfel formulată, a fost reluată recent de revista iugoslavă *Praxis*. Comunismul, declară unul din corifeii ei, este aistoric, el rupe cu istoria, țelul final este escatologic. Cine se rupe de partid este excomunicat. Luptele din sânul partidului seamănă cu luptele religioase în care celălalt era *dușmanul*.

„Nu aţi fi tentat de o nouă utopie“ vroia să afle, recent, un interlocutor german. Ar fi prea puţin, răspunde E. M. Cioran, pentru cineva care a fost „tentat“ de Teresa de Avila, de mistica indiană. „Dar, de dialogul cu Dumnezeu? Da, el este posibil, dar numai în absolută singurătate.“ Emil Cioran nu este un credincios, dar pledează cu pasiune pentru speranţă, „misterul deplin al lumii, incredibila speranţă nejustificată de nimic dar tot atât de reală precum credinţa pentru credincios“.

ANTOANETA BODISCO

ÎNTÂLNIRE CU OAMENI ŞI IDEI
UNIVERSITAS LITTERARUM REGIA DACOROMANA NAPOCENSIS

Când am intrat pentru prima oară, la începutul anilor treizeci, în sala Universităţii Daciei Superioare închinată memoriei lui Vasile Pârvan îmi răsunau în urechi profeticele lui cuvinte, rostite cu prilejul lecţiei de deschidere a cursului său de istorie antică din 3 Noembrie 1919, lecţie intitulată, ca o prevestire a unei noi epoci a activităţii unversitare: „Datoria vieţii noastre“. Noua universitate românească dorită de poporul de baştină al „Ţării de dincolo de păduri“, cum îi spuneau anticii, luând fiinţă la numai un an după Marea Unire, trebuia să-şi definească rostul, cu atât mai mult cu cât după cum spunea Pârvan, ea constituia „un fapt de însemnătate nu numai locală, ci şi mondială“. O nouă Universitate, afirma tot el, nu trebuie să devină „o uzină de superficialităţi şi inutilităţi, de non-valori sociale, culturale, politice“, fiindcă, în acest caz „înfiinţarea ei e nu numai absurdă, e şi imorală“. Spuse răspicat, cuvintele lui Pârvan despre menirea noii Universităţi, ce purta acum numele Regelui Ferdinand, Reîntregitorul de Ţară, se adevereau întru totul.

Fosta universitate maghiară din capitala Transilvaniei fusese, chiar după spusele fostului ei rector, István Apáthy: „O fabrică orientală de diplome pentru întreaga Ungarie, o permanentă erupţie epidemică a titulomaniei ungureşti“. O atare eroare fundamentală nu trebuia repetată. Universitatea de stat maghiară, înfiinţată la Cluj în 1872 nu corespundea, deci, nici măcar rostului cultural al unei minorităţi etnice, care voia să monopolizeze pentru ea o instituţie cu singurul ţel de a produce o pletoră administrativă, cu menirea să stăvilească dezvoltarea energiilor creatoare ale singurului popor autohton din Transilvania. Doleanţele generaţiei paşoptiste, în frunte cu Avram Iancu, de a avea o universitate românească sau măcar o „Academie de drepturi“, cum lăsase cu limbă de moarte Craiul Munţilor, au fost nesocotite în ciuda unor voci, chiar şi printre oamenii de cultură maghiari, ca Ernö Matrai, care îşi dădeau seama de necesitatea imperioasă ca la o universitate ardeleană disciplinele fundamentale să fie predate în limbile română, cea a marei majorităţi a populaţiei, şi în germană, care se bucura de o circulaţie universală în domeniul ştiinţelor şi literaturii.

Sub spiritul tutelar al unor savanţi ca Vasile Pârvan, Nicolae Iorga, Sextil Puşcariu şi al unui om de cultură ca Octavian Goga, Universitatea Daciei Superioare trebuia cu orice preţ să devină expresia majoră a unui „pan-românism“ cultural, care să permită totodată îngemănarea tuturor valorilor româneşti din Ţara reîntregită şi deschiderea ei spre orizontul larg al culturii universale. Noua Universitate, ne avertiza Vasile Pârvan „în anul dela naşterea Domnului următor imensului faliment etic al concepţiei materialiste despre lume şi viaţă“, trebuia neapărat să devină „o confraternitate spirituală“ care să stimuleze procesul de valorificare al tezaurului nostru cultural, păstrat de popor de-a lungul veacurilor, prin ridicarea lui la rangul unor opere cu caracter universal. O astfel de ascensiune sau metamorfoză, socotea Pârvan, avusese loc odată cu constituirea culturii noastre naţionale, a cărei idee conducătoare sau „idee-forţă“ a fost şi trebuia să rămână şi'n viitor *„ideea romană“*.

„Istoriografia românească din Moldova, Ardeal şi Ţara-Românească“, afirma cu tărie Pârvan în amintita lecţie inaugurală la Universitatea din Cluj „e creatoarea conştiinţei naţionale superior culturale a poporului nostru“. Dar, trebuia să ne ferim neapărat să nu devenim culturalicește expresia unui spirit colonial, oricât de mândră sucursală am putea cu uşurinţă deveni. „Ideea romană“, adaogă Pârvan, „trebuie deci readusă la puritatea ei principială, impregnată cât mai mult de suflul ei originar-antic, eleno-roman, iar reacţiunea noastră faţă de această idee trebuie din ce în ce mai mult intensificată din punct de vedere naţional-daco-roman, liber inspirată de sufletul nostru nefalsificat, nemanierat cu diferite influenţe exclusiv contemporane“.

Pentru a atinge acest ţel, pentru ca „naţiunea noastră să trăiască universal-uman, era mai întâi nevoie ca noua confraternitate spirituală“ să poată înmănunchia nu numai energiile creatoare zăgăzuite de veacuri din Ardealul românesc, ci să adune în jurul ei valori din celelalte provincii româneşti. Ardealul, după reunificare, avea datoria sacră de a răsplăti, în felul acesta, Universităţile din Iaşi şi Bucureşti, care în trecut fuseseră un adăpost pentru intelectualitatea transilvăneană, ce fusese silită să treacă munţii, fiindcă se asfixia sufleteşte şi spiritual în atmosfera prea apăsătoare a unei stăpâniri străine, ce era în răspăr nu numai cu adevărata realitate etnică a străvechii provincii daco-romane, dar şi cu exigenţele timpului.. Nu numai intelectualitatea română, dar şi cea germană şi maghiară din Transilvania nu se puteau desvolta în chip firesc într'o atare atmosferă asfixiantă, ce învenina relaţiile dintre poporul român şi naţionalităţile pripăşite sau colonizate în decursul veacurilor de înstrăinare pe pământul românesc al Transilvaniei.

Nimeni nu putea să redea mai bine atmosfera încărcată şi apăsătoare sub care se găsea intelectualitatea românească din Ardeal cu vreo treizeci de ani în urmă, ca Octavian Goga în celebrul său discurs, pronunţat la 14 Februarie 1932 în Aula Universităţii din Cluj, cu prilejul decernării solemne a titlului de „doctor honoris causa“ celui ce-a fost poetul pătimirii noastre naţionale. Pe Vasile Pârvan nu avusem norocul să-l ascult, pe Octavian Goga îl mai auzisem odată, încă adolescent, vorbind la Teatrul Naţional din Cluj despre „Idealul naţional“. Îmi aduc aminte că şi-a început discursul cu pateticele cuvinte „Şi eu am fost în Arcadia,

domnilor studenţi!". O „Arcadie" însă presărată cu „câmpuri de mătasă" şi totodată cu „atâta jale în casă". Atunci, în Aula Universităţii, care îi acorda supremul ei omagiu, Goga ne reamintea clipele dramatice din trecutul unui Ardeal îngenunchiat, încătuşat şi umilit în destinul său românesc, ce suferea năpraznic sub asuprirea străină. „Tocmai în vremea când seva acumulată din bătrâni clocotea, cerând o descărcare, când gânditori şi poeţi, ca nişte focuri aprinse pe culme, luminau drumul destinului", ne spunea Goga atunci, „ciocnirea între două neamuri era aci mai aprigă ca totdeauna şi sugrumarea noastră maai violentă". Poeţii, gânditorii nu se puteau retrage, în asemenea împrejurări cumplite pentru neamul românesc din Transilvania, „după paravanul propriilor dureri, când afară scrâşneau patimile celor mulţi şi încleştarea lor urla la fereastră". Din acest zbucium a ieşit poezia unui Coşbuc, Goga şi Şt. O. Iosif, dând glas nu numai durerilor ardeleneşti, ci şi năzuinţelor spre regăsirea neamului românesc întreg în aceiaşi Ţară Românească, cum a fost la începuturi, înainte de a fi nevoit, cum zicea Dimitrie Cantemir, de a-şi duce traiul şi a-şi ocroti destinul în trei Principate deosebite, dar înrudite şi înfrăţite în acelaşi imens dor de unitate naţională. „Cât de meschine, cât de neputincioase erau frontierele, pe care le trăsese orânduirea vremelnică", ne spunea tot atunci Goga în memorabilul său discurs, „în faţa cântecului de la stână, din care respira eternitatea, fiorul unui neam" ne-o arăta unul din cele mai răspândite poeme populare, încărcat de profunde şi ancestrale semnificaţii simbolice, ca Miorita.

Cei trei ciobănei —, moldovean, ardelean şi vrâncean, simbolizau nu numai „cele trei alcătuiri de stat chemate să adăpostească în cursul vremii marea turmă, care aştepta retranşată după legea şi tradiţiile ei contopirea izbăvirii viitoare", cum se exprima Goga, ci şi energiile creatoare ale unui neam, ce încă nu-şi dăduse măsura posibilităţilor sale creatoare ce mocneau din străfundurile culturii sale populare. Multe energii au fost „cumplit risipite" pentru a face faţă vitregiilor vremurilor potrivnice împlinirii visului nostru milenar.

Chiar de la întemeierea Universităţii româneşti a Ardealului a mijit ideea de a i se încredinţa lui Octavian Goga o catedră universitară. Mai întâi, una de istorie literară românească modernă, apoi, cea de estetică literară, la care aspirase şi Lucian Blaga în condiţii nefericite nu numai pentru el, ci şi pentru Universitate, şi în sfârşit o catedră creată special pentru el, de cultură românească. Dar faţă de rezerva poetului, ideea nu a luat contur definitiv decât în Februarie 1936. Atunci, venind să ţină o conferinţă la Teatrul Naţional din Cluj, mi se dădea privilegiul de a-l cunoaşte personal. Centrul studenţesc „Petru Maior", care-l invitase, mă însărcină să-i aduc omagiul tinerimii de la Universitatea Daciei Superioare.

Înainte de conferinţă, Goga a primit pe conducătorii de atunci ai studenţimii din Cluj, printre care mă găseam şi eu, reprezentând pe cei de la litere şi filosofie în cadrul centrului „Petru Maior". A stat de vorbă cu fiecare din noi în parte, interesându-se îndelung de preocupările şi năzuinţele noastre. Goga ştia să asculte glasul cugetului fiecăruia, pâlpâind încă sub focul sacru al unei tinereţi, ce avea darul acum să se desvolte în chip firesc şi fără neplăcutele stânjeniri din tristul trecut al unei provincii ameninţate de atâtea înstrăinări. Pe mine

m'a primit într'un mod cât se poate de măgulitor: „Salut în D-ta o falangă de cărturari ardeleni!" Îl cunoscuse pe bunicul meu încă din timpul luptelor de desrobire a Marei Transilvanii, îl cunoştea pe tatăl meu, al cărui coleg la Universitate devenea acum, şi ştia că ne tragem şi din spiţa lui Constantin Diaconovici-Loga, mentorul şcolilor româneşti din Banat. Mă simţeam copleşit de aceste aduceri-aminte, ce veneau de la unul din marii noştri creatori de cultură şi de la poetul care, după Eminescu, a ştiut să exprime cu atâta măestrie unitatea noastră de „cuget şi simţiri".

Deşi îl atrăgea ideea unui contact mai strâns cu tineretul universitar, prilejuit de chemarea la o catedră creată special pentru el, mi-a mărturisit atunci totuşi temerea, adeverită puţin mai târziu atât de năpraznic, că răspunderile lui din viaţa publică ar putea să-l împiedice la îndeplinirea îndatoririlor universitare. Tot atunci Goga ne-a mărturisit, lupta pe care a dat-o pentru ca Universitatea Transilvaniei în Ţara reîntregită să devină într'adevăr expresia creatoare a „panromânismului", şi nu o instituţie academică provincială, cum a fost în trecutul desmoştenit al Ardealului.

În acelaşi timp cu străduinţele de a-l aduce pe Goga la Universitate, după exemplul italian al lui Giousè Carducci, chemat la catedra de literatură naţională de la Universitatea din Bologna, se înteţeau şi eforturile de a-l convinge pe Lucian Blaga, după nereuşita din 1924, de a primi o catedră la Universitatea clujeană. Soluţia era aceeaşi ca şi la Goga: crearea unei catedre speciale de filosofie a culturii, după ce gânditorul ardelean îşi desăvârşise sistemul său filosofic în „Trilogia culturii". În urma raportului întocmit de D. D. Roşca, dascălul nostru în cele filosoficeşti, pe care şi l-a însuşit atât Consiliul Facultăţii de Litere şi Filosofie, cât şi Senatul Universităţii, în sfârşit, pe data de 1 Octombrie 1938, cel mai fecund filosof român ocupa catedra de filosofia culturii nou creată pentru el. Pe locul atât de disputat al catedrei de estetică a fost până la urmă numit Liviu Rusu, care trecuse între timp o teză de doctorat de stat la Sorbona, după ce fusese conferenţiar universitar pe lângă catedra de psihologie, pe care o deţinea Florian Ştefănescu-Goangă. În anul în care Lucian Blaga îşi începea cursurile la Universitatea Daciei Superioare, se stingea din viaţă, neaşteptat, Octavian Goga, fără să fi putut împărtăşi studenţimii clujene bogata lui experienţă literară, pe care a evocat-o doar în linii mari în volumul atât de sugestiv întitulat: „Precursorii".

Personalitatea celor doi mari oameni de cultură ai Ardealului contemporan, deşi desvoltată pe aceeaşi linie creatoare, se deosebea prin însăşi natura caracterului lor. Unul, Octavian Goga, un mănunchi de energie răzvrătită împotriva vitregiei unui destin de neam asuprit, mare orator pe lângă talentul său poetic; celălalt, Lucian Blaga, „tăcut ca o lebădă", dar torcând mereu nu numai la firul poetic care i-a fost ursit, ci închegând în trilogii impunătoare plăsmuirile sale filosofice. Soarta a vrut însă ca ei să nu se întâlnească în incinta Universităţii, care-şi chema pe aceşti fii de seamă ai Ardealului în mijlocul unei studenţimi, sugrumate atâta vreme de o stăpânire neîndurătoare şi care acum începea să-şi dea măsura posibilităţilor sale.

Noi, cei de la filosofie, ne-am strâns la începutul anilor 30 în jurul lui D. D.

Roşca. Proaspătul doctor de la Sorbona ne transpunea într'un înalt climat filosofic, altul decât cel pe care generaţia imediat anterioară a putut-o respira şi asimila la cursurile celuilalt profesor de filosofie, Marin Ştefănescu, tot doctor de Sorbona. Acesta din urmă, discipol al lui André Lalande, ne obişnuise cu mânuirea exactă a termenilor filosofici, rigoare moştenită de el de la autorul celebrului dicţionar filosofic. Dar cu el nu treceam de Kant şi Fichte. Doar cu D. D. Roşca urcam încet şi timid pe treptele idealismului german, de la Fichte la Schelling şi apoi la Hegel, fără să pierdem din vedere reacţiunea la hegelianism a lui Sören Kierkegaard şi a gândirii existenţiale de mai târziu, a lui Martin Heidegger şi Karl Jaspers, pe care-i descopeream în ultimii ani ai vieţii noastre studenţeşti de la Cluj. În acea vreme, D. D. Roşca lucra la o operă de sinteză filosofică întitulată „Existenţa tragică", care avea să ne marcheze nu numai ca metodă de gândire, ci şi ca destin al unei întregi generaţii de tineri cercetători în domeniul filosofiei. Fiecare, după puterile şi orientările sale spirituale, căuta să-şi definească o cale de ieşire între idealism şi realism, între absolutul unui deziderat metafizic şi relativismul unor valori culturale, a căror lămurire le impuneau exigenţele intelectuale ale veacului nostru.

Eram atunci în jurul lui D. D. Roşca doar câţiva, dar aşa puţini câţi eram constituiam o mică „confraternitate de gândire", ce n'a întârziat să dea şi unele roade. După studii de specializare la Paris, Grigore Popa îşi trecea teza de doctorat la Universitatea clujeană cu „summa cum laudae", cu o lucrare intitulată „Existenţă şi adevăr la Sören Kierkegaard". Alexandru Lambrino, mergând pe urmele lui Émile Meyerson, strângea material pentru o teză despre problemele logice legate de filosofia ştiinţelor. După ani de studii la Viena şi Paris, din motive greu de explicat aici, lucrarea lui, din păcate, n'a văzut lumina zilei. Dar lucrările lui de seminar şi teza lui de licenţă anunţau un talent filosofic care ar fi mers în direcţia deschisă de Ştefan Lupaşcu la Paris, cu lucrările lui impunătoare de epistemologie. Îmi aduc şi acum cu emoţie aminte de şedinţele noastre de seminar conduse de D. D. Roşca şi mai ales de lucrările noastre de interpretare ale unor dialoguri ale lui Platon din ultimii noştri ani de studii la Universitatea clujeană. Dascălul nostru preţuia aceste lucrări şi ne încuraja în efortul nostru filosofic, constatând că ele erau demne de Sorbona.

Tot pe atunci pregăteam teza mea de licenţă, în care încercam să scot în evidenţă pe urmele impresionantei lucrări a lui Ernst Cassirer, „Substanzbegriff und Funktionsbegriff", consecinţele ce decurgeau pentru desvoltarea gândirii filosofice contemporane din trecerea pe care logica o făcea de la ideea de substanţă la aceea de funcţiune. Atunci, în 1936, nu aveam cunoştinţă de faptul că Nae Ionescu ţinuse la Universitatea din Bucureşti un curs de istoria logicii, în care trata cu măestrie aceeaşi temă ca şi neokantianul german în opera amintită. Doar odată cu publicarea unor cursuri universitare ale lui Nae Ionescu, după moartea acestuia, aveam să aflu şi eu de felul în care dascălul de la Bucureşti prezenta într'un mod cu totul personal punctul crucial din istoria logicii, punct care marcase desvoltarea ei îndeosebi de la Renaştere încoace.

Curând după terminarea acestei teze îmi cădea în mână, în biblioteca unui pastor luteran, o broşură ce cuprindea lecţia inaugurală de la Universitatea din

Freiburg a lui Martin Heidegger, ce purta titlul sugestiv „Ce este metafizica?". Acest studiu, ca şi lucrarea lui fundamentală „Sein und Zeit" aveau să-mi schimbe total felul de a gândi. Schimbarea avea să se reflecte în teza mea de doctorat care trata subiectul „Logos şi Nomos" în lumina analizei existenţiale, încercând să desluşească măsura în care unele principii logice stau la baza normelor etice şi juridice ale societăţii. O confruntare cu tezele cuprinse în lucrarea lui Rudolf Stammler „Die Lehre vom richtigen Recht", coroborată cu noile studii ale şcolii fenomenologice husserliene în acest domeniu al filosofiei juridice mi se impuneau în mod stringent. Cu aceste lucrări terminam studiile mele de filosofie şi drept la Universitatea clujeană.

Să mi se permită, totuşi, să mai adaog aici un episod caracteristic al vieţii noastre studenţeşti din cadrul „Societăţii studenţilor de la Facultatea de Filosofie şi Litere", în conducerea căreia mă aflam împreună cu prietenul şi colegul meu Virgil Mănescu, de care mă leagă amintiri comune începând de la şcoala primară din Cluj şi până la Sorbona. Amândoi am luat iniţiativa de-a invita în numele asociaţiei noastre studenţeşti profesori de la alte Universităţi româneşti. În cadrul acestui program au conferenţiat la Universitatea noastră George Brătianu, Ion Petrovici şi George Strat, acesta din urmă pe vremea aceea încă profesor la Academia de drept de la Oradea. În felul acesta compensam o lipsă la noi, aceea de a cunoaşte mai îndeaproape profesori de la alte Universităţi. În Germania se instaurase demult tradiţia ca studenţii să-şi caute maestrul preferat, perindându-se pe la mai multe Universităţi, înainte de a-şi pregăti doctoratul.

Pe Ion Petrovici l-am cunoscut într'o vară la băi la Slănicul Moldovei, unde se afla şi profesorul Gh. Bogdan-Duică de la Universitatea noastră. Acolo, în plimbările noastre filosofice, am pus la cale venirea lui Ion Petrovici pentru mai multe prelegeri la Facultatea de Filosofie a Universităţii din Cluj. Gh. Bogdan-Duică a susţinut proiectul nostru în Consiliul profesoral al Facultăţii, şi astfel invitaţia Societăţii noastre studenţeşti obţinea girul înaltelor foruri universitare. Conferinţele lui Ion Petrovici erau dedicate expunerii unor probleme ale filosofiei lui Kant, tratate cu măestria cunoscută a discipolului lui Titu Maiorescu, care, de fapt, l-a încetăţenit pe gânditorul de la Königsberg în filosofia românească. La sfârşitul şirului de conferinţe, Societatea noastră studenţească l-a sărbătorit pe Ion Petrovici, înmânându-i, cu toată modestia, diploma de membru de onoare al asociaţiei noastre. Mare mi-a fost bucuria când, vizitându-l la Bucureşti în anul 1940, mi-a arătat diploma ce i-o decernasem la Cluj, păstrată alături de marile distincţii primite de el de la Universităţile şi Academiile străine. Dar să revenim încă puţin la unele amintiri legate de Universitatea din Cluj, pe care mi le-a prilejuit o întâlnire neaşteptată la Paris, unde mă aflam ca membru al Şcolii Române din Franţa.

Nu am avut privilegiul de a-l asculta pe Lucian Blaga la cursurile sale universitare; mă găseam în acea vreme, departe de ţară, într'un grup de intelectuali români cu care urzeam planuri de viitor. Grigore Popa, Emil Cioran, Constantin Noica, Eugen Ionescu, Alexandru Claudian şi puţinătatea mea, ne aflam atunci la Paris. Adeseori aveam prilejul să stăm de vorbă cu Ştefan Lupaşcu, a cărui faimă se impunea tot mai mult în cercurile filosofice franceze. Îmi aduc aminte

de plimbările noastre prin grădina Luxemburgului, neuitate și unice în felul lor. Într'o bună zi, în 1938, Lucian Blaga poposea la Paris, în trecere ca să-și ia în primire noua catedră la Universitatea din Cluj. Venea de la Lisabona, unde era încă Ministrul nostru plenipotențiar. Fusese de curând, în 1937, proclamat, tot în mod excepțional Membru al Academiei Române. Între noi, Ardelenii, ne mărturisea nu fără umor, dar și ca o prevestire a unor posibile împliniri: „Acum filosofia se mută din nou în Sud-Estul Europei". Ca și noi, cei din Țară, Lucian Blaga nu prevedea atunci cataclismul ce avea să se abată asupra Europei și lumii, odată cu izbucnirea celui de-al doilea război mondial și nici urmările sale nefaste pentru România.

Autohtonizarea filosofiei sub formele sale moderne, începută de Dimitrie Cantemir, reușise abia în veacul nostru, între cele două războaie mondiale, să devină, prin salturi uriașe, *contemporană* cu marea mișcare de idei a Occidentului. Dar de-abia începuse „logosul românesc" să fiinţeze, că el a și fost primejduit în existența lui de intoleranța unei ideologii totalitare. Totuși, răsadul ieșit din însăși ființa neamului nu a putut fi strivit. Filosofia, floare rară a unei culturi, răsbate chiar și prin crăpăturile unor stânci, ce par a fi de nestrăbătut. Iar filosofii sunt, de când e lumea, obișnuiți să înfrunte, cu puterea cugetului lor, cumplite tiranii și situații grele și chiar, dacă e nevoie, să ia asupra lor rigorile exilului. Lucian Blaga însă avea perfectă dreptate, când spunea că filosofia, ca expresie proprie a ființei unui neam, se afirma atunci cu autentică tărie în țara în care poezia și metafizica s'au îngemănat în mod atât de miraculos ca'n formele pe care le-a luat de la poetul-gânditor, Eminescu. Universitatea Daciei Superioare, prin chemarea lui Lucian Blaga în rândurile acelei „confraternități spirituale", de care a vorbit Pârvan, la începuturile sale, a dat nu numai un adăpost bine meritat filosofiei românești, ci a ridicat prestigiul ei la rangul la care aspira ea, de transpunere a tezaurului culturii românești și înțelepciunii noastre populare pe planul valorilor universale. Înălțurarea din considerații ideologice a marilor noastre personalități culturale și științifice, de la Universitățile noastre după cel de-al doilea război mondial a fost tragedia logosului românesc, care era pe cale să-și demonstreze rodnicia tocmai în partea până atunci mai obidită a nației românești. Dar în măsura în care sufletul unei culturi nu moare, șansele regenerării sunt posibile. Ne ademenește gândul să spunem odată cu Hölderlin:

„Unde este primejdie, apare și ceea ce mântuie."

OCTAVIAN VUIA

DASCĂLUL RADU ZUGRAVU ȘI „AETHIOPICA" LUI HELIODOR

Pe coperta volumului *Pagini de Veche Artă Românească III*[1]) un desen pe care-l regăsim reprodus la fig. 36 cu mențiunea „Tânără fată cu tolbă și arc" ne reține atenția îndemnându-ne să cercetăm pentru lămuriri articolul la care se referă. Este studiul amănunțit semnat de Theodora Voinescu: *Un caiet de*

modele de pictură medievală românească și tratează despre *erminia* manuscrisă a zugravului Radu, care poartă numărul 4602 din Biblioteca Academiei Române, bogată colecție de scene și figuri religioase schițate dibaci care să-i servească la decorul bisericesc. Sunt datate în jurul trecerii secolului al XVIII-lea într'al XIX-lea, și caietul provine din mănăstirea Bunea.

Distonând ca subiect și execuție în mijlocul temelor tradiționale, „tânăra fată în costum de epocă" e un desen „în peniță, cerneală și sepia, pe hârtie albă" și, dovedind importanța ce o prezenta pentru artist, el o semnează și o datează: „dascăl Radu zugraf. Octom. 14/1802"; e deci o compoziție originală. Textul însă nu ne dă nicio lămurire relativ la model.

Acest desen ne-a intrigat când, cu mulți ani în urmă, am răsfoit la Biblioteca Academiei Române sus-zisul Manuscris. Citind recent *The Climax of Rome* de Michael Grant[2]), un citat din *Aethiopica* lui Heliodor ne-a dat impresia că ar fi un comentar potrivit desenului. Traducem:

> „O tânără fată ședea pe o stâncă, atât de neînchipuit de frumoasă încât credeai că putea fi o zeiță... O tolbă îi atârna de umăr... li s'a părut a fi ceva mai presus de divin când a sărit în picioare. Săgețile au zăngănit la mișcarea ei neprevăzută. Aurul țesut în vestmântul ei a strălucit în razele soarelui."[3])

Dar ce legătură poate fi găsită între modelele de pictură religioasă și Hariclea, eroina romanului erotic grecesc *Aethiopica* al lui Heliodor născut în Emesa în veacul al III-lea?

Pentru a deslușì posibilitatea interpretării, trimiterea firească a fost la *Cărțile Populare în Literatura Română*,[4]) studiul eruditului profesor Nicolae Cartojan, unde am găsit, la pagina 279, capitolul despre romanul erotic grecesc *Aethiopica* și din care vom spicui numai pasagiile care interesează în actualul context.

> „... multă vreme romanul s'a răspândit în copii manuscripte și a fost imprimat pentru întâiași dată la Basel de Vicenzo Obsopeus după un ms. furat din Buda al lui Mateiu Corvinul de un soldat din armata markgrafului Cazimir de Brandenburg în timpul războiului din 1526... umanistul polon Stanislas Warsczewski... a tradus romanul în limba latină și l-a tipărit la Basel în 1552. În această formă latină s'a răspândit în toate țările catolice..."[5])

În Franța fusese tradus în limba franceză de Jacques Amyot în 1574.

Dimitrie Cantemir cunoștea *Aethiopica* deoarece o menționează în prefața *Istoriei Ieroglifice:*

> „Așijderea în minte să-ți fie, te rog, că întocmai ca maimuța, așa și eu urmele lui Ilidor, scriitorului istoriei ethiopicești călcând, mijlocul istoriei la început și începutul la mijloc, iară sfârșitul scaunul său păzindu-și..."[6])

Este interesant de notat cum Cantemir a sezisat originalitatea prezentată de tehnica narativă a lui Heliodor pe care o scot în evidență și istorici literari din

timpul nostru. De pildă: Heliodor „stăpânește în mod magistral desvoltarea subiectului... Cititorul e introdus *in medias res* atenția fiindu-i îndată și permanent captivată. Prin trimiteri înapoi în timp, înlănțuirea potrivită a episoadelor accesorii și surprize intervenind la vremea oportună, tensiunea nu slăbește niciodată".[7]) Apoi: „cartea ne introduce direct în mijlocul temei sale aventuroase, făcându-se să trecem prin evenimente stranii și întâmplări care produc repercusiuni care ne extind când înapoi când înainte în timp".[8])

C. S. Lewis deplora că reduceri succesive ale tradiției studiilor clasice în Anglia au întunecat oarecum importanța traducerii din Heliodor de către Thomas Underwood la 1569 în engleză din traducerea intermediară latină, care a influențat atât pe Philip Sydney, cât mai ales pe Edmund Spencer, privitor la tehnica lui narativă, nouă în acea vreme, pentru care nu găsea model decât în Heliodor, adică prezentarea imediată a unui personaj deja în acțiune".[9]) Cu câtă plăcere revenim la savuroasa mărturisire a lui Cantemir!

N. Cartojan trece apoi la „reflexiunile morale" — influențate în parte de școalele retorice ale timpului — și la „lumina duioasă" în care e scoasă iubirea castă și credința statornică a protagoniștilor Theagen și Hariclea, „învăluind într'un nimb de poezie sfințenia căsătoriei, așa cum a înțeles-o creștinismul" (p. 280). Tot astfel conchide și C. S. Lewis: „Dacă peripețiile procurau desfătare, *delectare*, apoi pentru *docere* nu lipseau fidelitatea, legalitatea și iubirea curteană a tinerilor".[10])

Nu e mai puțin important de amintit că „tradiția bizantină a făcut din Heliodor și Achilles Tatius *episcopi creștini* pentru ca romanele lor să fie lectură convenabilă pentru călugării foarte amatori de acest fel de literatură, justificându-și predilecția prin interpretarea oricărei intrigi amoroase drept un învățământ moral. Aceste învățăminte se incorporau prin urmare în romane similare, cu eroi și eroine terorizate de riscuri impuse de demonul sensualității și care se refugiau în penitență și ascetism. M. Grant continuă: „Asemenea literatură imaginativă înflorea fiindcă oferea divertisment vioi și cu puțin, nu prea mult, stimul intelectual — sau pseudo-intelectual — totodată și religios, iar castitatea inatacabilă a eroilor — cum o constata și Cartojan —, devenise un nou motiv dominant în literatura occidentală, dându-i iluzia unei edificări".[11])

Amyot era episcop de Auxerre, preceptor al fiului lui Henric al II-lea; în titlul traducerii lui „Warsczewski Polono" este inclusă și menționea de discurs didactic, *graeco sermone*. Nu e deci de mirare că Episcopul de Roman, Leon Gheuca, să fi cerut „loghiotatului Kyr Toma Vel Logofăt" să traducă la 1772—1773 „romanul Ethiopica pentru desfătarea sufletească a boierimii noastre" și, în versuri stângace, Kyr Toma își încheie tălmăcirea în care aflăm pe Theagen și Hariclea „păziți curați ca soarele", „nestatornicia stării omului" — altă temă de predilecție a mediului — învederată, iar „cununa dăruită răbdătorilor și înțelepților după multă pătimire".[12])

În bibliografia care întovărășește studiul lui Cartojan sunt enumerate o serie de manuscrise aparținând în marea majoritate finelui secolului al XVIII-lea și din anii 1789 (în episcopia Râmnicului), 1782, 1784, 1786, 1792, deci fără îndoială accesibile unui zugrav de biserici ca Radu, care la 1802 încearcă să ilus-

treze apariția încântătoarei Hariclea „în costum oriental" cu tolba plină de săgeți prinsă de umăr. Desenul alăturat scenelor religioase nu ocupă loc nepotrivit în colecția de schițe păstrată în mânăstirea Bunea unde s'ar fi putut ca zugravul să fi citit povestea.

MARIA GOLESCU

Note:

1. Institutul de Istoria Artei, ed. Academiei Rep. Soc. România, București, 1974.
2. M. Grant, *The Climax of Rome*, Weidenfeld & Nicolson, 1968, p. 128.
3. Citat de Grant din *AETH*. I, 1, ff, tr. M. Lamb, p. 28.
4. Nicolae Cartojan, *Cărțile Populare în Literatura Română*, I—II, 129, 139. București.
5. Cartojan, *loc. cit.* p. 270.
6. Cartojan, *ibid.* p. 275.
7. Donald William Lucas, *Heliodorus* în Encyclop. Britannica.
8. M. Grant, *op. cit.* p. 128. Ne miră că Grant trece pe Raphael prinre cei influențați de Aethiopida, referindu-se probabil la *Stanza d'Eliodoro din palatul Vatican*. Acel Heliodor însă este ministrul lui Seleucus Philopator, regele Siriei pe care îngerii l-au oprit pe când voia să jefuiască tezaurul Templului din Ierusalim, după *Maccabei* II.
9. C. S. Lewis, *English Literature in the XVIth Century*, Oxford, 1959, pp. 334, 424.
10. *ibid.* p. 334,
11. Grant, *op. cit.* p. 132.
12. Cartojan, *op. cit.* p. 80.
13. *Ibid.* p. 283.

CONSTANTIN SPOREA LA 75 ANI

De la început m'am decis să scriu despre Constantin Sporea cu necontestate cuvinte de laudă. Ca să se știe. Ca să ne cunoaștem mai bine...

Avem din fericire (sau din nefericirea ca mulți dintre noi să-și sfârșească zilele în pribegie) o cultură a exilului. Și — cum spune *Virgil Ierunca* — nu fără mare însemnătate. Și nici fără valori care să nu se întindă în lungul și în latul terestru. Sunt culturi ademenitoare și mândre care reușesc să-și adauge valori certe, unice, întinzându-și printr'un cumul de valori, un ansamblaj continuu și cât mai original de personalități pasionante, retrase înlăuntrul lor ca nimeni, nicăieri să nu le franeze salturile creative.

O cultură se împlinește delicat, prin ea, în cicluri, din rotițe și axe care, îm-

preună, numai prin ele vehiculează neauzitul motor al spiritului. Însă, cultura adevărată a exilului e altfel; — cu neauzite gemete, cu stăpânite nostalgii, cu urcuşuri abrupte ori mărunte pe treptele aceluiaşi templu sub care doarme vechimea părinţilor . . .

Pe *Constantin Sporea* îl cunosc de mult, dar ca să adun ştiri despre el nu mi-a fost lesne. În Europa, centre de documentare nu avem prea multe. Cel mai însemnat şi cel mai activ e centrul cultural din Freiburg. La Paris, Fundaţia Universitară nu a existat decât numai atât cât avusese nişte fonduri de care e mai bine să nu vorbim. În ultimii ani, tot prin efortul celor cu părul dat în spic alb, s'a organizat o casă românească, vrednică de români. Pe linia aceasta, a instituţiilor româneşti, zbaterile lui Constantin Sporea sunt bine cunoscute. C. Sporea trudeşte de ani să nu dispară instituţia cea mai prestigioasă a exilului românesc: SOCIETATEA ACADEMICĂ ROMÂNĂ. Spre a nu se prăbuşi sub zâmbetele de bocanc ale lui Jdanov, o parte din „inteligenţa" română a adus cu ea şi crâmpee de cultură românească, nu pentru ca s'o mute, ci pentru ca s'o salveze de impurităţi şi falsificare. Conştienţi de drama în care erau implicaţi, într'o unitate exemplară, aceşti luminoşi desrădăcinaţi, primii descălecători, au pus bază unei instituţii demne de admirat. Şi cum această instituţie a lucrat numai la înălţimea valorilor academice, ecourile meritelor sale au fost ascultate şi de cei setoşi de o cultură fără normative şi fără belciuge, dar au fost ascultate până la congresul de la Paris, unde s'a încercat să se astupe fisurile prin care pătrundeau şi picături roşii.

La ora de cumpănă, cineva, mai mult neobservat, tăcut, singur, stăruitor, îşi propune să salveze ceea ce se mai putea salva: activitate pe ramuri (mai ales cea din Germania Federală) ale memorabilei Societăţi Academice Române, apoi menţinerea în viaţă a Revistei Scriitorilor Români. Trecând peste deacurmezişuri şi suspiciuni, Constantin Sporea nu abandonează nimic. Disponibilitatea lui e nelimitată. De zece ani, Revista Scriitorilor Români apare regulat, cu colaborări variate şi de o deosebită calitate. Este adevărat că pe ultima pagină a revistei mai figurează şi alte nume prestigioase, însă, trebuie recunoscut, că fără umerii neobosiţi ai lui Constantin Sporea, abandonarea ar fi fost certă.

Fără îndoială că meritele lui C. Sporea nu trebuiesc privite limitat. Paralel, el a mers pe o serie întreagă de căi care impun aplicare, ştiinţă, documentare şi precizie. Datorită formaţiei sale temeinice, el îşi întinde claviatura cunoştinţelor în diferite domenii, acoperind mai multe sectoare. În publicaţii de prestigiu internaţional, Constantin Sporea a semănat multe din studiile sale, îmbogăţind cultura exilului cu date care vor rămâne.

Printre lucrările sale cu caracter ştiinţific şi documentar se înscriu în primul rând cele cu caracter bibliografic dintre anii 1939—1965, în strânsă legătură cu tot ce s'a scris despre poporul român. Tot studii deosebite de istorie publică în „Revue des Études Roumaines", alături de *Victor Buescu, Emil Turdeanu, Eugen Lozovan* şi alţii. Pentru istoria recentă, publică în prestigioasa revistă germană „SAECULUM" un rechizitoriu documentat la insultele lui Roller şi Barbu Câmpina, cu privire la falsificarea istoriei în România.

În domeniul culturii şi educaţiei, Constantin Sporea marchează falsificările din învăţământul superior, cât şi formele arbitrare, tendenţioase care au fost aplicate în România fără nicio bază naţională, aşa cum s'a procedat cu artele şi literatura tradiţională a ţării până ce i s'a aplicat principiul oportunist: „naţională în formă, internaţională în fond".

Sub auspiciile Institutului de Drept Răsăritean din München, Sporea publică un studiu (reactualizat în momentul de faţă) despre situaţia minorităţilor din România (care la drept vorbind nicăieri n'au fost protejate ca în ţara omeniei şi a ospitalităţii).

Fără să neglijeze nicio etapă şi începând cu legături economice româno-germane, Sporea ajunge la o sobră analiză critică privind regimul anulării proprietăţii private în toate domeniile şi mai ales a colectivizării forţate, a proletarizării ţărănimii, singura pătură în stare să primenească şi să continue vieţuirea românească.

În pas cu marile dezbateri politice actuale, Constantin Sporea e prezent fie cu analize asupra evenimentelor din România dintre anii 1959—1964, fie cu privire la congresul al III-lea al P.C.R. sau cu absolutismul lui N. Ceauşescu în cadrul P.C.R.

Dar Sporea mai are şi alte merite. Nu fără greutăţi inerente unui străin, el a continuat să facă studii superioare, să treacă strălucit doctoratul, să fie cooptat de asociaţii şi academii din mai multe ţări.

În Revista Scriitorilor Români, se poate întâlni un Sporea cu răsfrângeri nostalgice, autobiografice, sau în care, notând cu grijă tot ce a găsit că merită să nu fie dat uitării, descriind mai ales suferinţele lăsate acasă . . .

Puţini dintre români ştiu ceva despre cei aproape cinci ani de apăsare şi de interogări ale serviciilor de „vânătoare umană" bolşevică, prin care a trecut Sporea, fără să i se şteargă aceste vechi răni şi fără ca ele să acopere activitatea sa rodnică şi de o valoare, pe care timpul va aşeza-o pe un incontestabil prim plan . . .

IOAN MIREA

ORIGINALITATE ŞI ÎMPRUMUT ÎN FAZELE DE DEZVOLTARE ALE LIMBII ROMÂNE

Este aproape imposibil să existe o limbă care să fie izolată complet de altele şi să trăiască singură. Contactul între oameni, între popoare se face aproape numai prin limbă. De aceea limbile se influenţează în mod reciproc. Fiecare limbă împrumută alteia vecine şi împrumută dela alta vecină. Aşa au împrumutat Romanii dela Greci, Germanii dela Romani (Latini), Slavii dela Germani ş. a. m. d. Dacă contactul dintre limbi nu e prea accentuat, ci numai superficial, atunci se împrumută în primul rând cuvinte. Abstracte şi mai ales con-

crete, căci acestea vin cu un obiect, cu un lucru. Aşa de exemplu Romanii când au ajuns în contact cu Celţii (Galii) au luat dela ei lucruri pe care ei nu le cunoşteau şi le-au numit după ei. Între altele *camisia*, cămaşă, pe care o purtau Celţii (căci Romanii purtau toga); *carrus*, carul cu patru roţi, căci Romanii aveau *currus*, cu două roţi şi altele.

Cuvintele îşi au viaţa lor, ca şi oamenii. Ele apar, se nasc, trăiesc şi mor. Comparaţia poate merge însă şi mai departe. Cuvintele, ca şi oamenii, au o familie mai mult sau mai puţin numeroasă; ele pot, ca şi oamenii, trăi singure, izolate, uitate, până dispar. Ele migrează ca şi oamenii şi împreună cu ei, unele numai în cadrul frontierelor unui popor, altele trecând peste aceste frontiere. Ele pot fi, ca şi oamenii, cunoscute, necesare sau mai puţin cunoscute şi necesare. Cuvintele se nasc adesea din diferite necesităţi şi dispar odată cu acestea. Ele apar cu diferite obiecte şi idei şi dispar odată cu acestea. Cuvintele pot fi luate în parte, individual, dar şi înlănţuite unele cu altele, în expresii şi propoziţii. Ele oglindesc felul de viaţă şi de gândire al unui popor. Căci dacă limba nu este totdeauna identică cu naţiunea, ea este totuşi una din cele mai caracteristice expresii ale unei naţiuni.

Dacă contactul între două limbi e mai strâns, atunci se împrumută pe lângă cuvinte şi forme gramaticale. Ba chiar şi diferite sunete pot fi împrumutate de o limbă dela alta. Astfel limba latină populară nu avea sunetul *h*. Ea zicea de exemplu: *omo beat* şi nici limbile romanice nu-l aveau la început. Dacă totuşi unele din limbile romanice îl au (spaniola, franceza, româna), atunci ele l-au împrumutat dela Arabi, Germani sau Slavi. Limba română îl are pe *h* dela Slavi, dela Turci şi dela Maghiari (horă, haină, hangiu, heleşteu).

O limbă se naşte de regulă odată cu un popor, dar un popor îşi poate schimba în cursul istoriei sale limba. Acesta este de exemplu cazul Bulgarilor, care la început vorbeau o limbă mongolă şi apoi s'au slavizat, sau cazul Normanzilor, care vorbeau la început o limbă germanică de nord şi apoi s'au francizat şi au vorbit limba franceză. Ei au dus apoi limba franceză, în cuceririle lor, peste Canalul Mânecii în Anglia.

Două popoare care ajung să trăiască împreună, îşi învaţă reciproc unul limba celuilalt. Intervine apoi o perioadă de aşa zis bilinguism, acesta este însă numai transitoriu, căci cu timpul o limbă învinge pe cealaltă şi se impune complet. Aşa s'a întâmplat de exemplu cu Românii şi Slavii. Când aceştia din urmă au ajuns prin secolele V—VI la Dunărea de jos, pe ambele maluri ale Dunării trăiau Români. Cu timpul la sud de Dunăre, Slavii fiind mai numeroşi i-au asimilat aproape complet pe Români, nemai rămânând până astăzi decât câteva resturi izolate. La nord de Dunăre Slavii s'au romanizat cu timpul şi astăzi nu mai există urme de limba lor acolo.

Se ştie că poporul român s'a născut din amestecul legionarilor şi coloniştilor romani veniţi în Dacia la începutul secolului al II-lea după Christos cu populaţia de acolo, adică cu Geto-Dacii, ramura nordică a marelui popor al Tracilor, care la sud se învecinau cu Ilirii. Deoarece Tracii şi mai ales seminţiile lor nordice, Dacii şi Carpii, erau un popor de păstori şi agricultori, nu s'au găsit până astăzi

multe urme scrise în limba lor. Din această cauză ştim foarte puţin despre substratul limbii române, care este extrem de redus.

Putem presupune ca fond linguistic, aparţinând substratului trac, cuvintele din limba română a căror origine n'a fost lămurită până astăzi şi despre care se ştie doar cu siguranţă că nu sunt venite nici din limba latină şi nici din altă limbă din care româna a împrumutat cuvinte.

Unele din aceste cuvinte, pe care le vom aminti mai încolo, sunt comune limbilor română şi albaneză, căci Albanezii şi-au păstrat până astăzi limba lor traco-iliră. Tracii, care erau despărţiţi de Iliri prin râurile Vardar şi Morava, aveau legături cu Ilirii. Limbile lor erau înrudite, făcând ambele parte din marea familie a limbilor indo-europene, traca aparţinând grupului aşa-zis *satem*, ilira grupului *centum*.

Unii savanţi i-au considerat pe Albanezi ca fiind Iliri, alţii ca Traci, iar alţii ca Traco-Iliri.

Mai ales în toponimie (nume de locuri, râuri, munţi, oraşe, sate) putem presupune că multe sunt de origine tracă. Istoricul bizantin Prokopios din sec VI, în cartea sa despre clădiri numeşte câteva localităţi trace cu sufixele: -dava, -dina, -para şi -nia, ca de exemplu: Bregedava, Hasdupara, Bospara (vezi Al. Philippide, Originea Românilor I, 440, şi Al. Rosetti, Istoria limbii române, II, 50—54). În colecţia „Corpus Inscriptionum Latinarum" (CIL) aflăm de asemenea nume ca de exemplu Capidara, Buridava, Asbolodina ş. a. Numele unor râuri din România, ca Ampoi, Argeş, Buzău, Mureş, Timiş ar fi şi ele de origine tracă.

Tot de origine preromană sunt şi numele râurilor Dunăre, Nistru, Prut şi Olt. Originea lor e probabil iranică, Tracii fiind veniţi în timpuri străvechi de pe Platoul Pamirului.

Deşi până în secolele II—III d. Chr. Romanii şi-au impus limba lor în întregul lor mare imperiu, care se întindea dela Gibraltar până la gurile Dunării şi chiar dincolo de Nistru, se ştie că limbile popoarelor cucerite de ei, ca limba Celţilor în vest şi cea a Tracilor în est, au mai fost vorbite cel puţin până în secolul VI, mai ales în regiunile muntoase izolate. Înainte de cucerirea romană, la Traci era influenţa grecească foarte mare.

Stăpânirea romană a durat în Dacia, după cum se ştie, din anul 106 d. Chr. până în anul 275, când împăratul Aurelian şi-a retras trupele, din cauza începutului năvălirilor barbare, din Dacia traiană la sud de Dunăre, creînd acolo Dacia aureliană.

Numele vechilor oraşe ale Dacilor ne sunt cunoscute sub forma lor latinizată. Astfel capitala lor Sarmisegetuza (astăzi Grădişte), Apulum (Alba Iulia), Potaissa (Turda), Napoca (Cluj), Tibiscum (Caransebeş), Drobeta (Turnu Severin) ş. a. Populaţia romanizată a Dacilor băştinaşi a rămas şi mai departe, după retragerea trupelor romane în sudul Dunării, la nord de Dunăre. Ea a rămas retrasă în munţi şi în văile Carpaţilor, iar contactul cu cei din sudul Dunării se pare că n'a fost niciodată întrerupt definitiv. Pe la anul 270 p. C. apar în Dacia, în ţinuturile locuite de strămoşii Românilor, primii Germani năvălitori: Goţii. Încă din anul 212 ei au încercat să lupte în aceste părţi contra Romanilor, dar au fost mereu învinşi. Împăratul Aurelian le cedează însă Dacia şi-i face federaţi

ai Romanilor. Domnia lor aici ține însă numai o sută de ani, căci în 375 sunt alungați de Huni. Între timp se instalează în Dacia o altă semințe germană, Gepizii, Longobarzii și Avarii îi învinș și pe aceștia în anul 566. Cam în același timp apar și Slavii în aceste ținuturi locuite de Români. Alți Germani, Vandalii, trec pe la ei. Dar ca și alte seminții năvălitoare, ei au fost distruși sau alungați mai departe. Numai Slavii au rămas definitiv la noi. După Slavi au venit Bulgarii, Mongoli înrudiți cu Hunii și cu Turcii. Între anii 585 și 643 ei au un stat al lor, la nord de Marea Neagră, apoi se stabilesc în sudul Basarabiei de astăzi și de acolo stăpânirea lor se întinde și mai departe, la nord și la sud de Dunăre. Ei îi învinș pe Slavi, dar sunt asimilați de aceștia și în curând își pierd limba, adoptând-o pe cea a Slavilor. La aceasta a contribuit mai întâi faptul că ei, venind fără femei, s'au căsătorit cu femei slave și apoi creștinismul, pe care l-au primit împreună cu Slavii, în secolul IX, prin cei doi frați, Ciril și Metodiu, numiți apoi apostolii slavilor. Pe la sfârșitul secolului IX vin în părțile locuite de Români și de Slavi Maghiarii. În contact mai ales cu Românii intră ei abia prin secolul XI, iar Transilvania o ocupă definitiv, cu ajutorul cavalerilor teutoni, în secolul XIII. Peste Români mai năvălesc la sfârșitul secolului IX și Pecenegii, în secolul XI Cumanii și în secolul XIII ultimii și cei mai cruzi dintre barbari, Tătarii, Nogaii și Chasarii. Începând cu secolul XV Principatele române, întemeiate cu un secol mai curând, sunt cucerite și stăpânite de Turci. Această stăpânire durează până în secolul XIX.

Revenind după această introducere istorică, la limba română, ne întrebăm ce este original și ce este împrumut în ea. Original este, cum am văzut, fondul tracic precum și fondul de bază latin. Tot ce au luat Românii din alte limbi, începând chiar cu epoca de formare a limbii române, poate fi considerat ca împrumut. Un cuvânt din limba română împrumutat cam acum o mie de ani dela Greci sau dela Slavi, poate fi considerat astăzi ca făcând și el parte din fondul de bază al limbii române. În înțeles mai larg pot fi considerate azi în limba română cuvinte străine cele împrumutate începând cu secolul trecut și în secolul acesta, mai ales dela Francezi, dela Germani și dela Ruși. Deosebirea între vechile și noile împrumuturi o face foarte bine limba germană prin expresiile „Lehnwort" și „Fremdwort". Cuvinte germane ca *Fenster, Mauer, Keller, Zins* nu pot fi considerate astăzi în germană ca străine, deși ele au fost luate din latină, după cum cuvinte franceze ca *auberge, gagner, garder, honte* nu sunt străine astăzi, căci vin din germana veche.

De ce împrumută o limbă cuvinte din altele? Nevoia de a crea cuvinte noi pentru noțiuni noi se naște în fiecare limbă. Dacă un lucru sau o idee vine dela un alt popor, atunci vine de obicei și cuvântul respectiv pentru desemnarea lor, odată cu ele. De multe ori însă o limbă își creează cuvinte noi prin mijloacele ei proprii, prin derivare sau prin compunere. Mai ușor și mai comod este însă împrumutul din altă limbă și aceasta se face mult mai ușor, când un popor trăiește alături de altul, în legătură cu el și poate deci împrumuta dela el. Așa au împrumutat Romanii cuvintele dela Greci, Germanii dela Romani, Slavii dela Romani și dela Germani.

Am amintit mai sus că la Români substratul geto-trac este foarte redus și că

o mulțime de cuvinte din limba română, a căror origine este și poate va rămâne mult timp necunoscută și obscură, pot fi considerate ca făcând parte din acest substrat. Unele din ele se găsesc, cum am mai spus, și la Albanezi. Astfel de cuvinte de substrat sunt între altele: a băga, barză, brad, brânduș, brânză, brâu, buză, căciulă, cioară, copac, copil, grumaz, guș, mazăre, mânz, mugur, părău, stână, șopârlă, țap, țarc, vatră, viezure, zară, zer. (Vezi și S. Puşcariu, Die Rumänische Sprache, trad. de H. Kuen, pag. 208—210.)

Se poate presupune că postpunerea articolului hotărît în limba română ar fi de origine tracă, deși nu putem ști cu siguranță dacă aceștia aveau un astfel de articol în limba lor sau nu. De origine tracă ar fi și sufixul românesc *-esc* al unor adjective (frățesc, omenesc, românesc) sau la numele de familie în *-escu* (Ionescu, Popescu ș. a.). La fel element trac ar fi în română și pronunțarea întunecată, ca *ă* și *î* a unor vocale latine înainte de o consonantă nazală: câmp, lână, mână, vânt, cuvânt, lângă, sânt. La fel substratului i s'ar datora și pronunțarea grupelor de consonante latine *cs* și *ct* ca *ps* și *pt* în românește: coapsă, fripse, copt, luptă, opt.

Linguiștii au mai presupus ca elemente autohtone de substrat în limba română formarea viitorului la verbe cu *a voi*, întrebuințarea rară a infinitivului (care se înlocuiește prin subjonctiv), precum și formarea numeralelor cardinale dela 11 la 19 și apoi zecile. De sigur că totul este teorie, căci lipsesc izvoare sigure pentru o epocă atât de veche.

La Ezerovo, în Bulgaria, lângă Plovdiv, vechiul Philippopolis, s'a găsit un inel cu o inscripție greu de descifrat, care se presupune că conține cuvinte de origine tracă (vezi „Die Inschrift von Ezerovo, în Indogerman. Forschungen, 1933, pag. 51). Într'un tratat de medicină al medicului grec Dioskorides există vre-o 60 de nume de plante în limba Dacilor. Sigur însă nu se poate spune aproape nimic despre substratul limbii române.

În schimb stratul latin sau romanic este cunoscut în întregime, atât din diferite izvoare (inscripții, diferite opere literare latine, gramatici latine, glose, table cerate), precum și din comparația cu celelalte limbi romanice.

În ce privește adstratul sau substratul, acesta e compus în majoritate din cuvinte de origine slavă, intrate în limba română începând cu secolul X (vezi I. Bărbulescu, Individualitatea limbii române și elementele slave vechi, București, 1939).

De sigur că și până la această epocă Românii au fost în contact cu Slavii, începând, cum am văzut, cu secolul VI, dar ei n'au împrumutat dela început cuvinte dela Slavi. Abia după o mai lungă convietuire cu ei și mai ales după ce Slavii au devenit în sec. IX creștini, au intrat cuvinte slave în limba română și invers, cuvinte românești în limba slavă, adică, în cazul nostru, în limba bulgară veche. Dar, după părerea noastră, cele mai multe cuvinte de origine slavă din limba română n'au fost luate de Români dela Slavi, ci Slavii, care după o lungă perioadă de bilinguism s'au românizat, le-au introdus în limba română (vezi și M. Krepinsky, L'élément slave dans le lexique roumain, citat de D. Găzdaru în „Éléments folkloriques roumains" (în „Revue des Études Roumaines", Paris, Nr. VII—VIII, pag. 284—285).

În orice caz elementele slave sunt acelea care, pe lângă cele de substrat, dau limbii române caracterul ei specific de limbă romanică orientală. Căci dacă n'ar fi venit, după desmembrarea marelui imperiu roman în secolul IV, peste Români Slavii, peste popoarele romanizate din Vestul Europei Germanii şi Arabii, unitatea limbilor romanice ar fi astăzi foarte mare şi un portughez s'ar fi putut probabil înţelege astăzi cu un Român, sau un sicilian cu un valon.

De multe ori o limbă simte, cum am mai spus, nevoia de a crea cuvinte noi pentru a exprima ceva nou sau pentru a înlocui un cuvânt vechiu care nu mai poate corespunde cerinţelor de actualitate, sau nu mai este capabil să exprime clar o noţiune, din diferite cauze (omonimie sau altceva). În astfel de cazuri deci o limbă îşi creează cuvinte noi. Dacă are însă la îndemână cuvinte din altă limbă, cu care se află în contact, cum am văzut că a fost cazul cu româna şi slava veche, atunci este mai comod să ia noul cuvânt din limba vecină. Aşa s'a întâmplat în limba română, unde multe cuvinte de origine latină au fost părăsite şi înlocuite cu cuvinte de origine slavă. Să vedem câteva din ele. Grupul de cuvinte latine *amo-amare, amorem* s'au putut menţine greu în limba română din cauza omonimiei cu forme ale verbului *a avea*, ale verbului *a muri* şi cu substantivul *moare*. De asemenea cu formele *amar* şi *amară*. O propoziţie latină ca de exemplu: *te amo cum passione* ar suna astăzi în româneşte: te am cu păşune. În alte limbi romanice, afară de franceză, se întrebuinţează pentru *a iubi* verbul *a vrea:* ital. *voler bene*, span. *querer*. În dialectul macedo-român avem de asemenea *vrere*. Iubitul, iubita sunt aici *vrutul, vruta*. Românii au recurs la cuvintele slave a *iubi-iubire*. Cuvântul latin *carrus* a dat în româneşte *car. Carus*, iubit, scump ar fi dat acelaşi lucru, aşa că Românii au luat dela Slavi cuvintele drag şi scump. Numeralul latin *centum* a dat în româna veche forma *cint*, pluralul *cinţi;* în româna de sud (macedoromâna) şi astăzi *ţint, ţinţi*, forme identice sau aproape identice cu ţinţi sau cinci (5). De aceea Românii au luat dela Slavi cuvântul *sută*, cu atât mai mult cu cât acest cuvânt juca la Slavi probabil un rol ca nume de unitate, ca şi latineştile *centum, centuria* şi *centurio*. De sigur că Românii străvechi, ca popor de agricultori şi păstori, nu scriau şi nu citeau mult. Pentru *a citi* ei au avut din limba latină (ca toate limbile romanice) cuvintele *lego-legere*. Dar acest *lego* a dat în româneşte *leg*, ca şi *ligo* dela *ligare a lega*. De acest cuvânt Românii aveau mai mare nevoie decât de primul *leg*, aşa că l-au menţinut, luând apoi dela Slavi pe *a citi*. Latinescul *a scrie*, dela *scribere*, a fost păstrat, căci el nu dădea loc la nici o omonimie.

Uneori Românii au menţinut pe lângă cuvântul străin şi pe cel vechiu, cu acelaşi înţeles sau cu o nuanţă de înţeles diferită. Alteori cuvântul străin a pătruns numai într'o parte a teritoriului românesc, în alte părţi rămânând cuvântul cel vechiu. Aşa avem în româna astăzi nu numai slavul *a iubi*, dar şi *drag, scump, grijă;* apoi pe lângă slavele *vreme, obraz, ciolan, hulub*, s'au menţinut şi latineştile *timp, faţă, os, porumb(el)*.

Pe lângă cuvinte slave există în limba română şi cuvinte de origine grecească. Există trei perioade de influenţe greceşti asupra lexicului românesc. Primele cuvinte greceşti aflate astăzi în limba română au trecut din greacă, în epoca romanică, în limba latină şi de acolo în română. Multe din ele se află şi în alte

limbi romanice. Astfel de cuvinte sunt de exemplu: *biserică, burete, busuioc, cămară, drum, izmă, martur, omidă, mintă, paltin, spate, şchiop, teacă, urmă*.

Al doilea grup de cuvinte greceşti au intrat în limba română în epoca bizantină, unele din ele nu direct, ci prin mijlocirea slavă, adică prin limba de atunci a bisericii române. Astfel avem: *agonisi, argat, arvună, călugăr, cămilă, condei, evanghelie, lipsi, mănăstire, mirosi, proaspăt, vopsi* ş. a.

Al treilea grup de cuvinte greceşti a venit în limba română în epoca aşa zisă fanariotă, în secolul XVIII. Cele mai multe din ele au pătruns, prin scrieri, nu-mai în limba literară. Poporul de rând nu le-a cunoscut şi ele nu mai există astăzi. De aceea o carte ca cea a lui L. Galdi, „Les mots d'origine neo-grecque en roumain à l'époque des Phanariotes", Budapessta, 1939, nu mai are astăzi decât o importanţă istorică teoretică, şi chiar aceasta destul de dubioasă. Cele mai multe din cuvintele înşirate acolo de autor nu sunt cunoscute nici unui Român care nu cunoaşte limba greacă modernă. Cine spune astăzi sau care Român a spus vreodată *adichie* în loc de nedreptate, *ahórtatos* pentru nesăturat, *alintótaton* în loc de foarte adevărat *arei* în loc de virtute, *chiclofonie* pentru circulaţie, *a chindinefsi* în loc de a ameninţa, *ambereclisi* pentru a adăoga, *a exoflisi* pentru a înlătura, *a haracosi* pentru a pune în ordine, *psomă* pentru pâne sfinţită, *tapinofrosini* pentru cucernicie şi multe altele?

După aceste prime influenţe vine influenţa maghiară, apoi cea turcească şi cea germană mai nouă, prin Saşii din Transilvania. De o influenţă germană mai veche, aşa cum o au celelalte limbi romanice, din vest şi din sud, nu putem vorbi la noi. Istoricul român C. Diculescu a încercat să arate că influenţa germană veche a fost destul de puternică în limba română, dar filologi ca Meyer-Lübke, Gamillscheg, Puşcariu şi Giuglea au contestat originea germană a unor cuvinte considerate ca atare de Diculescu. O. Densuşianu, P. Skok şi Al. Rosetti au redus şi mai mult influenţa germană veche asupra limbii române. Pe când Diculescu socoate cam 300 cuvinte româneşti ca fiind de origine germană, alţii le-au redus până la 30. Unele din ele ar fi: *a băga, bortă, burtă, butuc, a cutropi, fulg, grind, harnic, mârţoagă, nasture, pungă, rapăn, stinghe, targă, tufă*.

Dela Maghiari avem o întreagă serie de cuvinte în limba română, dintre care unele există alături de vechile cuvinte de origine latină sau slavă. Exemple de cuvinte maghiare: *alcătui, belşug, bănui, cheltui, fel, gând, meşter, neam, oraş, pildă, vamă, viclean*. Multe cuvinte de origine maghiară sunt cunoscute numai în limba populară din Transilvania, unde Maghiarii trăiesc alături de Români.

Influenţa turcească începe la Români odată cu cea cumană şi peceneagă în sec. XI—XIII. Astfel de cuvinte vechi turceşti sunt între altele: *beci, habar, maidan, scrum, toi*. Dela Tătari avem: *arcan, capcană, cobuz, haraba;* dela Turcii osmanli, începând cu sec. XVI, cuvinte ca: *abà, amanet, basma, bostan, cântar, chel, ciorbă, chirie, cusur, dulap, fudul, leafă, odaie, saltea, soi, şaşiu*. Multe din cuvintele turceşti intrate, ca şi unele greceşti, mai recent în limba română a păturii culte din sec. XVIII, au dispărut cu timpul.

În limba română există şi un număr de cuvinte venite din limba ţigănească. Aproape nici unul din ele însă n'a pătruns în limba literară şi puţine în cea a poporului. Ele sunt aşa numite cuvinte de argot, întrebuinţate de anumite pături

sociale dela marginea societăţii, sau în glumă de elevi şi de studenţi. Câteva exemple: *biştari, a ciordi, a gini, a hali, a mardi, a paradi, a pili, a soili, a se şucări, a uşchi.*

Lăsăm la o parte aşa zisele neologisme şi barbarisme, cuvinte intrate cu rost şi fără rost în limba română începând cu secolul trecut, mai ales din limba franceză, dar şi din germană, italiană şi rusă.

Dacă considerăm numărul de cuvinte împrumutate de Români în cursul timpului dela diferite popoare, începând cu Slavii vechi şi terminând cu Ruşii de astăzi, am putea ajunge la concluzia absurdă că limba română nu este o limbă romanică. Un lexicograf din secolul trecut, A. de Cihac, a găsit, după un recensământ făcut de el, că în limba română doar o cincime din lexic este de origine latină. El a considerat toate elementele străine aflate cândva în vre-un text de limbă română, neţinând seama de faptul că multe din ele sau nu sunt sau nu mai sunt cunoscute astăzi de poporul român. Ele au avut cândva o circulaţie foarte redusă şi sunt de mult ieşite din circulaţie. Pentru ca un Român să înţeleagă astăzi unele cuvinte aşa zise româneşti din dicţionarul român-francez al lui Cihac, el are de multe ori nevoie reală de traducerea franceză a aşa zisului cuvânt-românesc.

Valoarea cuvintelor dintr'o limbă se măsoară după frecvenţa lor în circulaţie, ceea ce Cihac se pare că nu ştia, dar ceea ce au ştiut alţii înaintea lui. Astfel Mitropolitul Simeon Ştefan al Ardealului vorbeşte în introducerea sa la „Noul Testament", publicat de el în 1648 la Alba Iulia, despre circulaţia cuvintelor. El spune acolo între altele: „Bine ştim că cuvintele trebuie să fie ca banii, că banii aceia sânt buni, care îmblă în toate ţările; aşa şi cuvintele, acelea sânt bune, care le înţeleg toţi." El vorbeşte deci de circulaţia cuvintelor, fapt studiat la noi în secolul trecut de B. P. Haşdeu, iar în secolul nostru de Puşcariu, Capidan, Mazilu, Macrea şi alţii.

Marele filolog român Sextil Puşcariu a făcut o comparaţie între rugăciunea „Tatăl nostru" din limba română cu aceeaşi rugăciune din limba franceză şi a ajuns la concluzia că din cele 60 de cuvinte pe care le conţine această rugăciune, numai 6, deci 10% nu sunt de origine latină în versiunea română. În limba franceză numărul de cuvinte din aceeaşi rugăciune care nu sunt moştenite din limba latină este de 7. D. Mazilu a arătat că poezia poetului M. Eminescu „Luceafărul" conţine în 90 de strofe un număr de 1907 cuvinte, dintre care 1685, deci un procentaj de 88,6 sunt de origine latină. Neologismele nu le-a socotit ca atare. Restul de 11,4% sunt de origine străină, în primul rând slavă. Treisprezece strofe din susnumita poezie conţin numai cuvinte de origine latină, iar în unele strofe care reprezintă punctul culminant al poeziei cuvintele de origine latină sunt în raport de 95 la sută.

Sextil Puşcariu a publicat un fragment din traducerea Bibliei din anul 1582 din maghiară în română, aşa zisa *Palia dela Orăştie.* Toate cele 120 de cuvinte din acest fragment sunt de origine latină (vezi S. Puşcariu, Die Rumänische Sprache, trad. de H. Kuen, pag. 228—229).

Fraze întregi se pot construi în limba română numai cu cuvinte care vin din latină, dar nici cea mai mică propoziţie nu se poate construi numai cu cuvinte nelatine. Latine sunt în limba română majoritatea numelor care desemnează gra-

dele de înrudire, nume de animale, de plante, de legume. Aproape întreaga terminologie agricolă este în limba română de origine latină, ca şi cele mai multe părţi ale corpului omenesc. De origine latină sunt cele mai multe verbe uzuale, adverbe, prepoziţii şi conjuncţiuni.

În jurul anului 1950, câţiva ani după ocupaţia de către Soviete a României actuale, se părea că influenţa limbii ruse asupra limbii române actuale va fi covârşitoare. Astăzi, după atâţia ani de ocupaţie, putem spune că această influenţă este minimă. Dacă ea totuşi se va exercita şi mai departe, soarta nu va putea fi alta decât cea a influenţei greceşti de acum 200 de ani. Ea va dispărea odată cu această ocupaţie. Limba română îşi va urma cursul ei milenar, căci astfel de influenţe nu pot fi considerate decât ca un şuvoi trecător. Cine vizitează România de astăzi, poate constata că Românii nu-i sufără pe Ruşi şi că limba rusă nu-i interesează. Alta este situaţia în Basarabia de astăzi, care este o republică socialistă. Acolo limba română va dispare cu timpul (deşi va mai trece mult timp), căci administraţia este sovietică, alfabetul este cirilic şi limba bisericii, cât mai poate exista, este şi ea sub influenţa rusească.

Limba română, care e bogată în proverbe vechi şi pline de imagini, are şi unul care se potriveşte şi pentru această situaţie şi care spune: Apa trece, pietrele rămân.

ION POPINCEANU

PARAŞUTISTA ROMÂNCĂ LOLA VORESCU

Arhivele muzeului din München „Deutsches Museum" păstrează numeroase documente privind activitatea unor personalităţi româneşti din viaţa internaţională. De curând un donator german, Freiherr v. Zschinsky, a oferit secţiei colecţiilor speciale o serie de fotografii şi scrisori din anii 1926 şi 1927 ale românceі pilot şi paraşutistă Lola Vorescu.

Educată în spaţiul de cultură germană — probabil în Bucovina sau Transilvania dinainte de 1918 — Lola Vorescu scrie cu litere gotice lui August Westhoff şi soţiei sale, care de la Köln (Colonia) o susţineau cu recomandări la societăţile de aviaţie. Spicuim din corespondenţa ei că tânăra, ambiţioasa şi — de ce să n'o recunoaştem, căci din fotografie se dovedea — tare frumuşica Lola se străduia în acel timp, când concurenţa masculină era copleşitoare, să se afirme pe terenul aviaţiei sportive.

Din locuinţa ei în Heßstraße 50, la München, ea scria la 2 Mai 1926: „La meetingul aviatic de la aeroportul Oberwiesenfeld de lângă München, am sărit cu paraşuta de la 800 m înălţime, în cadrul demonstraţiei şcolii lui Ernst Udet". Acesta, fost pilot de război, va fi ulterior mareşal al aerului al lui Hitler. „Mar-

ţea viitoare, continua intrepida sportivă, voi depune proba de săritură dintr'un aparat Flamingo, de construcţie Udet, aşa încât la viitoarele concursuri voi fi îndreptăţită să particip pe avioanele sale.“ Şi, cu mândria justificată de acest succes: „Până astăzi maestrul Udet nu a acordat niciunei femei permisiunea de a sări la demonstraţiile sale, dar eu, în sfârşit, am reuşit . . . “ Urmează rugămintea către Westhoff de a interveni la comandantul militar al oraşului Köln, pentru a-i îngădui paraşutistei noastre să facă o demonstraţie cu ocazia inaugurării aeroportului local.

Apoi Lola îşi prezintă tariful: 400 mărci germane de fiecare săritură, în plus cheltuielile de tren (rapid) şi 15 mărci pe zi pentru întreţinere. În caz că organizatorii ar fi dorit o săritură dublă — adică un bărbat şi o femeie — tariful creştea la 800 mărci. Pentru trei sărituri succesive se făcea totuşi o reducere de 200 mărci. Juna acrobată a aerului dovedea astfel şi un ascuţit simţ al afacerilor . . . Scrisoarea e însoţită de certificatul manuscris emis de vestitul Udet: „Domnişoarei Lola Vorescu. Vă certific cu plăcere, că la marele meeting aviatic de la München din 25 Aprilie 1926, aţi sărit cu paraşuta în ciuda vremii nefavorabile şi a vântului foarte puternic, spre întreaga mea mulţumire. Sunt oricând gata să vă recomand mai departe . . . “

La 3 Iunie curajoasa săritoare se arunca iarăşi din avion deasupra aeroportului münchenez, de astă dată de la 3000 m. Urmau apoi în serie lansările din avionul lui Udet, care prinsese încredere în Lola, la 13 Iunie deasupra Leipzigului şi la 20 Iunie la Krefeld.

La 18 Lulie, Lola Vorescu este angajată de compania Aero-Express din Leipzig (Lipsca) pentru a prezenta pe toată durata sezonului numerele sale. Acestea includeau urcarea în avion şi detaşarea de avion în timpul zborului. Ca urmare, ea îşi mută locuinţa la hotelul aeroportului din Leipzig. Într'o nouă misivă din 12 August, Lola descrie impresiile ei despre oraşul Lipsca: „Este o localitate plicticoasă şi pustie. Ce diferenţă faţă de Colonia! Aci, dacă n'ar fi activitatea aviatică, de mult m'aş fi lăsat îngropată . . . “ Apoi, schimbând brusc subiectul, se scuză pentru scrisul ei neciteţ: „Să nu vă îngroziţi. Mă doare foarte tare umărul la scris. Am primit o lovitură de la avionul Dornier când a trebuit să sar din cabina în care se înghesuiau cinci persoane, între cari mecanicul şi pilotul. Ultimul nu a redus la timp viteza, aruncându-mă în peretele de amortizare.“

Dar supărarea şi tristeţea au trecut ca norul ce acoperă, un timp, soarele. „În curând, continuă ea, voi serba la München jubileul celei de a 25-a sărituri. Nu-i aşa că vă miraţi şi Dv. cum am reuşit, aşa singură şi fără niciun sprijin, să realizez totuşi ceva? Desigur că a trebuit să-mi încleştez dinţii, dar acum bucuria e cu atât mai mare!“ Apoi, cu candoarea prospeţimii tinereşti şi a siguranţei în magnetismul ei feminin: „Am devenit aci un adevărat erou comic şi întorc totul pe dos. Dacă se întâmplă să lipsesc o zi, îndată mă caută întreaga echipă . . . “

Dintr'un anunţ în ziarul Leipziger Neueste Nachrichten din Februarie 1927 aflăm că Lola se logodise cu un domn Dr. Schröter, care era chiar redactor la acel ziar. Anunţându-şi logodna, Lola scria protectoarei sale din Köln la 17 Fe-

bruarie 1927: „Chiar alături de chenarul logodnei mele se afla titlul lugubru: Prăbuşirea mortală a aviatorului Kupper din Bonn, căruia chiar Dv. m'aţi recomandat de Paşti anul trecut. Sunt tare impresionată. Dar pe toţi ne aşteaptă aceeaşi soartă odată şi odată. Eu îmi fac meseria ca şi până acum.“

Era oare o presimţire? Într'o altă scrisoare a Lolei Vorescu, datată din Leipzig la 15 Aprilie 1927, ea anunţa două evenimente: participarea ei la meetingul de la Mönchengladbach şi căsătoria cu Dr. Schröter, ce urma să aibe loc la 20 Aprilie.

Ultima scrisoare ce o avem, a proaspetei mirese, în care totuşi ea continua să se numească Vorescu, anunţa că va pleca la concursul de a doua zi la Gladbach, după care spera să o viziteze pe doamna Westhoff. De aci înainte, mister. Ce a devenit juna Lola cu entuziasmul şi nepăsarea ei în vârtejul acelor vremi, nu mai ştim. Poate se va găsi vreunul dintre cititorii noştri, care să cunoască soarta micii române, rătăcită pe meleagurile Reichului german . . .

MIHNEA ROMALO

JOHANNES FLORIAN MÜLLER: OSTDEUTSCHES SCHICKSAL AM SCHWARZEN MEER

Editura proprie: Dr.-Frey-Straße 11, 7322 Donzdorf. 1981. 652 pagini. Preţul 59,80 DM.

Deşi au trecut cinci ani dela apariţia cărţii documentare despre viaţa germanilor dobrogeni, semnalarea preţiosului material cuprins în ea are astăzi aceeaşi valoare ca şi în 1981. S'ar putea chiar spune: importanţa acestei realizări creşte mereu şi ea va servi, fără îndoială altora de exemplu, pentru înfăptuiri similare.

Un moment potrivit ne îndeamnă a menţiona acum însemnătatea acestei lucrări: autorul ei a împlinit în luna Noiembrie 1985 frumoasa vârstă de 75 ani; de aceea, înainte de a prezenta cartea, socotim că este un prilej bine venit a aminti rezumativ meritele lui şi în alte domenii.

Între germanii dobrogeni părintele Müller — numit de ei „Pater Hannes“ — este deosebit de iubit şi mult apreciat. Au arătat-o cei peste 500 participanţi adunaţi în vara anului 1984 la Barbing, în Bavaria, pentru a-l sărbători cu prilejul aniversării a 50 ani de preoţie. Şi în cercurile exilului românesc el s'a afirmat ca un distins păstor sufletesc, căruia compatrioţii îi datorează recunoştinţă, atât pentru sprijinul dezinteresat acordat celor aflaţi în nevoie, cât şi pentru aportul adus la cultivarea vieţii lor spirituale. El are meritul de a fi înfiinţat cea dintâi comunitate bisericească pentru refugiaţii români din Austria şi de a fi organizat, mai târziu, misiunea catolică română din Germania apuseană. Ataşat Societăţii Academice Române, părintele Müller a participat adeseori la congresele organizaţiei, prezentând comunicări despre biserica română ortodoxă (1965) şi

cea greco-catolică (1967), sau evidenţiind legăturile cu poporul român ale unor reprezentanţi de seamă ai bisericii romano-catolice: arhiepiscopul Raimund Netzhammer (1968) sau nunţiul apostolic Patrick O'Hara (1970). Ultima contribuţie adusă de părintele Florian Müller la activitatea Societăţii Academice Române a constituit-o conferinţa ţinută în 1979 despre imaginea Românului, în concepţia populaţiei germane din Dobrogea.

Ar fi imposibil să se înfăţişeze într'o scurtă recenzie toate detaliile importante ale acestui volum de peste 600 pagini. Cartea reprezintă un document preţios referitor la viaţa germanilor ajunşi în trecut — mai ales în sec. XIX-lea — pe meleagurile dobrogene; deşi departe de ţinuturile lor băştinaşe, ei şi-au păstrat cu perseverenţă tradiţiile lor, specificul, condiţiile de viaţă şi s'au afirmat atât de minunat, încât au atras adeseori admiraţia şi lauda multor vizitatori, fie că era vorba de însuşi regele Carol I (pag. 126), de vreun înalt prelat bisericesc (pag. 131) ori de un renumit general.

Cartea cuprinde două grupaje de materiale. În primele 384 pagini, autorul descrie împrejurările în care au venit, au trăit şi la urmă — siliţi de ameninţarea ce venea din Răsărit — au părăsit Dobrogea locuitorii germani. Descriind viaţa populaţiei din această provincie, părintele Müller se ocupă în mod special de comuna Karamurat, centrul vieţii acestui grup etnic, localitate care în decursul timpului şi-a schimbat numele: mai întâi în Ferdinand I, ulterior în Mihail Kogălniceanu. Aici a fost obârşia celor mai importante personalităţi germane dobrogene, printre care se numără însuşi autorul cărţii, părintele Florian Müller, precum şi vărul lui — prelatul profesor Ieronim Menges, de asemenea distins reprezentant al bisericii germane romano-catolice — care l-a ajutat permanent şi eficace la elaborarea cărţii.

Urmărind istoria coloniştilor germani din Dobrogea afli nenumărate amănunte referitoare la strânsa colaborare dintre reprezentanţii populaţiei germane şi române din Dobrogea; găseşti chiar cazuri impresionante de convieţuire armonioasă dintre cele două grupe etnice.

Şi mai multe puncte de apropiere şi de preţuire reciprocă germano-române sunt semnalate în partea a doua a cărţii, unde se prezintă caracterul germanilor dobrogeni, cultura lor, obiceiurile, cântecele, poeziile; în multele descrieri este de admirat tenacitatea cu care această populaţie — departe de marea masă a poporului german — şi-a păstrat şi afirmat specificul tradiţional; dar în acelaşi timp se pot constata şi diferite influenţe româneşti, adoptate şi păstrate până azi, ca o dovadă a bunei înţelegeri germano-române în patria de altădată.

Trebuie subliniat că la pregătirea materialului pentru această carte autorul a lucrat mulţi ani, el având de învins dificultăţi serioase, provenite din lacunele existente în documentarea necesară; căci, datorită evenimentelor din ultimele decenii, multe acte au fost distruse, iar altele sunt astăzi inaccesibile pentru cercetări. Fără a se descuraja, părintele Müller a apelat la compatrioţii răspândiţi în întreaga lume şi a completat lipsurile prin mărturii primite dela cei aflaţi

încă în viaţă şi cu zeci de fotografii lămuritoare, care întregesc această cronică familiară unică în felul ei.

Parcurgând paginile voluminoasei cărţi şi admirând înfăptuirea realizată, nu poţi de cât să urezi fericitului autor, să se bucure încă mulţi ani de mulţumirea subletească pe care i-o aduce recunoştinţa cititorilor, cu speranţa că exemplul lui va fi urmat de tot mai mulţi autori. De altfel, părintele Müller însuşi notează la începutul volumului:

> „Aş dori ca generaţiei mai vechi de germani din ţinutul Mării Negre, această carte să-i împrospăteze amintiri vesele despre frumoasa lor patrie de altă dată. Pentru noua generaţie, cartea să constitue un imbold de a se dedica istoriei strămoşilor lor." (pag. 7)

CONSTANTIN SPOREA

UNITATEA ROMÂNEASCĂ ÎN FOLCLORUL AROMÂN

Folclorul aromân — atât cât s'a putut culege până acum, nesistematic şi în condiţii dificile — păstrează pe lângă imensa valoare de literatură populară, şi date interesante care ne ajută să tragem unele concluzii, acolo unde istoria păstrează încă pagina albă.

Tradiţii şi obiceiuri, ghicitori şi proverbe, zicători şi blesteme, au devenit elementele cunoscute ale culegătorului de folclor. Mai puţin s'a folosit însă folclorul ca izvor istoric.

Îmi permit în lucrarea de faţă să prezint o piesă folclorică având o bogată informaţie istorică, pe care vreau s'o fac cunoscută cercetătorilor. Este vorba de cântecul popular „Napărti di Marea Laiă", în varianta pe care am cules-o la aromânii din Beala de Sus, similară cu cea cântată de aromânii fărşeroţi din Durostor.

Am făcut această precizare, pentrucă piesa apare ca poezie populară în volumul „Din literatura poporană a aromânilor" editat de Pericle Papahagi şi este reprodusă identic sub titlul „Feata şi gionile" în Antologia Armânească editată de Tache Papahagi în Editura Casei Şcoalelor în anul 1922 şi retipărită în volumul de „Antologie de Poezie Populară Aromână" Ed. Minerva, Bucureşti, 1976, iar în variantă sărăcită în volumul „Folclor Aromân Grămostean", Ed. Minerva, Bucureşti, 1982.

Varianta pe care am cules-o la aromânii din Beala de Sus, este următoarea:

Dincolo de Marea Neagră	Napărti di Marea Laiă
mi-au lăudat o frumoasă.	'ni-alăvdară 'nă muşată.
Cum să fac să merg s'o văd?	Cum si-ni fac ta s'neg s'u ved?
Am încălecat pe cal şi am plecat . . .	Ncălicai calu ş'fudzii . . .

— Bună ziua, frumoaso!
— Bine ai venit, flăcăule!
— Unde-i maică-ta, frumoaso?
— Mama s'a dus la o nuntă
la o nuntă armânească,
uraţi-le să fie cu noroc!

— Bună dzua la muşată!
— Ghini vinişi, o lai gione.
— Iu ţu-ai mă-ta la muşată?
— Dada s'dusi la 'nă nuntă
la 'nă nuntă armânească,
dzăţeţilli si'nchirdisească.

Varianta publicată de Pericle Papahagi şi reprodusă de Tache Papahagi în 1922, este următoarea:

FATA ŞI FLĂCĂUL

Dincolo de Neagra Mare,
O frumoasă-mi lăudară.
Cum să fac, bietul, s'o văd?
— Încalecă-ţi calu'voinice,
du-te pân' dai de frumoasă!
— Bună ziua, măi frumoasă.
— Bine ai venit, voinice.
— Unde-i, fată, tatăl tău?
— Tatăl meu e (dus) la o nuntă
la o nuntă'mpărătească,
împărătească şi creştinească.
— Unde-i, fată, mama ta?
— Mama mea este (dusă) la o nuntă
la o nuntă'mpărătească,
împărătească şi creştinească.
— Hai fată să ne luăm
să ne luăm să ne iubim
să mergem la ogorul nostru
unde dacă vom muri sau prăpădi,
să ne aşeze'ntr'un mormânt
două trupuri într'o groapă
unul să nască un măr roşu
celălalt să nască un chiparos;
să treacă flăcăii să ia mere
fetele să culeagă chiparoase,
la o nuntă de paşe,
de paşe şi albanezească.

FEATA ŞI GIONILE

Napărti di Laia-Mare
Ni-alăvdară ş'nă muşeată.
Cum si fac, lailu-ni si-u ved?
— Ncalică-ţ calu, giuneale,
du-ti, dă pân' di muşeată.
— Bună dzua, mori muşeată.
— Ghine vinişi, lai giuneale.
— Iu ţ'u tată-tu, lea featăʔ
— Tată-niu i la'nă numtă,
la'nă numtă-amirărească,
amirărească ş'criştinească.
— Iu ţ'u mă-ta, moi muşeată?
— Mu-mea easte la'nă numtă,
la'nă numtă-amirărească,
amirărească ş'criştinească.
— Aide, featăsi nă lom,
si nă lomu si nă vrem
si nă ţem tu loclu-a nostru,
iu s'murearim i s'chirearim,
tu nă groapă si nă bagă,
doauă trupuri t'un murminte:
Unu s'nască mer aroş,
alant s'nască chiparoş;
s'treacă gionilli si llia meari
featili s'llia chiparoşi,
la'nă numtă păşilească,
păşilească şi-arbinşească.

(Pericle Papahagi, Din literatura poporană a aromânilor, 1900, pag. 851—852.)

Deosebirile se accentuează în timp şi în spaţiul geografic. Iată o altă variantă culeasă în anul 1943 la Cepino-Bulgaria, de la Maria alu Naşu alu Capandela

în vârstă de 53 de ani, apărută în volumul „Folclor Aromân Grămostean" editat de Nicolae Gh. Caraiani şi Nicolae Saramandu în Editura Minerva, în anul 1982:

Mi-au lăudat o frumoasă
Cum să fac să mă duc s'o văd?
Voinicul încălecă pe cal,
a ieşit pe deal la Sf. Gheorghe
şi a găsit-o pe frumoasa în grădină.
— Bună-ţi ziua ţie frumoaso.
— Bine-ai venit, tu voinice.
— Te voi întreba fato, de maică-ta,
te voi întreba şi vreau să-mi spui.
— De voi şti îţi voi spune.
— Unde-i maică-ta şi taică-tu?
— Mama s'a dus la o nuntă,
să se facă naşe să cunune,
cu cununii de argint curat,
şi orzul mărgăritar,
şi cu lumânările de la Înviere
şi tata s'a dus la Salonic
că are acolo un proces mare
şi să-i încheie paşa judecata.

Ni-alâvdară nâ muşeată,
Cumu s'facu s'mi ducu s'u vedu?
Ncâlică gionli bineclu,
inşi ndzeană la Ayul Ghiorghi,
şi-află mşeata lui gârdină.
— Bun'-ţâ dzua, tini mşeată.
— Ghini vinişi, tini gione
— Va ti'ntrebu, feată, ti mă-ta,
va ti'ntrebu ş'voiu ta s'ni-as-puni.
— Cara să ştiu, va ţ'aspunuu
— Iu easti mă-ta cu fen'-tu?
— Ma ş-si dusi la nâ numtă,
s'facâ nunâ, să 'ncărunâ,
cu cărunili di-albasimi,
ş'cu ordzulu mârgăritaru,
ş'cu ţerli di Grailu Mari;
ş'fendi ş-si dusi Sărunâ,
că şi-ari nâ crisi mari
ta s'curmâ crisea pâşelu.

(Folclor Aromân Grămostean, pag. 174—176).

Am prezentat mai sus trei variante culese de la trei mari grupuri aromâne: fărşeroţii, pindenii şi grămostenii.

Nu voi intra în detalii de lingvistică nici nu voi insista asupra influenţelor străine în pronunţarea aceloraşi cuvinte, problema necesitând o dezbatere mai amplă.

Voi proceda prin eliminare pe baza textului însuşi, începând cu varianta grămosteană. Aceasta a fost inclusă chiar de către autori (N. Caraiani şi N. Saramandu) în grupajul poeziilor populare „De dragoste şi dor". Poezia este incompletă lipsindu-i cele două versuri de la început „Napărt di Marea Laiă / ni-alăvdară nă muşată", care sunt elementul de bază al analizei noastre, iar în plus păcătueşte cu necunoaşterea unor datini creştine elementare, cum ar fi cununia, care nu se poate săvârşi, decât de nuni pereche: naşul şi naşa. În plus, se ignorează tradiţia aromână faţă de taina şi festivitatea nunţii. Care este naşul care lasă perechea să se căsătorească fără nun şi el merge să-şi rezolve un proces?

Revenind la varianta culeasă de Pericle Papahagi, observăm că şi aceasta este analizată de Tache Papahagi în lucrarea sa „Poezia lirică populară" la capitolul „Lirica nupţială". Exigent cu sine însuşi, lui Tache Papahagi nu-i scapă un fapt esenţial: caracterul etno-istoric al poeziei, dar este pus în încurcătură de amestecul unor elemente străine de fondul iniţial al poeziei: aspectul romantic al versurilor:

„. . . iu s'murearim i s'chirearim,
tu nă groapă si nă bagă,
doauă trupuri tu un murminte",

foarte la modă în cântecele sfârşitului de secol al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea, de care s'o fi lăsat ispitit în culegere, tânărul pe atunci, Pericle Papahagi.

Constatarea o face chiar Tache Papahagi: „. . . aceasta pare a fi o liricizare a unui fost cântec epic, ori a unei intenţii epice a celui ce l-a creat, sau a colectivităţii ce şi l-a însuşit . . . " „. . . niciodată nu se va şti ce eveniment îi va fi dat naştere şi cu atât mai puţin nu se va şti când şi unde . . " Tache Papahagi, atinge tangenţial punctul cheie, dar nu merge mai departe, analiza sa urmărind doar obiectivul liric: „Cântecul ar urma să aibă o vechime mare întrucât ar fi de presupus că acea nuntă . . . se va fi făcut în lume balcanică în atingere cu lumea daco-română . . . dacă ar fi să ne gândim şi la apariţia cam enigmatică a thalassonimicului „Laia Mare. Marea Neagră". (Tache Papahagi, Poezia Lirică Populară, 1967, pag. 445.)

Rămâne de analizat textul cel mai scurt, ca o încrustare în granit, a unor fapte istorice:

Din versurile poeziei ni se face cunoscut că:

a) o fată frumoasă se află dincolo de Marea Neagră;
b) între cei de acolo şi cei din Balcani există relaţii de înrudire fiind de acelaşi neam;
c) exista un drum de uscat care ducea în ţara care se afla „dincolo de Marea Neagră".

„Dincolo de Marea Neagră
mi-au lăudat o frumoasă" . . .

Cine putea să vorbească de fetele care se aflau în ţara de „dincolo de Marea Neagră", decât nişte navigatori care au ajuns acolo pe drum de mare — cu corăbiile — şi care presupunem că nu puteau fi alţii decât nişte negustori greci care făceau legătura cu porturile şi cetăţile greceşti: Istria, Tomis, Calatis, etc.

Deşi admiratori ai acestor frumuseţi, ei nu se puteau căsători cu ele, fiind de alt neam, dar ştiau că cei care locuiau în Peninsulă se puteau căsători cu aceste fete fiind de acelaşi sânge şi i-au „lăudat" tânărului roman, fata de dincolo de mare.

Este binecunoscut fenomenul endogamic la aromâni, care avea puterea unei a unsprezea porunci. Dacă nu era respectat, întreaga obşte intra în alarmă şi faptul circula ca o gravă călcare a legii. Tot folclorul ne-a păstrat faptul istoric:

Voi Rămăni de-aici, de colo,
Nu auziţi ce se întâmplă în Armiro?
(Localitate aromână)
În Armiro nu auziţi ce se'ntâmplă?
Aromânii se logodesc cu grecoaice.
. . . . . .

Voi Rămăni ne-aşe încolo,
nu-avdzăţ ţe s'faţe-Armiro?

Armiro nu-avdzâţ ţe s'faţe?
ş'isusesc Rămănilli, greaţe.
. . . . . .

Măi Nisi, fi-ţ'ar casa pustie
Iţi va spune fiul, patera.
N'ai luat una de baştină,
să-ţi spuie fetiţa, tăticule?

La Nisi, s'ţă'nchidă dera
va-ţ greascâ hiilu, patera.
Nu loaiună di isnafe,
ta s'ţă greascâ feata, tate?

(Tache Papahagi, Antologie Aromână, pag. 34—35.)

Mai mult decât atât, peste veacuri, când neamurile năvălitoare vor izola pe Românii din Nord de cei din Sud, trăind şi unii şi alţii izolaţi în munţii lor, conştiinţa relaţiei de neam se va fi uitat şi vom auzi blestemul:

Arz-o focul acea Valahie
Că pleacă tinerii în floarea vârstei
pornesc (ei) să vie spre casă
(le) ies (în drum) valahele şi nu-i
lasă. (Să se întoarcă.)

Foclu su-ardă-aţea Vlăhie
că ş'fug gioni tu ilichie,
nchisesc gionilli s'vină-acasă,
es vlăhute ş'nu-lli alasă.

Există deci la data originei cântecului — care se pierde în timp — conştiinţa la aromânii din Balcani că sunt acelaşi neam cu cei din Nordul Dunării şi că se pot căsători cu fetele din acele ţinuturi. Eroul nostru nu are nicio îndoială în acest sens, ci singura întrebare este legată de timp: „Cum să fac bietul s'o văd?" Hotărîrea este luată şi trebuie dusă la îndeplinire. Intervine acum al treilea element a cărui informaţie ne-o furnizează cântecul: „Ncălicai calu ş'fudzii!"

Din descrierea de până acum, am aflat că cei care îi aduceau erau nişte navigatori. Normal era ca eroul să se îmbarce împreună cu ei şi să pornească spre „Marea Laiă". Nu se întâmplă nimic din toate acestea. Eroul cunoaşte *un alt drum*. Este un drum de uscat:

Ncălicai calu ş'fudzii!

Putea fi oare acel drum de uscat, altul decât cel care traversa Dunărea peste podul lui Apolodor din Damasc? Greu de presupus!

Tânărul ajunge la fata de „dincolo de Marea Neagră" cu care stă de vorbă în chip firesc. Dialogul este normal, fără niciun element străin, obiceiurile din ţara fetei, fiind aceleaşi ca în locurile de unde vine tânărul:

Dada s'dusi la nă nuntă,
la nă nuntă rămănească . . .

cuvânt clar, mai valoros decât tomuri întregi de istorie: Rămănească! Expresie pe care cercetătorii o pot întâlni oricând chiar în zilele de azi, dacă Albania ar deschide frontierele pentru a-i cunoaşte pe aromânii fărşeroţi.

Istoria a fost avară cu noi.

Din cioburile rămase îngropate în vreme, cu argumentul bunului simţ, căutăm să reconstituim ceea ce a fost cândva Imperiul latin de Răsărit, unde exista doar

o singură seminţie latină, prin mijlocul căreia trecea liniştit marele fluviu, Istru.

Mai trăiesc în Peninsula Balcanică, supravieţuitorii Marelui Imperiu, dar ei sunt pe cale de dispariţie, datorită metodelor moderne de asimilare pe care statele, care au semnat o serie întreagă de tratate despre drepturile omului, le aplică împotriva omului.

Fie ca acolo unde n'a putut să biruiască arma, să biruiască lumina culturii şi a bunului simţ. Intelectualii Români din lumea liberă au de spus în această situaţie, un cuvânt hotărîtor.

ZAHU PANA

GUSTAVO ADOLFO BÉCQUER
(1836—1870)

„S'a născut în Sevilla şi trăind în Madrid, cu diferite funcţii de mică importanţă, în afară de impresia câtorva călătorii prin interesante oraşe spaniole viaţa sa abia oferă impulsuri exterioare. A trăit o viaţă interioară în care, prin contrast cu privaţiunile şi dificultăţile lumii exterioare a întreţinut inspiraţia unei stranii sensibilităţi.

S'a discutat influenţa lui Heinrich Heine. Astăzi e acceptată unanim, cu toate că probabil nu ar fi fost directă, ci prin intermediul traducerilor şi imitaţiilor lui Eulogio Florentino Sanz . . .

Tânărul poet, bolnav a imortalizat, în line şi înaripate cântece de versuri aproape impalpabile, ceea ce a putut fi efectul propriei sale tragedii fizice.

‚Aceste sedităiuni ale rebelilor fii ai imaginaţiei explică unele din febrele mele' . . .

Un simţ muzical inefabil, o aromă, o ceaţă poetică umple şi înfăşoară temele rimelor cu incantaţia brizei, a undei, a unei înfloriri de trandafiri albi.

Suflet mai mult decât cuvânt, cuprins de un sentiment şi de un zel, fără a domina forma, cuvântul ar vrea să aibă un mijloc expresiv făcut din ‚suspine, râsete, culori şi note'; ‚cadenţe pe care aerul le dilată în umbră', — aşa numeşte Bécquer poemele sale în care se agită ‚spiritul fără nume' al unui liric profund şi nedescifrat.

Lirică pură şi desveşmântată, fără anecdotă şi fără corp; parfum de poeme . . .

Uneori anecdota domină însă acoperită de un văl de încântare între voluptate şi muzică.

Alteori, emoţia, dintr'un străfund romantic se înalţă între spuma valurilor poeziei acestui singular artist al brumei . . .

Farmecul fuziunii lumii reale a omului, cu neliniştea misterului unui vis şi atracţiile ocultе vibrează în poeme de o mare intensitate . . .

Poezia lui Bécquer este în acelaşi timp intensă şi simplă, dar nepătrunsă în adâncimile ei, adică bogată în conţinut poetic, scufundată în esenţele naturii într'un sens de panteism liric, în care creatorul de frumuseţi se topeşte în sunetele şi miresmele tuturor lucrurilor.

În această beţie suavă de ritmuri, lumini şi umbre în această atmosferă de aur şi de cadenţe, se profilează versuri de o frumuseţe perfectă, care prin muzicalitatea lor, prin fermecătoarea lor sugestie, prin emoţia fără grai, rămân ca nişte viguroase monumente pentru autor, în afară de epoca sa şi de stilul ei. Nimic mai simplu şi în aparenţă uşor de zis despre lună ‚lumină caldă şi senină', însă, cât de sobru şi nepătruns e farmecul reuşitei! . . .

În unele poeme el realizează o formă nouă de simbolism poetic; un conţinut în formă desăvârşită . . .

Romantică şi etern emoţionantă sentimentală, însă plină de vigoare, de formă adeseori nebuloasă dar de o adâncă palpitaţie, poezia lui Bécquer, o culme a timpului său, dă mâna marilor poeţi ai întregii noastre literaturi.

‚Acordeon cântat de un înger' — a spus d'Ors de rimele bécqueriene, cu frază fericită; şi Unamuno a dat un profil mai puţin muzical însă mai verosimil acestei poezii inspirându-se din ea pentru ‚Teresa'.

Pe de altă parte, în ‚Despre îngeri', Alberti a desfăşurat cu mai multă bogăţie şi forţă lirică unele motive ca un omagiu poetului sevillan.

‚Iluzii şi iluzii, şi moartea fiecărei iluzii' — vedea în rime Woodman; Rafael M. Merchán simţea în ele ‚impresia iernilor din Nord' — . . . "

Acestea toate, le spune un spaniol, Valbuena Prat, în paginile Istoriei sale de Literatură Spaniolă.

Iar noi, românii, vom simţi în Gustavo Adolfo Bécquer pe Mihail Eminescu.

Problema influenţelor, la poeţi? Ca polenul pe câmpuri. A fost un Heine, un Lenau, un Bécquer şi Eminescu. Desigur se aseamănă. Fiecare însă, cu frumuseţea pe care i-a dat-o Dumnezeu, ca şi florilor.

Ele nu se iau la întrecere.

RIME

Iunie 1868

I

Eu ştiu un imn, un imn gigant şi straniu
ce-anunţă'n noaptea sufletului zorii,
şi-acelui imn îi sunt aceste pagini
cadenţe ce dilată'n umbre norii.

Eu aş fi vrut să-l scriu aci'mblânzind
rebelă şi meschină limba omului,
în vorbele ce-ar fi'n acelaşi timp
suspin şi râset, note şi culori.

RIMAS

Junio de 1868

I

Yo sé un himno gigante y extrano
que anuncia en la noche del alma una aurora,
y estas páginas son de este himno
cadencias que el aire dilata en las sombras.

Yo quisiera escribirlo, del hombre
domando el rebelde, mesquino idioma,
con palabras que fuesen a un tiempo
suspiro y risas, colores y notas.

Însă e'n van să lupți; că nu sunt semne
în scriere care să-l poată'nchide;
ci doar cu mâna ta într'ale mele
ți l-aș putea șopti, frumoaso, numai ție!

II

Cum săgeata la'ntâmplare
cerul cată să-l despice,
fără să știm unde oare
tremurând se va înfige;

foaie ce din arbor seacă
de pe ram o smulge vântul,
fără ca să știm când pleacă
unde va'ntâlni pământul;

val gigant ce'n vijelie
unduind pe mări se duce,
și cum trece, cine știe
spre ce țărm are s'apuce?

Rază tremurând din stele
cercuri care duhu-și curmă,
care oare dintre ele
străluci-va cel din urmă?

Asta sunt și eu pe-aici
pe pământ ca'ntr'o răscruce;
nu știu de-unde vin și nici
unde pașii mă vor duce.

III

Ca un cutremur straniu
care idei agită,
în valuri uraganul
pe marea nesfârșită

un murmur ce din minte
ni s'a'nălțat și crește,
vulcanul ce-și aprinde
vâlvorile pe creste;

Pero en vano es luchar; que no hay cifra
capaz de encerrarlo, y apenas, !oh,
hermosa!
si, teniendo en mis manos las tuyas,
pudiera, al oido, contártelo a solas!

II

Saeta que voladora
cruza, arrojada al azar,
sin adivinarse dónde
temblando se clavará;

hoja que del árbol seca
arrebata el vendaval,
sin que nadie acierte el surco
donde a caer volverá;

gigante ola que el viento
riza y empuja en el mar,
y rueda y pasa, y no sabe
qué playa buscando va;

luz que en cercos temblorosos
brilla, próxima a expirar,
ignorándose cuál de ellos
el último brillará;

eso soy yo, que al acaso
cruzo el mundo, sin pensar
de dónde vengo, ni adónde
mis pasos me llevarán.

III

Sacudimento extrano
que agita las ideas,
como huracán que empuja
las olas en tropel;

murmullo que en el alma
se eleva y va creciendo,
como volcán que sordo
anuncia que va a arder;

diforme siluete
de-acei ce nu pot fi,
decor ce-abia se vede
prin văluri străvezii;

pe'ntinsul cer al zilei
culori care se'mbină
și'n irisul pupilei
înoată în lumină;

fără cuvinte gândul,
cuvinte fără glas
și fără ritmuri cântul,
cadențe fără pas!

dorințe'n amintire
ce din neant s'au strâns,
din râset isbucnire
în hohote de plâns;

nestăpânită vrere
ce'n fapt nu s'a aflat,
fără de frâu pe ceruri
Pegas înaripat;

o, spirit, nebunie
aprinsă'n vajnic sbor,
divină tu, beție
de geniu creator...

Așa e inspirația!

— — —

Gigantic glas din haos
orânduind în minte
și printre umbre face
s'apară'n noi lumini;

frâu lucitor de aur
ce cu putere'nfruntă
ca'n basm cu aripi calul
și exaltatul gând;

deformes silüetas
de seres imposibles;
peisajes que aparecen
como a través de un tul;

colores que fundiéndose
remedan en el aire
los átomos del iris,
que nadan en la luz;

ideas sin palabras,
palabras sin sentido;
cadencias que no tienen
ni ritmo ni compás;

memorias y deseos,
de cosas que no existen;
accesos de alegría,
impulsos de llorar;

actividad nerviosa
que no halla en que emplearse,
sin rienda que lo guíe
caballo volador;

locura que el espíritu
exalta y enardece;
embriaguez divina
del genio creador...

!Tal es la inspiración!

— — —

Gigante voz que el caos
ordena en el cerebro,
y entre las sombras hace
la luz aparecer;

brillante rienda de oro
que poderosa enfrenta
de la exaltada mente
el volador corcel;

tu, fir de rază care
legi gânduri în mănunchi
şi nouri rupi tu, soare,
până'n zenit s'ajungi;

inteligentă mână
ce'n colier de perle
cu'ndemânare-adună
cuvintele rebele;

armonioase ritmuri
ce nota fugitivă
cu al cadenţei număr
o'nchid în portativ;

o daltă'n blocul pietrii
statue modelând
adaos frumuseţii
ce-o zămislim în gând;

eter unde se'nvoaltă
orânduit idee,
atom şi stea înaltă
din căile lactee;

isvor în valul cărui
dogoarea-şi stinge setea;
tu, oază ce ne dărui
a duhului putere...

Aşa ni-i raţiunea!

Cu ambele în luptă
învingător rămâne
doar geniul ce le pune
pe amândouă'n jug.

hilo de luz que en haces
los pensamientos ata;
sol que las nubes rompe
y toca en el cenit;

inteligente mano
que en collar de perlas
consigue las indóciles
palabras reunir;

armonïoso ritmo
que con cadencia y número
las fugitivas notas
encierra en el compás;

cincel que el bloque muerde
la estatua modelando,
y la belleza plástica
anade a la ideal;

atmósfera en que giran
con orden las ideas,
cual átomos que agrupa
recóndita atracción;

raudal en cuyas ondas
su sed la fiebre apaga;
oasis que al espíritu
devuelve su vigor...

Tal es nuestra razón!

Con ambas siempre lucha
y de ambas vencedor,
tan sólo el genio puede
a un yugo atar las dos.

IV

Că s'a sfârşit tezaurul? Nu spune
că fără viers stă amuţită lira.
Nu vor mai fi poeţi; dar totdeauna
va fi poezia.

Va palpita în valuri de lumini
aprinsa'mbrăţişare;
şi nouri rupţi de soare vor fi plini
de aur şi vâlvoare;

cât aerul la sânul său va duce
parfum şi armonie;
şi primăvara cât va fi pe lume
va fi poezie!

Cât ştiinţa cu a sa descoperire
n'o şti isvorul vieţii
şi vor fi mări şi cer, nemărginire,
vor fi poeţii!

O omenire'ntr'una alergând
spre ce nu ştie;
cât omul va avea mister în gând
va fi poezie!

Cât vom simţi în suflet bucurie
fără surâs pe buze
şi plânsul răsărind fără să vie
în genele apuse;

cât inima e'n luptă cu gândirea
mereu să se sfâşie,
va exista speranţa, amintirea
va fi poezie!

Şi-atâta cât în ochii ce-i privim
ne reflectăm privirea;
şi buzele răspund la un suspin
ce ne-a'ntrerupt vorbirea

pierduţi într'un sărut ca'ntr'un extaz
uniţi pe veşnicie...
Femeie, tu, cât vei mai exista
va fi poezie!

IV

No digáis que agotado su tesoro,
de asuntos falta, enmudeció la lira.
Podrá no haber poetas; pero siempre
habrá poesía.

Mientras las ondas de la luz al beso
palpiten encendidas;
mientras el sol las desgarradas nubes
de fuego y oro vista;

mientras el aire en su regazo lleve
perfumes y armonías;
mientras haya en el mundo primavera,
habrá poesía!

Mientras la ciencia a descubrir no alcance
las fuentes de la vida,
y en el mar o en el cielo haya un abismo
que al cálculo resista;

mientras la humanidad, siempre avanzando
no sepa a do camina;
mientras haya un misterio para el hombre,
habrá poesía!

Mientras sintamos que se alegra el alma,
sin que los labios rían;
mientras se llore sin que el llanto acuda
a nublar la pupila;

mientras el corazón y la cabeza
batallando prosigan;
mientras haya esperanzas y recuerdos,
habrá poesía!

Mientras haya unos ojos que reflejen
los ojos que los miran;
mientras responda el labio suspirando
al labio que suspira;

mientras sentirse puedan en un beso
dos almas confundidas;
mientras exista una mujer hermosa,
habrá poesía!

ION ŢOLESCU

In memoriam

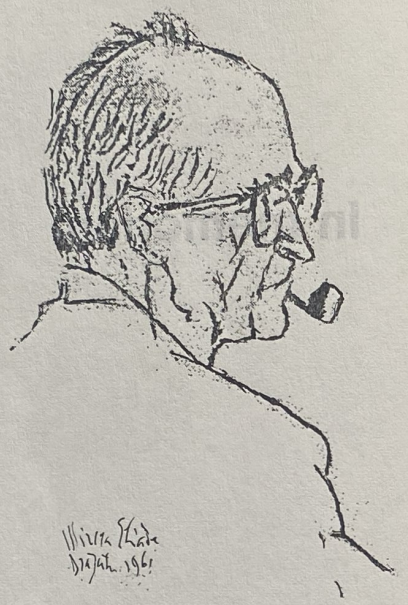

CU MIRCEA ELIADE PRIN PARIS

Între 1948 şi 1957 Mircea Eliade a locuit mai ales la Paris şi mai mult la *Hôtel de Suède*, unde îşi instalase uneltele lui de lucru: lucrări în şantier, „fragmentarium"-ul (gânduri, reflexii, file de jurnal), coli de hârtie scrise cu mâna, pe un birou vast peste care se ridicau teancuri de cărţi, de dosare, de manuscrise în diferite limbi, luleaua care trona peste şi printre mirosurile de tutun bun, de cafea, de făşii corectate în vederea tiparului. Te primeau, cu vivacitate juvenilă, o frunte înaltă, părul sbârlit şi o pereche de ochelari puternici, pe care un gest familiar îi aşeza periodic peste ochii de diamant negru, căutători din lăuntru. Tipărise tocmai *Techniques du Yoga* (Gallimard, 1948). Apoi tipări, una după alta: *Le Mythe de l'Eternel retour* (Gallimard, 1949), *Traité d'Histoire des religions* (Payot, 1949), *Le Chamanisme et les techniques archaiques de l'extase* (Payot, 1951); literatură: la *Nuit bengali (Maytreï*, Gallimard, 1950). *Forêt interdite* (Gallimard, 1956). Textul românesc: *Nopţile de sânziene*, I, II, va fi publicat de I. Cuşa, 1972), *Minuit à Serampore* (Stock, 1956). Toate acestea formau fundaţiile „corpus"-ului ştiinţific şi literare în devenire, în limbă de circulaţie universală. Fusese invitat de profesorul şi savantul orientalist Georges Dumézil — specialist în limbi, graiuri şi archetipuri străvechi —, să ţină nişte conferinţe la *Şcoala de Înalte Studii* (aşezământ liber de învăţământ savant, de pe lângă *Collège de France)*. Asistau la cursul lui 4—5 studenţi aplicaţi şi tăcuţi. Mai treceau episodic şi români rătăcitori prin Paris. Din când în când, un provocator! Îmi amintesc de Lucian Goldman: înalt, cu un cap mare de căpcăun, animat de o ură care nu-l părăsea, cred, niciodată. Îl întrerupea, pe alocuri: — Dar, căpitanul ce spunea, domnule profesor? O fi de acord?!... Printre ceilalţi români, unii erau refugiaţi, alţii bursieri: ultimii bursieri din ţara subjugată, foşti pensionari ai fostei *„Şcoale de la Fontenay aux Roses"* (aşezământul universitar, întemeiat de Nicolae Iorga, care tocmai fusese vândut la licitaţie publică, biblioteca risipită, prin voinţa aculturală a Ambasadei Republicii Populare Române din Paris, prin organul ei reprezentativ şi studenţesc, Ion Coteanu, atunci student în filologie la Paris... Fusese hotărît să se voteze într'o adunare generală, cu vot secret de-altfel, pentru autonomia şcolii şi protecţia ei de către rectoratul academiei şi universităţii din Paris, sau contra: pentru menţinerea ei ca bun cultural aparţinând statului român în străinătate. Reprezentantul ambasadei şi partidului a prevenit violent şi direct pe cei care ar fi ispitiţi să voteze pentru autonomie şi libertate: aveţi familia în ţară. Sânteţi români. Înstrăinaţi avutul ţării!... Rezultatul? Un vot de majoritate pentru menţinerea avutului cultural al ţării, în cadrul juridic şi gestionar al ambasadei. „Cuibul legionar" — cum se numea atunci, chiar prin ziarele franceze, drupul studenţilor români liberi care cereau autonomia şi conversarea aşezământului cultural al lui N. Iorga, a fost în minoritate. Câteva săptămâni după aceea, *Şcoala română de la Fontenay aux Roses*, era vândută la licitaţie, pe valută sunătoare!...)

În atmosfera de ură şi de necredibilitate a fenomenului cultural românesc aşa cum se manifesta atunci în pribegie proaspătă, Mircea Eliade evolua senin şi generos. Era adorat şi cercetat de cei tineri, unii mai vârstnici, stabiliţi mai de mult în Franţa. Totdeauna a răspuns prompt şi dezinteresat solicitărilor nenumărate, venite din lumea românească, din lumea ştiinţifică străină: ţinea dialog, cum se spune, cu *Jung*, cu *Denis de Rougemont;* ba chiar *Sartre*, din altă lume intelectuală, îl apreciază şi îl citează ca specialist al civilizaţiei sacrului... Unii îl invidiau însă, căci tot românească este şi invidia intelectuală, ba chiar stimulantă în creaţie: ştiu şi fac eu mai bine!... Un înţelept emul al lui N. Iorga, îi reproşase că a pus pe coperta *Istoriei religiilor:* „ancien professeur à l'Université de Bucarest". Or, el, M. E., nu fusese decât asistentul lui Nae Ionescu, care, la rândul lui, nu fusese decât „conferenţiar", adică: „maître de conférences", la catedra profesorului de Istoria filosofiei, logică şi metafizică, P. P. Negulescu... *Dont acte.*

Într'o seară, ne-am întrunit la cafeneaua *Corona*, în spatele *Hôtel-ului de Ville*, pe cheiul Senei, într'un subsol spaţios şi cald-cărturăresc, în jurul unei mese în formă de potcoavă. Vreo 20—30 de tineri şi mai vârstnici, ca într'un Bucureşti deplasat în lumea liberă. Nicolae Herescu a citit o poezie: *Libertate*, proaspăt venită din ţară. Nesemnată, scrisă cu sânge, probabil de V. Voiculescu. (Va fi publicată în *Anotimpuri*, dacă nu mă'nşel, sau *Luceafărul*, două publicaţii româneşti din vremea aceea, care acum sunt rarisime prin colecţiile de arhivă

românească a exilului, ca şi ediţia roneotipată a *Poeziilor* lui Eminescu, prefaţată de M. Eliade.) Asistau la cenaclu, pe lângă N. Herescu şi M. Eliade, E. Cioran, Paul C. Deleanu, O. Vuia, H. Stamatu, Nicu Caranica, soţii Cerbu, C. Tâcu, A. Juilland şi umbra lui, Lache Morcovescu, junele orientalist M. Leibovici şi alţii — să mă ierte dacă nu-i citez pe toţi. Vasile Posteucă, rătăcitor prin Paris, a luat cuvântul, rostind în stilul lui de poet romantic al pribegiei, un compliment adresat celor trei mari: N. Herescu, M. Eliade, E. Cioran... „în sensul şi din duhul cărora să ne inspirăm şi învăţăm ca dintr'o sfântă carte"... Lui E. Cioran nu i-a plăcut: — Care duh? Ce sfântă carte? Bălcescu. Eu n'am nici căderea, nici geniul lui... Discuţia s'a înteţit. Timpul şi ideile curgeau cu spor. Era frumos şi voios. Ca într'un Bucureşti de altă-dată, în care se'nfruntau aprig, dar frăţeşte nişte români desrădăcinaţi, cu dorul şi viziunea aşezării României de mâine. Desrădăcinaţi acum în lumea liberă, actori şi părtaşi ai unui fenomen cultural şi el în lume şi mutaţie existenţială... A vorbit apoi Mircea Eliade. Simplu, viu, cu frază robustă şi încheiată, întâi despre transhumanţă, despre păstorii români — „marinarii noştri pe uscat", cum le zicea C. Noica —, care au cunoscut străinătatea prin faptul peregrinării lor peste dealuri, munţi şi văi, din Carpaţi în Caucaz, în sudul Dunării... Au cunoscut-o, asimilat-o fecund, adică liric, i-au exprimat tensiunea în situaţie existenţială de diasporă. A vorbit despre *polaritatea antinomică şi complementară a culturii române* — una: populară şi savantă —, care este făcută dintr'o dublă tensiune, din două tendinţe fundamentale care se înfruntă devenind complementare. „Polul eminescian" reproşează „polului Caragiale" cosmopolistismul acestuia, lipsa lui de rădăcină autohtonă, adică aplecarea spre zeflemea, spre ironie — care este un altoi, nu-i humorul ţărănesc al lui Creangă... Spre scepticism şi fatalism nastratinian, balcanitate colorată şi teatrală. (Dar, oare *Vicleimul*, jocul păpuşilor, *Brezaia*, *Căluşul*, colindele, pre-colindele anului nou şi primăverii, tot tezaurul nostru de tradiţii populare, mistere medievale, şi mai adânci: miturile, eposurile străvechi, rituri precreştine din spaţiul nostru sud şi nord dunărean, din cotul Carpaţilor, de peste Carpaţi, culese, transmise, înflorite pe cărările transhumanţei, nu sunt oare în mare parte burleşti, spectacol de comedie şi comedie umană?...)

Polul „ultimului mare fanariot": Caragiale, reproşează, la rândul lui, celeilalte tendinţe, conservatismul patetic, arhaitatea, viziunea paseistă a istoriei, evocarea continuă — uneori în termeni păşunişti — a ruinelor şi nenorocului istoriei noastre, plângere neîntreruptă, irealism existenţial. (Dar Eminescu nu este tot timpul grav şi tenebros romantic. Citeşte *Antropomorfism*. Citeşte *Mitologicale*... Proza politică.)

Bipolaritatea Eminescu — Caragiale, ca şi Maiorescu — Haşdeu, Iorga — Lovinescu, Pârvan — Nae Ionescu, sunt în tensiune antinomică şi complementară. Ca Dante şi Petrarca, bunăoară, Papini — D'Annunzio, Pascal — Montaigne, Goethe — Nietzsche... Orice mare cultură îşi hrăneşte spiritualitatea din tensiuni şi pulsiuni de viaţă aşezată pe care o descântă, sublimând-o, perspectiva morţii ineluctabile. Omul râde cu lacrimi... *Ion*, ţăranul lui Rebreanu, stă alături de *Mitică*, mitocanul lui Caragiale; fac parte din spiritualitatea românească. Omul universal de tipul lui Cantemir, Haşdeu, este în perfectă armonie

de existenţă cu omul din satul românesc, care trăieşte în simbioză cu mediul lui cosmic şi riturile arhaice. Lucian Blaga, Sadoveanu „pleacă în lume" cu Panait Istrati... Smuls din matricea lui stilistică, românul exilat nu-şi pierde autenticitatea, ci şi-o valorizează la alt grad de expresie şi de tensiune complementară. O făţuieşte, o îmbogăţeşte, dăruind-a universalităţii. Exemplu: Brâncuşi...

În Parisul de altădată, Mircea Eliade definea rostul diasporei româneşti. Rost cultural şi de civilizaţie umană care trebuie cunoscută şi împărtăşită, aşa cum alte mari diaspore: evreii, armenii, au făcut-o şi continuă s'o facă. Suntem un popor sacru? Este rândul nostru de a mărturisi în cultura universală? Sacrul este revelaţia realului, este *catharsis* şi cuvânt luminos...

A murit Mircea Eliade. Omul, nu lumina: „...căci mii de ani i-au trebuit luminii să ne-ajungă".

Străvechi şi contemporan în acelaşi timp, scriitor-artist, Român-Universal, dintre marii noştri scriitori cu geniu universalist, cred că în el, în cuvântul lui s'a întrupat cel mai fericit „dualitatea antinomică şi complementară a culturii noastre româneşti".

Paris, 31 Mai 1986

TITUS BARBULESCU

EMIL CIORAN DESPRE MIRCEA ELIADE

Traducere din *Exercices d'admiration.* Essais et Portraits.
GALLIMARD (Arcades), PARIS, 1986

L-am întâlnit pe Eliade pentru prima oară prin anii 1932, la Bucureşti, când tocmai mântuisem vagi studii de filosofie. Era atunci idolul „noii generaţii" — formulă magică pe care noi eram mândri s'o invocăm. Dispreţuiam „bătrânii", „zaharisiţii", adică pe toţi care depăşiseră vârsta de treizeci de ani!... Maestrul nostru în cugetare ducea campanie contra lor; îi dărâma unul după altul, lovea întotdeauna aproape just, zic „aproape just" pentrucă uneori se'nşela, după cum s'a întâmplat cu Tudor Arghezi, marele poet al cărui singur cusur era de a fi fost recunoscut, consacrat. Lupta dintre generaţii ne apărea atunci ca o cheie a tuturor conflictelor şi ca un principiu explicativ al evenimentelor. A fi tânăr însemna pentru noi, în vremea aceea, a avea geniu, în chip automat. Această infatuare — se va spune — aparţine oricărei epoci. Fără îndoială. Însă nu cred ca ea să fi fost vreodată împinsă atât de departe cât fu împinsă de noi. Infatuarea noastră era o exasperare. Se exprima în vremea aceea o voinţă de a forţa Istoria, o poftă de-a o cuprinde, de-a stârni noutatea, de a înnoi Istoria cu orice

preţ. Frenezia era la ordinea zilei. Iar, în cine se încarna? În cineva care se întorcea din India, dintr'o ţară care nu s'a sfiit niciodată să întoarcă spatele Istoriei, cronologiei, devenirii ca atare.

Nu aş releva acest paradox dacă n'aş şti că aduce mărturie despre dualitatea profundă: trăsătură de caracter a lui Eliade, care era tot atât solicitat de esenţă cât şi de contingenţă, tot atât de netemporal cât şi de cotidian, de mistică cât de literatură. Această dualitate nu antrena pentru el vreo sfâşiere interioară; era în firea şi norocul lui de a putea trăi simultan sau pe rând, la nivele spirituale diferite, de a putea studia extazul şi urmări anecdota fără ruptură dramatică în trăirea lui.

Când l-am cunoscut, eram destul de mirat să-l văd adâncind filosofia *Sankhiei* (despre care tocmai publicase un lung articol*) şi paralel, să-l intereseze ultimul roman apărut în librărie. De atunci, n'am încetat să fiu fermecat — ca de un spectacol — de vasta lui curiozitate, care era de-asemeni desfătătoare şi care s'ar fi manifestat morbid la oricare altul decât el. Eliade n'are obstinaţia sumbră şi perversă a maniacului, a obsedatului care se limitează într'un singur domeniu, un singur sector al cunoaşterii, respingând tot restul ca nişte accesorii inutile, nişte mofturi. Unica obsesie pe care i-o cunosc şi care, pe drept vorbind, s'a tocit cu înaintarea în vârstă, este aceea a poligrafului, aşa dar a anti-obsedatului prin excelenţă, căci este avid să se precipite asupra oricărui subiect, mânat fiind de setea nesecată a explorării. Eliade admira cu pasiune pe Nicolae Iorga, istoricul român, figură extraordinară, fascinantă şi deconcertantă, autor a peste o mie de lucrări care sunt, pe alocuri, extrem de vii, în general stufoase, aţoase, rău construite, ilizibile, dar pline de fulguranţe înecate în grămada materialului. Îl admira uimit, cum eşti uimit de prezenţa stihiilor, de vederea unui codru, a mării, a întinderii lanurilor semănate. Admira fecunditatea în sine, tot ce ţâşneşte, proliferează, invadează şi se afirmă. Superstiţia vitalităţii şi a randamentului, mai ales în literatură, nu l-a părăsit niciodată. Merg poate prea departe, dar am toate motivele să cred că în subconştientul lui, Eliade plasează cărţile de-asupra zeilor. Peste ei, dedică un cult cărţilor. În orice caz n'am întâlnit pe nimeni care să le iubească cât el. Nu voi uita niciodată febrilitatea cu care, debarcând la Paris, îndată după Eliberare, le pipăia, le mângâia, le frunzărea paginile; săltа de bucurie, prin librăriile Parisului, Eliade *oficia*. Era vrajă, idolatrie.

Atâta entuziasm presupune un mare fond de generozitate, în lipsa căruia nu poate fi apreciată profuziunea, exuberanţa, risipa; nu dai preţ atâtor calităţi datorită cărora spiritul *imită* natura depăşind-o, dacă nu ai generozitate. N'am putut niciodată citi pe Balzac; la drept vorbind, am încercat să-l practic în pragul adolescenţei: lumea lui mi-este interzisă, inaccesibilă, n'am reuşit să pătrund în ea, Balzac îmi este refractar. De câte ori Eliade n'a încercat să mă convertească la lectura lui! El citise *Comedia umană* la Bucureşti; o recitea la Paris, în 1947; poate o citeşte din nou la Chicago. I-a plăcut întotdeauna romanul

---

* *Introducere în filosofia Sânkhia*, în *Revista de Filosofie*, No. 2, 1930. Nota traducătorului.

amplu, foşnăitor în bogăţia lui, desfăşurându-se pe mai multe planuri, cumpănindu-se totuşi peste o melodie „infinită", irigat de către prezenţa masivă a timpului, cu acumulare de detalii mărunte şi abundenţă de teme complexe şi divergente. În schimb nu i-a plăcut, Eliade a respins ceea ce în Litere se numeşte *exerciţiu:* jocuri anemice şi rafinate pe care le afecţionează esteţii. N'a preţuit deloc latura piezişă, macerată a operii, de calitate înalt-putredă a unor anumite producţiuni literare sleite de sevă, fără măduvă instinctuală.

Dar, se poate explica şi altfel pasiunea lui pentru Balzac. Există două categorii de spirite: unele cultivă mişcarea procesivă, altele caută rezultatul; unele se leagă de creaţia în desfăşurare, de etapele şi expresiunea succesivă a gândirii în mers sau a acţiunii; celelalte se leagă de expresiunea finală, cu excluderea a tot ce o precede. Prin temperament, am înclinat întotdeauna către aceştia din urmă, am preferat creaţia unui Chamfort, unui Joubert, unui Lichtenberg, care vă dau formula fără a vă revela drumul care i-a condus acolo; fie din pudoare, fie sterilitate, ei nu reuşesc să se libereze de superstiţia conciziunii; ar vrea să spună tot într'o pagină, într'o frază, într'un cuvânt, ajung câteodată s'o formuleze. Rar, trebuie s'o spunem: laconismul în expresie trebuie să se resemneze tăcând, dacă nu vrea să cadă într'o profunzime fals enigmatică. Însă, nu este mai puţin adevărat că de această formă de expresie, care merge până la chintesenţă, — sau chiar sclerozată, dacă preferi —, nu te poţi detaşa de ea ca să preferi cu adevărat o alta. Cine i-a practicat multă vreme pe moralişti, cu greu îl înţelege pe Balzac. Dar poate ghici raţiunea celor care au o mare slăbiciune pentru autorul *Comediei umane:* aceştia merg la sursa universului balzacian, adăpându-se cu o senzaţie de viaţă, de dilatare, de libertate clocotitoare, care rămâne totuşi necunoscută amatorului de maxime, gen minor în care perfecţiunea se confundă cu asfixia.

*

EMIL CIORAN, *Exercices d'admiration.* Paris, Gallimard, 1986. Pag. 121—124. Traducere de TITUS BĂRBULESCU.

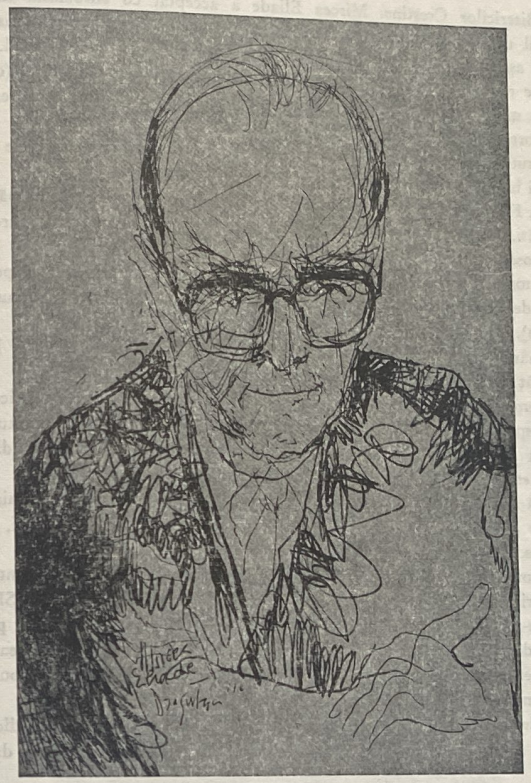

AMINTIRI DESPRE MIRCEA ELIADE...

Alţii vor scrie despre operele lui. Eu scriu despre Mircea Eliade omul, cât l-am cunoscut şi cum l-am cunoscut.

O mătuşă de-a mea îmi spunea, că tatăl lui a fost un general, că maică-sa a fost o femeie bogată, care a ajutat pe mulţi nevoiaşi cu bani. Pe Mircea îl vedea ades, în vremea copilăriei lui, şezând pe un scaun în curtea din strada Mântuleasa şi citind.

Eu l-am întâlnit întâi pe insula Capri, pe când era în Italia. Acolo mi-a arătat „grota albastră", ale cărei ape albastre nici un pictor, până acum, nu a fost în stare să le reproducă. L-am văzut de asemenea la Paris, când, în urma convorbirilor cu un arhimandrit ortodox, am decis să înfiinţăm o asociaţie pentru

unirea Bisericilor Creştine. Mircea Eliade a acceptat cu entuziasm ideea şi a fost unul din primii membri ai asociaţiei. Legături mai strânse au existat după ce m'am aşezat în Statele Unite. Dela Milwaukee mergeam des să-l văd.

Cât de mult a preţuit el pe domniţa vieţii lui, Doamna Christinel (o intelectuală de mare valoare), o mărturiseşte şi faptul, că i-a dedicat lucrarea lui cea mai importantă („The World's Religious Ideas").

Cunoscut şi apreciat în lumea intelectuală de pretutindeni, operele lui sunt folosite şi în universităţile catolice, deşi el era ortodox.

Mircea Eliade se dăruia cu o iubire naturală, pe care numai într'o inimă de copil o poţi găsi. Nu era dispus să creieze impresia, că stai de vorbă cu „marele" profesor cunoscut şi recunoscut în toată lumea.

Într'o toamnă splendidă l-am dus, împreună cu D-na Christinel să petreacă o vacanţă de o săptămână într'un colţ de raiu al naturii („Door County" din Wisconsin).

Exprimând dorinţa să cunoască obiceiurile Românilor din America, l-am dus la un ospăţ românesc din Hammond, Indiana.

Când eram redactorul ziarului „America" l-am rugat să scrie el articolul aniversar despre Eminescu. Mi-a împlinit rugămintea şi i-am publicat monumentalul articol în ziar. Iar părintele George Mureşan din East Chicago, Indiana, l-a tradus în engleză, spre folosul celor care nu cunosc pe Eminescu.

Fără să i-o fi cerut, mi-a dăruit cartea lui („Forgerons et Alchimistes") cu dedicaţia: „Pentru Ilie Olteanu, această carte despre vraci şi ghicitori, amintire şi prietenie, Chicago, 15 Iunie 1957".

Mi-a comunicat, sub semnătură proprie, satisfacţia lui pentru entuziasmul D-nei Christinel în legătură cu articolul „UN DUMNEZEU — O BISERICĂ", bucurându-se că, în sfârşit, cineva a avut curajul să spună lucrurilor pe nume, adică să dea glas amărăciunii, că această creştinătate, în loc să plinească voia lui Dumnezeu unindu-se ÎNTRU UNA BISERICĂ CREŞTINĂ, e pulverizată în nimeni nu mai ştie câte „denominaţii".

Cu puţin timp înaintea morţii lui mi-a comunicat (prin scrisoare dictată, pe care doar a semnat-o) că era grav bolnav. Îl ştiam sănătos şi activ, dar boala l-a răpus.

S'a stins un luceafăr luminos de pe cerul întunecat al acestei omeniri sbuciumate. Mai mult decât operele lui preţioase, la poarta raiului îi dorim ca Sfântul Petru, cunoscându-i inima lui de aur care îmbrăţişa cu dragoste şi pe duşmani, să pomenească iubirea lui de semeni şi să-l întâmpine, spunându-i: „Tu, carele ai fost, acolo jos pe pământ, în căutarea adevărului, intră în împărăţia adevărului vecinic!"

Această fericire i-o dorim, din toată inima, lui Mircea Eliade de la Stăpânul Vieţii şi al Morţii.

Acum, după moartea lui Mircea Eliade, se adaugă altor regrete şi acela că nu i s'a încredinţat lui traducerea în limba română a Bibliei. Biserica şi neamul s'ar fi bucurat să aibă Sfânta Scriptură tradusă în limba românească eminesciană, cu o preciziune analoagă traducerii făcute de Martin Luther în limba germană.

ILIE OLTEANU

MIRCEA ELIADE LA CONGRESELE SOCIETĂŢII ACADEMICE ROMÂNE

1961 la Veneţia:
Vizitând expoziţia lui Eugen Drăguţescu, organizată cu prilejul congresului. Alături sunt: soţia Christinel, Alexandrina Mititelu şi maestrul Drăguţescu.

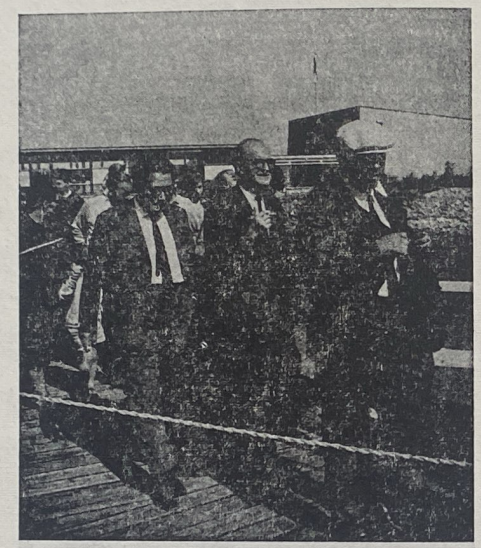

1963 la Nijmegen (Olanda):
Discutând cu Ştefan Teodorescu şi Teodor Onciulescu.

1965 la Fribourg în Elveţia:
Ascultând conferinţa părintelui Florian Müller.

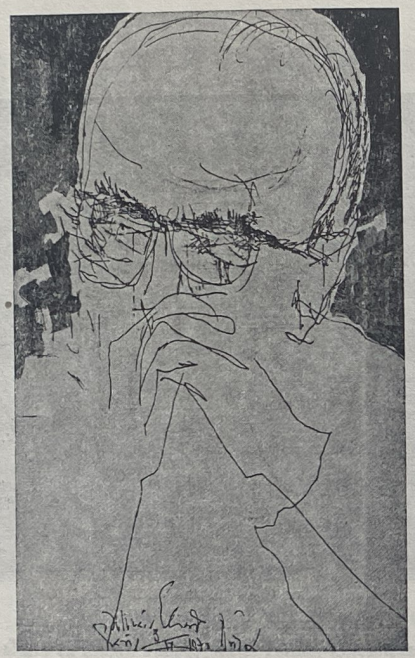

1970 la Paris:
Urmărind dezbaterile congresului.

DIMITRIE ANASTASE (1909—1984)

A murit Puiu Anastase. Anul trecut, în vară. Cine l-a cunoscut de aproape sau de departe, cine a avut prilejul să-i prețuiască opera, să-i urmărească câte-odată travaliul de creație — ca printr'un fel de „cameră invizibilă" —, poate măsura, acum când nu mai este, ce a fost, cine a fost acest prodigios artist român. Și câtă avere de vise împlinite și neîmplinite rămâne în urma lui, lăsând pecetia lui de originalitate și de forță creatoare înscrisă în operele ce-i dăinuiesc.

Născut la *Rucăr* (Muscel) într'o familie de veche moșnenie luminată, începe de mic să cioplească, să deseneze, să vopsească și să clădească. În școlile pe care le-a urmat, dar mai ales acasă — în toate casele pe care și le-a construit cu mâna lui —, caută să se perfecționeze tot timpul, folosind întâi materialul pe care i-l oferă natura înconjurătoare în stare brută. Materialele sunt prelucrate de geniul lui personal și inventiv: lemnul, piatra, creta, ghipsul, cerneala fabricată de el ca și lipiciul, combinații rafinate de culori naturale, pământ ars, metal topit, metal nobil, metal amestecat, bronz, fier vechi recuperat, nisip argintiu, scoici, bolovani de râu... Toate materialele dobândeau viață sub mâna de aur a meșterului, rotunjindu-se într'o frumusețe de desen sculptural, arhitectural, monumental. Arta îi era figurativă și abstractă în același timp, subiectul apărea, fin, dintr'o structură decorativă. Iar frumusețea operei era străbătută de propria lui viziune religioasă.

Puteai descifra *tematica* lui Anastase, căci ea pornea dintr'o veche, străveche mitologie românească, populară, dar și impregnată de tradiție creștină: îngeri cu elan și anvergură de pasăre măiastră din basmele populare, oameni cu privire intensă și gest spiritualizat, sfinți — Sfântul Gheorghe, Sfântul Vasile, Sfântul Dumitru (Sânmiedrul), Sfântul Ioan și nopțile sânziene —, sfinții se înălțau hieratic deasupra sau peste mărginirea biologică, călcând peste moarte, cum ar spune un text religios, peste diavolul romantic cu aripile frânte și totuși învăluitoare în căderea lui. Numai siluetele feminine erau aplecate peste lumea de jos, cu dragoste și înțelegere împărtășită a suferinții. Ca o rugă:

„Rugămu-ne'ndurărilor,
Luceafărului mărilor...
. . . . . .
Tu maică prea curată
Și pururea fecioară..."
(*Rugăciune* de M. Eminescu — postumă)

Din Eminescu, artistul și-a clădit *viziunea* lui despre viață și de dincolo de viață. Un *Eminescu național și universal*, și „după Eminescu" revăzut în retrospectiva și prospectiva istoriei românilor. Se adunau în el amalgamându-se figurile pilduitoare și martire din istoria neamului românesc, când încătușate, când prigonite, când desprinse de greutatea pământului, înălțându-se baroc și spiral spre un *nou Ierusalim* unde nu intră decât suflul — adică sufletul — celui drept, harnic, lovit de soartă. Și de nenorocul românesc.

Lumea lui Anastase este o lume spiritualizată, în care cântă niște heruvimi în

capitelul de sus al stâlpilor, realizată totuşi cu mijloace moderne de tehnică şi stil de grafism spiral. (Şi Brâncuşi, în *Coloana nesfârşită*, încercase cu spor să realizeze acest vârtej de zbor continuu.)

Viaţa lui Puiu Anastase s'a împletit constant cu opera, îmbogăţindu-se reciproc. Puţini ştiu cât era de prezentă creaţia lui în viaţa de toate zilele.

Revenit la Paris după ultimul război, maestrul umbla în lume ca un melc care întâi îşi construeşte cochilia. În *Rue Daguerre*, îşi face dintr'un hangar o casă şi atelier. Şi-l face cu mâna lui, turnând beton, clădind apoi din piatră şi lemn. Îl vinde, îşi construieşte altă casă, alt atelier, la *St. Rémy les Chevreuse*. Vinde şi-şi construieşte pe dealul *Montmartre*, strada Orientului, dintr'o hardughie prăpădită cu loc în spate, un conac, singur cu mâna lui: toarnă beton, sapă şi aşează temelie, beci, ridică două etaje pentru locuinţă, în fund un atelier cu pridvor şi deschidere panoramică, de sus spre valea răsucită a străzii *Lepic* cu cafenele, crâmpeie de livezi, naturi moarte, lumini şi forfotă de viaţă. Intrarea era amenajată într'un pasaj exterior pietruit şi cu gard de viţă de vie... Aici, în acest atelier, puteai vedea muzeul permanent al artistului. Din cauza unor neînţelegeri domestice iarăşi vinde şi împarte înainte de a pleca din nou. Puiu Anastase a fost un om sucit, ca Brâncuşi, ca Eminescu, ca toate păsările călătoare şi măiastre care-şi duc între pene sculele minunate, iar în cap muzeul imaginar, greu de aşezat în întregime într'un loc determinat. Ar fi avut nevoie de livada lui din Rucăr ca să nu mai plece şi să-şi clădească acolo şi casă şi atelier, muzeu şi loc de veci. Ar fi avut nevoie să fie ajutat de vreun aşezământ cultural, pe care, paradoxal, el le ajuta în mod neprecupeţit, la primul apel...

A plecat în Elveţia: altă casă şi alt atelier. Apoi, în Italia, la Veneţia, la Roma: alte case, alte ateliere şi chilii construite cu mâna lui de aur. Pribegie şi creaţie.

Ce a rămas după moarte? Multe opere, capodopere risipite decorativ, sculptural, arhitectural prin casele pe care le-a construit; o colecţie admirabilă de medalii la *Monetăria naţională* din Franţa, schiţe, desene, gravuri originale, unele reproduse în publicaţia bisericii din Paris: Sfinţii Arhangheli; nişte caiete şi coli cu proiecte de păsări, maşini, monumente, sfinţi, chipuri simbolice. Ca Leonardo... Într'o zi vor trebui să fie adunate toate şi expuse într'un *muzeu Anastase*. Unde? În ce ţară? În vreun cavou monumental de cimitir românesc, frumos zidit pe un deal, iar la intrarea lui o troiţă pe care atât de mult ar fi dorit s'o construiască undeva în lumea asta zisă liberă, nemiloasă pentru un artist ca el. Aşa s'a dus un mare artist român, un alt Brâncuşi — altfel decât moşul de la Hobiţa —, care şi-a purtat darurile şi pribegia iubitoare şi creatoare de frumos într'o traistă cu unelte minunate: un alt Brâncuşi al vremilor noastre arse din cenuşa cărora se ridică în zbor spiral pasărea dorului. Iar din simboluri sfâşiate, un imn al bucuriei.

Dumnezeu să-l odihnească între cei aleşi şi meniţi să-i împodobească facerea după chipul şi asemănarea Lui!

TITUS BĂRBULESCU

NICOLAE CRIŞAN
17 Martie 1911 — 25 Februarie 1986

În nordul Germaniei, la Kiel, s'a stins din viaţă în urma unei boli necruţătoare, bănăţeanul Nicolae Crişan, economist de valoare, cunoscut atât datorită scrierilor publicate cât şi prin activitatea practică desfăşurată.

Curând după luarea licenţei la Academia Comercială din Bucureşti, pe baza recomandărilor elogioase din partea foştilor săi profesori, Nicolae Crişan a primit o bursă Humboldt şi a plecat în Germania pentru specializare. Este epoca de formaţie a viitorului economist, anii în care Nicolae Crişan a început să se afirme prin studiile publicate în revista *Independenţa Economică:* „Consideraţii asupra locului lui Dionisie Pop-Marţian în istoria generală a gândirii economice şi în economia politică românească" (1936) şi „Doctrina naţionalismului economic românesc" (1937). Revenit în ţară pentru scurt timp, Nicolae Crişan şi-a desfăşurat activitatea în Ministerul Economiei Naţionale, deţinând un timp funcţia de Secretar General al acestui departament.

În 1942 el s'a reîntors în Germania şi a continuat cercetările ştiinţifice în cadrul Institutului de Economie Mondială (Institut für Weltwirschaft) din Kiel, în calitate de referent. Printre problemele analizate de el sunt de menţionat cele publicate în reviste de specialitate privitoare la „Problema germană a refugiaţilor şi aspectele ei economice şi sociale" şi „Comerţul exterior al Germaniei". La universitatea din acelaşi oraş el a trecut în 1944 examenul de doctorat cu teza: „Dezvoltarea economică a României şi începuturile industrializării până la izbucnirea primului război mondial".

Începând cu anul 1947 şi până la pensionare în 1976, Nicolae Crişan a avut ocazia să aplice cu pricepere cunoştinţele acumulate în anii de studii, având atribuţii de funcţionar superior în ministerul economiei din provincia germană Schleswig-Holstein.

Încă dela înfiinţarea Societăţii Academice Române, Nicolae Crişan s'a ataşat acestei organizaţii, aducând în decursul anilor un aport valoros la activitatea instituţiei. Chiar în primul volum din seria juridico-economică publicat de S.A.R. a apărut studiul lui despre începuturile economice româneşti: „Über die Entstehung und Verwendung des Sozialprodukts in Rumänien". În afară de aceasta el a luat parte la mai multe congrese internaţionale organizate de S.A.R., prezentând comunicări din diferite domenii. Astfel în 1958 la Mainz el s'a ocupat de problema industrializării şi politica agrară în România. La alte congrese el a analizat aspecte economice în întregul complex al ţărilor blocului sovietic fie în legătură cu situaţia economică europeană generală (în 1963 la Nijmegen), fie despre politica de ridicare economică în ţările semidezvoltate industrial (1965 la Fribourg în Elveţia), ori despre industrializarea ţărilor agricole ca factor de transformarea structurii politice în Europa (1967 la Roma). Angrenat prin ocupaţiile zilnice în probleme economice europene, Nicolae Crişan a tratat la alte congrese cu aceiaşi competenţă şi teme generale de actualitate cum au fost cele despre unele străduinţe de integrare europeană (1959 la Strasbourg), referitor la creşterea economică în lumea apuseană (1962 la Londra) sau despre greutăţile de

integrare economică în blocurile regionale (1964 la München). În 1979 a luat parte ultima dată la o reuniune organizată de S.A.R. la München, fără a prezenta comunicare, dar contribuind cu discernământ la discuţii.

Cei care l-au cunoscut în general şi Societatea Academică Română în special regretă pierderea prea timpurie a acestui valoros compatriot, înainte ca el să-şi fi putut aduce întregul aport la cultura românească, aşa cum ar fi dorit şi ar fi putut.

CONSTANTIN SPOREA

NELU MANZATTI

În ziua de 5 Februarie 1986, s'a stins din viaţă la Milano, în vârstă de 81 de ani, NELU MANZATTI, numit pe drept cuvânt, Prinţul romanţei româneşti. Căci cine nu cunoaşte romanţele „Frumoasa mea cu ochii verzi", „Îţi mai aduci aminte, doamnă?", „Femeia, eterna poveste", „Madona brună" — chiar dacă nu a avut norocul şi plăcerea să le asculte interpretate de însuşi autorul lor? Veritabil talent multilateral Manzatti s'a afirmat cu succes pe mai multe planuri făcându-şi un nume binecunoscut nu numai de compozitor, ci şi de poet şi scriitor. La vârsta de 15 ani compune primul său marş, iar la 22 de ani avea tipărite patru cântece la Viena, pentru ca mai apoi, prin 1927, să facă primele imprimări de muzică uşoară la casa de gramofoane „Columbia", lucru care l-a făcut celebru. Pe plan literar predilecţiile sale au mers mai mult către umor. La Bucureşti a colaborat la diverse reviste umoristice, ca de pildă „Gluma" de sub direcţia lui Ion Anestin în paginile căreia îl creiază pe acel personaj de pomină „Gâgă", unul dintre cei mai populari eroi ai umorului românesc.

Răsturnările sociale care au avut loc în ţara noastră după cel de-al doilea război mondial, înfăptuite cu brutal amestec străin, l-au dus pe Manzatti pe drumul exilului. După luni de groază petrecute în temniţele maghiare, ajunge în iarna anului 1947 la Viena, pe atunci oraş al răpirilor de refugiaţi, de unde pleacă în scurt timp la Paris. Aci, la adăpost, îşi pune arta sa senină în serviciul compatrioţilor pribegi ca el, organizând în Iunie 1948, în sala Pleyel un recital din îndrăgitele sale compoziţii. În 1952 emigrează în Argentina stabilindu-se la Buenos Aires. Aci tipăreşte volumele „Zece cântece de inimă albastră" şi „Îţi mai aduci aminte, doamnă", iar la Madrid, în Editura „Carpaţii" apare lucrarea „Frumoasa mea cu ochii verzi", cărţi primite cu multă căldură în emigraţia românească, astăzi devenite însă raritäţi.

Revenind în Europa, se stabileşte definitiv în Italia, la Milano, unde activează ca profesor de muzică. Tot aci, în 1972 imprimă un disc cu cele mai populare melodii ale sale.

Pe parcursul anilor, Manzatti a fost un colaborator fidel atât al Societăţii Academice Române, cât mai ales al Revistei Scriitorilor Români. În paginile

acestei reviste a publicat o seamă de amintiri din Bucureştii de altădată, schiţe din exil, lucrări cu caracter muzical precum şi emoţionanta întâlnire cu cunoscuta cântăreaţă de operă Viorica Ursuleac, la Milano în 1974, după patruzeci de ani! Din punct de vedere literar o importanţă de netăgăduit pentru cercetătorul atent de mâine îl vor avea desigur amintirile inspirate din viaţa Bucureştiului la începutul acestui veac. Enumăr următoarele titluri: „Domnişoara de la poştă", „Spoi-tingiri", „De-ale teatrului", „Poduri şi şosele", „Film bucureştean", „Petrecute şi uitate", „Bucureştii copilăriei mele", scrise într'un stil vioi, presărate cu glume şi întâmplări hazlii, pline de acel „joie de vivre" valah. Cu multă măiestrie sunt înfăţişate cele două aspecte ale oraşului de atunci: farmecul său de târg oriental şi influenţele din Apus, care aduceau rafinament şi cultură, influenţe care veneau însă din centre diferite, căci „liceenii purtau şepci cu cozorocul scurt ca studenţii din Heidelberg", iar cercetaşii „aveau uniforme din Franţa de la St. Etienne"! Capitala era deschisă ţării, iar ţara era deschisă lumii folosindu-şi şansa de „ardere a etapelor". Cel puţin aşa păreau lucrurile în primele două—trei decenii ale acestui veac, căci scrie autorul nostru: „Era atâta pace în suflete, atâta farmec şi omenie. Totul se împlinea ca un soroc, nu exista neprevăzut." Era timpul când la Bucureşti încă se mânca pâinea abia după ce era însemnat pe ea semnul sfintei cruci, timpul când furtuna socială, deşi dezlănţuită, bubuia departe, departe în stepe.

S'ar cuveni, cred, ca toate aceste amintiri, mărturii despre o lume liberă, care deşi nu mai este aceeaşi tot nu poate fi doar poveste —, să fie sistematizate cronologic şi publicate într'un volum aparte. Ar fi un gest frumos faţă de acest mare trubadur al unei lumi cu suflet, la a cărui plecare dintre noi fie-ne permis să reproducem o strofă din propria lui creaţie, cu modificările impuse de implacabilul final:

În zborul lor trecură anii,
Departe'ntre străini te-ai stins;
Ţi-au plâns de milă maghiranii
Şi romaniţele te-au plâns.

ION CICALĂ

NICOLAE PETRA
(1909—1985)

Deşi depărtat de centrele exilului românesc — trăind trei decenii în Mexico-City — Nicolae Petra s'a situat mereu în centrul afirmărilor spirituale ale compatrioţilor. Creaţia lui a fost multilaterală, evidenţiindu-se necontenit fie prin iniţiative proprii, fie prin susţinerea înfăptuirilor altor români.

Cu un sfert de veac în urmă, Nicolae Petra s'a relevat în cercurile românilor pribegi prin două acţiuni: pe de o parte, împreună cu prietenul lui Horia Tănă-

sescu, a luat frumoasa inițiativă de a alcătui o enciclopedie a Românilor din lumea liberă. Luni de zile ei au difuzat o serie de „Foi informative" în care arătau detailat proiectul lor de a realiza această operă de afirmare a culturii românești pe plan internațional. În comunicarea No. 7, N. Petra sublinia cât de importantă ar fi înfăptuirea acestui deziderat și menționa că în acest fel s'ar putea ajunge la strângerea laolaltă a românilor din întreaga lume într'o organizație culturală. El amintea numărul mare de circulări și scrisori expediate în toate țările și-și exprima dezamăgirea față de puținele răspunsuri primite.

Tot în anul 1960, N. Petra a publicat o modestă broșură întitulată „Predici în pustiu. Simplă învățătură", un volum de 116 pagini, cuprinzând aforisme și percepte de viață sau sfaturi. Autorul își exprima scepticismul că reflecțiile notate de el vor putea influența pe cititori, adăugând că tocmai din acest motiv și-a întitulat cartea „Predici în pustiu". Deși au trecut atâția ani dela publicarea acestor cugetări, ideile expuse în volum au și astăzi actualitate și valabilitate; și cum acea cărticică a avut un tiraj foarte redus, socotim că este bine venită reproducerea unora dintre ele:

Prea des se bucură omul mai mult de nenorocirile altuia decât de propriile lui fericiri. (P. 69)

*

De drept, victoriile proprii trebuie să fie amare, știind că undeva cineva e în lipsă și tristețe pentru ceea ce ai cucerit tu. (P. 69)

*

Bucuria adevărată nu poate fi decât pentru înfrângerile proprii, pierderi ce dau altuia câștig. Nu căuta încântări din necazurile altora și nici din biruințele tale; singurul izvor este ceea ce ai lăsat tu să treacă dela tine la alții. (P. 70)

*

În lumea asta plină de sfaturi inutile și chiar răufăcătoare, e unul singur vrednic de ținut minte: nu da sfaturi. (P. 99)

*

Nu trebuie să cauți și nici să primești întoarcerea darului.

*

Căldura bucuriei dăruirii să fie singura răsplată.

*

Nimic nu te face mai bogat și mai plin de fericire, decât darul ce îl faci fără

alt gând decât bucuria dăruirii. Nimic, decât darul, umple singurătatea și golul zilelor ce trec prea des îngrozitor de pustii prin noi. (P. 104).

*

De sigur, cultura românească a pierdut mult datorită faptului că acel minunat proiect de enciclopedie nu a putut fi realizat. N. Petra nu s'a descurajat însă, și și-a desfășurat energia și puterea de muncă în alte domenii, participând cu contribuții la multe din publicațiile periodice ale românilor din lumea liberă. Ani de zile el și-a adus un aport hotărîtor la revistele culturale DRUM și LIMITE, precum și la cel mai răspândit ziar al exilului românesc CUVÂNTUL ROMÂNESC.

În cadrul Societății Academice Române, N. Petra și-a adus contribuții prin versuri și proză publicate în REVISTA SCRIITORILOR ROMÂNI (Numerele 1, 5, 6, 13), precum și prin ilustrarea numărului 6 al acestei publicații. Semnificativ pentru străduințele lui sunt cuvintele scrise de N. Petra în numărul 1 (1962) din revistă, atunci când începuse să-l cuprindă scepticismul, privitor la țelul pentru care se străduiau mereu: unitatea culturală românească. El scria atunci:

„Și în ciuda a toate străduințele noastre lungi și
pline de uitare de sine și de vreme,
ne prind anii argintii cu inima plină de îndoială
despre ce am împlinit din visuri."

CONSTANTIN SPOREA

*

CUPRINSUL

NICOLAE NOVAC: Testament – Trecere – Ora înserării pe muntele Semenic 5
† MIRCEA ELIADE: După patruzeci de ani (Capitol din Autobiografie) 8
VINTILĂ HORIA: Agonia 24
IOAN MIREA: Carmina 26
SERGIU GROSSU: Din ciclul „Cerboaica iubită": Noi singuri – Tu, umbra mea – Tot mai mult 41
TITUS BĂRBULESCU: Sărutări dragi din Ungaria. II 44
ȘTEFAN BACIU: Cântecul pseudonimelor – Insule, insule 69
ALEXANDRU BADIN: Vizita 71
FLORICA BAȚU: Petala infinitului 102
IOAN MIREA: În seara aceea . . . – Început de'nceput – Beatrice . 108
DUMITRU ICHIM: Valea curcubeului amar – Poeme Tanka – . . . 111
VINTILĂ HORIA: Memoriile unui fost săgetător. III 122
IOAN MIREA: Gânduri 143

NEGRU PE ALB

VINTILĂ HORIA: Claude Monet, Muzeul Simu și iluzia impresionistă 149
ȘTEFAN BACIU: Cu ochianul întors de pe „Dealul Pacific": Liuben Dumitru – George Sion și Manuel Bandeira – Cu Lucian Blaga de la Sibiu la Caracas 151
MIHNEA ROMALO: LZ 81 bombardează Bucureștiul 155
MIHAI NICULESCU: Actualitatea lui Eminescu 158
ANTOANETA BODISCO: „A scrie pentru a trezi" (E. M. Cioran) . 160

OCTAVIAN VUIA: Întâlnire cu oameni și idei 162
MARIA GOLESCU: Dascălul Radu Zugravu și „Aethiopica" lui Heliodor 168
IOAN MIREA: Constantin Sporea la 75 ani 171
ION POPINCEANU: Originalitate și împrumut în fazele de dezvoltare ale limbii române 173
MIHNEA ROMALO: Parașutista româncă Lola Vorescu 181
CONSTANTIN SPOREA: Johannes Florian Müller: Ostdeutsches Schicksal am Schwarzen Meer 183
ZAHU PANĂ: Unitatea românească în folclorul aromân 185
ION ȚOLESCU: Gustavo Adolfo Bécquer 190

IN MEMORIAM

TITUS BĂRBULESCU: Cu Mircea Eliade prin Paris 198
EMIL CIORAN: Mircea Eliade (Traducere de Titus Bărbulescu) . . 202
ILIE OLTEANU: Amintiri despre Mircea Eliade 205
MIRCEA ELIADE (La congresele Societății Academice Române) . . 207
TITUS BĂRBULESCU: Dimitrie Anastase 211
CONSTANTIN SPOREA: Nicolae Crișan 213
ION CICALĂ: Nelu Manzatti 214
CONSTANTIN SPOREA: Nicolae Petra 215

*

Domnul MIRON CONSTATINESCU a ilustrat numărul 23 din „Revista Scriitorilor Români".

Portretele lui Mircea Eliade fac parte din creațiile artistice ale doamnei NINA BATALLI (pag. 202) și ale domnului EUGEN DRĂGUȚESCU (pag. 198, 205, 210).

Partea redacțională a revistei a fost îngrijită de ION CICALĂ, CONSTANTIN NAGACEVSCHI, MIHNEA ROMALO și CONSTANTIN SPOREA.

Bayerische Vereinsbank München (BLZ 700 202 07) Konto-Nr. 326 436
25,– DM

1. ACTA HISTORICA

I.	Roma 1959	368 S.	30,— DM
II.	München 1962	341 S.	32,— DM
III.	München 1964	438 S.	30,— DM
IV.	München 1965	208 S.	27,— DM
V.	München 1966	210 S.	24,— DM
VI.	München 1966	219 S.	27,— DM
VII.	München 1967	280 S.	36,— DM
VIII.	Roma 1968	460 S.	39,— DM
IX.	München 1968	360 S.	36,— DM
X.	München 1972	206 S.	28,— DM
XI.	München 1974	270 S.	42,— DM

2. ACTA PHILOSOPHICA ET THEOLOGICA

I.	Roma 1958	149 S.	15,— DM
II.	Roma 1964	565 S.	39,— DM
III.	München 1968	362 S.	36,— DM

3. ACTA PHILOLOGICA

I	Roma 1958	277 S.	20,— DM
II.	Roma 1959	280 S.	20,— DM
III.	Roma 1964	442 S.	32,— DM
IV.	Gembloux 1966	720 S.	45,— DM
V.	Roma 1966	333 S.	32,— DM
VI.	Roma 1976	191 S.	39,— DM

4. ACTA SCIENTIARUM SOCIALIUM

I.	Roma 1959	230 S.	16,— DM
II.	München 1965	242 S.	24,— DM
III.	München 1971	171 S.	18,— DM
IV.	München 1971	360 S.	36,— DM
V.	München 1972	152 S.	18,— DM

5. WERKE UND VERFASSER (Gesamtverzeichnis 1957–1968)

	München 1969	56 S.	8,— DM

6. REVISTA SCRIITORILOR ROMANI

1.	München 1962	157 S.	16,— DM
2.	München 1963	191 S.	16,— DM
3.	München 1964	251 S.	16,— DM
4.	München 1965	214 S.	16,— DM
5.	München 1966	198 S.	16,— DM
6.	München 1967	206 S.	16,— DM
7.	München 1968	274 S.	16,— DM
8.	München 1969	228 S.	16,— DM
9.	München 1970	172 S.	16,— DM
10.	München 1971	168 S.	16,— DM
11.	München 1972	172 S.	16,— DM
12.	München 1973	206 S.	20,— DM
13.	München 1975	196 S.	20,— DM
14.	München 1977	152 S.	20,— DM
15.	München 1978	192 S.	20,— DM
16.	München 1979	192 S.	20,— DM
17.	München 1980	240 S.	25,— DM
18.	München 1981	228 S.	25,— DM
19.	München 1982	216 S.	25,— DM
20.	München 1983	184 S.	25,— DM
21.	München 1984	168 S.	25,— DM
22.	München 1985	196 S.	25,— DM
23.	München 1986	224 S.	25,— DM

7. COLLANDA DI STUDI E SAGGI

I.	Roma 1959	125 S.	10,— DM
II.	Roma 1962	151 S.	15,— DM
III.	Roma 1965	145 S.	15,— DM
IV.	Roma 1969	166 S.	10,— DM
V.	Roma 1971	94 S.	5,— DM
VI.	Roma 1973	355 S.	36,— DM

8. VERSCHIEDENES

I.	*Roman Horia:* Cenuşa visărilor noastre. Roma 1969	68 S.	10,— DM
II.	*Enescu Radu:* Leagănul gândirii. Roma 1971	150 S.	12,— DM